MINE FIRE AAR I TYSKLAND

JAMES W. GERARD

Class D 515
Book .G415
Copyright No.
COPYRIGHT DEPOSIT.

C

Reihe 1 Nr. 9

Se
am Sonn ½ Uhr,
stattfi die
Kö

Für Seine ... Vereinigten
Staaten ... Herrn
James
Mit Rücksich ... und Königs
wird dringe ... zunehmen.

INVITATION TIL AT OVERVÆRE AAPNINGEN AV DET KONGELIGE AKADEMI

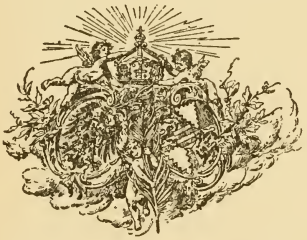

Auf Allerhöchsten Befehl
Ihrer Kaiserlichen und Königlichen Majestäten
beehrt sich der unterzeichnete Ober-Hof-und Haus-Marschall

Seine Excellenz den Botschafter der vereinigten Staaten von Amerika
Herrn James W. Gerard und Gemahlin

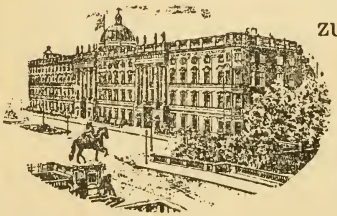

zum Ball am 4ten Februar 1914 um 8 Uhr
im Königlichen Schlosse zu Berlin
einzuladen

Freiherr von Reischach

Ueber Anzug, An- u. Abfahrt pp.
in der beifolgenden Anzage das Nähere.

C. Hacker, Königl. Hofbth. Berlin W.

16. Rauch

INVITATION TIL ET HOFBALL

Nr. [redacted]

Wir Wilhelm,

von Gottes Gnaden

Deutscher Kaiser, König von Preußen,

usw. usw. usw.

Ersuchen hiermit; unter dem Versprechen einer vollkommenen Erwiderung, alle Militär- und Zivilbehörden auswärtiger Staaten, Unsern sämtlichen Militär- und Zivilbehörden aber befehlen Wir ausdrücklich, auf Vorzeigung dieses die Gemahlin des Botschafters der Vereinigten Staaten von Amerika in Berlin James W. Gerard, Frau Gerard, die Deutschland verläßt, ——————

frei und ungehindert reisen, auch nötigenfalls ihr Schutz und Beistand angedeihen zu lassen.

Gegeben Berlin, den 5. Februar 1917.

Auf Seiner Kaiserlichen und Königlichen Majestät Allerhöchsten Spezialbefehl.

AUSWÄRTIGES AMT DES DEUTSCHEN REICHES

Der Reichskanzler.
In Vertretung
Zimmermann

Reisepaß
gültig auf eine Woche

Berlin, gedruckt in der Reichsdruckerei.
1917. 66. B.

AMBASSADØR GERARD OG FAMILIES REISEPAS, UNDERTEGNET AV SEKRETÆR ZIMMERMANN 5TE FEBRUAR 1917

AMBASSADØR GERARD SIER FARVEL TIL AMERIKANERE SOM REISER MED ET EKSTRATOG, AUGUST 1914

MINE FIRE AAR I TYSKLAND

AV

JAMES W. GERARD
FORHENVÆRENDE AMBASSADØR TIL DET KEISERLIGE TYSKE HOF

OVERSAT TIL NORSK AV
PEER STRØMME

MINNEAPOLIS, MINN.
AUGSBURG PUBLISHING HOUSE
1918

BV
515
.G415

Copyright, 1918, By
AUGSBURG PUBLISHING HOUSE
Minneapolis, Minn.

JAN 13 1919

©CLA512012

no 1

FORORD

JEG skriver som forord hvad der skulde været denne boks sidste kapitel, fordi jeg vil bringe vort folk til ret at forstaa stillingens alvor; fordi jeg vil forsikre dem at det tyske rikes krigsmagt tillands og tilvands ikke er brutt; at av de tolv millioner mænd som keiseren har kaldt til vaaben, har bare halvanden million mistet livet, en halv million er ulægelig saaret, ikke mer end en halv million er krigsfanger, og omtrent samme antal er paa sykelisten fra dag til dag, saa der allikevel er igjen omtrent ni millioner kampdygtige mænd under vaaben.

Jeg nævner disse tal fordi mange amerikanere ikke forstaar hvor enormt stor og betydningsfuld denne krig er. Kanske man vil faa en klarere forestilling om det uhyre antal deltagere i krigen naar man hører at der i de forskjellige lande er ikke mindre end fem millioner krigsfanger.

Den tyske flaate har ikke lidt noget betydelig tap, og der er bygget likesaa mange nye skibe som man har tapt. De ni millioner mænd eller flere — ti mindst 400,000 gutter i Tyskland naar hvert aar den alder i hvilken de kan begynde at gjøre krigstjeneste — er nu paa grund av sin erfaring dygtigere soldater end da de indkaldtes i tjenesten. Officerene har lært mere krigskunst, og soldatene har nu øvede veteraners dygtighet og holdning.

Heller ikke maa nogen tro at Tyskland kan utsultes eller ved oprør inde i landet kan bli tvunget til at be om fred.

Den tyske nation er ikke en slik som gjør oprør. Der vil bli uroligheter her og der, men ingen almindelig reisning av det hele folk. Officerene i hæren tilhører alle samme klasse, og det en klasse som dyrker enevoldsherredømmets idealer. Et oprør av armeen er en umulighet; og hjemme har man bare gutter og gamle mænd, som politiet let kan holde itømme.

Der er meget større fare for at vore allierte sulter end at tyskerne gjør det. Hver fot i Tyskland dyrkes av de gamle mænd, av guttene og kvinderne og av de to millioner krigsfanger.

Den dyrkbare jord i det nordlige Frankrike og i Rumænien utnyttes nu av de tyske soldater med en i de lande hittil ukjendt dygtighet, og størsteparten av avlingen forøker Tysklands matforsyning. Det er sikkert nok at mange folk i Tyskland lider nød; men det er endnu mere sikkert at krigen ikke vil bli endt som følge av matmangel i Tyskland.

Skjønt tænkende tyskere vet, at vinder de ikke krigen, maa deres pengevæsen ramle overende, saa er dog nu det hele ordnet saa godt av regjeringen og de store banker, at Tyskland for tiden ikke har nogen pengenød; og den bevissthet, at faar man ikke erstatning fra de andre lande, saa vil den store krigsgjæld hvile som en byrde paa folket, gjør dem kanske mere villige til at vaage alt for at vinde krigen og saaledes sættes istand til at

kræve pengeerstatning ikke bare fra de europæiske lande, men ogsaa fra Amerika.

Vi har krig med den sterkeste militærmagt som verden har set; med et folk hvis land i saa mange hundreder av aar har været skuepladsen for ødelæggende krige at trællesindet er gaat dem i blodet, saa de er rede til at ofre liv og eiendom for en autokratisk regjering der længe har plyndret dem, men nu har lovt dem som følge av krigen ikke blot sikkerhet, men rigdom uten ende og herredømme over verden; et folk der likesom fra et høit berg har set verdens riker og deres herlighet og har faat løfte av autokratiets og krigens djævler om at eie alt dette.

Vi har krig med en nation hvis poeter og professorer, prester og pædagoger har ophidset dem til glødende hat, først mot Rusland, saa mot England, og nu mot Amerika.

Undervandsbaatene er en meget alvorlig fare for England. Rusland tør enten sønderrives av borgerkrige eller bli saa kraftløs, at de millioner av tyske tropper paa østfronten kan trækkes tilbake og benyttes paa vestfronten. Vi staar i stor fare og maa gaa paa av alle kræfter, skal vi gjøre os haab om at seire. Vinder Tyskland, saa blir det en seier for det autokratiske system. Det vilde betyde en seier for dem som tror paa krig ikke blot som en national industri eller som noget i sig selv godt, men som et høit og ædelt foretagende. Blir ikke Tyskland beseiret, saa maa hele verden gjøre sig til en krigsleir indtil det tyske autokrati enten faar alle de andre nationer under sit styre eller engang for alle blir utryddet.

Vi er med i denne krig fordi vi blev tvunget ind i den; fordi Tyskland ikke bare myrdet vore borgere ute paa havet, men ogsaa fyldte vort land med spioner og søkte at opegge vort folk til borgerkrig. Vi fik ingen anledning til at drøfte saken eller pleie underhandlinger. De 48 timers ultimatum som Østerrike gav Serbien, var ikke, som Bernard Shaw uttrykker det, "en passende lang tid til at be en mand betale sin hotelregning." Hvad skal man da si om det 6 timers ultimatum som blev git mig i Berlin om aftenen den 31te januar 1917, da jeg kl. 6 blev underrettet om at den hensynsløse krigsførsel skulde begynde kl. 12? Den tyske regjering, som til det øieblik hadde hyklet venskap og et ønske om at respektere løfterne den hadde git i anledning av sænkningen av "Sussex", visste at det tok mig næsten to døgn at faa sendt et telegram til Amerika. Jeg tror at vi er med i denne krig ikke bare med fuld ret, men at vi deri har handlet ogsaa klokt. Hadde vi holdt os utenfor, og Tyskland hadde vundet, eller ialfald ikke tapt, vilde Tyskland ha angrepet os, medens resten av Europa hadde set paa det med grin. Formodentlig vilde man ha angrepet os først gjennem en av statene i Syd- eller Mellem-Amerika, til hvilken det vilde været mindst likesaa vanskelig for os som for Tyskland at sende tropper. Saa vilde vi ikke kunne smigre os med at vi var utenfor skudvidde.

Det er bare fordi jeg tror at vort folk bør kjende sandheten, at jeg har gaat ind paa at skrive denne bok. Der er nu for mange tænkere, talere og skribenter i vort land; fra nu av trænger vi handlingens mænd, de praktiske folk, som ser sa-

ken like i øinene, og som alene kan vinde denne krig for os, for folkestyre og for verdens fremtidige fred.

Da jeg skriver om saa unge begivenheter, maa jeg naturligvis bruke megen forsigtighet, tie om meget som jeg ellers gjerne vilde nævnt, utsætte med at fælde dom i mangt og meget og med at lægge for dagen saadant som kanske nu bare vilde forøke bitterheten eller fremkalde rivninger mellem vore egne borgere.

Amerikaneren som reiser gjennem Tyskland om sommeren eller tilbringer en maaned for leverens skyld i Hamburg eller Carlsbad, som faar sin fordøielse lappet paa av dr. Dapper i Kissingen eller lærer op igjen den glemte kunst at spise kjøt hos dr. Dengler i Baden, lærer ikke meget om det virkelige Tyskland og dets styrere. Herom vil jeg fortælle noget i denne bok, forat læserne ikke bare kan forstaa disse sidste aars foreteelser, men ogsaa kan ha en mening om hvad der kan hænde i vort fremtidige forhold til det land.

INDHOLD

		SIDE
FORORD		vii
KAPITEL		
I	MIT FØRSTE AAR I TYSKLAND	17
II	POLITIK OG GEOGRAFI	35
III	DIPLOMATISK ARBEIDE DEN FØRSTE VINTER I BERLIN	49
IV	MILITARISMEN I TYSKLAND OG "ZABERN-AFFÆREN"	63
V	PSYKOLOGISKE GRUNDE OG ANDET SOM BEREDTE NATIONEN FOR KRIG	77
VI	I KIEL LIKE FØR KRIGEN	87
VII	SYSTEMET	93
VIII	DAGENE FØR KRIGEN	107
IX	AMERIKANERNE VED KRIGENS BEGYNDELSE	118
X	KRIGSFANGER	127
XI	KRIGENS FØRSTE DAGE. POLITIK OG DIPLOMATI	161
XII	DIPLOMATISKE FORHANDLINGER	177
XIII	HOVEDSAGELIG FORRETNINGSAFFÆRER	213
XIV	VORT ARBEIDE FOR TYSKERNE	232
XV	BARMHJERTIGHETSARBEIDE	236
XVI	HVORDAN TYSKLAND HATER OS	248
XVII	MERE OM DIPLOMATISKE FORHANDLINGER	263
XVIII	DE LIBERALE OG FORNUFTIGE	313
XIX	DET TYSKE FOLK I KRIG	326
XX	DET SIDSTE VERS	348

ILLUSTRATIONER

Ambassadør Gerard sier farvel til amerikanere som reiser med et ekstratog, august 1914 . . *Frontespice*

SIDE

Ambassadør Gerard underveis til slottet for at fremlægge sine kreditiver for keiseren 24

Det hus som blev leiet for ambassadøren . . . 24

En salong i ambassadørens hus 32

Ballsalen i ambassadørens hus 32

Musikprogram efter middagen i det keiserlige palads 56

Keiserens palads i Potsdam 72

Demonstration av sympati med amerikanerne i byens raadhus, august 1914 72

Kapseilas-jagtene i Kiel 88

Keiserens lystjagt "Hohenzollern" 88

Ambassadør Gerard paa veien til sin jagtmark . . 104

En jægermester og hans hjælpere paa jagtmarken 104

Folkemassen foran ambassadørens hus, august 1914 112

Utenfor huset i de første dage av krigen 112

Ved arbeidet i ballsalen, august 1914 120

Ambassadør Gerard og hans stab 120

Omslaget paa maanedsskriftet i Ruhleben . . . 144

Prøve paa tegningene i Ruhleben maanedsskrift 152

Hvad man kaldte "dumdum"-kuler 168

"Lusitania"-medaljen 192

En side av bladet "For Lys og Sandhet" 256

SIDE

Ambassadør Gerard med følge i Sedan 272

Foran stuen i Bazeilles 272

Annonce om proviantfordelingen i Charleville og omegn 296

Gjengivelse av keiserens haandskrevne telegram til præsident Wilson . . . . . 353—358

Zimmermanns brev til Mr. Gerard 359

En foreslaat omredigering av traktaten av 1799 360—361

Instrukser til den tyske presse med hensyn til skildringen av et angrep med en zeppeliner . . 362—363

Et bønskrift omsendt blandt amerikanere i Europa 364

Side av Lissauers pamflet med "Hats-hymnen" . . 365

Regler for gjester ved slottet . . . . . 366—367

Et ekstranummer av bladet "Berliner Lokal-Anzeiger" 368

MINE FIRE AAR I TYSKLAND

KAPITEL I

MIT FØRSTE AAR I TYSKLAND

DET var anden dag paa reisen utover med "Imperator", idet jeg skulde ut paa sommerferie, at jeg blev vækket kl. 7 om morgenen med en sterk banken paa døren til min kahyt. Et telegram pr. traadløs fra en ven i New York underrettet mig at jeg var utnævnt som ambassadør til Tyskland.

Jeg hadde mange venner ombord. Der var Henry Morgenthau, senere ambassadør til Tyrkiet, oberst George Harvey, redaktøren, Adolph Ochs og Louis Wiley av "New York Times", Clarence Mackay og andre.

"Imperator" er et vidunderlig fartøi paa fire-og-femti tusen ton eller mere; og ofte hadde man ondt for at tro at man var ute paa havet. Foruten den almindelige spisesalong er der en "grill" og Ritz-restauration med palmelund, og naturligvis et ungarsk orkester. Der er ogsaa gymnastiklokale og svømmebad, og hver nat er der dans i den vældige store ballsal, med damerne i sin bedste pynt, akkurat som paa landjorden.

Oberst Harvey og Clarence Mackey gav for mig en middag med fire-og-tyve kuverter, som ikke er saa værst tilsjøs. I lange tider efterpaa saa jeg overalt i Tyskland billeder av "Imperator" med

et av bordene anrettet for denne middag. Disse billeder sendtes ut over landet som etslags propaganda for at bevæge tyskere til at benytte sine egne baater og gjøre sjøreiser. Jeg skulde ønske at man hadde gjort det tidligere og med større held; ti det er ved at reise at folk lærer hverandre at kjende og som følge derav at avholde sig fra krig.

Den aften vi hadde den sedvanlige konsert ombord, oversatte Morgenthau en liten tale for mig til tysk, og det lykkedes mig at holde den efter med smerte at ha lært den utenad. Nu da jeg kan en smule mere tysk, faar jeg koldsved ved at tænke paa den forfærdelige tyske akcent i hvilken jeg fremførte den talen.

I august gjorde jeg en sviptur til Berlin for at se mig om efter husleilighet, og saa vendte jeg tilbake til de Forenede Stater.

I september reiste jeg til Washington for at faa mine instrukser; talte med præsidenten og utenriksministeren og sat som lærling under den assisterende statsminister, Alvey A. Adee, utenriksdepartementets høiærværdige vismand.

Den 9de september 1913 tok jeg fat paa reisen til Tyskland efter først at ha nedlagt embedet som dommer i staten New Yorks høiesteret. Jeg stanset over i London for at bli kjendt med ambassadør Page, da en del kloke folk i Washington hadde uttalt den mening, at personlig bekjendtskap mellem vore ambassadører vilde lette samarbeidet.

En nybakt diplomat har straks to sorger. Han maa bekymre sig for hvad han skal iføre sig, og hvor han skal bo. Alle andre nationer har egne og vakre hjem for sine gesandter i Berlin; men jeg

fandt at mine to nærmeste forgjængere hadde bebodd en villa, der oprindelig var bygget som hjem for to familier og hadde en pen nok beliggenhet, men var to mil fra byens centrum og aldeles uskikket som hjem for gesandtskapet.

Der er kun faa eneboliger i Berlin; de fleste folk har leiligheter i de store leiebygninger. Jeg fandt dog tilslut et vakkert hus paa Wilhelm Platz, like overfor kanslerens palads og utenrikskontoret, midt inde i byen. Dette hus var bygget som palads for prinsene Hatzfeld og var senere kommet i hænderne paa en familie av bankierer ved navn von Schwabach.

Vor regjering ordner det ikke som de andre nationer, idet den ikke eier eller betaler leien for en passende legationsbygning. Men dersom denne er stor nok, saa den har kontorer for personalet, betaler regjeringen leien for disse. Von Schwabach-paladset var bare et skal. Endog lamperne for gas og elektrisk lys var tat væk, og da jeg hadde faat disse sat ind igjen med varmeapparat, badeværelser o. l. og hadde møblert huset, hadde det kostet mig betydelig mere end min løn for det første aar.

Paladset var ikke færdig før mot slutten av januar 1914, og imens bodde vi i Hotel Esplanade, og jeg utførte mine embedsforretninger i den gamle villa.

Der er flere diplomater i Berlin end i nogen anden hovedstad, da hver av de fem-og-tyve stater som utgjør det tyske rike, sender en legation til Berlin. Selv fristæderne Hamburg, Lübeck og Bremen har sine ministre i keiserrikets hovedstad.

Det er en ufravigelig skik at en ny ambassadør i Berlin maa gi to "receptions", én for diplomatene og én for alle de andre folk som har ret til at indfinde sig ved hoffet. Disse er bestillingsmænd, adelige og officerer ved hæren og flaaten samt andre som har hat foretræde ved hoffet. Slike folk kaldes "hoffähig", altsaa skikket for hoffet.

Det er interessant at merke sig at jøder ikke har adgang til hoffet. De jøder som er ophøiet i adelen og har lov til at sætte det kjære "von" foran sine navn, har først maattet la sig døpe i en kristen kirke. Som eksempler kan nævnes von Schwabach-familien, hvis hus jeg bebodde, og Friedlander-Fuld, officielt regnet som Berlins rikeste mand, der tjente sin store formue paa koks og dens biprodukter.

De to "receptions" er ceremonier ved hvilke ambassadøren indføres i sit embede og i hoffets selskapsliv.

Forinden hadde jeg dog, allerede i november, fremlagt for keiseren mine kreditiver som ambassadør. Dette er en høitidelig affære. Tre vogner hentet mig og min stab, — glasvogner som den hvori eventyrprinsessen kjøres til ballsalen, med kusker i hvite parykker og likesaa ryttere og andet tjenerskap. Baron von Roeder, som har det embede at forestille de nye diplomater, sat med mig i den første vogn, medens medlemmene av min stab hadde plads i de andre. Vor procession drog gjennem Berlins gater og gjennem den midtre avdeling av den buegang som kaldes Brandenburger Thor, ved den vestlige ende av Unter den Linden,

— noget som vi kun ved denne leilighet hadde ret til.

Vi gik opover lange trapper i paladset, og i et stort værelse mottoges vi av keiserens hustropper, alle i uniform, naturligvis. Saa blev jeg alene ført ind i sideværelset, hvor keiseren stod ved et bord, meget stram og klædt i den sorte hussar-uniform. Jeg holdt min lille tale til ham og fremla mine kreditiver og det dokument som kaldte min forgjænger hjem. Keiseren blev da noget mindre stiv og snakket med mig meget venlig og gav mig indtryk av at være særlig interessert i forretnings- og handelsaffærer. Som skikken kræver, bad jeg da om tilladelse til at forestille medlemmene av min stab. Døren blev aapnet, og de kom ind og blev forestillet for keiseren, og han talte i en meget munter og venlig tone til os alle, og nævnte at han særlig ønsket at se os alle ride i dyrehaven hver morgen.

Keiseren er en meget imponerende skikkelse, og i sin sorte uniform, omringet av sine officerer, saa han ut som en konge fra top til taa. Skjønt mine forgjængere ved lignende leilighet hadde brukt enslags selvopfundet diplomatisk uniform, hadde jeg bestemt mig til at benytte den demokratiske, om end utækkelige og ubekvemme snipkjole, eftersom vore aviser og visse kongresmænd vistnok ikke har noget imot uniformer for soldater og sjømænd, politi og postbud, og ikke venter at officerer skal være i snipkjole naar de fører sine tropper i krig, men dog har en merkelig fordom mot at la amerikanske diplomater følge den almindelige skik og ha en diplomatisk uniform.

Nogen dage efter mit foretræde for keiseren førtes jeg til Potsdam, en halv times vei med jernbane fra Berlin, og kjørtes fra banegaarden til det nye palads for at præsenteres for keiserinden. Hun var meget indtagende og elskværdig og av meget distingvert utseende. Sammen med Mrs. Gerard, og altid ved nat og dag i den infernalske snipkjole, mottoges jeg av kronprinsen og hans gemalinde og av de andre prinser og deres hustruer. Ved disse anledninger fik vi sætte os og ikke bli staaende, som naar vi mottoges av keiseren og keiserinden. Vi kunde sitte og snakke smaa høfligheter i tyve minutter eller saa efter først at ha hilst paa hofdamerne og adjutantene. Prinsene var altid iført en eller anden uniform.

Ved vort selskap for de "hoffähige" folk stod min hustru i en sal og jeg i en anden. Og med hver av os var en repræsentant fra hoffet for at forestille folk derfra og en officer for at forestille de militære notabiliteter. Min officer hadde det merkelige navn Pfortner von der Hoelle, som betyr helvedes dørvogter. Jeg har ofte senere undret mig over hvad det var for et profetisk instinkt som valgte ham til at indføre mig i de halvtredje aar av verdenskrigen jeg fik erfare i Berlin. Denne ulykkelige officer, en yderst tækkelig gentleman forresten, blev dræpt tidlig i krigen.

Selskapssæsongen i Berlin begynder omkring den 20de januar og varer omtrent seks uker. Den er saa kort, fordi de "hoffähige" folk ikke kan opholde sig længer end seks uker i Berlin uten at bli nødt til at betale sin indtægtsskat i den by; og der

er den høiere end i de dele av landet hvor de har sine hjem.

Den første store hofceremoni er "Schleppencour", der kaldes saa efter de lange kjoleslæp som damerne da trækker efter sig. Denne aften "præsenterte" vi et halvt dusin amerikanere. Da vi kom til paladset med disse og vor stab og deres hustruer, vistes vi veien opover en lang trappe. Der stod en æresvakt i uniformer fra Fredrik den stores tid, som præsenterte gevær for alle ambassadørene og slog paa tromme. Gjennem lange rækker av kadetter fra krigsskolerne, klædt i hvitt, med korte bukser og pudrede parykker, gik vi gjennem mange værelser, hvori alle de som skulde passere revy, var samlet. Bakenfor disse, i en sal omtrent 50x60 fot stor, sat keiseren og keiserinden paa en trone vendt mot døren. Paa tronens brede trappetrin stod prinsene og deres gemalinder, hofdamerne og de andre hoffolk. Ambassadørenes hustruer gik først ind i salen og efter dem med tyve fots mellemrum de andre damer av staben og de damer som skulde præsenteres for majestætene. Da de kom ind i salen og vendte sig mot tronen, var der hvitklædte pager som med lange stokker ordnet damernes lange slæp. Like for tronen og omtrent tyve fot fra den maatte hver ambassadørs hustru neie dypt og stille sig ved tronens fot tilvenstre. Naar de andre damer som skulde forestilles, da stanset foran tronen og neide, maatte vedkommende ambassadørfrue rope deres navn høit. Saasnart den sidste av dem gik ut, fulgte hun efter, men saaledes at hun ikke turde vende ryggen mot majestætene, — ikke saa let en kunst naar man

har et kjoleslæp 15 fot langt. Naar alle damerne var færdige hermed, kom turen til ambassadørene, som fulgte omtrent samme program, kun at de bukket istedenfor at neie. Disse fulgtes av ministrenes hustruer, og disse av ministrene, og disse igjen av notabilitetene ved hoffet. Alle gik ind i salen ved siden av, og der servertes aftensmat staaende. Ceremonien begyndte kl. 8 og kunde vare en time.

Ved hofballene, som ogsaa begyndte tidlig, gik det til paa en anden maate. Gjestene maatte samles i ballsalen før kl. 8.20. Likesom ved "Schleppencour" var der paa salens ene side en trone for keiseren og keiserinden. Tilhøire for denne var stoler for ambassadørfruerne, som sat i række efter sine mænds rang, med damerne av gesandtskapet og andre damer de kunde ha med sig, staaende bakenfor dem. Efter dem kom ministerfruerne, sittende i samme orden. Saa var det ambassadørene, hver med medlemmene av sin stab og andre indbudne gjester staaende paa skamler bakenfor dem, og dernæst ministrene i samme orden. Til venstre for tronen stod hertuginderne og de andre adelige tyske damer, og ved siden av dem deres mænd. Saasnart vi alle var paa vore pladser, blaaste orkesteret, som var i middelalderske dragter og sat i et galleri, sine trompeter, og saa kom keiseren og keiserinden ind, han i uniform naturligvis, fulgt av hofdamer og hofmænd, alle i glimrende uniformer, og derpaa en eller to officerer av hofregimentet, utvalgt dertil for sin store kropslige høide og i uniformer som den Rupert av Hentzau bruker i teatret, — en sølvhjelm med ørn, brystplate av staal, hvite bukser og kjole og høie støvler like til

AMBASSADØR GERARD UNDERVEIS TIL SLOTTET FOR AT FREMLÆGGE SINE KREDITIVER FOR KEISEREN

DET HUS SOM BLEV LEIET FOR AMBASSADØREN

halvveis op paa laaret. Den store hofjæger hadde hvit paryk, en trekantet hat og en lang, grøn kjole.

Straks de var kommet ind i salen, gik keiseren og keiserinden paa hver sin side rundt og underholdt sig med ambassadørfruerne og deres mænd efter tur og med de tyske notabiliteter, der stod i række paa sin side av salen. Naar de hadde gaat halvveis rundt, kunde keiseren og keiserinden bytte sider. Dette kaldes at "gaa cirkelen", og de unge prinser og prinsesser øver sig i denne kunst ved at gaa hen til trærne i en have og si nogen venlige ord til hvert træ, saa de paa den maate lærer en av sin stands høie pligter.

Det er bare unge damer og unge og indøvede officerer av adelen som danser. De holdes under kontrol av nogen unge officerer, som kaldes "Vortänzer". Naar nogen i berlinske hofkredser gir et ball, er det disse "Vortänzer" som sørger for at alt gaar efter reglementet, og som styrer det hele med sand prøisisk nøiagtighet. Ved et hofball serveres aftensmat ved halv-elleve-tiden ved smaa bord. Hvert medlem av kongehuset har sit bord med plads for omkring otte personer og indbyder hvem de vil, uten større hensyn til rang. De yngre gjester og de mindre størrelser anvises ikke noget bestemt bord, men finder sig plads hvor de kan. Efter bordet gaar alle tilbake til ballsalen, og de unge damer og officerer utfører under ledelse av de nævnte "Vortänzer" en indviklet dans, som ender med at man staar i rækker ut fra tronen. Alle de dansende bukker eller neier da for keiseren og keiserinden, som ved denne tid enten staar eller sitter paa tronen. Klokken halv tolv er ballet endt. Idet

gjestene passerer ut gjennem den lange gang, faar de et glas varm punsch og enslags berlinsk kringle som beskyttelse mot det fæle vinterveirs farer.

Ved hofballet bærer diplomatene naturligvis sine fineste uniformer. Alle tyskere har saadanne; men damerne bruker almindelige balldragter, ikke kjoler med de lange slæp som ved "Schleppencour". I denne forbindelse kan det være interessant at merke sig, at da disse nymodens danser, "tango" og "turkey-trot", høsten 1913 hadde banet sig vei ind til Tyskland, utstedte keiseren et forbud mot at nogen officer i hæren eller flaaten skulde danse nogen av disse danser, eller besøke huset til nogen som hadde tillatt slik dans, enten officerer hadde været tilstede eller ei. Dette forbud satte en stopper for disse nye danser og slog vern omkring den gamle vals og polka. Det kan synes latterlig at et slikt forbud kunde utstedes for fuldt alvor; men jeg tror at de høiere tyske myndigheter alvorlig ønsket at folket, og særlig officerene i hær og flaate, skulde lære ikke at ha det for morsomt. Der gjordes altid sterke forsøk paa at faa dem til saavidt mulig at leve sit liv i spartansk nøisomhet. Officerene i hæren maatte saaledes ikke spille "polo", ikke fordi man hadde noget mot denne lek, som jo er udmerket øvelse i ridekunsten, men fordi det i hæren vilde trække grænse mellem de rike og de fattige.

Keiserens fødselsdag, den 27de janaur, feires som en stor festdag. Klokken halv ti formiddag maa da alle diplomatene og hoffets honoratiores overvære en gudstjeneste i hoffets kapel. Paa denne dag i 1914 var den græske dronning og

mange av de regjerende fyrster i de tyske stater tilstede. Om aftenen var der gallaforestilling i operahuset, og hele salen var optat av hoffets folk. Mellem aktene gik de kongelige omkring i foyeren. Jeg fik da en længere samtale med keiseren og keiserinden og blev "tat tilfange" av kongen av Saksen. Mange av ambassadørene har kreditiver ikke bare til hoffet i Berlin, men ogsaa til fyrsterne i de mindre tyske stater. Den belgiske minister hadde saaledes kreditiver til tretten og den spanske ambassadør til elleve stater i det tyske rike. Den amerikanske og tyrkiske ambassadør har av en eller anden grund kreditiv bare til hoffet i Berlin. Somme av de tyske fyrster og især kongen av Saksen kjender dette som enslags fornærmelse. Jeg hadde været advaret om at han gjerne vilde vise dette ved at avslaa at række haanden til den amerikanske ambassadør. Han var ute i foyeren ved denne gallaforestilling, og sa at han vilde hilse paa mig. Jeg kunde jo ikke avslaa den ære; men jeg glemte mine forgjængeres varsel og rakte haanden frem, og kongen fik den fornøielse at negte at ta imot den. Litt senere blev hustruen til den tyrkiske ambassadør ogsaa forestillet for kongen av Saksen og tilbakevist paa samme vis; men da hun var en datter av kediven av Ægypten og saaledes selv var en kongelig høihet, gik hun rundt kongen, tok hans haand, som han hadde stukket bak ryggen, trak den frem og rystet den varmt, — et pent eksempel paa aandsnærværelse.

Naar jeg nu skriver om alt dette og stirrer ut fra en av New Yorks "skyskrapere", synes disse detaljer om hoflivet meget intetsigende og langt

borte. Men en ambassadør er nødt til at bli en del av dette system. De vigtigste samtaler med keiseren kan finde sted ved saadanne selskaper, og diplomatene og deres sekretærer faar ofte sine nyttigste vink over tekoppene eller ved cigarene efter middag.

Utenfor den korte selskapssæsong er Berlin temmelig trist. Bismarck kaldte det "en ørken av mursten og aviser."

Foruten at gjøre de kongelige min opvartning maatte jeg ifølge den vedtagne skik avlægge visit hos rikskansleren og utenriksministeren. De øvrige ministre maa komme først til os, — skjønt jeg tror at den berømmelige von Tirpitz forlangte at ha det anderledes for sit vedkommende. Saaledes blev jeg den første vinter litt efter litt kjendt med de mænd som styrer det tyske rike og dets sytti millioner mennesker.

Jeg spiste middag med keiseren og hadde lange samtaler med ham nyaarsdag og ved de to danseselskaper i paladset.

Hele denne vinter søkte tyskere fra den allerhøieste nedover at indprente mig den store fare som de paastod at Japan var for Amerika. Vi, min stab og jeg, fik stadig høre at tyskerne hadde tilforladelig underretning om at Mexico var fuld av japanske oberster og Amerika av japanske spioner. Det er mulig at meget av den amerikanske fordom mot japanere var fabrikert av de tyske propagandister, med hvilke vi senere blev saa godt kjendt.

Det er værd at merke at jeg den første vinter i Berlin ikke fik anledning officielt eller halv-officielt

at træffe noget medlem av riksdagen eller av lederne i forretningsverdenen. De store kjøbmænd med hvilke jeg blev kjendt, saavelsom literater og kunstnere, maatte jeg selv opsøke, da de fleste av dem ikke var "hoffähig", og jeg saaledes ikke traf dem ved selskaper eller officielle middage eller i hjemmene til hofadelen og regjeringens funktionærer.

En meget interessant karakter som jeg traf den første vinter og ofte talte med, var prins Henkel-Donnersmarck. Han døde i december 1916 i en alder av 86 aar og var den rikeste mand i Tyskland, — den rikeste av alle rikets undersaatter er Frau von Krupp-Bohlen, arvingen til den kruppske kanonfabrik. Prins Donnersmarck var den første guvernør i Lothringen under krigen i 1870—71 og var i alle Tysklands politiske og handelsaktiviteter i mere end et halvt aarhundrede. Han fortalte mig ved en leilighet at han hadde anbefalet en erstatning av tredive milliarder fra Frankrike efter krigen, og at Frankrike godt kunde ha betalt det, — og at saa meget eller mere skulde kræves som erstatning ved avslutningen av den nuværende verdenskrig. Han sa at han altid hadde anbefalet toldbeskyttelse for Tysklands landbruksprodukter og for fabrikvirksomheten, — at landbruket var nødvendig for at skaffe landet sterke krigsmænd, medens fabrikindustrien maatte skaffe penger til hær og flaate. Han fik mig til at love at ta hans anden søn med til Amerika, saa han kunde se paa amerikanske forhold og de store jern- og kuldistrikter i Pennsylvania. De fleste av disse samtaler fandt jo sted før verdenskrigen. Efter to aar

av denne krig, og efterhvert som utsigtene til at faa betalt for den ved skadeserstatninger fra Tysklands fiender blev mindre lyse, blev prinsen ganske naturlig levende interessert i spørsmaalet om hvorledes Tyskland skulde kunne betale krigsomkostningene selv; og jeg er sikker paa at denne sorg fremskyndte hans død mot slutten av aaret 1916.

Skikken krævde at jeg straks skulde be om den ære at faa hilse paa de andre ambassadører. Den britiske ambassadør var Sir Edward Goschen, enkemand og omtrent 68 aar gammel. Han talte fransk, naturligvis, og tysk, og ledsaget av sin hund var han ofte en gjest i vort hus. Jeg er meget taknemmelig for venlig hjælp og gode raad, der var dobbelt værdifulde fra en mand med hans berømmelse og erfaring. Jules Cambon var ambassadøren fra Frankrike. Hans bror Paul repræsenterer den franske regjering ved det engelske hof. Jules Cambon er godt kjendt i Amerika, hvor han har tilbragt fem aar. I fem aar var han ambassadør til Spanien og hadde været omtrent like lang tid i Tyskland da jeg kom til Berlin. Trods sit lange ophold i disse lande talte han ikke andet end fransk; men han hadde en rent forbausende indsigt i disse nationers politiske liv. Bollati, den italienske ambassadør, var en stor beundrer av Tyskland. Han talte tysk som en indfødt og gjorde alt mulig for at holde Italien ute av krigen mot sine forhenværende broderfolk i tripelalliancen.

Spanien var repræsentert ved Polo de Bernabe, som nu varetar vort lands interesser i Tyskland saavelsom Frankrikes, Ruslands, Belgiens, Serbiens og Rumæniens. Det er en besynderlig kommentar

til en krigs meningsløshet, at jeg ved avreisen fra Berlin overlot dette lands interesser til denne diplomat, der som spansk minister til de Forenede Stater fik sit reisepas herfra ved utbruddet av vor krig med Spanien. Jeg er sikker paa at ikke bare han selv, men ogsaa alle medlemmene av hans officielle familie vil med al mulig omhu holde vakt over vore interesser i Tyskland.

Sverbeeu repræsenterte Rusland i Berlin, Soughimoura var diplomaten fra Japan og Mouktar Pascha fra Tyrkiet. Dennes hustru var datter av den regjerende fyrste i Ægypten, og Mouktar Pascha selv var en høitstaaende general i den tyrkiske hær.

En ambassadør maa staa paa fortrolig fot med sine kolleger. Det er ofte gjennem dem at han faar kundskap om ting der er av vigtighet for hans eget land eller andre. Alle disse ambassadører og de fleste av ministrene hadde prægtige hjem, for hvilke deres respektive regjeringer hadde sørget. De hadde stor løn og dertil et fond til utgiftene ved alskens selskabeligheter.

Den første vinter, altsaa før krigen, kom jeg meget sammen med den tyske kronprins saavelsom med flere av hans brødre.

Jeg kan ikke underskrive den almindelige dom over kronprinsen. Jeg fandt ham at være en meget behagelig mand, en skarp iagttager med et mere end respektabelt forraad av forstand og kundskaper. Han er utvilsomt populær i Tyskland, utmerker sig i alslags idræt, er en uforfærdet rytter og en flink skytter. Han har en god medhjælp i kronprinsessen. Hendes mor er en russisk

storhertuginde, og hendes far hertugen av Mecklenburg-Schwerin. Hun er en meget vakker dame og er avholdt for sin venlige optræden. Kronprinsens store feil har været hans begeistring for krig. Men da han har erklæret denne krig at være den dummeste i hele verdenshistorien, vil han kanske, dersom han engang bestiger tronen, være tilfreds med hvad hele Tyskland har faat av lidelse i denne kamp.

Før krigen var kronprinsen meget interessert i at besøke Amerika, og vi hadde omtrent ordnet alt for en jagttur til Alaska, med korte ophold i Amerikas store byer.

Keiserens næstældste søn, prins Eitel Fritz, betragtes av tyskerne som den der har utmerket sig mest i denne krig. Han gjælder for at være i høieste grad frygtløs.

Prins Adalbert er sjømand og temmelig amerikansk i sin maate at være paa. I februar 1914 kom kronprinsen og prinsene Eitel Fritz og Adalbert til vort hus til en liten dans, til hvilken vi hadde indbudt alle de vakre amerikanske unge damer som dengang var at finde i Berlin.

Det er aldrig skik at indbyde de kongelige personer til et selskap. De indbyder sig selv til dans eller middag, og man maa altid lægge frem for dem en liste over de foreslaaede gjester. Naar en av de kongelige kommer til huset, maa verten — og vertinden dersom den kongelige er en kvinde — staa ved døren og føre gjesten opover trappen.

Ogsaa Allison Armour fra Chicago gav en dans ved hvilken kronprinsen var tilstede, like efter en middag i automobil-klubben. Armour har i

EN SALONG I AMBASSADØRENS HUS

BALLSALEN I AMBASSADØRENS HUS

mange aar flittig besøkt Tyskland, idet han pleier at seile sin lystjagt til Kiel om sommeren og til Corfu, hvor keiseren da er, om vinteren. Da han aldrig har bedt keiseren om noget, har han gjort sig til en noksaa fortrolig ven av ham og alle medlemmer av den keiserlige familie.

Rikskansleren von Bethmann-Hollweg er en kjæmpestor mand, fem eller seks tommer over sine seks fot høi. Han tilhører en bankier-familie i Frankfurt. Det er for tidlig at fælde en retfærdig dom over hans optræden i denne krig. Da jeg kom til Berlin og indtil november 1916 var von Jagow Tysklands utenriksminister. Han hadde været ambassadør til Italien, og det var kun yderst motstræbende at han overtok stillingen som chef for utenrikskontoret. Zimmermann var en av sekretærene og efterfulgte von Jagow som chef, da denne blev nødt til at træde av. Paa grund av sin jevne optræden og sit folkelige væsen var Zimmermann mere populær end von Jagow hos diplomatene og medlemmene av riksdagen. Von Jagow var av utseende og i manerer som en av de gammeldagse diplomater i teaterverdenen.

Von Jagow var ikke veltalende, og agitationen mot ham blev sat i scene av dem der syntes at han ved besvarelse av spørsmaal i riksdagen ikke optraadte kraftig nok paa regjeringens vegne. Han smigret ikke for riksdagens medlemmer, og hans svake helbred tillot ham ikke at paata sig andre pligter end at skjøtte sit embede.

Jeg tror at von Jagow bedre end Zimmermann forstod de fremmede nationer, og at han hadde en mere korrekt forestilling om det amerikanske folks

tænkesæt i denne krig. Jeg trodde at jeg hadde baade von Jagows og Zimmermanns personlige venskap, og det var mig derfor en noget ubehagelig overraskelse da jeg læste i avisene at Zimmermann i riksdagen hadde sagt at han av klokskapshensyn hadde været nødt til at holde sig tilvens med mig. Jeg haaber oprigtig at hans uttalelse er urigtig referert. Efter sit fald blev von Jagow bestyrer av et hospital i Libau, i den erobrede del av Rusland. Dette er vidnesbyrd om den prøisiske adels pligttroskap og deres redebonhet til at paata sig endog det simpleste arbeide hvormed de kan tjene sit land.

KAPITEL II

POLITIK OG GEOGRAFI

PAA mine kreditiver staar der: "Ambassadør til Tyskland".

Det er betegnende for vor dype uvidenhet om utenlandske ting at jeg var utnævnt som ambassadør til et sted der ikke er til. Politisk er der intet saadant sted som Tyskland. Der er de fem-og-tyve stater som tilsammen utgjør det tyske rike: Prøisen, Baiern, Württemberg, Saksen osv.; men der er ikke nogen politisk enhet med navnet Tyskland.

Disse fem-og-tyve stater har stemme i det saakaldte "Bundesrat", der har en fjern likhet med vort forbundssenat. Men de tyske stater har ikke alle samme antal stemmer. Prøisen har sytten, Baiern seks, Württemberg og Saksen fire hver, Baden og Hesse tre hver, Mecklenburg-Schwerin og Braunschweig to hver, og de andre stater har én stemme hver. Prøisen har fuld kontrol over Braunschweig.

Riksdagen eller det keiserlige parlament svarer til vort repræsentanthus i kongressen. Medlemmene vælges av de stemmeberettigede borgere, som er alle mænd over fem-og-tyve-aarsalderen. I virkeligheten er dog riksdagen bare en debatforening, da den overveiende magt er hos det andet kam-

mer, Bundesrat. I spidsen for regjeringen staar kansleren, som utnævnes av keiseren; de andre ministre — for koloniene, indenriksvæsenet, de utenrikske affærer, skolevæsenet osv. — er bare kanslerens hjælpere og utnævnes av ham. Kansleren er ikke ansvarlig til riksdagen, som Bethmann-Hollweg greit uttalte i Zabern-historien, men bare til keiseren.

Det er sandt at en ny skik, passende bare for et parlamentarisk styre, blev indført for omtrent syv aar siden, nemlig at ministrene likesom i Storbritannien maa besvare spørsmaal fra medlemmer av riksdagen. Men der begynder og ender den hele likhet med en parlamentarisk regjering.

Medlemmene av "Bundesrat" opnævnes av fyrsterne i de fem-og-tyve stater av hvilke keiserriket er sammensat. Prøisen, som har sytten stemmer, kan utnævne sytten medlemmer, eller bare ett medlem, som da har sytten stemmer. En stats stemmer avgives altid under ett. Den sedvanlige orden er at lovforslag utarbeides og vedtages av dette øverste kammer og saa blir oversendt til riksdagen. Dersom denne bifalder dem, sender den forslagene tilbake til Bundesrat, hvor de da igjen maa approberes. Dette vil altsaa si at Bundesrat vedtar lovene med riksdagens samtykke. Medlemmene av Bundesrat har ret til at indfinde sig i riksdagen og der holde taler. Det tyske rikes grundlov ændres ikke som hos os ved en særlig avstemning, men paa samme vis som en anden lov, kun at ændringsforslaget falder dersom der i Bundesrat er fjorten stemmer mot det. Desuten, naar grundloven indrømmer en av statene visse rettig-

heter, kan den i det stykke ikke forandres uten vedkommende stats samtykke.

Et lovforslag vedtages ved et flertal av stemmene i Bundesrat og i riksdagen, — at si, dersom et quorum er tilstede. Og et quorum er et flertal av riksdagens valgte medlemmer. I Bundesrat bestaar et quorum av de medlemmer som er tilstede ved et regulært sammenkaldt møte, forutsat at enten kansleren eller vicekansleren er nærværende.

Grænserne for distrikter som vælger medlemmer av riksdagen, har været de samme siden 1872, skjønt tyngden av befolkningen har skiftet, og antallet av folk har vokset meget sterkt. Saa riksdagen repræsenterer ikke nu det tyske folk, slik som tanken var hos dem der skrev grundloven.

Meget av den lovgivning som har med det tyske hverdagsliv at gjøre, har sit ophav i det prøisiske, baierske, saksiske osv. parlament, likesom i statenes legislaturer hos os. Ministrene og Bundesrat har dog stor lovgivende magt. De tyske stater har jo hver for sig enslags grundlov. En undtagelse dannes dog av storhertugdømmerne Mecklenburg; de har ingensomhelst grundlov. Folket ønsker ikke nogen, og det av hensyn til kostendet. Man frygter nemlig for at mange utgifter som storhertugen nu betaler av sin private kasse, da vilde maatte betales av folket selv. De andre stater har grundlove i en eller anden form. I Prøisen er der et kammer bestaaende av adelen og et av deputerte. Disse vælges under et system av hvad der kaldes kreds-stemmer, saaledes at en rikmands stemme i første kreds gjælder saa meget som nogen tusen stemmer i tredje kreds. Det var

ved sit syn paa nødvendigheten av at forandre dette raatne system at Bethmann-Hollweg paadrog sig de prøisiske landjunkeres vrede, — disse som i saa lang tid har styret det tyske rike og besat de civile og militære embedsposter med sine sønner og andre slegtninger. Under betragtningen av Tyskland maa man ikke glemme det militære partis uhyre indflydelse. Og med flaatens vekst har ogsaa dens folk lært at kræve sin andel i styrelsen av regjeringens politik.

De staar i spidsen for styret i Prøisen, og de som sitter paa domstolene, er ikke folkevalgt. Landet styres og dømmes av mænd der gaar ind i denne branche av regjeringen paa samme maate som andre gaar ind i hæren eller flaaten. De avanserer litt efter litt gjennem de forskjellige grader. Dette gjælder dommere, retsskrivere, distriktsadvokater og de ledende bestillingsmænd i de politiske underavdelinger av Prøisen. Dette kongerike er nemlig inddelt i herreder, amter og provinser. En ung mand kan, for eks., træde ind i statstjenesten som en retsskrivers assistent. Saa kan han avansere til distriktsadvokat i en liten by, saa til fuldmægtig ved et større skriverkontor kanske i forbindelse med politichefens kontor i en stor by. Saa kan han faa et mindre dommerembede, indtil han tilslut blir en av de høiere dommere eller førstepræsident i en av provinsene. Praktisk talt er medlemmer av riksdagen og av den prøisiske legislatur de eneste valgte funktionærer som har nogen magt, og deres magt er ikke stor. Borgermestere og medlemmer av byraadet vælges nok i Prøi-

sen, men har liten magt; og de vælges ved den nævnte uretfærdige kredsavstemning.

Gang paa gang har det hændt nu under krigen naar jeg fremkom med nogen bøn eller klage vedrørende det ene eller andet av de lande jeg da repræsenterte, at jeg i utenrikskontoret fik det svar: "Vi kan ikke gjøre noget; vi har ingen myndighet over de militære. Læs Bismarcks erindringer, og se hvilke vanskeligheter han hadde med dem." Da kansleren sjelden optraadte særdeles resolut, har utvilsomt hærens og flaatens repræsentanter faat større og større indflydelse i statsstyret.

Foruten de mindre grupper kan der sies at være tre store politiske avdelinger eller partier i den tyske riksdag. Til høire for ordstyreren sitter de konservative. De fleste av disse medlemmer er av de saakaldte prøisiske junkere. De ivrer for kronens rettigheter og er imot utvidelse av stemmeretten i Prøisen eller andetsteds. De danner formodentlig den sterkeste gruppe av bakstrævere som nu findes i verden. Deres leder, Heydebrand, kaldes Prøisens ukronede konge. — Til venstre sitter socialdemokratene. Da de er imot kongevæsenet og stemt for folkestyre, har aldrig nogen av dem været kaldt til at indta sæte i ministeriet. De repræsenterer massen av landets arbeidende befolkning. De utgjør omtrent en tredjepart av riksdagen, og der vilde være endnu flere av dem dersom man ved en ny inddeling i valgdistrikter vilde indrømme byene en mere retfærdig repræsentation. Byene har nemlig vokset sterkt siden dengang valgdistriktene ordnedes.

Mellem de nævnte grupper sitter medlemmene

av centrum eller det katolske parti. Mange av dem er katolske prester. Det er værd at merke sig at den katolske opinion i slike nøitrale lande som Spanien er paa Tysklands side i denne krig, medens den katolske befolkning i Tyskland selv — for at verne om sin religiøse frihet — stemmer som katolikker og vælger katolske medlemmer til riksdagen, hvor disse avgir sin stemme alene som katolikker.

Fremstaaende embedsmænd i den tyske regjering har ofte forsikret mig at ingen del av det erobrede Polen nogengang vilde bli indlemmet i Tyskland, da man ikke vilde forøke den katolske befolkning; man hadde møie nok med katolikkene nu og ønsket ikke flere av dem. Dette og ønsket om at lokke polakkene til at skape en egen hær, der vilde kunne benyttes av tyskerne, er grundene til at Tyskland med Østerrikes samtykke gjenoprettet Polen som en egen nation.

Det katolske parti i Tyskland er et resultat av hvad Bismarck kaldte krig for civilisation, — en kulturkamp, daterende sig fra 1870, mellem staten og den romerske kirke.

Prøisen har stadig dannet protestantismens tyngde i Tyskland, skjønt der er mange katolikker i Rhin-provinsene og i den del av Prøisen hvis befolkning fornemmelig er polakker, og som oprindelig var en del av kongeriket Polen.

Baden og Baiern, de to fornemste stater i Syd-Tyskland, og andre stater ogsaa er katolske. Pavens verdslige magt var endt da den franske garnison i 1870 blev trukket tilbake fra Rom; skjønt katolikkene appellerte til Bismarck, vilde han intet

gjøre for at forsvare pavedømmet. Kampen mellem katolikkene og den tyske regjering begyndte egentlig da romerkirken i 1870 hadde utstedt læresætningen om pavens ufeilbarhet.

En del tyske prester og biskopper negtet at bifalde denne nye lære, og i den derav følgende kamp støttedes disse prester og biskopper av den tyske regjering. Munkeordener avskaffedes, civilt egteskap gjordes til lovtvungen ordning, og staten tiltok sig nye rettigheter til ikke blot at utnævne, men ogsaa at utdanne katolske prester. I 1872 blev jesuiterne forjaget fra Tyskland. Disse foranstaltninger — kjendt som "mailovene", fordi de vedtoges i denne maaned — skapte og styrket det saakaldte centrum eller det katolske parti. I lang tid var mange kirker i Prøisen presteløse. Endelig blev det katolske parti saa sterkt at Bismarck gav efter. Mailovene blev strøket i 1886, og det følgende aar fik de forskjellige munkeordener, med undtagelse av jesuiterne, lov til at vende tilbake. Kun de civile egteskaper var fremdeles lovtvungne i Prøisen.

Siden den omhandlede kulturkamp har "centrum" eller katolikkene hat avgjørende magt, idet de sommetider har støttet de konservative og sommetider gjort fælles sak med socialdemokratene.

Ved siden av disse tre store partier er der mindre grupper og partier, der bevæger sig mellem de større, for eks. de national-liberale og de progressive. Nu under krigen har visse medlemmer av det national-liberale parti været allermest iltre i angrep paa præsident Wilson og de Forenede Stater. I kravet paa hensynsløs undervandskrig stod

de sammen med de konservative. Der er ogsaa polske, danske, hanoverske og andre medlemmer av riksdagen.

Der er i Tyskland tre store racespørsmaal. Først har man spørsmaalet om Elsass-Lothringen. Det er ikke nødvendig her at behandle utførlig denne bekjendte sak. I kapitlet om Zabern-affæren vil man faa se noget om soldatenes forhold til den civile befolkning. Ved begyndelsen av krigen var der flere av riksdagens medlemmer fra Elsass-Lothringen som drog over grænsen og lot sig hverve i den franske hær.

Er der nogen gave som tyskerne utmerker sig særlig ved at savne, saa er det den gave at kunne regjere andre folkeslag og faa disse til at bli en del av den tyske nation.

Det er nu lang tid siden dele av Polen ved de forskjellige sønderlemmelser av dette rike blev indlemmet i Prøisen, men det polske spørsmaal er mere aktuelt idag end dengang.

Polakkene er mere letlivede folk end tyskerne, tilhører pavekirken og drømmer endnu sin gamle drøm om et nyt og uavhængig kongerike Polen.

Det er vanskelig nu at tænke sig at Polen engang var kanske Europas største stormagt, med tyve millioner mennesker, fra Østersjøen til de karpatiske fjeld og det Sorte Hav, indbefattende flodene Warta, Vistula, Dwina, Dnieper og øvre Dniester, og at det foruten de egentlige polakker hadde de slaviske stammer ved Østersjøen, lithuanierne og folkene i det hvite Rusland og Lille-Rusland, eller ruthenierne.

Det polske aristokrati var absolut udygtig til

at styre sit eget land, der blev et let bytte for intriger av Fredrik den store og de to keiserinder Maria Theresa av Østerrike og Katharina av Rusland. Polens sidste deling fandt sted i 1795.

Posen, som i sin tid var en av hovedstæderne i det gamle kongerike Polen, er det intellektuelle midtpunkt i den del av Polen som er indlemmet i Prøisen. I aarevis har tyskerne vekselvis smigret for og undertrykt polakkene og søkt ved alleslags midler at fortrænge dem med tyske kolonister. Der er oprettet en kommission som kjøper landeiendomme av polakker og sælger dem til tyskere. Denne kommission har ret til at ta landeiendommene med magt, selv at fastsætte prisen og overdra dem til tyskere. Den har sit hovedkontor i Posen. Kommissionen har ikke hat held med sig. Posen selv og hele strøket omkring byen er delt i to leire. Ved at gaa til det ene eller det andet hotel erklærer den reisende sig at være tyskvenlig eller polskvenlig. Polakkene vil ikke handle i butikker som eies av tyskere, eller hvis skilt ikke er i det polske sprog.

Mange av de unge tyskere som under kommissionens beskyttelse har bosat sig i Polen, har giftet sig med polske kvinder. Barnene i disse blandede egteskaper blir altid katolske polakker. Deputerte fra Polen sitter i den prøisiske legislatur og i riksdagen, hvor de stemmer som polakker; og dersom en del av Polen efter denne krig blir en egen nation, vil polakkene i Tyskland bli mere misfornøiet og urolige end de nogengang før har været det.

For at vinde polakkenes velvilje lot keiseren

for nogen aar siden et slot bygge i byen Posen og utnævnte til slotsherre en avholdt polak, som hadde tjent i den prøisiske hær og var keiseren hengiven, grev Hutten-Czapski. I dette slot var der et overmaade skjønt byzantinsk kapel efter planer som keiseren selv hadde valgt. I januar 1914 gjorde vi sammen med andre amerikanere en tur til Posen for at se dette kapel. En del av vore tyske venner forsøkte den spøk at fortælle os at det bedste hotel var et som mest yndedes av polakkene. Hadde vi gaat til det, vilde dette været at proklamere os som polskvenlige og tyskfiendtlige; men vi advartes i tide. Slottet har et stort tronværelse og ballsal. I gangen er der en utstoppet "aurochs", som keiseren har skutt. Den er enslags bøffel, slik som der var saa mange av paa vore prærier i vesten. Dette dyr har været fredet om paa nogen store godser i det østlige Tyskland og i tsarens jagtskoger i omegnen av Warschau.

Polakker fortalte mig at første gang der skulde være hofball i det nye slot, hadde den polske pøbel kastet blæk gjennem vognvinduene paa damernes balldragter og saaledes forstyrret moroen. Slottets kapel er meget vakkert og gjør keiserens smak som arkitekt al mulig ære.

Medens vi vistes gjennem keiserens private værelser i dette slot, la jeg merke til en sadel paa en krak foran en av skrivepultene. Jeg spurte om dette, og fik besked om at naar keiseren arbeider, sitter han altid paa en sadel.

En bokhandler i Posen viste mig flere bøker som gjorde løier med det daarlige tyske styre i

Elsass-Lothringen. Det slog mig som pudsig at en følelse av fælles uret kunde skape et marked for disse bøker i det polske Posen.

Det polske spørsmaal er ikke saa meget omtalt; men det er likesaa aktuelt som saken med hensyn til Elsass-Lothringen.

Efter sin heldige krig i 1866 mot Østerrike, Baiern, Saksen, Baden, Hanover osv. kom Prøisen i besiddelse av hertugdømmerne Schleswig-Holsten; og i disse har man fremdeles et dansk spørsmaal at plages med. Der er mange danske i disse hertugdømmer, og de prøisiske embedsmænd og officerer har irritert dem slik, at den nationale bevissthet er bevaret i al denne tid siden 1866. Man har indskrænket de danskes frihet paa en saadan maate, at hatet mot tyskerne er forsterket, og omdannelsen av danskerne til tyskere er gjort umulig. Vinteren 1913—14 blev det saaledes forbudt Roald Amundsen, den norske opdager av sydpolen, at holde foredrag paa norsk i Schleswig-Holsten. Der var ogsaa regler for hvor mange danske folk turde komme sammen paa et hotel, og forbud mot at ha danske tjenestefolk.

I 1866, efter den heldige krig, utryddet Prøisen det gamle kongerike Hanover og forviste dets konge til Østerrike. Endnu er der et parti som protesterer mot denne voldshandling. Keiseren tror dog at dette spøkelse fik naadestøtet da han bortgiftet sin eneste datter til huset Hanovers arving og gav de unge folk det ledige hertugdømme Braunschweig. Det var i Berlin intet hinder

for dette giftermaal at den unge mand er arving til de familien Guelph tilhørende store rigdomme.

Ogsaa i andre dele av Tyskland er der hat mot Prøisen, men det er parret med frygt, som holder det nede. I Baiern har i aarevis vittighetsbladene hat for skik at gjøre nar av prøiserne og familien Hohenzollern. Men Prøisens avgjørende seier over de andre stater i 1866 og den prøisiske aands fremgang i alle disse stater siden den tid holder folk fra at gjøre aapent oprør. Det tør være et spørsmaal hvordan disse lande, særlig Baiern, vil bære sig ad i tilfælde av Tysklands knusende nederlag. Men for tiden maa man nok regne dem, hvad de militære angaar, som keiserens lydige tjenere.

Montesquieu, forfatteren av "Esprit des Lois", erklærer at "alle love vokser op av jorden"; og det er bekjendt at angelsakserne forandrer karakter som følge av ophold i den hete verdensdel. Skal man dømme over de nationale eiendommeligheter, bør man vite noget om vedkommende lands geografi og klimat.

Hjertet av vor tids Tyskland er den store slette i den midtre og nordlige del av landet, omfattende omtrent hele det oprindelige kongerike Prøisen, fra de saksiske fjeld og Hartsbergene til Nordsjøen og Østersjøen. Det er fra denne triste og ufrugtbare slette at de seirende krigere i mange aarhundreder har oversvømmet Europa. Vinterklimaet er ikke saa koldt som i vore nordlige stater. Der falder meget regn, og den mørke vinterhimmel, paa hvilken solen sjelden viser sig, maa ha øvet indflydelse paa folkets karakter. Saksen er mere av et fjeldland. Württemberg og Baden

er bakket terræng. Baiern er et herlig vakkert land med fjeld og deilige indsjøer. De skjønne, drueklædte bakker langs Rhinen har længe været gjenstand for de reisendes beundring.

Prøisens oprindelige indvaanere var ikke germaner, men nærmere den slaviske type. I skogene ved floden Spree, som gaar gjennem Berlin, og ikke mere end femti mil fra den by bor der endnu efterkommere av den vendiske urbefolkning, og de taler fremdeles det vendiske sprog. De barnepleiersker hvis eiendommelige dragter er saa avstikkende paa gaterne i Berlin, kommer fra denne vendiske koloni, der har holdt sig gjennem de mange krige i dette strøk av Tyskland, beskyttet som den har været ved de store sumper og tætte skoger.

Folket i Rhindalen drikker ikke øl, men vin. De er mere belevne end folk i Prøisen, Saksen og Baiern; disse er tunge og flegmatiske. Baierne er bekjendte som vældige øldrikkere, og det er ikke nogen usedvanlig ting at en solid borger i München sætter tillivs sine tredive store glas øl hver dag. Derfor er der vel overalt i Tyskland saa mange kuranstalter, ved hvilke den gjennemsnitlige tyske forretningsmand tilbringer ialfald en del av sin aarlige ferie.

I fredstider er tyskerne rigtig storætere. Nogen har sagt: "Det er ikke sandt at tyskerne spiser hele tiden; men de spiser hele tiden undtagen de syv ganger om dagen i hvilke de sitter tilbords." Og det er sandt at velstaaende kjøbmænd i Berlin før denne krig hadde syv maaltider om dagen. Der var en tidlig frokost; saa en anden frokost ved ellevetiden, maaske et glas

melk eller øl og smørrebrød med paalæg; saa en meget nærende lunch med fire eller fem retter samt øl og vin; kaffe og kaker kl. tre; te eller øl og smørrebrød med paalæg ved femtiden; en god middag med mange slags vin mellem kl. syv og otte, og endelig en kraftig kveldsmat like før sengetid.

Tyskerne forstaar sig merkelig godt paa vine, og ved en selskapsmiddag kan de ha op til otte forskjellige sorter. Den bedste vin blir baaret rundt i smaa glas, og gjestene sier neitak dersom de ikke ønsker at drikke den. Jeg kjender en amerikansk dame som var gjest i et fyrstelig slot i Ungarn, og som den første aften lot tjeneren fylde hendes glas med vin, som hun ikke drak. Den næste kveld gik han hende forbi, og man bød hende ikke mere vin under opholdet ved dette slot.

Mange av lægerne som var med mig, var av den formening at den megen mat og øl og vin hadde virket ufordelagtig paa den tyske nationale karakter og hadde gjort folk mere agressive og irritable og saaledes mere krigsgale. Indflydelsen av mat og drikke paa den nationale karakter maa ikke undervurderes. De kjøt-ætende nationer har altid været de dominerende.

KAPITEL III

DIPLOMATISK ARBEIDE DEN FØRSTE VINTER I BERLIN

DEN første vinter i Berlin tilbragte jeg hver formiddag paa mit legationskontor, og hadde jeg nogen forretning at avgjøre med utenriksdepartementet, gik jeg derhen ved femtiden. Det var skik at alle ambassadørene besøkte utenrikskontoret hver tirsdag formiddag, og de hadde da foretræde for utenriksministeren i den orden i hvilken de kom tilstede, og hver hadde en kort samtale med ham om de løpende diplomatiske saker.

Jeg har i et foregaaende kapitel skildret ceremoniene ved hoflivet, da kundskap derom er nødvendig til en ret forstaaelse av aanden hos de styrende i det tyske rike.

Min første vinter var dog ikke udelukkende vin og kaker. Der var flere interessante stykker diplomatisk arbeide. Det var saaledes paa den tid vi hadde vor strid med Huerta, diktatoren i Mexico, og det var en av mine pligter at faa Tysklands løfte om ikke at anerkjende denne mexikanske præsident.

Jeg brukte ogsaa en hel del tid til forsøk paa at faa den tyske regjering til officielt at ta del i San Francisco-utstillingen. Men saavidt jeg kunde skjønne, maa der, formodentlig efter forslag fra

tysk side, været den overenskomst eller forstaaelse mellem Tyskland og England at intet av de lande skulde ha officiel befatning med denne utstilling.

Efter Jamestown-utstillingens jammerlige fiasko kan man ikke dadle de europæiske lande for at de ikke vilde bevilge penger til noget lignende foretagende. Men jeg tror at der laa noget dypere under Tysklands optræden, at ialfald enkelte av de tyske statsmænd hadde planer om en tilnærmelse mellem Tyskland og Storbritannien, saa disse to stormagter kunde tugte Amerika og tyne monroedoktrinen. Senere fik jeg vite av en høitstaaende mand i det tyske utenrikskontor at Tyskland hadde foreslaat for Storbritannien en fælles intervention i Mexico, — noget som for bestandig vilde ha gjort ende paa monroedoktrinen. Og saa skulde naturligvis Central- og Syd-Amerika med magt koloniseres fra Europa. Storbritannien vilde ikke gaa med paa denne plan, blev det mig fortalt. Om dette forslag og dette avslag virkelig fandt sted, kan man faa rede paa i det britiske utenrikskontors arkiver.

Under denne vor strid med Mexico var den tyske presse næsten enstemmig — og især de blade som kontrolertes av regjeringen og av de konservative eller junkerpartiet — meget bitter mot Amerika.

Grunden hertil var et autokratis naturlige bitterhet mot et heldig demokrati, avindsyke over Amerikas rigdom, frihet og overlegenhet i handelsverdenen, og en dyp uvilje mot monroedoktrinen, som hindret Tyskland fra at bruke sin mæg-

tige flaate og store militærmagt til at skaffe sig fotfæste paa den vestlige halvkule.

Tyskland ventet længe med at begynde at skaffe sig kolonier i forsøket paa at finde sig en "plads i solen". Og de kolonier man fik fat i, var ikke skikket for hvite folk. Togo, Kameroons, det tyske Øst-Afrika har for varmt klimat og for mange tropiske sygdomme til nogensinde at bli blomstrende tyske kolonier. Den tyske koloni i det sydvestlige Afrika har et sundere klimat, men er et ufrugtbart land. Saagodtsom dets eneste heldige industri har været at samle de smaa diamanter der opdagedes paa strandbredden og i ørkenen som strækker sig indover fra havet.

Efter statsminister Bryans indstændige opfordring søkte jeg at overtale de tyske myndigheter til at la Tyskland underskrive de saakaldte Bryanfredstraktater. Efter mange bestræbelser og forhandlinger fik jeg endelig av von Jagow, utenriksministeren, den erklæring, at Tyskland ikke vilde underskrive disse traktater, da Tysklands store fordel i krig var den, at det stadig stod beredt til et pludselig angrep. De hadde, sa han, intet imot en saadan traktat med Amerika; kun var de bange for at de da straks vilde bli anmodet om at underskrive lignende traktater med Storbritannien, Rusland og Frankrike. Og dersom de da negtet at gjøre dette, vilde det betragtes som næsten ensbetydende med en krigserklæring. Skrev de derimot under med det oprigtige forsæt at være tro mot traktaten, vilde Tyskland være berøvet sin største fordel i krig, nemlig altid at staa færdig til et uventet og uimotstaaelig angrep.

Den første vinter studerte jeg ogsaa og skrev nogen rapporter om Tysklands kommercielle stilling, særlig om diskrimination mot amerikanske varer. Jeg skal senere komme tilbake til detaljerne i denne sak.

Ellers var en stor del av min arbeidstid optat med at opponere mot det foreslaaede oljemonopol. I Tyskland brukes overalt petroleumslamper av de fattigere folk, især i landsbyene, og av fabrikarbeiderne. Oljen kommer enten fra Amerika eller fra brøndene i Galizien og Rumænien. Det Tysk-Amerikanske Oljekompani, som kontrolerte handelen med amerikansk petroleum, er et tysk selskap, men med amerikanske penger, medens tysk kapital for en stor del var anbragt i de galiziske og rumænske oljebrønder. Denne olje er av ringere kvalitet end den fra Amerika.

Før jeg kom til Tyskland, hadde der været fremsat forslag om at oprette et oljemonopol. Det vil si, der skulde under regjeringskontrol dannes et oljekompani, som skulde overta hele denne forretning. Ingen anden skulde da ha lov til at sælge saadan olje nogetsteds i det tyske rike. Forslaget bestemte ogsaa at de andre kompaniers forretning og eiendom forresten skulde værdsættes og kjøpes av det nye selskap under regjeringens kontrol. Men det tysk-amerikanske selskap eide ogsaa mange detalj-forretninger med tilbehør utover landet, og for disse skulde der ikke betales noget. Forslaget indeholdt ogsaa en del besynderlige "jokers", som vi kalder dem, for eks. at det nye selskap skulde overta al saadan eiendom "indenfor det tyske rikes toldgrænser." Dermed var utestængt et oljeraffi-

naderi i den utenfor toldgrænsen liggende del av Hamburg, skjønt dette raffinaderi, der eiedes av det amerikanske selskap, naturligvis vilde være gjort aldeles værdiløst.

Ved undersøkelserne i denne sak kom det for dagen at de tyske statsbaner benyttedes til diskrimination mot den amerikanske olje. Denne kom til Tyskland gjennem Hamburg, medens oljen fra de andre lande kom gjennem grænsebyen Oderberg. Men fragten til et sted midt i landet var dobbelt saa høi paa amerikansk olje fra Hamburg som paa oljen fra Oderberg.

Jeg holdt i denne strid fast ved at det amerikanske selskap maatte faa betaling for al sin eiendom, for detalj- saavelsom en-gros-forretningen, og for hvad vi kalder dets "good-will", som det hadde skaffet sig ved mange aars arbeide og store pengeutlæg. Naar et selskap i aarevis har oparbeidet en forretning og avertert den, kan jo dets "good-will" være det som er værd mest og har kostet mest. Værdien av en heldig avisforretning ligger saaledes for eks. ikke saa meget i bygningen og trykkeriet osv. som i det navn og den stilling avisen kan ha skapt sig gjennem mange aars arbeide og kostbar avertering.

Jeg paastod ikke at den tyske regjering ikke hadde fuld ret til at skape det foreslaaede monopol i olje og drive det amerikanske selskap av marken; men jeg krævde en rimelig godtgjørelse til dette for al dets eiendom. En saadan vilde lagt en tung gjæld paa det nye selskap, som skulde ha eneretten til denne handel, og renterne av denne gjæld vilde naturligvis ha forhøiet oljeprisen og saaledes

maattet betales av de tyske forbrukere av oljen. I mine sidste forhandlinger om denne sak med von Bethmann-Hollweg sa han: "De mener da vel ikke at præsident Wilson og Bryan vil ta sig av Standard Oil-kompaniet?" Jeg svarte ham at alle mennesker i Amerika var vel vidende om at hverken Wilson eller Bryan eiedes eller kontrolertes av omhandlede oljekompani, men at begge disse mænd vilde yde kompaniet den beskyttelse som enhver amerikaner som driver forretning i utlandet, har ret til at vente av sin regjering. Jeg syntes ogsaa, sa jeg, at man hadde gjort nok for de tyskere som drev forretning i olje fra Galizien og Rumænien, idet man hadde benyttet statsbanerne som middel til at gi disse oljeproducenter uretfærdige fordele over dem som indførte olje fra Amerika.

Kort tid derefter lot man hele saken hvile, og nu under krigen har man naturlig nok ikke bragt den paa bane igjen. Og jeg har mine sterke tvil om at folket i det frigjorte Tyskland efter krigen vil gaa med paa at skulle betale høiere pris for daarligere olje bare for at beskytte enkelte tyske banker og pengemænd som har anbragt penger i Galizien og Rumænien. Jeg betviler ogsaa at det frigjorte Tyskland vil ønske at overlate en saa stor forretning i regjeringens hænder og paa den maate forøke antallet av regjeringens bestillingsmænd og dermed gi regjeringen større magt i landet. Himmelen skal vite at der allerede er nok av regjeringsfunktionærer i Tyskland, selv uten at ha overlatt til regjeringen en stor privat industri bare for at hjælpe en del pengemænd som har indlatt sig

paa usikre spekulationer, og for at øke den centrale regjerings magt.

I mai 1914 kom oberst House og hans vakre hustru paa besøk til os i Berlin. Han vilde naturligvis gjerne faa tale med keiseren, og det blev ordnet derved at keiseren indbød ham og mig til hvad der kaldes en "Schrippenfest", i det nye palads i Potsdam.

I mange aar, like siden Fredrik den stores dage, har der i Potsdam været en bataljon som kaldes "den lærde", og som er sammensat av utvalgte mænd fra alle Prøisens regimenter. Paa en bestemt dag i april faar disse soldater en festmiddag med hveteboller, "Schrippen", istedenfor det almindelige sorte brød. Denne fest er en gammel skik og er nu en temmelig høitidelig ceremoni.

Oberst House og jeg kjørte med bil til Potsdam, i galladragt, og ventet da en stund i en av salongene i underetagen av det nye palads. Saa ankom endelig keiseren og keiserinden, flere av prinsene og deres hustruer og de fornemste medlemmer av hoffets personale. Oberst House blev da forestillet for de kongelige, og der holdtes en frilufts-gudstjeneste like utenfor paladset. Keiserinden og prinsesserne sat i store stoler, medens keiseren blev staaende med sine sønner bak sig, og bakenfor dem de andre storfolk fra hoffet. Bakerst stod den nævnte "Lehr Battaillon". Der var et stort orkester og koret fra domkirken i Berlin. Tjenesten var meget imponerende, ikke mindst derved at en stor zeppeliner hele tiden var at se svævende over os.

Efter gudstjenesten passerte bataljonen revy

og fik derefter mat og øl servert i lange løvsaler foran paladset. Mens soldatene spiste, gik keiseren og keiserinden rundt og talte med dem. Saa gik vi ind i paladset i den merkelige sal i hvis vægger der er prøver paa alleslags sjeldne mineraler fra alle lande, og der var et langt bord ordnet som de tre sider av en firkant og dækket for omtrent seksti personer. Oberst House og jeg fik plads like overfor keiseren med general Falkenhayn mellem os. Keiseren var i meget muntert humør og sa til mig over bordet at oberst House og jeg i vore sorte stasdragter saa ut som et par kraaker, — at vi var som to begravelsesbesørgere ved et gjestebud og forstyrret billedet. Efter bordet hadde keiseren en lang samtale med oberst House, og saa kaldte han ogsaa mig tilstede og lot mig ta del i samtalen.

Jeg ordnet det saa at House den 26de mai skulde træffe von Tirpitz ved en middag i vort hjem. Vi kunde dengang ikke vite hvilken stor rolle den store admiral skulde komme til at spille i denne krig. Ved den tid og til sit fald var han Tysklands marineminister, hvad man paa tysk kalder chef for landets "Reichsmarineamt". Oberst House traf ogsaa da von Bethmann-Hollweg, von Jagow, Zimmermann og mange andre.

I spidsen for to andre avdelinger i forbindelse med marinen er der to mænd med samme rang som marineministeren, og som ikke rapporterer til denne. Det er stabschefen og chefen for hvad der kaldes marinekabinettet. Den første har at dirigere flaatens krigsoperationer, og den anden har

Programm

für die musikalische Abendunterhaltung
bei Ihren Kaiserlichen und Königlichen Majestäten
am 26. Februar 1914.

1. a. Morgenstimmung
   b. Elfes Tod } für zwei Harfen ... C. Oering-Saal.
   Herren Toth und Saal.
2. a. Russischer Volksgesang .... Arensky.
   b. Wiegenlied .... L. v. Rennig.
   Fräulein Leisner.
3. a. Heinrich der Vogler
   b. Tom der Reimer } Balladen ... Loewe.
   Herr Bronsgeest.
4. Air 1690 für Gesang und Viola d'amour ... Attilio Ariosti.
   Fräulein Artôt de Padilla, Herr Professor Gente.
5. a. Es muss ein Wunderbares sein ... Liszt.
   b. Der Hidalgo .... Schumann.
   Herr Kirchhoff.
6. a. Belle, qui tiens ma vie, Air de danse 1579
   b. Célèbre, Menuet d'Exaudet } Auteur inconnu.
   c. Carcelleras, spanisch .... Chapí.
   Fräulein Artôt de Padilla.

Klavierbegleitung: Herr Kapellmeister Dr. Besl.

C Hacker Konigl Hoflith Berlin W

MUIKPROGRAM EFTER MIDDAGEN I DET KEISERLIGE PALADS

det hverv at bestemme hvilke officerer skal forfremmes, overta kommandoen over krigsfartøier o. l.

Saalænge von Tirpitz var marineminister, dominerte han ved sin kraftige personlighet de andre to departementer ogsaa; men siden hans fald har chefene for disse hat mindst likesaa vigtige stillinger som marineministeren selv.

Den 31te mai tok vi oberst House med os til flyvemarken i Joachimsthal. Her var den hollandske flyver Fokker tilstede. Efter at være forestillet for os viste han os nogen av sine flyvekunster. Fokker var i den tyske hærs tjeneste og blev senere en tysk borger. De av ham opfundne og efter ham opkaldte flyvemaskiner beholdt i lang tid mesterskapet paa vestfronten.

Oberst House var en klok og kundskapsrik raadgiver, og hans raad var mig til megen nytte hele tiden under mit ophold i Berlin. Vi vekslet breve hver uke, og jeg sendte ham ukentlige rapporter om stillingen i Berlin og ellers nyheter og rygter som kunde være for private eller for ubestemte til at passe ind i de officielle rapporter.

Krig med Tyskland tænktes ikke som en mulighet da jeg i denne mai maaned 1914 efter ordre fra Washington besøkte utenrikskontoret for at takke den keiserlige regjering for den hjælp som tyske krigsskibe hadde ydet de amerikanske borgere i Tampico.

En S. Bergmann, en tysker som hadde tjent sig en formue i Amerika og var kommet tilbake til Tyskland for igjen at bli tysk undersaat, indbød mig tidlig i februar til at komme og se det store elektricitetsverk han hadde etablert. Den eneste

gjest foruten mig var prins Heinrich, keiserens bror. Vi tok det store anlæg i øiesyn og spiste derefter lunch sammen paa hr. Bergmanns kontor. Prins Heinrich har siden sit besøk i Amerika stadig bevaret interessen for vort land. Under dette besøk tilbragte han det meste av sin tid i tyske foreninger osv. Naturligvis, vi forstaar det nu at han kom som propagandist for at smede tyskerne i Amerika bedre sammen og holde i live deres interesse for sit "Vaterland". Like før denne store krig gjorde han i samme øiemed en lignende tur til Argentina; men det er mig fortalt at turen ikke betragtes som videre heldig. Med sin personlige elskværdighet er han saa godt skikket som nogen til at fremme den tyske propaganda i andre lande. Hadde alle tyskere lignet ham, vilde der ikke været nogen verdenskrig i 1914.

Den 18de mars invitertes vi av kronprinsen til maskeradeball paa slottet. De fleste av gjestene var unge folk og officerer. Kronprinsessen bar en prægtig russisk dragt med den egne høie skjerm op fra panden. Kronprinsen og de andre officerer hadde sine respektive regimenters staselige uniformer fra hundrede aar tilbake. Prins Oscar, keiserens femte søn, tok sig særlig godt ut.

Tiden for ballselskaper i Berlin hvor der var officerer blandt gjestene, kunde fortjene at læres av vore amerikanske selskapsdamer. Indbydelsen lød paa kl. 8, og dermed mentes akkurat kl. 8. En kold middag, med kanske fire retter, serveres straks gjestene kommer, og med undtagelse av ganske faa særlig fremstaaende gjester anvises ingen nogen bestemt plads ved bordet. Et kvarter før

ni begynder dansen. Der er aftensmat ved ellevetiden, og ved midnat gaar man hjem, saaledes at officerene kan komme tidlig iseng.

I selskapssæsongen var der ball hos den britiske og den franske ambassadør, og der var en forestilling av et besøkende russisk balletselskap hos den russiske ambassadør.

Det vidunderlige nye kongelige bibliotek, arkitekt Ihne, aapnedes den 22de mars. Keiseren kom tilstede med dronningen av Rumænien ved sin side. Hun er en overmaade vakker dame, halv engelsk og halv russisk. Nogen dage senere blev jeg forestillet for hende ved et selskap hos hendes lands minister, og hun var likesaa interessant ta tale med som hun var vakker at se paa.

Mot slutten av mars var der en hesteutstilling. Hestene fik ikke som hos os præmier bare for et godt utseende eller for at ta sig godt ut i trav eller galop. Hesten betragtes i Tyskland først og fremst som nyttig i krig, og for at faa præmie maatte den utmerke sig ved saadant noget som at stanse braat eller at dreie hurtig om paa kommando. I høidesprang var hestene meget flinke. Officerer deltok i alle prøverne. Det var ikke netop en "selskapsaffære", men hele den fine selskapsverden var tilstede og sterkt interessert. Blandt et krigersk folk er det jo nu som i middelalderen at rytterens skjæbne kan avhænge av hesten.

Jeg har altid været glad i hester, og veddeløpsbanerne rundt Berlin hadde paa mig en dragende magt.

Der var blandt dem ute paa veddeløpsbanen

mange amerikanere. Taral var en heldig "jockey" for min svigerfar, Marcus Daly. Han trænerer nu nogen av de bedste veddeløpshester i Tyskland, tilhørende brødrene Weinberg, som tjente en formue i farvestoffer. "Pop" Campbell, som trænerte Mr. Dalys berømmelige hest Ogden, er ogsaa nu i Berlin i samme forretning. Førstemand blandt alle "jockeys" var Archibald fra California. McCreery, som engang var træner for en av mine brødre, hadde nu en stald omtrent saa god som brødrene Weinbergs og tilhørende baron Oppenheim, en rik bankier i Köln.

De tyske officerer er makeløs flinke ryttere og tar del i mange veddeløp. Kronprinsen selv kan ogsaa ride og eier en del veddeløpshester. Mange av veddeløpene indskrænkes til hester fra Danmark og fra Tyskland og Østerrike.

Alle av os i vor legation sluttet os til tennisklubben i Grünewald, omtrent fem mil fra midten av Berlin. Kronprinsen var medlem av klubben og tok aktiv del i sporten. Han er en udmerket flink tennisspiller, — kanske ikke absolut en mester, men dog meget nær øverste plads. Han har den fordel, at de dygtigste idrætsmænd i denne sport altid er mere end villige til at prøve sig mot ham. Dengang bitterheten mot Amerika var sterkest, blev vi dog i denne tennisklub altid møtt med utsøkt høflighet av alle de tyske medlemmer.

Vi hadde megen omgang med de to amerikanske professorer som ifølge det ordnede lærerbytte vinteren 1913—14 var i Berlin, prof. Paul Shorey av Chicago universitet og prof. Archibald Coolidge fra Harvard. Disse "bytte"-professorer hol-

der rækker av forelæsninger ved universitetene, og deres første optræden er en hel begivenhet. Den første dagen, i 1913, holdt hver av de nævnte mænd et foredrag ved Berlins universitet, og blandt tilhørerne var keiseren repræsentert ved prins August Wilhelm. Ved lignende leiligheter tidligere hadde keiseren selv altid været tilstede, men i de senere aar synes han nok at ha tapt interessen for denne ordning, av hvilken han før ventet sig saa meget.

Kort efter begyndelsen av krigen uttalte bladet "Gazette" i Köln sin store forbauselse over at Amerika tillot utførsel av ammunition til de allierte, og erklærte for fuldt alvor at Tyskland hadde gjort alt mulig for at vinde Amerikas velvilje, at man hadde tilbudt Roosevelt anledning til at mønstre de tyske tropper, at keiseren hadde indbudt amerikanere i Kiel til middag, og at han endog hadde sittet taalmodig og hørt foredragene av de amerikanske professorer.

Før krigen var der bare én kabel for telegrammer direkte mellem Tyskland og de Forenede Stater. Denne eiedes av et tysk selskap og var lagt over Azorerne. Jeg søkte at skaffe Western Unionkompaniet tilladelse til at knytte forbindelse med Tyskland; men det tyske selskap ønsket at beholde sit monopol uforstyrret og fik Western Unions ansøkning skrinlagt. I august 1914 efter at krigen var begyndt, nævnte jeg denne sak til Ballin ved Hamburg-Amerika-linjen og til von Gwinner, chefen for Deutsche Bank, og ved tanken paa hvor meget de kunde ha sparet sig selv og landet dersom der hadde været en amerikansk kabel til Tysk-

land, kjendte deres bitterhet mot regjeringens forsømmelse av denne sak ingen grænser. Kort tid derefter fik jeg besked fra utenrikskontoret om at Western Unions ansøkning var indvilget paa betingelse av at kabelen gik direkte til Amerika. Tilladelsen kom dog for sent, og nu under krigen vil Western Union selvfølgelig ikke gjøre noget videre i saken.

KAPITEL IV

MILITARISMEN I TYSKLAND OG "ZABERN-AFFÆREN"

I 1913 og 1914 fandt en række begivenheter sted der omtales som "Zabern-affæren". Disse begivenheter var det, tror jeg, som fik "systemet" — det militære autokrati — til at bestemme sig for krig i en nær fremtid. I denne historie syntes det tyske folk endelig at holde paa at faa aapnet øinene, til for en del at komme sig av den paniske skræk for sine naboer som hadde faat dem til at finde sig i at bli hundset og plyndret av krigerklassen, saa de var næsten rede til at avvæbne sig selv, — noget som var en vederstyggelighet for klassevæsenets forsvarere, for "systemet", for hæren og for familien Hohenzollern.

Haandskriften paa væggen — det fatale navn "Zabern", socialdemokratenes optræden og deres voksende dristighet, — alt dette var et varsel til autokratiet om dets synkende magt og drev det henimot krig som en blodig kur for den folkelige misfornøielse med forholdene.

Prøisen, som har sat sin vilje gjennem og sat sit stempel paa det øvrige Tysklands liv og tænkesæt, er utvilsomt en krigersk nation. For mere end 125 aar siden erklærte Mirabeau, den store franske taler, ved begyndelsen av revolutionen:

"Krig er Prøisens nationale industri." Senere sa Napoleon at Prøisen var "utklækket av en kanonkule." Og kort før den fransk-tyske krig i 1870 skrev den franske militære attaché i en indberetning til sin regjering at andre lande hadde soldater, men i Prøisen var det soldatene som eide landet.

I virkeligheten er det den tyske adel som eier hæren. Man kan bli officer i armeen paa to maater. Man kan la sig hverve som menig soldat og gradvis arbeide sig frem til en officerspost, eller den unge aspirant kan komme fra et to-aarig kursus i en av kadetskolerne og faa en underordnet officersstilling paa prøve. I begge tilfælder maa han staa sin prøve under de ældre officerers opsyn og kan ikke bli officer i regimentet uten disses anbefaling. Med andre ord: hvert regiment er som en forening, hvori officerene kan forhindre optagelsen av et nyt medlem.

I praksis har dette system indskrænket anledningen til at bli officerer til folk av adelsklassen. Det er ikke noget ualmindelig at finde i et regiment nogen officerer hvis forfædre for et par hundrede aar siden var officerer ved det samme regiment.

Ved siden av disse officerer, som har gjort dette til sit kald, er der et visst antal mænd som efter et aars tjeneste i armeen og efter et par øvelsesterminer blir gjort til reserve-officerer. Disse maa være med i manøvrene, og naturligvis maa de i tjeneste naar nationen har krig. De opnaar sjelden høiere rang end kaptein. De kan dog, mens de beklæder civile embeder, ogsaa avansere i mili-

tær rang. Kansleren har saaledes anvansert til at bli general, og von Jagow har nu under krigen faat rang av major. Som regel er reserve-officerene "Einjähriger", som altsaa paa grund av sine bedre kundskaper har sluppet med ett aars militærtjeneste istedenfor de sedvanlige to aar. Den baierske hær er paa en vis uavhængig av den prøisiske, men er modellert efter samme system.

I aarevis har officerene i hæren, baade i utførelsen av sine pligter og ellers, opført sig paa en meget arrogant maate mot den civile befolkning. Det hændte ofte mens jeg var i Tyskland, at jeg kunde staa og vente i en lang række av andre ved billetutsalget paa jernbanestationen, og saa kunde en officer albue sig frem foran de andre, uten at nogen hadde mod til at protestere. Ved en anledning gik jeg sammen med en svoger av mig til veddeløpsbanen i Berlin og kjøpte en logeplads. Mens vi engang var ute paa banen for at se paa hestene, hadde en prøisisk officer og hans hustru sat sig i vore sæter. Jeg gjorde en av betjentene opmerksom herpaa, men han sa at han vaaget ikke at be en prøisisk officer om at vike pladsen. Det var først efter at ha tilkaldt hovedbetjenten og vist ham mit kort som ambassadør og medlem av jockeyklubben at jeg kunde faa igjen de pladser jeg hadde betalt for.

Der har i Tyskland været mange tilfælder hvor en officer efter en liten trætte med en av de borgerlige simpelthen har hugget denne ned. Netop saadanne optrin hadde utvilsomt skapt sterk uvilje mot krigerstanden og mot Prøisens hele militære system. Det kulminerte i den saakaldte Zabern-

saken. I denne syntes den uvilje som i de mange fredsaar hadde vokset sig bitter mellem den civile befolkning og krigerstanden, at naa sit høidepunkt. Uviljen hadde naturligvis faat ny næring med forøkelsen av den staaende hær i 1913—14 og den derav følgende forøkelse av de professionelle officerers antal.

De keiserlige provinser, eller "Reichsland", som man kalder Elsass og Lothringen, har siden sin anneksion i 1870 staat i en besynderlig særstilling i det tyske rike. Dette "Reichsland" skulde, som navnet antyder, være at betragte som rikets fælles eiendom og blev ikke annektert til nogen enkelt av de tyske stater. Det har en keiserlig vicekonge med etslags raad, bestaaende av en statssekretær med assistenter og departementschefer, og en lovgivende forsamling med to kamre, hvorav det enes medlemmer vælges av folket, og det andet bestaar av medlemmer som delvis vælges av byene, universitetene, kirker o. l., og delvis utnævnes av den keiserlige regjering. Vicekongen og hans raad utnævnes av keiseren som "Reichslandets" fyrste. Før den 31te mai 1911 hadde disse provinser ingen egen grundlov; deres styre lededes av riksdagen og forbundsraadet ("Bundesrat"), omtrent som vore territorier styres av kongressen og præsidenten. I 1911 fik Elsass-Lothringen en grundlov som gav dette riksland repræsentation i rikets "Bundesrat". Det hadde helt siden 1871 været repræsentert i riksdagen.

Elsass-Lothringens sympati for Frankrike var forøket ved flere av de tyske vicekongers politik, — von Manteuffel, prins Hohenlohe, prins Mün-

ster og grev Wedel, som vekselvis hadde været strenge og yderst slappe og langtfra forbedret stillingen, saa befolkningen, væsentlig syd-tyskere, var irritert ved de nord-tyske embedsmænds optræden.

Storindustrien hadde utviklet sig sterkt under det keiserlige styre, særlig væveriene og kulgruberne, og arbeiderbefolkningen i Mühlhausen og de omliggende fabrikbyer var glødende begeistret for de socialdemokratiske ideer. Folk av de mere velstaaende klasser var ved religion og familiebaand knyttet til Frankrike. De almindelige eiendomsbesiddere var av lignende hensyn mere passivt fiendtlige mot det tyske styre, og lønsarbeiderne av sociale og økonomiske grunde motstandere av regjeringen. Landbefolkningen brydde sig ikke om politik, men var under paavirkning av den nationalistiske presse og hadde saaledes sympati for Frankrike. Og saaledes var luften svanger med det kommende uveir.

Zabern, eller paa fransk Saverne, er en liten by med otte eller ni tusen indbyggere. Den har en vakker beliggenhet ved foten av Vosges-fjeldene paa bredden av Rhin-Marne-kanalen. Dens garnison bestod av stabsofficerene og to bataljoner infanteri, det 99de regiment, under kommando av von Reuter. Blandt officerene var en løitnant von Forstner, en 20-aars gut, hvis ungdommelige utseende hadde fristet skolebarn og gutter i de nærliggende jernverker til at gjøre nar av ham. Det blev bekjendt at denne unge officer under øvelserne med sine mænd hadde fornærmet det franske flag og hadde kaldt rekruttene fra Elsass saa meget som

"Wackes", et økenavn der omtrent svarer til "træhoder". Folket i Elsas og Lothringen bruker det ofte paa spøk, men blir hidsige dersom andre bruker det om dem.

Det blev ogsaa fortalt at denne von Forstner hadde utlovt en belønning av ti mark til den av hans mænd som kunde være saa heldig at trætte med en socialdemokrat og dræpe ham. Von Forstner hadde advaret sine mænd mot at lytte til franske agenter, som tyskerne paastod holdt paa at narre franskmænd til at desertere og slutte sig til den franske hær. Det er sandsynlig at von Forstner i sin omtale av den franske fremmedlegion brukte uttryk som maatte være en fornærmelse i franske ører. Han indrømmet at han trods forbud fra den kommanderende general hadde brukt skjeldsordet "Wackes", og for dette var han straffet med nogen dages indesperring i et militært fængsel. Det hadde været paalagt von Forstner at undervise sine mænd i anordningene i tilfælde av ugreie med den civile befolkning, og han paastod at han til disse instrukser bare hadde føiet den erklæring, at hver ærlig soldat skulde gjøre sit bedste for at sætte en stopper for enhver forstyrrelse av freden, og at han, Forstner, vilde særlig belønne den mand som kom til at sætte fast en av "disse fordømte socialdemokrater."

Disse historier om Forstner og andre officerer spredtes hurtig blandt befolkningen. De avstedkom sterk ophidselse, og der var demonstrationer mot den nævnte unge officer og andre. Byens to aviser behandlet saken, og tilslut blev stillingen saa slem, at oberst von Reuter forlangte av direktør

Mahler, chef for det civile styre, at han skulde gjenoprette orden, ellers vilde obersten ta saken i sine egne hænder. Direktøren, som hørte hjemme i en liten by nær Zabern, gav det kjølige svar, at han ikke fandt nogen grund til at forstyrre fredselskende og lovlydige borgeres rettigheter. Den 29de november samledes en masse mennesker foran barakkerne. Løitnant Schad var dagens befalingsmand over garden, og von Reuter gav ham ordre til at jage pøbelen væk. Løitnanten kaldte da garden til vaaben, og tre ganger kommanderte han pøbelen at pakke sig og gaa hjem. Saa gjorde soldatene angrep og jaget disse folk over den aapne plads og ind i en sidegate og arresterte der omkring femten personer. Blandt disse var præsidenten og to dommere og statsadvokaten fra byens høiesteret. De var netop kommet ut av retssalen og hadde vinglet sig ind i flokken. De blev løslatt, men de andre arresterte personer maatte tilbringe natten i barakkernes kjelder.

Beretningene om disse optøier vakte megen ophidselse overalt i Tyskland. Selv der hvor man ikke hadde socialistiske tilbøieligheter, blev der et skrik mot militarismen. Stemningen blev ikke gjort mildere ved den omstændighet at den general hvis hær Zabern-regimentet tilhørte, var talsmand for de mest yderliggaaende militaristiske ideer, — en mand der for nogen aar siden, da han var oberst for kolonitroppene og repræsenterte krigsministeriet ved en debat i riksdagen angaaende antallet av tropper som skulde stationeres i det tyske Sydvest-Afrika, hadde vist suveræn ringeagt for riksdagen.

Da oberst von Reuter og løitnant Schad var

sat under krigsret for at ha angrepet den civile befolkning, pekte de paa en prøisisk lovbestemmelse fra 1820, at naar de civile myndigheter i nogen by av en eller anden grund forsømmer at opretholde orden, skal den høieste militære befalingsmand paa stedet ta saken i sine hænder. De anklagede officerer frikjendtes paa basis av at de hadde holdt sig denne gamle lov efterrettelig.

Der var ogsaa andre ting som forøket ophidselsen utover landet. Keiseren opholdt sig gjennem disse kritiske dage i Donaueschingen paa sin ven og yndling prins Fürstenbergs landgods, hvor han moret sig med rævejagt, optog og kabaretter. Naturligvis, al denne stas var ordnet før nogen drømte om uordener i Zabern, og keiseren kunde ikke ventes at forstaa den pludselig opstaaede situations alvor. Men selve denne omstændighet gjorde saken værre. Det rygtedes at keiserinden, som forstod hvor alvorlig stillingen var, hadde bestilt et jernbanetog, som skulde staa færdig til at avgaa med hende til Donaueschingen, forat hun kunde overbevise keiseren om nødvendigheten av at vende tilbake til Berlin.

Den nylig utnævnte krigsminister Falkenhayn og von Deimling reiste til stedet hvor keiseren var. Dette gjorde stillingen bare værre, da folk forstod det slik at keiseren bare vilde høre rapporter og raad fra de militære. Ved et festmaaltid i Donaueschingen faldt keiserens mest intime ven, von Hulsen, chefen for hans militære raad, pludselig død om av et slagtilfælde, og dette gav begivenhetene en tragisk farve. Og raadslagningene i Donaueschingen resulterte i at vicekonge Wedel og stats-

sekretær Zorn von Bulach av Elsass-Lothringen fremla sine resignationer; de følte at militarismen hadde sikret sig overtaket over de civile myndigheter. Kansleren selv skyndte sig til Donaueschingen og kom frem nogen timer før keiseren skulde reise derfra. Og en ordre fra keiseren til general von Deimling om at sørge for at de militære ikke overskred sin myndighet, og at undersøke den hele sak og straffe de skyldige, beroliget til en viss grad landet og bevæget de to omhandlede civile embedsmænd i Elsass-Lothringen til at ta sine resignationer tilbake.

En brigadegeneral var av von Deimling sendt til Zabern for at gjenoprette det civile styre, og ophidselsen i byen holdt paa at lægge sig. Men kansleren var bare saavidt naadd tilbake til Berlin, da en ny begivenhet rystet hele landet. Løitnant von Forstner hadde medens han var ute paa feltøvelser i nærheten av Zabern og marsjerte gjennem en landsby, kommet op i trætte med en skomaker, som var krøpling, og hugget ham ned. Denne brutale voldshandling satte igjen hele Tyskland i fyr og flamme. Forstner blev stillet under krigsret for at ha angrepet og saaret en ubevæbnet borger og var av den lavere ret dømt til et aars fængsel; men den høiere ret frikjendte ham og erklærte at han hadde trodd sig at handle i selvforsvar.

I anledning av denne sak kom der interpellationer til kansleren fra ikke mindre end tre av partiene i riksdagen, fra de konservative, de progressive og socialdemokratene. Jeg var tilstede ved debatten, som fandt sted i riksdagen den 4de, 5te

og 6te december 1913. Tre sydtyskere — en Hauss av de konservative, en Roser av fremskridtspartiet og Peirotes, den socialistiske deputerte fra Mühlhausen i Elsass, begyndte med at foreslaa og støtte interpellationen, og de fortalte med varme og harme om historien ved Zabern. Kansleren forsvarte regjeringen. Uheldigvis hadde han netop den morgen faat nogen slemme nyheter fra sin familie, og han var ikke fuldstændig herre over sig selv. Han talte med svak stemme og saa ut til at være en nedtrykt og syk mand. Det blev senere hvisket at han hadde glemt den vigtigste del av sin tale. Det uheldige indtryk blev end mere forsterket av von Falkenhayn, som for første gang optraadte i riksdagen. Hadde medlemmene følt sig skuffet over kansleren, saa blev de opirret til den høieste grad av bitterhet ved krigsministerens tale. I en skarp og bydende tone fortalte han dem at officerene bare hadde gjort sin pligt, at de ikke kunde skubbes tilside av presseagenter og hysteriske individer, at Forstner var en meget ung officer, som hadde været strengt straffet, men at landet trængte til denne slags uforfærdede officerer osv. Straks efter denne tale foreslog de progressive den erklæring, at kanslerens standpunkt ikke kunde bifaldes av folkets repræsentanter. Det hændte saaledes for første gang i rikets historie at et mistillidsvotum over regjeringen kom under debat. Debatten fortsattes hele den følgende dag. Kansleren holdt en ny tale og fik sagt det som han hadde tænkt at si dagen før. Han fortalte hvad han hadde gjort i Donaueschingen, at keiseren hadde utstedt et forbud mot de militære myndig-

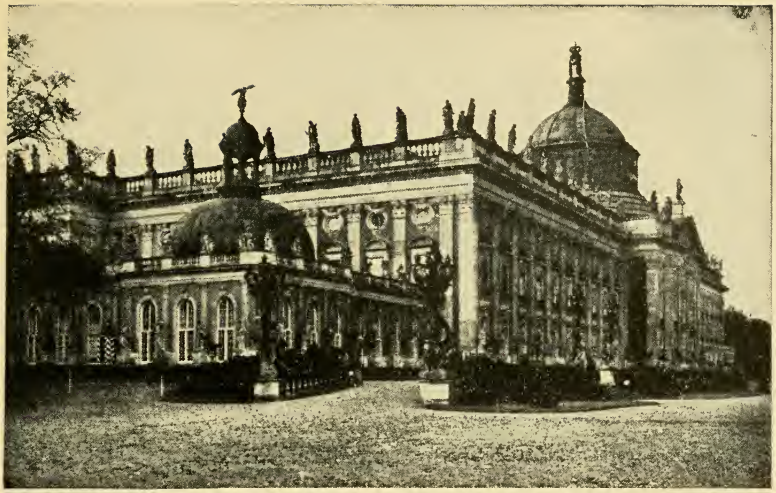

KEISERENS PALADS I POTSDAM

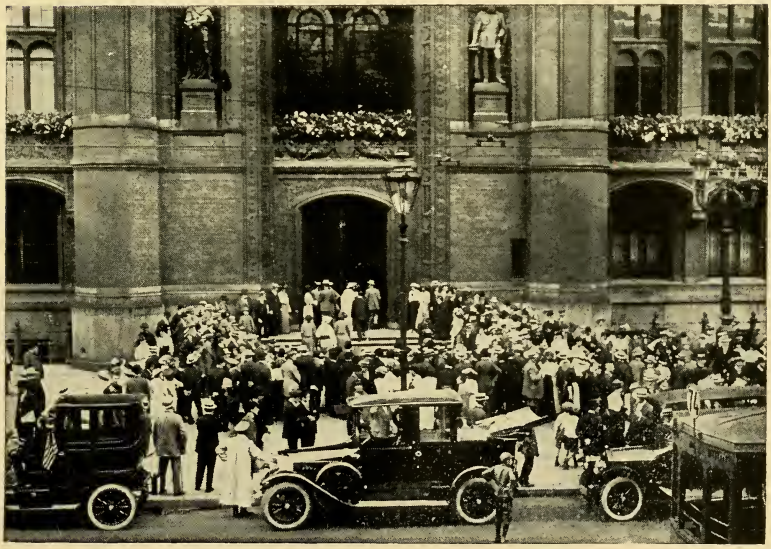

DEMONSTRATION AV SYMPATI MED AMERIKANERNE I BYENS RAADHUS, AUGUST 1914

heters overskridelse av de lovbestemte grænser, at alle de skyldige personer skulde straffes, at det 99de regiment var flyttet fra Zabern, at loven av 1820 var avskaffet for Elsass-Lothringens vedkommende, og at ingen kansler skulde beholde sin stilling dersom han et øieblik taalte mangel paa agtelse for loven hos nogen av regjeringens bestillingsmænd, civile eller militære.

Denne anden tale av kansleren gjorde et bedre indtryk og hadde sin virkning paa de mest radikale medlemmer av riksdagen; men den kom for sent til at forhindre vedtagelsen av det foreslaaede mistillidsvotum med den forbausende stemmeflerhet av 293 mot 54. Bare de konservative stemte imot. Nogen dage senere, da socialdemokratene forlangte kanslerens resignation, som av mistillidsvotumet tilsigtet, viste det sig at de andre partier, som hadde faat et godt indtryk av kanslerens anden tale, ikke var rede til at ta det standpunkt at et mistillidsvotum nødvendigvis krævde kanslerens resignation.

Ophidselsen blandt folket la sig noget, og utnævnelsen av nye bestillingsmænd for Zabern hjalp til at bringe alt i nogenlunde den gamle orden. Til vicekonge og statssekretær i stedet for von Wedel og von Bulach var utnævnt von Dallwitz og grev Rödern.

Men den kjedelige sak kom senere op igjen under debatten over det regulære budgetforslag i riksdagen. Kansleren holdt sin tale med en oversigt over den internationale politiske stilling. Han fulgtes av herr Scheidemann, socialistenes leder, som rettet et ubarmhjertig angrep mot kansleren, og ut-

talte at dersom denne bildte sig ind endnu at være den rette mand ved roret, vilde han, Scheidemann, vise ham noget ganske andet. Han opregnet da hvad han kaldte kanslerens mange politiske feilgrep, nedvoteringen av forslaget til ændring av den prøisiske valglov o. l. Han paastod at de faa vedtagne lovforslag, saasom det om at gi Elsass-Lothringen en virkelig grundlov, hadde seiret bare ved hjælp av socialdemokratene. Taleren tersket igjen langhalm paa Zabern-affæren, og sa noget om at keiseren hadde hat for travelt med jagt og festligheter til at bry sig stort om slike smaating som denne affære. Han sa ogsaa at dersom kansleren negtet at træde av, maatte de 293 medlemmer av riksdagen som hadde stemt imot ham, men slet ikke av personlig uvilje, dra den slutning at kansleren holdt fast ved sit embede som følge av en forskruet idé om keiserens myndighet, og at han da maatte tro paa fabelen om en enkeltmands ret til at styre landet. Scheidemann bad de 293 som hadde stemt for et mistillidsvotum, om nu som det næste skridt at nedvotere kanslerens salær og derved tvinge ham ut av sin stilling.

Kansleren svarte straks at han ikke trængte til noget raad av herr Scheidemann, at da regjeringen samtykket i en forandring av riksdagens regler hadde han uttrykkelig forbeholdt sig myndighet til at respektere eller ignorere en hvilkensomhelst erklæring vedtat efter en interpellation, og at det tidligere hadde været saa, at efter en interpellation og regjeringens svar kunde man ikke stemme over at bifalde eller forkaste en resolution i den sak. Saadanne resolutioner kunde ha sin vegt; men man

hadde været enig om at de ikke hadde bindende magt for regjeringen eller noget av dens medlemmer, at ingen hadde drømt om slikt som at en forandring av arbeidsreglerne skulde ændre hele rikets grundlov og gi riksdagen ret til efter forgodtbefindende at avskedige ministrene. Han fremholdt at det var anderledes i Frankrike og England, men at Tyskland ikke hadde parlamentarisk styre, at keiseren hadde ret efter grundloven til at ansætte sin kansler uten riksdagens raad eller hjælp, at han, kansleren, av al magt vilde motsætte sig ethvert forsøk paa at ændre dette system, og at han derfor ikke vilde træde av fordi den vedtagne resolution bare viste at der var meningsforskjel mellem riksdagen og regjeringen.

Denne debat fandt sted den 9de december 1913, og lederne av alle partiene med undtagelse av socialdemokratene og de polske medlemmer støttet kanslerens opfatning. Bare socialistene og polakkene stemte for forslaget om at forkaste bevilgningen til betaling av kanslerens løn.

Det er dog en sikker sak at Zabern-affæren og hele nationens opfatning av den, saavelsom den merkelige stemmegivning i riksdagen, gav det militære parti en alvorlig skræk.

Det var maaske denne historie som bevæget talsmændene for det gamle militære system til at bestemme sig for en europæisk krig. Tidligere naar riksdagen, idet den opløstes, reiste sig og applauderte keiserens navn, hadde socialdemokratene fjernet sig fra salen; men da riksdagen ajournerte den 20de mai 1914, beholdt disse medlemmer sin plads og negtet at staa op eller at rope hurra for

keiseren. Ordstyreren gjorde straks opmerksom paa denne mangel paa høflighet mot keiseren; men socialistene ropte: "Det er vor egen sak." Og de søkte ved hyssen og skrik at drukne de andres stemmer, hvilket fik de andre partier til at applaudere saa meget sterkere.

Jeg vet at denne scene optændte keiserens vrede, og den hadde, tror jeg, sin indflydelse i at faa ham til at gi sit samtykke til krigen.

KAPITEL V

PSYKOLOGISKE GRUNDE OG ANDET SOM BEREDTE NATIONEN FOR KRIG

FOR en utenforstaaende synes tyskerne at være en stridbar og krigersk nation. Men det er i virkeligheten frygt der har bevæget massen av tyskerne til at gjøre det store offer som de enorme krigsforberedelser har krævd. Denne frygt er en arv fra trediveaarskrigen, 1618—1648. Da i det sidstnævnte aar den saakaldte westphalske fred blev sluttet, var Tyskland næsten at regne for en ørken. Befolkningen hadde gaat ned fra tyve millioner til fire millioner. De faa gjenlevende var saa uthungret, at de uten at lægge skjul paa det var kannibaler. I de tyske stater blev flerkoneri anerkjendt ved lov, og dette varte i mange aar.

Av de 35,000 bøhmiske landsbyer var der bare 6,000 igjen. Württemberg hadde bare en sjettepart av sin forrige befolkning, og somme andre strøk hadde endda mindre. Hundreder av kvadratmil av det engang frugtbare land var nu bevokset med skog og befolket bare av ulver.

Et billede av denne skrækkelige tid findes i den merkelige fortælling av Grimmelhausen, "Eventyreren Simplicissimus", der utkom i 1669 og skildrer en klok tysk landmand, som forlater sit fødeland

og bosætter sig paa en øde ø og kaster fra sig en anledning til at vende tilbake til fædrelandet. Han svarer paa forestillingene med ord som kunde passe godt den dag idag: "Hvor vil de føre mig hen? Her er fred, der er krig. Her vet jeg intet om hofkunster, ærgjerrighet, vrede, misundelse, bedrag, og jeg behøver ikke at bekymre mig om min dragt og næring. . . . Da jeg var i Europa — ve mig, at jeg maa være vidne om saadant fra kristne folk — var alting fuldt av krig, brand, mord, plyndring og beskjæmmelse av kvinderne." Ukebladet "Simplicissimus" i München, hvis slaaende politiske karrikaturtegninger ofte har skræmt Europa, tar sit navn fra denne karakter i novellen.

Efter trediveaarskrigen blev Tyskland atter og atter herjet av mindre krige. Og det kulminerte med Fredrik den stores syvaarskrig og Tysklands ydmygelse ved Napoleon. I Fredrik den stores krige mistet en tiendepart av befolkningen livet. Ikke engang den store nationenes kamp ved Leipzig i 1813 kunde fri Tyskland fra krig, og i 1866 var det at Prøisen og de mindre nordtyske stater sammen med Italien beseiret Østerrike med Baiern, Hesse-Cassel, Hesse-Darmstadt, Nassau, Saksen, Baden, Württemberg og Hanover.

Jeg er overbevist om at denne nedarvede, instinktmæssige frygt for krig var det der fik massen av det tyske folk til at la sig bruke og dupere av dem som paa denne feighet bygget op det militære autokrati. Og saa har vi paa den anden side, især blandt adelen, mange mænd som tror paa krig for krigens egen skyld. For en del er disse adelsmænd efterkommere av de tyske riddere som beseiret sla-

ver-befolkningen i Prøisen, og siden den tid har holdt sig som disses herrer.

Den prøisiske hær skaptes av Fredrik den stores far, der som bekjendt satte himmel og jord i bevægelse for at skaffe sig regimenter bestaaende av kjæmpestore mænd.

Det var han som gav sin søns to lærere disse skrevne instrukser: "La begge lærere først og fremst bestræbe sig til det yderste for at besjæle ham med kjærlighet til krigervæsenet, og forsigtig indprente ham at intet uten sverdet kan skaffe en fyrste berømmelse og ære; den fyrste som ikke søker sin eneste tilfredsstillelse i dette, maa altid bli en foragtelig person i verdens øine."

Fredrik den store, hvem hans far engang hadde truet med døden paa skafottet, fandt sig ved dennes død som arving til en makeløs hær og et fuldt skatkammer. Han valgte da krigen som sit haandverk for, som han selv indrømmer i sine breve, at "gjøre sig omtalt". Denne hans ærgjerrighet blev aarsak til syvaarskrigen.

Den prøisiske hærs hovmod og prestige forøktes uhyre ved de korte krige mot Danmark i 1864, mot Østerrike, Baiern osv. i 1866 og mot Frankrike i 1870. Og det ser jo ut som at et blindt instinkt altid har baaret beboerne av Nord-Tysklands golde sletter til hærverk. Cimbrer og teutonerne, som beseiredes av Marius, Ariovistus, som blev overvundet av Julius Cæsar, goterne og visi-goterne, frankerne og sakserne, — alle kom fra dette fattige strøk for at erobre sig andre lande. Man uttrykker endnu denne nordtyskernes længsel efter

mildere lande i det mundheld hvori de forlanger en "plads i solen".

Den prøisiske adel har altid været begeistret for krig. Kjøbmænd, fabrikanter og skibseiere ønsker at faa utvidet grænserne for sin bedrift. De tyske kolonier er ikke beboelige for europæere. Hele sit liv har den flotte keiser og hans generaler hat krigen for øie, og kronprinsen, med sin merkelige og kjære samling av efterlatenskaper fra Napoleon, har bare drømt om at bli leder for en heldig erobringskrig. Engang tidlig i vinteren 1913—14 viste kronprinsen sin samling av napoleana til en vakker amerikansk dame av mit bekjendtskap, og sa at han haabet paa en krig endnu i sin fars levetid; men hvis ikke, vilde han selv begynde en krig saasnart han hadde arvet kronen.

Denne amerikanske dame har senere nedskrevet omhandlede samtale for mig i disse ord: "Jeg hadde git ham Norman Angells bok "Den store Illusion", som søker at paavise at krig ikke kan lønne sig. Han, kronprinsen, bemerket da at enten krig lønnet sig eller ei, skulde der naar han kom til tronen, om ikke før, bli krig bare for moroens skyld. Tidligere hadde han sagt at planen gik ut paa at angripe og beseire først Frankrike, saa England og saa mit land, de Forenede Stater; ogsaa Rusland skulde beseires, og Tyskland vilde være verdens herre."

Kronprinsens rikholdige samling av statuer og alleslags saker fra den store Napoleons tid, som han viste frem ved den første samtale med den amerikanske dame, er et vidnesbyrd om hans tænkesæt og viser hans grænseløse beundring for Na-

poleon, manden som vilde gjøre sig til herre over hele verden, og om hvem hans beundrere, slike som kronprinsen, mener at han kom tilkort ved at gjøre feilgrep som de i hans sted ikke vilde ha gjort.

Dersom tyskernes lange forberedelser til krig skulde bære frugt, var der utallige ting der pekte paa sommeren 1914 som den beleilige tid; da skulde den tyske hær slaa det store og uventede slag mot verdens frihet.

Det var i juni det aar at den forbedrede Kielerkanal blev aapnet igjen, og at det saaledes blev gjort mulig for de største krigsskibe at komme fra Østersjøen ut i Nordsjøen.

I sine zeppelinere hadde tyskerne et krigsvaaben som alle de andre lande savnet, og med hvilket man uten tvil trodde at kunne gjøre England større skade end tilfældet har vist sig at være efter krigens virkelige utbrud. Tyskerne hadde ogsaa lagt stor vegt paa sine undersjøiske baater. Deres luftskibe var de andre nationers luftskibe aldeles overlegne. De trodde at de i sin giftige gas, som var præparert før krigen, hadde noget som kunde vetskræmme fienden. De hadde sine flammekastere og det svære artilleri, som paa nogen faa timer la øde de sterke fæstninger i Liège og Namur, og som kunde gjøre det umulig for den sterkeste fæstning at bli staaende.

Tyskerne hadde paa sin side ved at inddrive en ekstra-skat, som kaldtes "Wehrbeitrag", været istand til at forsterke hæren med flere nye korps. Paa den anden side var den nye franske lov om tre aars militærtjenetse endnu ikke traadt i kraft, slik

som tilfældet ogsaa var i Belgien med den nye lov om almindelig vernepligt. Tyskerne satte ogsaa uten tvil store forhaabninger til Bagdad-jernbanen, som skulde skaffe dem større indflydelse i Østen og endog true Storbritanniens magt i Indien og Ægypten. Vistnok var der ogsaa paa den anden side tale om en russisk jernbane fra Donauen til Adriaterhavet, som vilde stænge Tyskland adgangen til det sydlige hav. Franskmanden Deloisi sier i sin før denne krig utkomne bok "Fra Balkankrigen til den europæiske krig" dette: "Med et ord, Balkan-krigen er Ruslands krig, og den Donau-Asiatiske jernbane er et russisk projekt. Gaar det som beregnet, vil en skanse av de slaviske folkeslag sperre veien for Østerrike og Tyskland til Middelhavet. Her staar igjen Rusland imot Østerrike; Østerrikes kamp mot Serbien blir en kamp mot Rusland, der danner sig to store grupper, og Balkan-krigen blir en europæisk krig."

En anden grund til at begynde krig straks var Frankrikes pengelaan til Rusland paa betingelse av at dette land skulde bygge nye strategiske jernbaner i Polen. Skjønt pengene var utbetalt, hadde man ikke, da krigen begyndte, endnu bygget disse baner. Den russiske general Kuropatkin hadde uttalt i sin rapport for aaret 1900: "Vi maa ikke smigre os med muligheten av en let seier over Østerrike. Og han sa videre: "Østerrike har otte jernbaner for tropper til den russiske grænse, medens Rusland har bare fire, og Tyskland har sytten, mens Rusland har bare fem. Forskjellen er for stor og gir vore naboer et fortrin som vi ikke

kan overvinde uten ved vore troppers større antal og tapperhet."

Idet han sammenligner de to armeer, erklærer han: "Det er mere sandsynlig at tyske tropper kan trænge sig ind i Rusland end at russiske tropper kan trænge sig ind i Tyskland." Og: "Vor vestlige grænse vil i tilfælde av en europæisk krig være i større fare end nogengang før i Ruslands historie."

En del agitation blandt russiske arbeidere blev i Tyskland betragtet som løfte om en revolution.

Den tyske keiserlige banks kjøp av guld kaster ogsaa lys over stillingen. I 1911 kjøptes 174, i 1912 kjøptes 173 og i 1913 ikke mindre end 317 millioner mark.

Der hersket i Tyskland den tro at den franske nation var fordærvet og svækket og ikke forberedt paa krig. Denne tro blev til en fast overbevisning da senator Humbert i det franske senat tidlig i 1914 blotstillet hvad han kaldte Frankrikes svakhet og uforberedthet.

Det er sikkert at prins Lichnowsky, den tyske ambassadør i London, rapporterte til sin regjering at England ikke ønsket at være med i en krig. Han mente ikke, paastaar han nu, at Storbritannien ikke i noget tilfælde vilde bli med; men det tyske utenrikskontor trodde uten tvil at Storbritannien kom til at holde sig utenfor. Ulster-armeen under Sir Edward Carson, som bare var en stor politisk "bluff" og ikke hadde mere revolutionær eller militær betydning end en av vore parader i en national valgkamp, rapportertes av tyske spioner at være en virkelig trusel om en alvorlig revolution,

og Tyskland trodde naturligvis at Irland vilde reise sig til oprør saasnart krig var erklæret. Sommeren 1914 trodde man ogsaa at Rusland stod foran en revolution.

Som før sagt, reisningen i Tyskland mot militarismen, kulminerende i det forbausende mistillidsvotum som regjeringen fik av riksdagen i Zabern-affæren, gav regjeringen og det militære parti et varsel om at massen av tyskerne holdt paa at komme til sans og samling og snart kunde ryste av sig det militære spøkelse og den feighet der længe hadde redet dem som en mare. De saakaldte pangermanister og anneksionister tørstet efter krig. Den nulevende slegt kunde ikke huske mere end tre krige, og disse var korte. Krigen mot Danmark stod bare paa nogen faa dage og skaffet Prøisen de to hertugdømmer Schleswig og Holsten. Saa var der krigen av 1866, i hvilken Baiern, Baden, Württemberg, Hesse-Darmstadt og Saksen beseiredes, det østerrikske kongedømme Hanover blev tilintetgjort, og Hesse-Cassel, Nassau og fristaden Hamburg indlemmedes i Prøisen. Denne krig fra begyndelsen og til det østerrikske nederlag ved Königgratz varte bare to uker. I 1870 var Frankrike beseiret inden halvanden maaned efter det første kanonskud. Saa folk trodde fuldt og fast keiserens ord da han den første dag av den nuværende krig fra paladsets balkong forsikret de krigsgale soldater: "Inden løvet falder fra trærne, skal vi være hjemme igjen." Hæren og hele Tyskland trodde det samme, — at Frankrike vilde være ødelagt om faa uker og dets rike kolonier være i Tysklands hænder, at Rusland da vilde bli gjort

uskadelig ved et hurtig angrep før det fik tid til at samle sin hær og mønstre sine ressurser, at Storbritannien vilde forbli nøitral, og at Tyskland saaledes vilde bli, om ikke verdens eier, saa dog dens styrende stormagt. Det er senere sagt at keiseren med sin tale om løvfaldstid maa ha tænkt paa grantrærne.

Krupps vældige ammunitions-, kanon- og vaabenfabrik, som altid er oppe i hemmelige intriger og enten eier eller kontrolerer mange av avisene, hadde listigen holdt paa at indpode krigsmikroben i folkets sind og tanker.

Prins Lichnowsky, den tyske ambassadør til London, besøkte mig ofte efter krigens utbrud og stod fast paa at det var han som hadde rapportert at Storbritannien ikke ønsket krig. Efter hans hjemkomst til Tyskland hadde tyskerne behandlet ham paa den mest uretfærdige maate, som var det hans skyld at Storbritannien fulgte den eneste mulige vei og stillet sig paa Frankrikes og Ruslands side.

Den i Leipzig i aaret 1913 stedfundne indvielse av det store monument til minde om "frihetskampen" og seieren ved Leipzig over Napoleon i 1813 hadde uten tvil bidraget til at opflamme krigsaanden i Tyskland. Men det som definitivt bestemte keiseren og de styrende klasser for krig, var efter min overbevisning folkets holdning i Zabern-affæren og dets aabenbare og stigende motvilje mot militarismen. Den omstændighet at socialistene i riksdagen hadde sittet paa sin plads og negtet at staa op og applaudere keiseren, var varsel om ny motstand mot enevoldsstyret, og dette skjønte, at

skulde det beholde sin magt i landet, maatte det føre nationen gjennem en kort og heldig krig.

Dette er ikke noget nyt knep av den raadende og aristokratiske klasse. Like fra den tid da patricierne i Rom tvang folk ind i en krig hver gang disse viste tegn til at ville hævde sine rettigheter, har autokratiet altid stolet paa krig som den bedste motgift mot demokratiets aand.

KAPITEL VI

I KIEL LIKE FØR KRIGEN

KIEL, paa Østersjøen, paa den østlige side av den jydske halvø nær enden av Kieler-kanalen, er det vigtigste hjem for den tyske flaate.

Da tyskerne bestemte sig til at bygge en stor flaate, brukte keiseren ethvert middel for at opmuntre kjærlighet til seilas og til sjøen, og han søkte at gjøre Kieler-uken til likesaa stor en sportsbegivenhet som uken for kapseilasene ved Cowes i England.

Med dette maal for øie blev rike tyskere opmuntret og næsten kommandert til at bygge lystjagter og ta del i kappestriden, og amerikanere og andre som i sine jagter besøkte Kiel, underholdtes av keiseren med en fortrolighet som vilde været umulig dersom de var kommet til Berlin som almindelige turister og hadde tat ind paa et hotel.

I juni 1914 reiste vi til Kiel som Allison Armours gjester paa hans lystjagt "Utowana". Jeg blev opholdt av forretninger i Berlin, og min hustru reiste før mig til Kiel. Jeg kom til stedet lørdag den 27de juni, og samme aften fulgte jeg Armour til middag ombord paa keiserens jagt "Hohenzollern".

Paa havnen laa der noksaa mange tyske baater

som skulde ta del i kapseilasene. Der var Lord Brasseys prægtige gamle jagt "Sunbeam" og den prinsen av Monaco tilhørende baat hvori han foretar sine videnskabelige reiser. En stor britisk flaate, bestaaende av en del av de største dreadnoughts, var ogsaa ankommet. Den skulde være et synlig tegn paa den velvilje som da antoges at eksistere mellem England og Tyskland. Den mægtige von Tirpitz var tilstede paa et tysk slagskib, og Hamburg-Amerika-linjen hadde en gammel transatlantisk damper, "Deutschland", som hadde faat det nye navn "Victoria Louise", fuldt av gjester, av hvilke de fleste var indbudt efter et vink derom fra keiseren.

Ved middagen ombord paa "Hohenzollern" var der mange engelske gjester. Keiseren hadde paa sin ene side Lady Maud Warrender, den engelske admirals hustru, og paa den anden side grevinden av March, hvis mand er arving til hertugen av Richmond. Jeg hadde plads mellem hende og prinsesse Münster, og efter bordet trak keiseren mig bort til rælingen og talte i længere tid med mig. Jeg skulde ønske at den diplomatiske konduite tillot mig at fortælle hvad han sa; men selv i krig tror jeg mig ikke berettiget til at gjengi en fortrolig samtale mellem en gjest og hans vert. Hvor vigtig og interessant denne samtale end kunde være, særlig for Tysklands tamme socialister, kan jeg ikke skrive den ned, likesom jeg heller ikke gjengav samtalen med keiseren og oberst House ved den før omtalte "Schrippenfest" hvor vi var keiserens gjester. De senere samtaler med keise-

KAPSEILAS-JAGTENE I KIEL

KEISERENS LYSTJAGT "HOHENZOLLERN"

ren var ved officielle audienser, og for dem gjælder ikke den samme regel.

Keiseren indbød ogsaa mig til at seile med ham i hans jagt "Meteor" den følgende tirsdag i kapseilasen fra Kiel til Eckernfjord.

Søndag eftermiddag skulde prins Heinrich og hans hustru, som bor i slottet ved Kiel, ha en "reception" og et haveselskap; men da vi kom til porten, blev det meldt os at det ikke blev noget av. Da vi hadde gaat ombord igjen paa Armours jagt, la Frederick Wile, den berømte korrespondent for "Daily Mail" i Londen, sig ved siden av os i en liten baat og fortalte os den nyhet at den østerrikske tronarving, erkehertug Franz Ferdinand, og hans gemalinde var faldt for en snikmorders haand i Sarajevo. Der blev en rastløs bevægelse av baater frem og tilbake, og keiseren blev budsendt om at komme tilstede fra den kapseilas som netop gik for sig. Den aften hadde vi middag ombord hos prinsen av Monaco. De diplomater og andre notabiliteter som jeg traf om eftermiddagen og aftenen, lot ikke til at tænke sig noget saadant som at tildragelsen i Sarajevo kunde føre til krig. Den følgende morgen reiste keiseren tidlig til Berlin, men gav uttrykkelig ordre til at festlighetene i Kiel ikke skulde avbrytes.

Mandag var der en "Bierabend" i baatklubbens store sal i Kiel. Keiseren skulde ha præsidert ved denne middag, men hans plads fyldtes av hans bror, prins Heinrich. Han hadde Sir Edward Goschen, den britiske ambassadør, paa høire og mig paa venstre side. Der hændte en liten episode. Prinsen og jeg talte om bordtaler, eller hvilken

farlig sport de var. Netop da hvisket en mand prinsen noget i øret, og denne reiste sig straks og holdt en tale og foreslog en skaal for den tilstedeværende britiske admiral og den britiske flaate. Tilslut sa han, henvendt til officerene av den britiske flaate: "Vi beklager at I reiser, og vi beklager at I kom." Det er et vidnesbyrd om tyskernes disciplin og respekt for myndigheten at ingen tysker senere nævnte denne besynderlige forsnakkelse. Det var mildt veir, og efter middagen spaserte vi omkring i haven. Jeg hadde en lang og interessant samtale med prinsen av Monaco. Han har som bekjendt store indtægter av de berygtede "gambling"-hus i Monte Carlo. Han er en verdensmand med en ren mani for videnskabelige undersøkelser. Der er næsten ikke en avkrok av sjøen hvor hans jagt ikke har været i sin søken efter materiale for hans akvarium i Monaco.

Tirsdag gik Armour og jeg ombord paa keiserens seilbaat "Meteor". Det gik perfekt, og den vandt kapseilasen i Eckernfjord. Naar keiseren seirer, forærer han ellers altid hver av sine gjester en guldnaal som minde om turen; men han var altsaa ikke med denne gang, saa jeg fik ikke en saadan. Blandt dem som var med os, kan nævnes storadmiral von Köster, senere talsmand for den hensynsløse krigsførsel med undervandsbaater.

Eckernfjord er en liten fiskerby og et badested. Nær ved er prins Heinrichs landsted, et temmelig beskedent murstenshus i gammel-engelsk stil. Hans hustru var prinsesse av Hesse-Darmstadt og er en søster av den russiske, nu avsatte keiserinde. Vi spiste til aftens med prins og prinsesse Heinrich

og deres familie, hertugen av Sönderburg-Glücksburg og flere andre av hans slegt. Husets billiardværelse er prydet med store, originale karrikaturtegninger av McCutcheon, fremstillende episoder fra prinsens ophold i Amerika. Det kongelige par kom til middag paa Armours dampjagt, hvorefter prinsen og Armour gik iland til en ny "Bierabend". Jeg hadde ikke lyst paa mere tobak og øl og forblev ombord.

Før han gik, hadde jeg en samtale med prins Heinrich. Han lot til at være meget ilde berørt ved de andre folks uvilje mot tyskerne, og vilde vite hvad jeg trodde kunde være grunden til denne uvilje. Jeg var saa høflig at svare at den vist hadde sin grund i tyskernes held paa alle omraader, særlig i handel og industri. Han mente, og det med megen ret, at den skrev sig fra de tyske reisendes ubehagelige manerer. Prinsen er en dygtig og forstandig mand med et meget behagelig væsen. Han taler engelsk fuldkommen som en englænder, og han vilde vist være meget lykkeligere som en engelsk herremand ute paa landet end som storadmiral over Tysklands baltiske flaate. Han er begeistret for automobilindustrien og har gjort meget for at fremme den i Tyskland. Automobilklubben i Berlin er hans kjæledægge.

Vi vendte den følgende dag tilbake til Kiel og forblev der flere dage. Jeg spiste lunch ombord i slagskibet hos storadmiral von Tirpitz og fik plads ved hans side ved bordet. Han gjorde paa mig indtryk av at være en vennesæl gammel sjøulk med megen politisk og verdslig kløkt. Fra Kiel kjørte vi en aften med bil for at spise middag i

et grevelig hjem ute paa landet. Huset var kanske et par hundrede aar gammelt. Det dannet den ene side av en firkant med de store, murede stalder og laaver som de andre tre sider. Skjønt husets nederste etage var otte fot over jorden, er denne saa sumpig paa dette strøk at familien holdt til i etagen ovenpaa, og deroppe var spisesalen. En av grevens forfædre hadde omkring aaret 1700, da denne del av landet tilhørte Danmark, laant den danske konge alle sine penger. Der var i forstuen etslags maleri, fremstillende denne husets gamle herre sittende i stuen med en lang tobakspipe i munden og omringet av sine tre eller fire søstre, allesammen ved rokken. Vor vertinde fortalte os at dette var den mand som hadde laant sine penger til kongen, og som nu maatte forsørges av sine søstre mens han ventet paa at faa sine penger igjen. Allerede dengang var det altsaa som i sangen: "Everybody works but father". Forresten har jo aldrig nogen ventet av en prøisisk adelsmand at han skulde utføre andet arbeide end at føre krig eller holde styr paa folk av de lavere klasser.

KAPITEL VII

SYSTEMET

FOLK i andre lande undrer sig ofte over grunden til at den tyske regjering har saa let for at tvinge sin vilje ind paa det tyske folk. Jeg har i et foregaaende kapitel fremstillet enkelthetene i det politiske system, som viser at riksdagen er bare en debatforening, at prøiserne ikke har almindelig stemmeret, men at denne ved det uretfærdige system av saakaldte kredsvalg er indskrænket til ganske faa, og at landets styre gjennem de utallige landraader, regjeringspræsidenter og overpræsidenter er et styre ovenfra nedover, og at de styrende ikke vælges av folket, og i avsnittet om militarisme og Zabern fortalte jeg om de midler hvorved kontrollen over armeen er i hænderne paa adelen.

Disse er ikke de eneste midler ved hvilke systemet beholder kontrol over landet. De alene vilde ikke strække til. Like fra fire-aarsalderen blir tyskeren optugtet og undervist om at hans regjering er den eneste gode og effektive form for et lands styre. Skolelærerne er allesammen i regjeringens sold og lærer barnene bare det som den styrende klasse ønsker. Lørdagen er ikke fridag i de tyske skoler, og sommerferien varer bare tre til fem uker. Man ser aldrig en bande smaagut-

ter i Tyskland. Lærerne har tilsyn med deres leker og fotturer og indprenter dem stadig ærefrygt for krigerheltene, døde og levende. Og lørdag aften overlater den statslønnede lærer den tyske gut til den statslønnede prest, som sætter den guddommelige myndighets stempel paa agtelsen for det tyske system.

Der er i Tyskland et virkelig system av klasseforskjel. Jeg spilte en dag tennis med en mand og spurte ham senere hvad han var for noget. Han svarte at han var "Kaufmann" eller kjøbmand. For en tysker var dette nok; det stillet ham i kjøbmandsklassen. Da jeg spurte ham hvad slags kjøbmand han var, fortalte han mig at han var præsident for et stort elektrisk verk. Hos os vilde han ha sagt dette straks, men som tysker nævnte han bare hvilken stand han tilhørte, uten at gjøre det mere præcist. For os ser det rart ut naar vi i fremmedboken ved et tysk sommerhotel ser slike navn som fru fabrikeier Schultze, fru landraadinde Schwartz og fru sekondløitnant von Bing. Man forstaar jo at der er angit damernes rang i den fine selskapsverden. Fabrikeierens hustru kan eie en lystjagt, diamanter, en loge i operaen og ti millioner mark. Hun kan være en gammel dame og kjendt for sin velgjørenhet. Hendes mand kan ha gjort opdagelser som har velsignet hele menneskeslegten, men hun vil altid faa plads nedenfor løitnantens frue, selv om denne skulde være en dum tøs paa sytten aar.

Det hænder naturligvis at officerene i hær eller flaate er saa nedlatende at gifte sig ind i kjøbmandsklassen. Dersom en ung dame har valget

mellem for eks. tre like bra unge mænd, la os si en læge og en fabrikeier med hver sine ti tusen dollars i aarlig indtægt, og en officer med et "von" foran navnet og tre tusen om aaret, saa betænker hun sig ikke længe før hun vælger den adelige krigsmand.

I mange aar har det været mænd av den prøisiske adel som har indehat alle de høieste stillinger i regjeringen, og hele Tyskland blev sat paa ende av forbauselse da Zimmermann, som er av velstandsfolk i Øst-Prøisen, men ikke av adelen, blev gjort til utenriksminister.

Et av de heldigste midler til at disciplinere folket er utnævnelsen av rangspersoner med titelen "Rat" eller raad. Der er en ærestitel for saadanne som til en viss grad har gjort det godt i sin stilling eller forretning. En handelsmand blir kommerceraad, en sakfører justisraad, en læge blir sanitetsraad osv. Det gaar slik til at en mand først blir simpelthen "raad", saa blir han gjort til kancelliraad, hofraad og videre opover til "virkelig" raad, indtil han faar titelen "hans excellence", og dermed er han paa stigens høieste trin.

Det er et fordærvelig system. Hustruen bærer altid sin mands titel eller rang, og hendes stilling i det fine selskap avhænger fuldstændig av mandens stilling i "raadenes" tal. Adelige titler gjælder ikke sammenlignet med en høi stilling i regjeringen. Dersom en sakfører blir henimot de halvhundrede aar gammel og ikke da er nogen slags "raad", begynder hans kone at se surt paa ham og hans venner til at fatte mistanke. Der maa være noget galt fat, tror man. Er der en plet paa hans fortid, kan

for eks. politiets protokoller, som fører regnskap med alle tyskere like op til den løpende dato, vise at vedkommende mand nogensinde har vist tegn til at ville opponere mot regjeringen, saa er han en merket mand uten haab om at faa en av de titler der er saa vigtige i den tyske verden. Ved disse rangsforordninger har man større magt over folk av de dannede klasser end om man truet dem med pinebænk og baalet. Socialistene, som er imot regjeringen og for republikken, kan ingen utmerkelser vente sig, da de med mund og pen har opponert mot den bestaaende orden. For dem er det bare at frygte loven. Næsten hver dag er der domfældelser for majestætsforbrydelser. Ved begyndelsen av krigen trak krigsministeriet tilbake en hel del anklager mot stakkars syndere som var i fængsel og ventet sin dom for at ha talt paa respektstridig maate om armeen. At stillingen var som her skildret, kan man se av en bok, skrevet nu under krigen, "Im Kriegszustand", av dr. J. Jastrow: "I den velgjørende atomsfære av almindelig amnesti meldtes det at krigsministeren hadde frafaldt anklagerne mot aviser som var beskyldt for at ha fornærmet armeen eller dens mænd."

Foruten "raad"-systemet og krigerstanden har man de utallige prøisiske embedsmænd. Da saa mange forretninger er under regjeringens kontrol, er antallet av offentlige bestillingsmænd umaadelig meget større end i andre lande. I Prøisen er alle jernbaner statens eiendom med en del ubetydelige undtagelser. De som arbeider ved banerne er altsaa statens tjenere, hvorfor de jo avholder sig fra at kritisere systemet og søker at faa alle sine ven-

ner og paarørende til at gjøre det samme. De kan stilles for en hemmelig domstol, og den som hadde vovet at finde feil ved systemet, vilde snart komme ut av tjenesten. Naturligvis, medlemmer av riksdagen kan si hvad de vil uten at trækkes til ansvar for det, og der er somme socialister som allikevel ikke har noget at vente av regjeringen og derfor vover at kritisere den. Avisene holdes under kontrol som i intet andet land. For det første er jo utgiverne likesom alle andre tyskere under "raad"-systemets indflydelse. Deres sønner kan være i armeen, eller deres døtre kan ha giftet sig ind i den, eller de kan søke at skaffe sine sønner stillinger som dommere, statsadvokater o. l., og da maa man være forsigtig med hvad man uttaler gjennem avisen.

Nu under krigen staar de tyske aviser ikke under censur. Men de kan dog stanses efter øvrighetens forgodtbefindende. Og saadan stansning i nogen dage eller en uke kan jo være ruinerende for en avis, som derved faar sin forretning bragt i den største uorden og har et stort direkte pengetap.

Mange av storbladene eies eller kontroleres av de kruppske fabrikker eller anden "big business", som vi kalder den. Nu under krigen har saaledes alle nyheter fra Tyskland til andre lande været sendt gjennem enten det oversjøiske eller det transoceanske nyhets-byraa, og begge disse eies for en stor del av Krupp. De mindre aviser er mere direkte avhængige av regjeringen.

I middelalderen var der ofte erklæret enslags vaabenstilstand for en eller anden bys vedkom-

mende, og man kaldte den "Burgfrieden". Ved begyndelsen av denne krig skulde alle de politiske partier i Tyskland erklære enslags "Burgfrieden" og ikke søke egen politisk fordel.

Der blev derfor stor indignation blandt socialistene da det vaaren 1916 kom for dagen at indenriksministeren holdt paa at træffe foranstaltninger til at sende nyheter frit til de mindre aviser, og at han holdt paa at undervise de forskjellige landraader og andre funktionærer om hvordan de bedst kunde benytte dette maskineri til regjeringens fordel og holde folk i uvidenhet om alt som hos dem kunde skape uvilje mot systemet.

Ved siden av "raad"-væsenet har man naturligvis disse velsignede ordensdekorationer. I Tyskland er der talløse saadanne. Øverst staar ordenen den sorte ørn. Saa er det den røde ørn, den prøisiske krone-orden, huset Hohenzollern-ordenen, fortjenstmedaljen og mange andre. Likedan er det i hver av de fem-og-tyve tyske stater. For hver orden kan der være mange klasser. En mand kan faa den røde ørns orden av første, anden, tredje eller fjerde klasse, og i forbindelse med disse er der saadant som laurbærkroner, ekekroner, kaarder og stjerner. Selv tjenestefolk som kan ha tjent lang tid i samme familie, kan faa en ordensutnævnelse, medens postbud og lignende funktionærer mot hvilke der aldrig har været reist anklage for at ha talt uhøvisk om regjeringen eller armeen, kan være næsten sikre paa at faa en eller anden dekoration.

Der holdes i Berlin en aarlig "ordensfest" med et festmaaltid for alle som har en orden eller de-

koration. En mand som i fem-og-tyve aar har været en tro tjener i samme hus, kan der nævetages med statsmanden som har faat den sorte ørns orden for at ha skaffet riket en ny koloni, og den trofaste kok kan sitte ved siden av en officer som har faat fortjenstmedaljen, "Pour le Mérite", for at ha sendt et fiendtlig krigsskib tilbunds. Alt dette er paa en maate demokratisk nok, men det kan narre simple folk til at være fornøiet med en silkesløife istedenfor stemmeret og faa dem til at støtte et system der berøver dem anledning til at gjøre virkelig fremskridt i livet.

Systemet er mere fuldstændig end i noget andet land, da det har indviklet saa mange i sit garn. Fabrikarbeiderne i de store byer og de dumme bønder er omtrent de eneste folk som staar utenfor.

Jeg hadde en jagtmark bare tre kvart time med bil fra mit hjem i Berlin, og der hadde jeg anledning til at bli kjendt med forholdene blandt den landlige befolkning.

Tyskland er endnu et land av store godseiere. Der er et odelssystem som det man hadde i England for mange hundrede aar siden. Nu gjælder denne ret i Storbritannien bare for bestemte personer og for bare ett slegtled. I New York kan den gjælde kun saa længe den ene av to navngivne personer lever og en-og-tyve aar til. Men i Tyskland og Østerrike kan jordeiendom endnu saaledes holdes under det gamle system, at de store godser, likegyldig hvor forgjældet og ødsel indehaveren kan være, ikke kan sælges eller opstykkes blandt folket.

Der er saaledes godser som maa nedarves fra

ældste søn til ældste søn i det uendelige, eller til nærmeste slegtning. Stundom kan der være bestemmelser om at barn ikke er arveberettigede dersom deres mor ikke hadde et visst kvantum adelig blod i sig. Der er en prins som har store eiendomme i Ungarn. Han er nu ugift. Men vil han gifte sig, og ønsker han da at hans barn skal arve disse godser, saa er der i hele verden bare tretten piker mellem hvilke han har valg, ifølge det dokument hvormed en av hans forfædre har beheftet denne eiendom.

Dette system har for en stor del hindret jordbrukerne fra selv at eie sin jord. Regjeringen har vistnok opmuntret jordbrukere til at bli selveiere, men kun efter meget liten maalestok. Det vilde saaledes være usedvanlig i Tyskland, og især i Prøisen, at træffe en mand av bondestanden som eide mere end tyve eller tredive acres jord. Det meste eies i saa smaa portioner at bønderne ved siden av at dyrke sin egen jord kan ha tid til at arbeide for de store godseiere og for meget tarvelig løn.

Det er ikke bare husets ældste søn som i en adelig familie kan arve den adelige titel. En haandbok, utgit av forlæggerne av "Almanac de Gotha", indeholder en navneliste over alle greverne i Østerrike, Tyskland og Ungarn, og den viser de indviklede slegtsforbindelser mellem adelen i de tre lande. Alle sønner av en greve er grever. Der er i Ungarn omtrent sytti mænd som lyder navnet grev Szecheny, og omkring samme antal som heter grev Zichy osv. Og i somme av de tyske adelsslegter er der næsten likesaa mange. Og næsten

alle litt fornemme personer i disse lande har en eller anden rangstitel. Har en adelig ingen anden titel, kan han sætte et "von" foran sit navn. Og det er en uskrevet lov i Tyskland at en "von" som reiser i utlandet, har ret til at kalde sig baron. Men det gjælder ikke naar han er hjemme. I Centralrikerne sitter disse adelige slegter ved det omskrevne "majorat"-system inde med store jordegodser og øver derved stor indflydelse over sine arbeidere. Som regel utleies ikke jorden i smaabruk, slik som skik var i Irland og endnu er i England og Skotland, men den dyrkes som storbruk under tilsynsmænd, ansat av eieren. Dette system, som vilde være umulig i Amerika og endog i Storbritannien, kan la sig opretholde i de tyske lande, hvor landsbyene er fulde av smaabønder som for ikke mange slegtled siden var at kalde for slaver, som tilhørte jorden og levde i frygt for godseieren.

Dette er det første middel hvorved folkets masse holdes i tømme. Saa er der den før nævnte indskrænkede stemmeret, kredsavstemningen, som lægger valgene i hænderne paa de faa rike godseiere.

Ældste søn gaar som regel ind i armeen som officer; men viser han da ingen særlig duelighet som militær, saa trækker han sig tilbake og blir bestyrer av sit landgods. Eierne regner at disse godser bør forrente sig efter mindst fire procent av sin værdi. Mange yngre sønner tjener en kort tid i armeen, oftest som officerer, ikke som "Einjähriger", og slaar derefter ind paa den diplomatiske bane eller embedsveien. Da dommere, stats-

advokater osv. ikke vælges, er slike stillinger saavelsom den der kan føre til at man blir landraad og præsident i en provins, aapne for regjeringsyndlinger hørende til de gamle prøisiske godseier-familier. Man hører i Tyskland og utenfor Tyskland megen tale om de prøisiske junkere.

Der er blandt disse junkere ingen lediggjængere. De er flittige arbeidere, patriotiske, ærlige og keiseren og fædrelandet oprigtig hengivne. Var det ellers en utholdelig ting at la landet styre av en enkelt klasse, saa har de prøisiske junkere bevist sig mere skikket til at herske end nogen anden klasse folk i verdenshistorien. De har spartansk dyd; de er trangsynte, men ubestikkelige, og deres tapperhet og fædrelandskjærlighet er hævet over al tvil. Da de er forholdsvis fattige og har fuldt op at bestille, reiser de ikke meget i andre lande, og turister og saadanne fremmede som søker til Tysklands badesteder og sykehjem, kommer sjelden i berøring med disse mænd. Junkerne vil kjæmpe tappert for sine forrettigheter, og regjeringen vil av al magt forsvare junkerne, da disse er Hohenzollernes mægtigste støtter.

Lønsarbeiderne i byene arbeider strengt, og de har vist længere arbeidsdag og faar mindre glæde av livet end noget andet lands arbeidere. De saa meget beundrede love, angivelig til arbeidernes beskyttelse, saasom sykeforsikring, pensioner for alderdommen osv., er i virkeligheten snedige kunster, der knytter arbeiderne fast til landet likesaa effektivt som middelalderens slaver var bundet til sine herrers godser.

Jeg har faat breve fra tyske arbeidere som

hadde været i Amerika, og som bad mig om pengehjælp til en emigrantbillet tilbake til Amerika igjen. De oplyste at de maatte betale for meget i assuranse til at kunne spare sammen reisepenger av sin løn. Det er ganske naturlig at en arbeider som i mange aar har betalt til disse forsikringskasser, ikke gjerne vil utvandre og saaledes tape alle pengene han har betalt til staten. Før krigen fik en øvet haandverker i Tyskland mindre end to dollars for dagen, og dagen var mindst ti timer lang. Jordarbeidere har meget mager løn. Kvinder utfører meget av det arbeide som hos os utføres av mænd. Engang under et besøk paa en adelsmands gods i Ungarn la jeg saaledes merke til at gartnerne var kvindfolk. Paa forespørsel fik jeg vite at de fik noget saadant som tyve cents i dagløn. I landdistriktene i Tyskland arbeider kvinderne strengere end arbeidsdyrene. Om sommeren er de ute paa marken fra kl. fem eller seks om morgenen til otte eller senere om kvelden. For dette kan de i den travleste høsttid faa saa meget som 48 cents dagen. Denne løn er dog høi nok til da at trække mange russere til Tyskland. Ved krigens utbrud var der i Tyskland kanske femti tusen slike russiske arbeidere, mænd, kvinder og unge piker. Disse har tyskerne beholdt i etslags slaveri, som hjælp i markarbeidet. Jeg talte til en polsk pike der arbeidet paa et gods nær Berlin hvor jeg hadde jagtrettigheter. Hun fortalte at hun og hendes familie arbeidet i Tyskland da krigen begyndte, og at siden den tid hadde de villet reise tilbake til Polen, men ikke faat tilladelse til det.

Kvindernes strenge arbeide ute paa marken

hjælper til at sløve og brutalisere landbefolkningen og bevare dem i ydmyg lydighet mot kirken og systemet og holde dem beredt til krig. Junkerne og fabrikeierne bifalder sysselsættelsen av saa mange kvinder ved jordarbeidet, da det resulterende større antal av arbeidssøkere gjør lønningene mindre utover landet.

Da jeg først kom til Tyskland, trodde jeg, som almindelig i Amerika, at den tyske arbeidsmand hadde det rigtig godt. Jeg tænkte mig den tyske arbeider som sittende ved bordet med familien, med ølkruset i haanden og lyttende til klassisk musik. Efter en tids ophold i landet opdaget jeg at grunden til at tyske arbeidere sat rundt bordene, nok var den at de var for trætte til at gjøre noget andet.

Jeg haaber oprigtig at vore lønsarbeidere efter krigen vil faa delegater fra sine brødre i Tyskland til at besøke Amerika. Ti naar disse faar se hvor meget bedre de amerikanske arbeidere er stillet, vil de vende tilbake til Tyskland og forlange kortere arbeidsdag og høiere løn. Og amerikanerne vil da ikke bli nødt til at konkurrere med slike arbeidsslaver som de tyske lønsarbeidere i tiden før krigen.

Paa gaterne i Berlin ser man ikke tegn paa fattigdom; men mere end 55 procent av familierne i Berlin har leiligheter paa bare ett eneste værelse.

Tyskerne forsørges og opdrages omtrent paa samme maate som myndighetene hos os sørger for fattiglemmer og straffanger. Noget saadant som at en konduktør kunde avansere til at bli jernbanens præsident, er en umulighet i Tyskland, og li-

AMBASSADØR GERARD PAA VEIEN TIL SIN JAGTMARK

EN JÆGERMESTER OG HANS HJÆLPERE PAA JAGTMARKEN

sten over hvad vi kalder "self-made" mænd, er meget kort, — jeg mener mænd som har banet sig vei opover fra arbeiderklassen.

Socialistene, som repræsenterer motstanden mot det konservative parti, vælger nogen faa medlemmer av underhuset i den prøisiske legislatur og omtrent en tredjedel av riksdagens medlemmer, men ellers har de ingen andel i regjeringen. En socialist vilde ingensomhelst utsigt ha til at arbeide sig frem i regjeringens tjeneste til at bli dommer eller statsadvokat. Hellerikke har jøder stort bedre utsigt i den retning. Der har dog været undtagelser. Dernburg, som det første aar av krigen forestod den tyske propaganda i Amerika, og som er jøde, var i sin tid rikets minister for koloniene.

Efter min mening har Prøisens frigjørelse været hemmet derved at der ikke har været noget andet protesterende parti end socialdemokratiet. Da socialistene har som en del av sit program forlangt republikken sat i stedet for monarkiet, har de ingen reformer kunnet gjennemføre.

Umiddelbart før krigen hersket der sterk misfornøielse. Folk var irritert ved disse direkte skatter, som skatten paa fyrstikker, og fordi enhver protestant i Prøisen maatte betale skat til kirken dersom han ikke hadde erklæret sig at være ateist.

Den eneste klasse i Tyskland som kjender noget til utenverdenen, er kjøbmandsklassen. Den regjerende prøisiske adel holder sig hjemme. De har det travelt med hæren og flaaten, med regjeringen og med sine godser, og som regel er de for fattige til at reise meget. Skjønt kjøbmanden ved reiser i andre lande lærer nok til at være misfor-

nøiet med mangelen paa anledning til at utrette noget i Tysklands politik, lar han det skure av hensyn til den store pengefortjeneste han har som følge av de tyske arbeideres lange dage og de lave lønninger.

Sakførere og dommere har ikke stor betydning i Tyskland, og vi finder ikke der denne klasse av politiske sakførere som i en republik altid synes være istand til at faa bugten og begge enderne i politikken.

KAPITEL VIII

DAGENE FØR KRIGEN

EFTER min hjemkomst til Berlin fra Kiel var det stille en stund. Ingen syntes at tænke sig at snikmordet i Sarajevo vilde ha sin virkning paa hele verden.

Keiseren var reist nordover paa sin vanlige sommerseilas, men ikke, tror jeg, før man var kommet til enighet om den kurs regjeringen skulde styre.

De fleste av diplomatene reiste ut paa ferietur. Sir Edward Goschen saavelsom den russiske ambassadør forlot Berlin. Dette viser jo hvor fjern tanken paa krig var i de diplomatiske kredser.

Jeg gjorde to visitter til landsteder i Schlesien, hvor de rikeste godser ligger. Den ene visit gjaldt en viss greve, en av Tysklands rikeste mænd med en formue av tyve til tredive millioner dollars. Han har et stort landgods, og det dyrkes ikke av uavhængige jordbrukere, men av hans egne tilsynsmænd. Midt paa godset er der et prægtig slot. Der var to-og-tredive av os gjester. Verten og hans elskværdige hustru hadde reist meget og søkte aabenbart at føre landlivet efter engelsk mønster. Vi moret os med tennis, svømning, med at skyte disse lerduer og med dans og musik om kveldene.

Et saadant liv, og især den ødsle bevertning av saa mange gjester, er en stor sjeldenhet i Prøisen og var som et eventyr for landbefolkningen.

Et par dage efter at jeg var vendt tilbake til Berlin, var det at Østerrike sendte sit ultimatum til Serbien. Selv da var der ikke megen ophidselse, og da Serbiens svar var offentliggjort, trodde man at saken dermed var ordnet, og at der kun vilde bli en del av de sedvanlige og sendrægtige diplomatiske forhandlinger.

Den 26de juli begyndte gryten at koke over. Keiseren kom den dag tilbake til Berlin og tok den næste morgen saken i sine egne hænder. Den dag kom ogsaa Sir Edward Goschen tilbake. Saavidt mulig holdt jeg mig underrettet gjennem de andre diplomater, da medlemmer av den tyske regjering var meget uvillige til at gi oplysninger, skjønt jeg hver dag besøkte von Jagow for at faa noget at vite av ham. Natten til den 29de hadde von Bethmann-Hollweg og Sir Edward sin mindeværdige samtale, i hvilken kansleren, uten at si noget om de franske kolonier, gav det løfte, at dersom Storbritannien forblev nøitral, vilde Tyskland ikke utvide sit landomraade paa Frankrikes bekostning. Von Bethmann-Hollweg erklærte videre, at siden han blev kansler, hadde det været hans politik at faa istand en forstaaelse med Storbritannien, og at han hadde tænkt paa en almindelig nøitralitets-traktat mellem dette land og Tyskland.

Den 30te juli avviste Sir Edward Grey den foreslaaede overenskomst, nemlig at England skulde love at holde fingrene av fatet medens tyskerne slog Frankrike og tok dets kolonier, saa længe de

ikke tok noget av Frankrike selv. Sir Edward Grey erklærte at en saadan handel paa Frankrikes bekostning vilde bli en uavtvættelig skamplet paa Storbritanniens gode navn og rygte. Han avslog ogsaa at forhandle med hensyn til Belgiens nøitralitet.

Den 30te og 31te juli fortsattes dog fredsforhandlingene, og mange av diplomatene ventet endnu paa et heldig resultat. Den 31te spiste Mrs. Gerard og jeg lunch i Hotel Bristol med Thomas H. Birch, vor minister til Portugal, og hans hustru. Jeg forlot bordet og gik bort og talte med den tyrkiske ambassadør Mouktar Pascha. Han forsikret mig at der absolut ikke var nogen fare for krig. Jeg hadde dog, efter hvad jeg kunde dømme om stillingen, og efter hvad jeg hørte av de andre diplomater, allerede den morgen telegrafert til vort utenriksdepartement at en almindelig europæisk krig var uundgaaelig.

Ved 7-tiden om aftenen den 31te proklamertes "Kriegsgefahrzustand", eller en tilstand av krigsfare, i Berlin, og samme klokkeslet forlangte Tyskland at Rusland skulde demobilisere inden tolv timer. Den 30te om eftermiddagen talte jeg ute i haven ved den franske legationsbygning med baron Beyens, den belgiske minister, og Jules Cambon, den franske ambassadør. De var enige om at intet andet end Amerikas mellemkomst kunde forhindre utbrud av en krig.

Baade Cambon og Beyens var i meget nedtrykt stemning. Da jeg hadde forlatt dem, møtte jeg Sir Edward Goschen paa gaten og hadde en kort

samtale med ham. Han ogsaa var meget nedtrykt.

Paa eget ansvar sendte jeg kansler von Bethmann-Hollweg dette brev:

"Deres excellence.—Er der intet som mit land kan gjøre? Intet som jeg kan gjøre for at hindre denne forfærdelige krig? Jeg er sikker paa at vor præsident vilde bifalde hvad jeg kunde gjøre for fredens bevarelse. — Deres forbundne James W. Gerard."

Paa denne skrivelse fik jeg aldrig noget svar.

Den 1ste august kl. 5 eftermiddag blev ordren git til at mobilisere, og om aftenen kl. 7.10 erklærte Tyskland krig mot Rusland. Keiseren proklamerte fra paladsets balkong at han ikke mere "kjendte til partier".

I de dage var der naturligvis stor ophidselse blandt folket i Berlin. Hver nat marsjerte store masser av folk gjennem gaterne og sang "Deutschland über alles" og forlangte krig. Avisene utdelte frit mange ekstra-utgaver, og der hersket blandt tyskerne den følelse, at nu skulde deres aarelange forberedelser bære frugt, at nu skulde Tyskland erobre verden og tvinge sin "Kultur" ind paa alle nationer.

Om morgenen den 2den august gik jeg hen til den russiske ambassadør for at si farvel. Hans kontorer var fulde av stakkars russere som var kommet derhen for at søke beskyttelse og hjælp. I hver krok var der mænd og kvinder som graat, og der syntes at herske bare fortvilelse.

Den dag den russiske ambassadør forlot Berlin, sendte jeg min bil for at han med den kunde kjøre

til jernbanestationen. Det blev senere meldt mig at politiet ikke hadde ydet ham tilstrækkelig beskyttelse. Bilen var nær ved at bli veltet overende av pøbelen, og nogen mænd sprang op paa den og slog ham og hans damer i ansigtet. Hans tog skulde avgaa kl. 1.15 efterm. Mindre end en halv time før den tid, mens jeg var paa mit kontor sammen med mange andre amerikanere, fik jeg besøk av Mrs. James, hustru til senatoren fra Kentucky, og Mrs. Post Wheeler, hvis mand er vor legationssekretær i Japan. De sa at de svært gjerne vilde faa reise over Sibirien til Japan, men at de ikke visste hvordan de skulde ordne det. Jeg nedrablet straks et brev til den russiske ambassadør og bad ham ta disse damer med, og jeg ekspederte brevet og damerne til ham med en gut som kunde tale tysk. Han var ogsaa saa merkelig heldig at naa stationen uten ophold, og ambassadøren lovte at ta damerne under sin beskyttelse. Istedenfor at gaa til Rusland gik dog hans tog til Danmark. Derfra reiste da de to damer til Sverige og derfra til England og hjem, og det var kanske likesaa godt at de ikke fik forsøke turen over Sibirien netop som man hadde det mest travelt med mobiliseringen.

Den russiske ambassadør gjorde gjengjæld ved at overlate til mig en russisk prinsesse, som hadde tænkt at reise med ham, men var saa opskræmt av urolighetene paa veien til stationen at hun ikke hadde mod til at reise videre. Hun forblev en tid i Berlin, og saa vovet hun endelig at reise til Danmark.

Efter dagen i forveien at ha faat indbydelse

til det indfandt jeg mig morgenen den 4de august i paladset i Berlin. I hvad der i fredstider var ballsalen, fandt jeg forsamlet en del av riksdagens medlemmer. Diplomatene hadde plads paa et galleri over den vestlige side av salen. Keiseren kom ind i salen, klædt i graa felt-uniform og sammen med medlemmer av sin stab og en del damer. Han gik med stram holdning og kastet et blik op til galleriet, for at se hvor mange av diplomatene kunde være tilstede. Staaende ved tronen oplæste han en henvendelse til riksdagens medlemmer. De applauderte og begav sig derpaa til riksdagssalen, hvor kansleren holdt en tale til dem og i anledning av Belgien fremsatte sin berømte erklæring om at "nød bryter alle love", og at de tyske tropper kanske i det øieblik netop holdt paa at marsjere over den belgiske grænse. Visse lovforslag som regjeringen hadde utarbeidet for anledningen, og til hvilke jeg senere skal komme tilbake, saavelsom de forlangte bevilgninger tilstemtes da av riksdagen. Socialistene hadde ikke været med i paladset, men sluttet sig nu til de andre i at stemme for bevilgningene.

Eftermiddagen samme dag besøkte jeg von Jagow for at faa vite nyt. Den britiske ambassadør, Sir Edward Goschen, sat der i utenrikskontorets venteværelse. Han fortalte mig at han var der for at be om sit reisepas. Han talte engelsk, naturligvis, og jeg er sikker paa at en mand som sat derinde og saa mig ut til at være en tysk bladreferent, hørte ham. Jeg blev derfor ikke forundret da der sent om eftermiddagen var ekstra-nummer av bladene at faa kjøpt med den oplysning at den

FOLKEMASSEN FORAN AMBASSADØRENS HUS, AUGUST 1914

UTENFOR HUSET I DE FØRSTE DAGE AV KRIGEN

britiske ambassadør hadde forlangt reisepas, og at Storbritannien hadde erklæret krig.

Ved denne nyhet blev der et ubeskrivelig raseri blandt befolkningen i Berlin. Utenrikskontoret og ellers alle folk i hovedstaden hadde bildt sig ind at man i England hadde det for travelt med Ulster-oprøret og urolighetene i Irland til at erklære krig mot Tyskland.

Efter middagen gik jeg til jernbanestationen for at si farvel til Jules Cambon, den franske ambassadør. Gaten fra hans legationsbygning ved Brandenburg Thor til Lehrter-stationen hadde været besat med soldater og politi, saa der absolut ikke hadde været nogen uorden. Ved stationen hadde der bare indfundet sig en av utenrikskontorets mest underordnede betjenter. Cambon var ved godt mod og fuldstændig rolig. Heldigvis var hans familie ved denne tid ikke i Berlin. Istedenfor at bli sendt til Schweiz, hvorfra der var aapen vei til Frankrike, blev han sendt nordover til Danmark. Han blev meget stygt behandlet paa toget, og betaling i guld for ekstra-toget blev ham avkrævd av den tyske regjering.

Jeg tok en spasertur gjennem byen og kom like op i den store pøbelhop foran den britiske legationsbygning paa Wilhelm Strasse. Man kastet stener og slog istykker alle vinduene. Tyskerne paastod senere at folk derinde hadde fornærmet dem utenfor ved at tilkaste dem en del smaapenger, som om de var tiggere. Jeg for min del saa ikke noget saadant. Da brolægningen paa Unter den Linden og Wilhelm Platz er av asfalt, maa pøbelen ha bragt med sig de stener som de kastet,

med den bevisste hensigt at slaa istykker vinduene. En del politimænd tilhest kom tilstede; men der var aldrig saa mange av dem at de kunde gjøre sig gjældende.

Siden gik jeg bortover Unter den Linden til hvor der var en stor masse folk foran Hotel Adlon. Der var en mand som advarte mig mot at gaa ind, da man derinde, sa han, holdt paa at søke efter engelske bladreferenter.

Stemningen mot disse referenter var saa bitter, at Frederick Wile sent om natten, efter at vi hadde gaat tilsengs, ringte op vor portner og bad om at faa komme til os, og da han ikke vilde forstyrre vor søvn, fik han en seng i et av portnerens værelser.

Da jeg tænkte mig stillingen ved den engelske legation at være saadan at ambassadøren kanske ikke ønsket at tilbringe natten der, bestilte jeg en bil og kjørte derhen midt mellem folkemassen paa Wilhelm Strasse sammen med en av mine sekretærer, Roland Harvey. Sir Edward og hans sekretærer var fuldstændig rolige og avslog med tak mit tilbud om at indlogere dem hos os. Jeg passiarte med dem en stund. Da jeg vilde kjøre hjem, fortalte en av tjenerne mig at folkemassen paa gaterne nu hadde vokset sig meget større og holdt øie med min automobil. Jeg gav ordre til at aapne døren til automobilen, som var en landauer, og at si til chaufføren at saa snart jeg hadde tat plads i den, skulde han kjøre avsted, men kjøre meget sent.

Jeg kjørte saaledes hjemover og blev ikke anfaldt av noget værre end den lyd hvormed tyskerne

uttrykker hatefuldhet og dyp foragt. Denne lyd er "pfui", eller "fy", og har en besynderlig virkning naar den kommer fra tusener av tyske struper.

Da vi var kommet noget utenfor trængselen, var der en mand av respektabelt utseende som sprang op paa min bil, spyttet paa mig og ropte "pfui" og gav Harvey et slag i ansigtet med sin hat. Jeg stanset bilen, sprang ut og gjorde jagt paa manden nedover gaten og fik kloen i ham. Min tyske tjener kom tilstede og forklarte at jeg ikke var englænder, men den amerikanske ambassadør. Manden som hadde slaat Harvey og spyttet paa mig, bad da om undskyldning og gav mig sit kort. Han var en av byens sakførere, og han kom til os den følgende morgen for igjen at gjøre undskyldning for sin "feiltagelse".

Næste dag, den 5te august, anvendte jeg en del av tiden med at overta fra Sir Edward omsorgen for Storbritanniens interesser. Joseph C. Grew, vor førstesekretær, og jeg gik til den britiske ambassadør. Vi forseglet papirene, og vi fik de mulige og nødvendige oplysninger angaaende britiske borgere i Tyskland og deres interesser. De britiske bladmænd samledes paa stedet, og vi fik tilladelse for dem til at reise hjem med samme tog som ambassadøren.

Denne dag blev imidlertid de britiske undersaatter uten hensyn til alder eller kjøn, hvorsomhelst man fandt dem, grepet og sendt til fæstningen Spandau. Jeg gik til von Jagow og protesterte og fremholdt for ham at saadan fremgangsmaate hørte hjemme i middelalderen, og jeg tror at han

gjorde forestillinger til myndighetene og fik sat igjennem at man skulde slutte med uten videre at arrestere kvinder.

Frederick Wile, den før nævnte amerikanske korrespondent for "London Daily Mail", skulde sendes bort sammen med de engelske, da han hadde været ansat ved en engelsk avis. Om aftenen gik jeg til utenrikskontoret for at faa hans reisepas. En kontorchef, som skulde sætte sit navn under dette dokument, stanset midt i navnet, slængte pennen fra sig og erklærte at han ikke vilde underskrive et reisepas for Wile, mot hvem han følte fortærende bitterhet, da han trodde at Wile hadde hjulpet meget til at faa krig erklæret. Denne paastand var jo bare latterlig; men det tok tid før jeg kunde faa denne tyske kontorchef til at kjølne av og skrive resten av sit navn.

Jeg har hørt folk si at Wile var overdrevent ængstelig for hvad tyskerne kunde finde paa at gjøre med ham; men den nævnte episode viser at hans frygt ikke var uten grund. Jeg fortalte ham intet om det; men da jeg kjendte stillingen, var jeg glad ved at kunne ha ham som min gjest den sidste nat før hans avreise. Han var fuldstændig fattet, men blev naturligvis meget glad ved underretningen om at han vilde faa lov til at reise hjem.

Sir Edward og hans stab og de engelske bladmænd forlot Berlin ved 6-tiden næste morgen. Der var i den anledning intet ubehagelig forefaldt. Tiden for deres avreise var ikke bekjendt for folket i Berlin.

Disse første dage var der i Tyskland megen frygt for spioner. Man grep fremmede folk paa

gaterne, og i somme tilfælder henrettet man dem som franske eller russiske spioner. Utlændinger stod overalt i landet i stor fare, og mange amerikanere maatte taale arrest og andre fornærmelser.

Over hele Tyskland spredte der sig det rygte at automobiler fulde av franske guldpenger holdt paa at fare over veiene henimot Rusland. Folk ute paa landet stillet sig da med sine geværer langs veiene, og at reise med bil blev en meget farlig historie. En tysk grevinde blev skutt, en officer blev saaret, og hertuginden av Ratibor fik en kule i armen. Det tok tid at faa denne ophidselse til at lægge sig, og mange proklamationer maatte offentliggjøres inden man fik folk kurert for denne galskap.

Der gik ogsaa rygter om at russerne skulde ha forgiftet Muggelsee, en indsjø hvorfra Berlin faar en del av sit drikkevand. Og man fik hver dag høre om russiske spioner, forklædt som kvinder, som arrestertes baade her og der utover landet.

Mange av amerikanerne holdtes som etslags arrestanter i sine hoteller. Blandt dem var saaledes Archer Huntington og hans hustru, Charles H. Sherrill, tidligere vor minister til Argentina, og mange andre.

KAPITEL IX

AMERIKANERNE VED KRIGENS BEGYNDELSE

STRAKS der var utsigt til at der blev krig, fik vi naturligvis huset fuldt av amerikanere. Kun faa av disse hadde været saa forsigtige at forsyne sig med pas, og nu var et pas en nødvendighet. Alle vore folk og andre jeg kunde faa fat i, endog et barn paa elleve aar som bodde hos os, maatte hjælpe til med at ta imot pasansøkningene fra de tusener som fyldte gaten foran vor dør.

Saa var det vanskelighetene med penger. Reisende som hadde kreditbreve og bankveksler for noksaa store beløp, kunde dog ikke faa en cent utbetalt av de tyske banker. American Express Co., tror jeg, betalte sine checks. Sammen med Mr. Wolf, præsidenten for det amerikanske handelskammer i Berlin, besøkte jeg den keiserlige banks administrerende direktør og bad ham om at komme disse amerikanske reisende til hjælp, men han negtet at gjøre noget ved saken. Tyskland holdt da paa at trykke papirpengesedler, og jeg foreslog ham at han kunde jo la amerikanere faa disse i bytte for gode amerikanske veksler, og at han paa den maate vilde ha noget at hæve i Amerika, hvilket engang kunde komme vel med for ham. Han kunde dog ikke se saken i det lys. Di-

rektør Herbert Gutmann av Dresdener Bank var den som kunde se langt nok til at redde situationen. Han ordnet det saa med mig at hans bank, den næststørste i Tyskland, vilde betale alleslags amerikanske veksler for rimelige beløp saafremt vi satte vort officielle segl paa dem som bevis for at indehaveren var amerikaner. Utenfor Berlin vilde et amerikansk konsulats segl være tilstrækkelig garanti. Dermed var den nød avhjulpet.

Med undtagelse av Mr. Wolf, som forresten hadde det temmelig travelt med sin egen forretning, hadde jeg ingen amerikanske hjælpekomiteer, slike som man organiserte i London og Paris. I München hadde dog amerikanerne organisert sig til en meget praktisk arbeidskomité.

Mr. og Mrs. Ralph Pulitzer av den bekjendte familie av bladutgivere i New York var ved denne tid i Berlin og tok fat paa arbeidet hos os. Han utfærdiget pas, og hun viste sig ogsaa at være en flink kontordame. Hun og Mrs. Ruddock og Mrs. Gherhardi, hvis mænd var medlemmer av vor officielle familie, dannet sammen med Mrs. Gerard en hjælpekomité for at ta sig av de amerikanere som kunde trænge til det.

Ved Lanier Winslows dygtige hjælp ordnet jeg det med at faa ekstratog til at fragte amerikanere fra Tyskland til Holland. Der avsendtes flere saadanne tog fra Berlin, samt fra München og Carlsbad, og somme fra Schweiz passerte gjennem Tyskland.

Det yttre værelse i vort hus var omdannet til billetkontor. Mr. Winslow, og senere kaptein Fenton, solgte der billetter eller gav dem frit til saa-

danne som av Mrs. Pulitzer og Mrs. Gerards komité bevidnedes at være uten penger. Denne komité arbeidet i ballsalen ovenpaa, hvor vi ved improviserte skranker hadde indhegnet en arbeidsplads for damerne.

Hver uke kjøpte jeg en pakke emigrant-billetter med Holland-Amerika-linjen, og damerne solgte da disse. Vi maatte ordne det paa den maate, da linjen ingen ret hadde til at sælge emigrant-billetter i Tyskland. Men jeg kunde kjøpe to-tre hundrede ad gangen og sælge dem igjen til de amerikanere som i sin hast med at vende tilbake til sit eget land var villige til at taale ubehagelighetene paa mellemdækket.

Winslow fulgte med et av togene til Holland, og jeg maa si at jeg ikke misundte ham fornøielsen da jeg fik høre om hans stræv med at finde igjen tapte haandkufferter og anskaffe melk for de skrikende barn. Ekstratogene avgik fra Charlottenberg station i en utkant av byen, og der kom ingen pøbelhop tilstede for at se amerikanerne reise. Carlsbad-toget kom heldig igjennem og hadde med sig de amerikanere som hadde været indestængt i Carlsbad siden krigens begyndelse.

En av de underlige episoder fra disse dage var et møte som blev holdt i Berlins raadhus den 11te august for at uttale sympati med de i Tyskland strandede amerikanere. Det kom sammen i et av de mindre værelser; men der var saa mange folk, at man maatte flytte over til den store raadsal. Taler blev holdt av borgermester von Gwinner, prof. von Harnack og mig. En anden professor, der talte udmerket engelsk med nøiagtig engelsk tone-

VED ARBEIDET I BALLSALEN. AUGUST 1914

AMBASSADØR GERARD OG HANS STAB

fald, rettet et bittert angrep mot England. I en pamflet som indeholdt borgermesterens og von Harnacks taler, var denne professors tale utelatt. Borgermesteren sa blandt andet, idet han forklarte hensigten med dette møte: "Da vi er underrettet om at mange amerikanske borgere i det tyske rike og særlig i Berlin er i forlegenhet og uten midler til at reise hjem, erklærer vi det herved høitidelig at være vor pligt at ta os av dem som brødre saa langt vi rækker det, og vi appellerer til alle Berlins borgere og hele det tyske folk om at staa os bi i denne sak."

Professor von Harnack, som staar i spidsen for det kongelige bibliotek i Berlin, er verdensberømt for sin overlegne dygtighet og lærdom. I sin tale gav han uttryk for den i Tyskland i begyndelsen av krigen almindelige opfatning, at Tyskland holdt paa at forsvare sig mot et russisk overfald, som truet med at ødelægge den tyske "Kultur". Efter at ha nævnt vestens civilisation fortsatte han: "Men i motsætning til denne har jeg nu for øie en anden civilisation, en civilisation for den enkelte folkestamme med dens patriarkalske ordning, en civilisation for horderne der samles og holdes sammen av tyranner, — den mongolsk-moskovitiske civilisation. Denne kunde ikke taale lyset av det attende aarhundrede og endnu mindre av det nittende, og nu i det tyvende aarhundrede bryter den løs og truer os. Denne uorganiserte asiatiske pøbel, som ørkenens sand i mangfoldighet, truer med at indhøste vore kornmarker."

Naar undtages arrangementet med Dresdener Bank og avsendelsen av ekstratogene til Holland

blev der intet gjort av tyskerne for amerikanerne. Vi kunde virkelig heller ikke forlange mere, da det jo var vor egen regjerings pligt at sørge for sine borgeres beskyttelse i fremmede lande.

Næsten i samme øieblik som krig blev erklæret, telegraferte jeg til vor regjering og foreslog at en dampbaat skulde sendes over med en forsyning av guld; ti med det kan man jo naarsomhelst skaffe sig hvad man trænger. Rygter om avsendelsen av "Tennessee" og andre baater fra Amerika kom til Berlin, og mange av de mere uvidende amerikanere satte sig i hodet at disse baater sendtes derover for at føre dem hjem.

En morgen talte en amerikansk dame til mig og sa at hun vilde reise hjem med en av disse baater dersom hun fik en luksuslugar med bad og sterilisert melk for barnene. En anden amerikanerinde av tysk avstamning pleide at sitte i timevis i et hjørne av vor ballsal og bære sig ilde og rope: "Herregud, kommer de da ikke snart, de baatene?"

I disse første dage av krigen fik vi istand en ordnet fortegnelse over alle amerikanere i Berlin og saavidt mulig i hele Tyskland, for at kunne stryke navnene paa dem som allerede hadde faat sine pas, og blandt hvilke der kan ha været enkelte som ikke var berettiget til at faa dem, og for at finde frem dem som var værdige til at faa hjælp. Alle amerikanere maatte indfinde sig hos os og svare paa en del spørsmaal. Syntes alt at være i sin orden, blev deres pas paaskrevet med den anbefaling at indehaveren fik bli besørget over til Amerika.

Fra tid til anden sendte jeg rundskrivelser til vore konsuler rundt om i Tysklands byer og gav instrukser med hensyn til hvad der skulde gjøres for amerikanerne. En saadan rundskrivelse var datert den 12te august og var adressert til "de Forenede Staters konsuler i Tyskland, med oplysninger for amerikanske borgere," og hadde dette indhold:

"Der vil imorgen bli offentliggjort i "Berlin Lokal Anzeiger" en meddelelse om et ekstratog for amerikanere til grænsen av Holland. Formodentlig vil der bli andre slike tog fra tid til anden. Vi har ikke faat vite noget nærmere om avsendelsen av baater fra Amerika; men ansøkninger om at bli sendt hjem er under overveielse her og i vore konsulatkontorer rundt om i Tyskland i overensstemmelse med vort sidst utsendte cirkulære og bekjendtgjørelserne gjennem "Lokal Anzeiger".

For at kunne forlate Berlin maa alle amerikanere ha sit pas paaskrevet av utenrikskontoret, og herom maa de henvende sig til "Geheimer Legationsrat" dr. Eckhardt, Wilhelm Strasse 76. Amerikanere utenfor Berlin bør av nærmeste amerikanske konsul faa vite hvad de har at gjøre.

Breve til Amerika kan sendes hit til os og vil bli sendt videre snarest mulig.

Tyske undersaatter som ønsker at sætte sig i forbindelse med venner i Storbritannien, Rusland, Frankrike eller Belgien, eller som vil sende penger, faar henvende sig til det tyske utenrikskontor. Amerikanere har adgang til Italien. Baatene av de italienske linjer gaar nu som før, men alle pladser er optat en tid fremover. Vi er ogsaa under-

rettet om at damperen fra Vlissingen i Holland avgaar hver dag kl. 11. Ambassadøren tør imidlertid ikke raade amerikanere til at søke at reise til Holland med de almindelige tog; han har faat rapporter om forsinkelser underveis, da civile reisende blir sat igjen dersom man trænger toget til transport av tropper. Det er bedre at benytte de ekstratog for hvilke vi har gjort arrangement.

Dresdener Bank og dens filialer overalt i Tyskland vil, men bare til amerikanere, utbetale et indskrænket pengebeløp paa kreditbreve og veksler utstedt av gode amerikanske banker, heri indbefattes veksler fra Bankers' Association, Bankers' Trust Co., International Mercantile Marine Co. og American Express Co. Alle saadanne veksler og kreditbreve maa dog ha et amerikansk konsulats stempel, og konsulene maa stemple bare de veksler og kreditbreve som virkelig tilhører amerikanske borgere. Commerz & Disconto-banken gjør samme tilbud, og Deutsche Bank vil betale veksler og kreditbreve utstedt av dens korrespondenter.

Amerikanske konsuler kan senere trække paa Dresdener Bank for sine salærer og konsulatenes utgifter. Inden de gjør det, bør dog konsulene sende mig regnskap over utgiftene, saa jeg kan approbere dem. De bør sendes mig snarest mulig.

Ambassadøren."

Som man vil se av denne skrivelse, maatte alle amerikanere faa sit pas paategnet av utenrikskontoret. En amerikaner la sit pas ind paa kontoret, men fik det ikke tilbake. Det blev sagt at man hadde levert dette pas til et eller andet bud fra os; men vi blev ikke saa svært meget forbauset da

dette pas senere fandtes i lommen til Lodi, den tyske spion som blev henrettet i Tower i London.

Efter en tids forløp fik jeg ordre pr. kabelgram fra den amerikanske regjering om at forstrække pengeløse amerikanere med de fornødne kontanter. Damerne i ballsalen sørget for denne sak og laante penger til saadanne som ikke hadde rigtig nok til en emigrantbillet fra Holland hjem til Amerika. Paa samme tid bygget vi gradvis op et eget banksystem. Folk i Amerika som hadde slegt eller venner i Tyskland, sendte dem penger ved at betale disse til vort utenriksdepartement, som da gav mig telegrafisk ordre til at utbetale dem. Dette gjorde jeg ved at trække paa vort utenrikskontor, og indehaveren kunde da sælge en saadan "draft" efter en fastsat diskonto til Deutsche Bank i Berlin. Denne vor bankforretning antok stort omfang, og efter at de amerikanere som hadde hast med at komme hjem, var ekspedert, blev de gjenværende forsynt med penger fra venner i Amerika gjennem denne bank under vor bestyrelse.

Den 23de august ankom vor assisterende krigsminister, Breckenridge, og en del officerer til Berlin. De kom fra Amerika med slagskibet "Tennessee" og hadde guld med sig. De overtok vort arbeide med hjemsendelsen av amerikanere og hadde kontorer i det nærliggende hotel "Kaiserhof". Denne kommission bestod av majorene J. A. Ryan, J. H. Ford og G. W. Martin og kapteinene Miller og Fenton; men hjælpekomiteen og bankforretningen fortsattes i vor ballsal.

"American Association of Commerce and Trade" i Berlin utstedte en bulletin med det raad

til alle amerikanere at reise naar de fik anledning til det, med ekstratogene til Holland, og saa til London, hvor de kunde finde skibsleilighet hjem til Amerika. Amerikanere uten penger skulde henvende sig til kommissionen, som var bemyndiget til at forstrække dem med penger til levemaaten og til hjemreisen.

Vi hadde ogsaa meget stræv med at ta vare paa den masse bagage som amerikanere lot ligge igjen efter sig i Tyskland.

Trods al formaning var der mange amerikanere som ikke kunde bevæges til at reise hjem. En del av dem var forretningsfolk. De fleste var sangere, pianister og studenter. Vi hadde meget bryderi med disse efternølere.

En viss dame og hendes datter negtet saaledes at reise, men forblev der indtil der opdynget sig ubetalte regninger for mere end ti tusen mark. Da de endelig var færdige til at reise, fik de ikke lov til det, eftersom man i Tyskland kan arresteres for gjæld. Vi folk ved legationen maatte skillinge sammen for at betale deres mest trykkende gjæld. Saa reiste de endelig, efterlatende sig endnu sterkere fordomme mot amerikanere.

KAPITEL X

KRIGSFANGER

VED siden av det andet arbeide maatte jeg i de første maaneder av krigen ta mig av de borgere av andre nationer som var stillet under min beskyttelse.

Britiske borgere hadde i førstningen adskillig frihet i Tyskland, men ingen av dem fik lov til at forlate landet. De maatte til bestemt klokkeslet hver dag rapportere til politiet, og det var dem forbudt at være ute sent om natten.

Den japanske regjering hadde faat betimelig varsel fra sin ambassadør i Berlin om hvad der var ivente, og før den sendte sit ultimatum, hadde den varskudd sine folk i Tyskland, saa mange av disse hadde forlatt dette land. Da Japan hadde erklæret krig, blev alle japanere som endnu befandt sig i Tyskland, straks sat fast. Dette paastodes at være gjort for at beskytte dem fra folkets raseri, og det er sikkert at tyskerne var yderst forbitret mot japanerne. Da jeg endelig hadde utvirket at disse skulde løslates og ha lov til at reise fra landet, maatte jeg sende nogen med dem saa langt som til grænsen av Schweiz for at beskytte dem mot haandgripeligheter. De maatte reise den vei og maatte skifte tog i München. Jeg telegraferte

hver gang til vor derværende konsul om at varsku politiet, saa det kunde forhindres at der blev opløp ved stationen.

Jeg mindes at en flok japanere en aften ventet hos os for at reise med midnatstoget til München. Jeg sendte en av vore folk ut med dem forat de kunde faa kjøpt mat; men ingen restauration i Berlin vilde sælge dem noget, saa vi maatte skaffe dem noget at spise hjemme hos os. Medlemmene av den siamesiske legation, som meget ligner japanere i utseende, fik ofte styg behandling og turde i lang tid ikke vise sig paa gaterne i Berlin.

Japanerne var høfligheten selv. Da jeg hadde besøkt nogen av dem i deres leir ved Ruhleben, sendte de mig et brev med varm tak for besøket. Næsten hver japaner som fik reise hjem, skrev mig et takkebrev fra Schweiz.

Da jeg selv endelig hadde forlatt Tyskland og netop hadde steget av vort tog i Zürich, Schweiz, kom en japansk kvinde, som hadde været sat fast i Tyskland, og hvis mand jeg hadde besøkt i et av fængslerne, hen til mig for at takke. Og en japaner ventet i samme hensigt paa hotelkontoret da jeg kom derhen. Tidlig næste morgen gjorde den japanske minister os sin opvartning og efterlot en vakker stueklokke for Mrs. Gerard som uttryk for sin taknemmelighet for de tjenester vi hadde bevist hans landsmænd. Det var en stor glæde at kunne gjøre noget for disse høflige og elskværdige mennesker.

Den 20de august besøkte jeg for første gang en tysk fangeleir. Det var leiren ved Doeberitz, omtrent otte mil vestenfor Berlin, enslags militær-

leir med permanente barakker. I enkelte av disse hadde man indesperret britiske borgere som ikke var soldater, men som tyskerne hadde arrestert ved begyndelsen av krigen. Blandt krigsfangerne var der bare faa britiske soldater sammen med et større antal av russere og franskmænd. Det tillotes mig at tale frit med fangerne, og jeg fandt at de intet hadde at klage over. Senere tok dog tyskerne mange britiske fanger under den store britiske retræt i det nordlige Frankrike. Derefter bragtes mange saadanne officerer og menige ind i Tyskland og fordeltes paa de forskjellige fangeleire. Endelig, høsten 1914, bestemte den britiske regjering sig til at internere et stort antal av tyskere i Storbritannien, og den tyske regjering gjorde da straks gjengjæld ved at internere alle de civile folk fra Storbritannien som til denne tid hadde nytt saa nogenlunde fuld frihet i Berlin og de andre tyske byer. De fik nu tilhold paa en veddeløpsbane kaldt Ruhleben, fem mil eller saa fra midten av Berlin. Denne var i fredstid en traverbane, og der var de sedvanlige "grandstands" og murstens-stalder for traverhestene, med sine særskilte rum og med høiloft ovenpaa.

Samme dag avla jeg ogsaa min første visit til politiets hovedkvarter i Berlin, som var det foreløbige fængsel for politiske arrestanter. Der var nogen faa britiske fanger som skulde underkastes en særlig undersøkelse. Dette fængsel, som jeg senere ofte besøkte, var rent og holdtes i god stand, og jeg hørte aldrig nogen klage fra fangerne, kun at der senerehen naturligvis kunde være klager over utilstrækkelig matforsyning.

Jeg hadde straks ved krigens utbrud organisert et eget departement for de britiske folks anliggender. Først var det sakfører Boylston Beal fra Boston, assistert av Rivington Pyne fra New York, som stod i spidsen for dette arbeide. Senere overtoges det av John B. Jackson, vor forhenværende minister til Balkan-statene, Grækenland og Cuba. Straks krigen begyndte, tilbød han sin tjeneste, og jeg var glad ved at faa hjælp av ham, særlig da han i tolv aar hadde været legationssekretær i Berlin og saaledes var godt kjendt med landet og det tyske embedsvæsen. Han fik udmerket god hjælp av Charles H. Russell jr. fra New York og av Lithgow Osborne. Selvfølgelig hadde ogsaa andre av vore folk sin del av dette arbeide.

De første menige krigsfanger kom til leiren ved Doeberitz, nær Berlin. Allerede i krigens første dage besøkte vor førstesekretær Grew og generalkonsul Lay leiren for officerer i Torgau. Spørsmaalet om en ambassadørs ret til at inspicere fangeleirene og ta sig av fanger fra de lande hvis interesser var lagt i hans hænder, var noget ganske i det blaa. Der kom til Tyskland saa mange meddelelser om Englands stygge behandling av sine tyske krigsfanger, at jeg endelig lot Mr. Jackson reise til England for at undersøke den sak. Dette blev ordnet av vor ambassadør i London, og Mr. Jackson reiste derhen den første vinter. Hans rapport bidrog meget til at stilne de tyske klager over daarlig behandling av tyske krigsfanger i England, og dette var mig til stor hjælp i arbeidet for at forbedre stillingen i Tyskland. Efter forgjæves at ha søkt at faa den tyske regjering til at gaa med

paa en bestemt plan for inspicering av fangerne, og efter at mine breve til utenrikskontoret i lang tid ikke værdigedes noget svar, og efter at ha sendt et personlig brev til von Jagow og foreholdt ham at denne forsinkelse holdt paa at skade de tyske fanger i de andre lande, besøkte jeg tilslut kansleren von Bethmann-Hollweg og fortalte ham at mine breve om denne sak av utenrikskontoret blev oversendt til de militære myndigheter, at mens jeg kunde forhandle med utenrikskontorets folk, kom jeg ikke i berøring med de mænd som behandlet mine breve, og som hadde det avgjørende ord i saken om inspektion av fanger og leire, og jeg bad kansleren om at bryte den diplomatiske skik og la mig tale med de militære autoriteter som gav det endelige svar i disse anliggender. Jeg erklærte: "Kan jeg ikke paa anden maate faa svar paa henvendelsen angaaende fangerne, vil jeg ta en stol og bli sittende paa gaten foran Deres palads til jeg engang faar et bestemt svar."

Resultatet var et møte paa mit kontor. Der drøftet jeg da saken med to repræsentanter for utenrikskontoret, to mænd av krigsstaben og to fra krigsdepartementet, og med grev Schwerin, som hadde kommandoen over den civile leir paa traverbanen ved Ruhleben. Paa tyve minutter fik vi istand en overenskomst, som jeg paa stedet skrev ned, og som hvad Storbritannien og Tyskland angik, hadde dette indhold: De amerikanske ambassadører i Tyskland og i England og deres repræsentanter skulde ha ret til at besøke fangeleirene efter rimelig varsel — om mulig paa 24 timer — og skulde ha ret til at tale med fangerne indenfor

tilsynsmændenes synsvidde, men utenfor deres hørevidde. Forsøk skulde gjøres paa at komme til forstaaelse med befalingsmændene i leiren før man bragte saken frem for høiere myndigheter, og vor ambassadør skulde opnævne ti repræsentanter, og disse skulde faa adgangskort til leiren under de nævnte betingelser. Denne overenskomst bifaldtes av den britiske og den tyske regjering, og i lang tid arbeidet vi da under den, og i de fleste saadanne saker handlet vi da umiddelbart med krigsdepartementet.

Før dette møte hadde jeg rigtignok faat lov til at besøke leirene i Ruhleben og Doeberitz; og Michaelson, vor konsul i Köln, og Jackson og andre fra vort kontor hadde besøkt andre leire. Men umiddelbart før denne overenskomst den 4de mars, mens stillingen var noget uklar, hadde vi til en viss grad maattet ophøre med disse besøk.

Det er utvilsomt og uheldigvis sandt at krigsfanger som tyskerne tok i de første dagene, baade idet de gjordes til fanger, og under reisen til fangeleirene ofte blev stygt behandlet av soldatene og av den civile befolkning. Der er for mange og uomstøtelige beviser for det, saa man kan ikke komme fra dem.

Paa grund av Tysklands besynderlige militærstyre var der i fangeleirene stor forskjel i fangernes behandling. Tyskland er, som jeg vist har nævnt, inddelt i "korps"-distrikter. I krigstid har hvert distrikt sin militære kommandant med uindskrænket magt i sit distrikt, idet hans befalinger træder i stedet for det civile styre. Disse kommandanter rapporterer ikke til krigsdepartementet,

men er til en viss grad uavhængige og staar uryggelig fast paa sine rettigheter. For at vise vanskelighetene ved at ha med disse kommandanter at gjøre, kan jeg nævne at da jeg hadde faat istand det ovenomtalte arrangement mellem den britiske og den tyske regjering, reiste jeg til Halle for at inspicere den derværende leir for officerer. Halle er et par timer fra Berlin. Da jeg hadde kjørt ut til leiren, blev jeg møtt av kommandanten, som lot mig vite at jeg nok kunde besøke leiren, men at jeg ikke maatte tale til fangerne utenfor hans høre-vidde. Jeg fortalte ham at vor overenskomst sa noget andet; men da han stod fast paa sit, vendte jeg tilbake til Berlin. Jeg klaget da til utenrikskontoret, som forsikret mig at saken skulde ordnes, hvorfor jeg nogen dage senere igjen reiste til Halle. Men det gik akkurat som første gang. Jeg talte da til von Jagow, som forklarte situationen for mig og raadet mig til først at besøke kommandanten i Magdeburg og prøve paa at ordne saken med ham. Jeg gjorde dette, og saa fik jeg da lov til at besøke leiren og tale under fire øine med officerene.

Denne leir i Halle er benyttet hele tiden under krigen, skjønt den slet ikke var et passende sted for fangne officerer, idet disse var indlogert i gamle fabrikbygninger med enslags gaardsplads av aske og kulstøv. Denne bygning var inde i byens fabrikstrøk. Der var ingen plads for lekeøvelser, skjønt flere av de opfindsomme fanger hadde søkt at sætte istand et sted hvor de kunde slaa tennis mot væggen.

Det hørte til den tyske plan at ha fanger fra

de forskjellige nationer i samme leir. Formodentlig var hensigten hermed at forebygge at der kunde bli gjort paastand om at man ikke behandlet fangerne fra alle de fiendtlige nationer like godt eller like ilde.

I begyndelsen av krigen tok tyskerne flere fanger end de hadde gjort regning paa, og man hadde ikke gjort tilstrækkelige forberedelser for denne eventualitet. Der var en sørgelig mangel paa klær og tepper. Jeg kjøpte derfor straks hvad jeg kunde, av undertøi og tepper i Berlins store butikker og sendte dem til de leire hvor der var britiske fanger. Til leiren ved Doeberitz sendte jeg ogsaa slikt som stokker for de saarede som var oppe igjen, og krykker, foruten egg og anden nærende mat til de syke.

I begyndelsen blev fangerne som regel ikke tvunget til at arbeide; men da jeg forlot Tyskland, hadde man sat de to millioner krigsfanger til arbeide i fabrikkene og med jordbruk.

"League of Mercy" i New York telegraferte til mig allerede i 1914 for at faa mit raad med hensyn til den nyttigste anvendelse av penger. Jeg svarte at krigsfangerne saart trængte til en del pengehjælp. Mange av avisene holdt løier med mig for dette, og et lyst hode blandt redaktørene fremkom med den kloke bemerkning, at dersom tyskerne ikke behandlet sine krigsfanger paa rette maate, burde man tvinge dem til det. Hvordan man skulde "tvinge" dem til at gjøre noget, skjønner jeg ikke akkurat, medmindre denne redaktør kunde faaes til at ro en kano opover Spree-floden og bombardere keiserens palads. Nu, ideen om at

bringe hjælp til krigsfangerne optoges av Unge Mænds Kristelige Forening. Dr. John R. Mott blev stillet i spidsen for dette arbeide og fik udmerket hjælp av presten Archibald C. Harte. Om deres arbeide skal jeg ha noget at fortælle i kapitlet om barmhjertighetsarbeide i forbindelse med denne krig.

En by alene var der hvor folk la for dagen at fangernes ve og vel laa dem paa hjerte. Det glæder mig at kunne oplyse at denne by var den gammeldagse universitetsby Göttingen. Sammen med Mr. Harte besøkte jeg leiren i den by engang i april 1915 for at overvære aapningen av den første Y. M. C. A. leirbygning i Tyskland. Leiren var under kommando av oberst Bogen, der gjennemførte streng disciplin, men ifølge alle fangernes vidnesbyrd var retfærdig i sin behandling av dem. Saavidt jeg erindrer, var der i denne leir omtrent syv tusen fanger, russiske, franske, britiske og belgiske. Det er at beklage at oberst Bogens metoder med ordningen av bygninger osv. ikke befulgtes i de andre leire i Tyskland. Her tok som sagt den civile befolkning sig av de stakkars fanger inden sine porter, og i spidsen for dem i dette stykke gik nogen av universitetets lærere. Den mest virksomme av disse var prof. Stange, der sammen med en fransk sakfører, som hadde arbeidet for det Røde Kors og var gjort til fange nær Arras, fik samlet et bibliotek for fangerne og hjalp dem ogsaa paa anden maate. Naturligvis, der var folk i Göttingen som ikke syntes vel om prof. Stanges menneskekjærlige bestræbelser, og det forbauset ham ikke da han vaaknet en morgen og fandt at

nogen om natten hadde malet hans hus med rødt, hvitt og blaat, de franske, engelske og amerikanske nationalfarver.

Jeg fik høre saa meget om forulempelser av fangerne ved den civile befolkning at det rigtig glædet mig en dag at snuble over dette i det officielle blad "Nordtyske Gazette": "De nedenfor nævnte indbyggere av (en liten by ved den danske grænse), som har gjort sig skyldige i upassende opførsel mot krigsfanger, er dømt til fængsel og mulkt som nedenfor opgivet. Deres navn offentliggjøres her forat de kan være gjenstand for foragt blandt alle de kommende tyske slegter." Og saa fulgte altsaa en navneliste med oplysning om straffen for hver enkelt. Jeg syntes dette var storartet, at de tyske myndigheter endelig hadde faat øinene op for nødvendigheten av at beskytte krigsfangerne, og jeg skrev til vor konsul i Kiel og bad ham om at undersøke denne sak. Av ham fik jeg da vite at en del stakkars fanger som passerte gjennem en tysk by, hvor de fleste folk var danske, hadde klaget over sult og tørst, og at somme av de venlige danske da hadde git dem noget at spise og drikke. Det var for dette de idømtes pengebøter og fængselsstraf og skulde for alle tider foragtes av tyskerne. Jeg kan ikke tænke mig nogen ting som kaster klarere lys end dette over den tyske hatefuldhet mot Tysklands fiender i denne krig.

Dagen efter besøket i Göttingen besøkte jeg officersleiren ved byen Hanover Münden. Omtrent 800 officerer, av hvilke bare 13 var britiske, var her indkvartert i en gammel fabrikbygning paa elvebredden nedenfor byen. De russiske officerer

viste mig en del piler med jernpigger, hvormed byens snilde smaagutter hadde skutt paa dem, og de britiske fanger gjorde mig opmerksom paa leirens urenslige tilstand. Her, likesom desværre i mange av de andre officersleire, syntes der være tilbøielighet til at behandle fangerne ikke som officerer og gentlemen, men som dømte forbrydere. Jeg hadde inden jeg reiste derfra, en noksaa varm samtale med denne leirs kommandant, og han blev nok senere voldsomt fornærmet ved min rapport. Det er mig dog en glæde at kunne tilføie at han efter den tid tok skeen i den anden haand. Mine inspektører fortalte mig at han gjorde sin leir til en av de bedste i Tyskland.

Saa meget jeg ellers kunde ønsket det, hadde jeg ikke tid til mange besøk i fangeleirene. Vigtigere embedspligter bandt mig til Berlin; men andre mænd fra vor legation var stadig ute paa saadan inspektion.

Mine rapporter blev en tid offentliggjort i det britiske parlaments "hvite papirer"; men vor regjering fandt tilslut at saadan offentliggjørelse irriterte tyskerne i den grad at den engelske regjering blev anmodet om at slutte med at trykke disse rapporter. Jeg sendte altid rapportene til baade Washington og London og leverte dem ogsaa til det tyske utenrikskontor.

Den tid Winston Churchill var chef for det britiske admiralitet, blev det erklæret at fangerne fra tyske undervandsbaater ikke vilde bli behandlet som almindelige krigsfanger, men vilde betragtes og behandles som sjørøvere og mordere. Dette voldte megen forbitrelse i Tyskland, og den tyske

regjering grep straks 37 britiske officerer, helst saadanne som tilhørte Englands mest fornemme slegter, og indesperret dem i ensomme fangeceller, somme i Köln, men de fleste i tugthusene i Burg og Magdeburg.

Da jeg fik høre om dette, reiste jeg med C. H. Russell av min stab til Magdeburg, idet jeg brukte mit sedvanlige pas for inspektion av fangeleire. De tyske myndigheter fortalte mig senere, at hadde de visst om denne reise, vilde de ha forbudt den; men systemet med korps-kommandanter var altsaa denne gang paa min side. Sammen med en adjutant, som i fredstider var sakfører i Magdeburg, og en del andre officerer besøkte jeg disse britiske fanger i deres ensomme celler i tugthuset. Hver av dem hadde sin egen celle, av størrelse omtrent 11x4 fot, somme litt større. Fangerne fik bare en time daglig til motion ute paa gaardspladsen. Provianten var ikke saa værst; men indesperringen selv var haard kost, især for løitnant Goschen, søn av den tidligere engelske ambassadør i Tyskland. Den unge officer hadde været saaret og hadde ligget paa hospitalet i Douai. Blandt fangerne fandt jeg ogsaa en gammel kjending, kapt. Robin Grey, som ofte hadde været i New York. De tyske myndigheter lovte at rette paa en del mindre misligheter som de fangne officerer klaget over. Saa gik vi til nabobyen Burg, hvor stillingen var omtrent den samme som i Magdeburg. Da vi hadde besøkt disse fanger og faat løfte om en del ændringer i reglerne, besøkte vi den almindelige fangeleir for officerer i Burg.

Det var paa den tid en av de værste leire, over-

fyldt og med ingen plads for rekreation. Senere blev det bedre, og fangerne fik mere albuerum for leker og motion. Jeg opdaget ved mit første besøk at kommandanten, en høflig, men skarp officer, ellers var dommer ved høiesteret i Leipzig, den høieste domstol i riket, og da jeg hadde været høiesteretsdommer i New York, blev der et kameratslig forhold mellem os, og jeg spiste lunch med ham og hans stab i byens hotel.

Churchills eftermand ved det britiske admiralitet gjorde en forandring i reglerne og behandlet fanger fra undervandsbaatene paa samme maate som andre krigsfanger. Da tyskerne fik vite dette, sendte de ogsaa de omhandlede 37 officerer tilbake til de almindelige fangeleire. I de fleste tilfælder fik jeg dem sendt til hvad man kaldte de bedste leire.

Løitnant Goschen blev imidlertid alvorlig syk og sendtes til hospitalet i Magdeburg. Da han blev fanget, hadde tyskerne som svar paa mine forespørsler fortalt mig at han hadde faat et slag i hodet med en riflekolbe; men en undersøkelse i Magdeburg ved hjælp av en røntgenmaskine viste at stykker av en kule hadde naadd hans hjerne, og at han derfor ikke burde været valgt som en av de fanger der skulde indesperres i en celle i tugthuset. Jeg fortalte von Jagow at jeg for det første ansaa det som en krænkelse av al diplomatisk folkeskik at gjøre netop en søn av en forhenværende ambassadør til Tyskland til gjenstand for saadan behandling, særlig da han var alvorlig saaret, og at den omstændighet at man ikke visste om hans tilstand, gjorde saken bare værre, da denne

uvidenhet vidnet om forsømmelse ved undersøkelsen i de tyske hospitaler. Og paa grund av denne aabenbart uforsvarlige behandling, som utvilsomt var aarsak til løitnant Goschens alvorlige ildebefindende, stod jeg fast paa at han burde hjemsendes til England naar man utvekslet de haardt saarede fanger. Von Jagow saa saken i samme lys og fik endelig tilladelse for løitnant Goschen til at reise hjem.

Hans helbredstilstand var saa daarlig at jeg lot dr. Ohnesorg av vor stab følge med ham til England. Det glædet mig at faa høre fra hans far at den unge mand kom vel hjem.

Den værste av de tyske fangeleire jeg besøkte, var uten tvil den i Wittenberg. Wittenberg er, som alverden vet, den gamle by hvor Luther levde, og hvor han spikret sine 95 teser til kirkedøren. Leiren er like utenfor byen paa et alt andet end vakkert sted i nærheten av jernbanen. En epidemi av tyfus hindret os fra at besøke leiren; men Mr. Jackson talte med enkelte av fangerne fra utenfor pigtraadgjærdet. Da epidemien endelig hadde lagt sig, besøkte Lithgow Osborne denne leir. Hans oplysninger var slike at jeg beholdt dem for mig selv indtil jeg selv kunde besøke stedet og forvisse mig om at forholdene var saadanne som han hadde skildret dem.

Jeg reiste derhen sammen med Charles H. Russell. Tyfus synes at høre til dagens orden blandt russerne. De har lus paa sig, og dette dyr bærer feberen fra mand til mand. De russiske soldater synes at bringe sygdommen med sig uten selv at ha meget ondt av den, og de som kom til Wittenberg,

blev ikke ordentlig desinficert, og saaledes kom tyfus ind i leiren. Flere britiske feltlæger var der med fangerne. Den saakaldte Haag-konvention bestemmer nemlig at feltlæger skal ha lov til at følge med sit lands fangne soldater dersom disse trænger dem. Disse læger protesterte til kommandanten mot at ha de franske og engelske fanger og de russiske paa samme sted, da russerne som sagt hadde tyfus-feberen. Men kommandanten svarte: "Man maa jo lære sine forbundsfæller at kjende," og vilde ikke skille fangerne fra hverandre. Paa den maate dømte han en del franske og britiske fanger til døden likesaa sikkert som om han hadde stillet dem op mot en væg og skutt dem ihjel. Tilstanden i leiren var under denne epidemi aldeles frygtelig. Tyskerne holdt sig for det meste borte, og det er mig fortalt at den tyske læge ikke besøkte leiren saa flittig som stillingen krævde.

Da jeg besøkte leiren, var epidemien altsaa stanset. Tyskerne hadde i denne leir et stort antal politihunder, ikke blot til at holde vakt utenfor og hindre fangerne fra at rømme, men ogsaa til hjælp inde i leiren. Fangerne fremførte mange klager over disse hunder, som paastodes at ha bitt dem. Det var bevislig at vogterne hadde slaat og hundset fangerne paa en frygtelig maate, og en hadde endog vovet at slaa en av de engelske læger. Der var i leiren omtrent 37 civile fanger, som hadde været der hele tiden under tyfus-epidemien. Jeg fik disse forflyttet til leiren for saadanne fanger ved Ruhleben. Tilstanden i Wittenberg kan man skjønne ogsaa av det faktum, at da det blev sagt til disse fanger at de skulde flyttes til en anden

leir, var det for dem noget saa stort at en av dem paa stedet faldt død om av sindsrørelse.

Idet jeg talte med von Jagow om tilstandene i Wittenberg, lot jeg falde den ytring: "Sæt at jeg reiser tilbake til Wittenberg og dræper en del av de hundene, hvad kunde man gjøre ved det?" Kort derefter forsvandt hundene fra leiren.

Maten i alle disse leire var den samme for de civile fanger og de menige soldater. Der var for hver person det samme kvantum brød som hvad folk utover landet fik sig utlevert. Det utdeltes hver morgen med en kop av noget man kaldte kaffe, men som i virkeligheten var kokt paa ekenøtter eller noget slikt, og uten melk og sukker. Midt paa dagen var der en bolle tyk suppe, hvori der efterhvert blev mindre og mindre kjøt og poteter; og istedenfor potetene hadde man senere mest næper og gulerøtter. Og om kvelden fik fangerne i de gode leire enslags tyk suppe eller velling, eller kanske et eple eller et bittelitet stykke ost eller pølse.

Der var en særskilt avdeling av krigsdepartementet i Berlin for tilsynet med krigsfanger, og i spidsen for denne avdeling stod oberst, senere general Friedrich. Dette kontor lot dog ikke til at kunne utstede ordre til kommandantene, der i hver sit distrikt hadde fuld kontrol over fangeleirene. Oberst Friedrich og hans assistenter søkte dog at faa indført et ensartet system i alle distrikter, og de var istand til at øve en viss indflydelse paa kommandantene. De ordnet fremgangsmaaten med hvad der kaldes "reprisals", hvor man altsaa skulde gjøre gjengjældelse for ondt øvet mot tyske

krigsfanger i andre lande. Da saaledes nogen tyske fanger i England var sat til arbeide i havnen ved den franske by Havre, sendte tyskerne omtrent fire ganger saa mange britiske fanger til arbeide i Libau, i den del av Rusland som da var okkupert av tyskerne. Men medens England tillot vor ambassadør i Paris at inspicere fangerne ved Havre, vilde tyskerne i flere maaneder ikke la mig sende inspektører til de britiske fanger i Libau.

Jeg fik vite om tilfælder hvor distriktskommandanter paa eget ansvar tok hevn over fangerne naar de hørte om styg behandling av tyskere i England. Kommandanten i det distrikt som indbefattet leiren i Doeberitz, tok saaledes et slikt skridt da han paastod sig at ha hørt om styg fremfærd mot tyske kvinder i England. Vi maatte passe paa hele tiden for at faa rede paa slike tilfælder og sørge for at faa sat en stopper for dette uvæsen.

Tyskerne viste ikke stor dygtighet i sine ordninger for at ta vare paa sine krigsfanger. Myndigheten var saaledes delt at man vanskelig kunde vite hvem der var ansvarlig i hvert givet tilfælde. Jeg strævet for eks. lang tid for at faa forbedret levemaaten i Ruhleben. Oberst Friedrich og leirkommandanten og utenrikskontoret gav mig gang paa gang det løfte at man skulde rette paa hvad der var klaget over. I den leir maatte dannede mænd, mænd med nedbrutt helbred, bo og sove saa mange som seks av dem sammen i en baas, eller saa sammenstuvet at sengene stod tæt ved hverandre paa et høiloft, hvor væggene var bare fire fot høie.

Efter at ha forsøkt alle diplomatiske kunster

var jeg næsten fortvilet, og skrev da likelydende personlige breve til kommandanten i Mark Brandenburg, general von Kessel, til kommandanten for Ruhleben-distriktet og til krigsministeren. Det eneste resultat var at hver av disse mænd paastod sig at være fornærmet av mig fordi jeg hadde vovet at henlede hans opmerksomhet paa den uforsvarlige tilstand blandt fangerne i Ruhleben.

Denne leirs øverstkommanderende var en meget statelig gammel herremand, grev Schwerin. Hans næstkommanderende i lang tid var en baron Taube. Begge hadde for længe siden faat avsked som officerer i armeen og hadde faat disse nye stillinger ved begyndelsen av krigen. Begge var godhjertede gamle mænd, men merkelig ømtaalige og litt uberegnelige. I det hele, tror jeg, sympatiserte de med fangerne og gjorde sit bedste for at faa stillingen forbedret. Fangerne selv organiserte sig i de forskjellige barakker, idet hver av barakkerne valgte en kaptein, og disse kapteiner valgte av sin midte en leirøverste eller "Obmann".

Den mand der endelig blev "Obmann" i leiren, var en forhenværende kinematografeier ved navn Powell. Assistert av Beaumont og andre kapteiner ordnet han leirens anliggender saa godt som det var mulig, synes jeg, naar man tar hensyn til vanskelighetene fra fangerne selv paa den ene og fra myndighetene paa den anden side. Naturligvis, han hadde stadig opposition fra mange av fangerne, blandt hvilke de som tilhørte fornemme familier og selv plagedes av aristokratisk hovmodighet, ikke kunde finde sig i at staa under kommando av en mand der hjemme i England tilhørte de

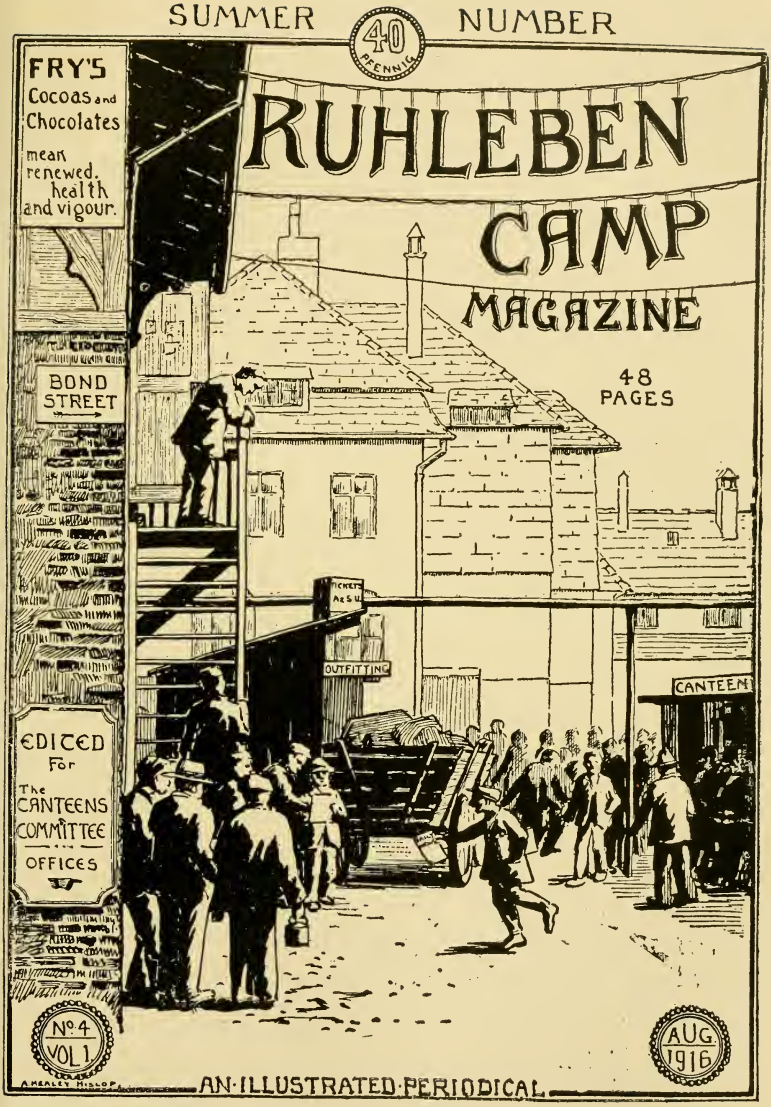

OMSLAGET PAA MAANEDSSKRIFTET I RUHLEBEN

simple folk. Saa var der andre som enten misundte ham hans myndighet eller gjerne selv vilde ha hans plads. Leirmyndighetene tillot Powell at besøke os mindst en gang om uken, og jeg kunde saaledes holde mig vel underrettet. To ganger under mit ophold i Berlin var jeg i denne leir saa lang tid at hver fange som hadde noget at klage over, kunde lægge saken frem for mig. Organisationen i denne leir var ganske merkelig. Jeg fandt det umulig at faa de britiske fanger til at gjøre det almindelige arbeide med at rengjøre i leiren osv., som man altid venter at fangerne selv skal utføre, og leirens kaptein maatte derfor ved hjælp av penger hvormed den britiske regjering forstrakte mig, hyre nogen av de fattigere fanger til at gjøre dette arbeide. Sekretærene Ruddock og Kirk av vort kontor fik det kjedelig og opslitende hverv at forestaa disse utbetalinger saavelsom vort pengestel forresten. Der skulde megen taalmodighet til dette arbeide, og de fortjener ros og Kirk av vort kontor fik det kjedelige og opsliment med den britiske regjering kunde jeg ogsaa utbetale hver av de fattigere fanger et beløp av fem mark ukentlig, saa de kunde kjøpe litt ekstra komfort og en del matvarer i den "canteen" som tidlig etablertes i leiren. Jeg sørget for kapitalen til denne forretning. Den solgte alt mulig som ellers var at faa i Tyskland, og i flere maaneder efter krigens begyndelse solgtes her luksusartikler med fortjeneste, medens matvarer solgtes med tap til saadanne som trængte til litt ekstra ved siden av fangekosten. Der var mellem de smaa barakker en gate, som av fangerne kaldtes Bond Street,

hvor der var en hel række av butikker og verksteder, saasom verksteder for skrædder, skoflikker, urmaker osv. Powell og jeg fik de tyske myndigheter til at la fangerne selv faa kontrol over kjøkkenstellet. Især fire av fangerne gjorde udmerket tjeneste i dette strævsomme kjøkkenarbeide, og de fortjener hæderlig omtale, nemlig Ernest L. Pyke, Herbert Kastner, Richard H. Carrad og George Fergusson.

Fangerne i denne leir levde for stor del av de kasser mat som sendtes dem fra England. De tyske myndigheter fortjener ros for den upaaklagelig greie maate paa hvilken matvarer fra England, Danmark og Schweiz uten unødig forsinkelse blev sendt til de forskjellige fangeleire.

De skoledannede fanger i Ruhleben bød sig til at være lærere for de andre. Disse kunde, dersom de ellers ønsket at lære noget, vælge mellem ikke mindre end 297 forskjellige skolekurser. Der oprettedes et udmerket orkester, et dramatisk selskap som opførte stykker paa fransk, et andet for stykker paa engelsk og et som gav operamusik tilbedste. Nyaarsdag 1916 overvar jeg i Ruhleben en makeløs god opførelse av pantominen "Cinderella" og i januar det følgende aar av "Mikadoen" i et improvisert teater. De kvindelige roller utførtes naturligvis av unge mænd, og sceneriet og alt saadant var forfærdiget av fangerne. Leiren hadde ogsaa et bibliotek paa mere end 5,000 bind, sendt av den britiske regjering, og der var en læse- og forsamlingssal opført av den amerikanske Y. M. C. A. Man hadde endog eget postvæsen med særegne frimerker, saa fangerne i de forskjellige ba-

rakker kunde veksle breve. De tyske myndigheter hadde ikke leiet hele traverbanen, hvorfor jeg gjorde kontrakt med eierne om at la os faa andre stykker av grunden til fangernes bruk. Her kunde de da spille tennis og hockey, fotball og cricket og ha sine atletiske øvelser. Flinke tandlæger i leiren stod til de fattige fangers tjeneste, likesom ogsaa en øienlæge, som jeg hyrte for penger fra England, samt briller og saadant for dem som hadde saadanne ting behov.

De fanger som trængte bedre proviant end den de fik i leiren og i forsendelserne fra England, kunde faa kort der gav dem ret til at spise i Casino, leirens officielle restauration, hvor de ogsaa fik et bestemt kvantum øl eller vin med maaltidene. Endelig blev det ordnet saa at de tyske fangevogtere ikke var inde i leiren, men bare stod vakt utenfor. Leiren hadde sit eget politi under kontrol av leirens kommandant og bestyrelses-komiteen. Den vanskeligste opgave var jo den at skaffe mat og hus. Menneskenaturen synes altid være den samme: angelsakserne maa ha sine foreninger. Ti eller flere av fangerne kunde slaa sig sammen om at opføre etslags skur op mot barakkens murstensvægger, hyre en eller anden fattig fange til at iføre sig hvit jakke og la sig kalde stuerten, møblere hybelen med en del stoler og et bord og nyte følelsen av at de hadde sit eget klublokale.

Grundet paa at England og Tyskland i lang tid ikke kunde enes om løsladelse av fangne skibsmandskaper, var der i Ruhleben mænd paa op til 75 aar og gutter i 15-aarsalderen. Ialt var der mellem 50 og 60 av disse unge skibsgutter. De

hadde en barakke for sig selv under tilsyn av en av skibets officerer, som tilbød sig at være dem enslags faderlig ven. De fik undervisning i navigation av de ældre fanger og hadde vist i det hele bare nytte av sit ophold i leiren. Tilslut fik jeg dog ordnet det saa at disse gutter blev utvekslet av England og Tyskland. Med undtagelse av officerer og medlemmer av skibsmandskaper var der ingen av de internerte fanger som var over 55 aar gammel.

Den britiske regjering var rundhaandet med penger til fangerne i Ruhleben. Det beløp som bevilgedes av den tyske regjering til leirens kommandanter for mat til fangerne, var meget litet, bare 60 pfennig, omtrent 14 cents dagen for hver mand. I begyndelsen gjorde mange av kommandantene kontrakt med andre om at sørge for kosten, og da disse skulde ha sin fortjeneste av de stakkars 60 pfennig, blev der litet igjen at kjøpe mat for. Senere søkte vedkommende avdeling av krigsministeriet at faa leirkommandantene til at avskaffe dette kontraktsystem og kjøpe matvarerne selv. Kommandantene hadde da et møte i Berlin, som jeg ogsaa overvar. Der holdtes foredrag om matspørsmaalet, om forebyggelse av tyfus og andre sygdomme, om at skaffe fangerne bedre husrum og lignende. Hver dag servertes en lunch, der skulde være akkurat som den fangerne fik i leiren.

Bestemmelserne om mat osv., som utfærdigedes av kommandantene og blev meddelt til de fremmede referenter, blev ofte ikke befulgt saa nøiagtig. Jeg husker saaledes engang jeg var i Doebe-

ritz, at kommandanten gav mig opskrift over proviantén for den uke. Der stod at der skulde være kjøt i suppen netop den dag; men da jeg besøkte kjøkkenet, fandt jeg at kontraktøren gav fangerne fisk istedenfor kjøt. Somme av kommandantene var ikke blot snilde mot fangerne, men hjalp dem med at faa verktøi og materiale, saa de kunde fordrive tiden med snekkerarbeide og lignende. Leiren i Krossen og den i Göttingen fortjener særlig at nævnes. I Giessen hadde kommandanten tillatt opførelsen av en bygning hvori en del fanger som var elektriske ingeniører, gav de andre undervisning i den slags arbeide. I denne leir var det ogsaa indrettet saa at fanger med begavelse i den retning fik det nødvendige saa de kunde øve sig som kunstmalere. Efterhvert som krigen selv krævde flere og flere mænd, begyndte man mere og mere at benytte fangerne som arbeidere, og sommeren 1916 var saagodtsom alle krigsfanger sat til arbeide utenfor leiren. De fik lidt ekstra-betaling for arbeidet og hadde som regel bare godt av forandringen og av at faa noget at bestille. Især var de russiske fanger meget nyttige som jordarbeidere.

Prof. Alonzo E. Taylor av Pennsylvanias universitet, en fagmand i matspørsmaal, og dr. D. J. McCarthy, ogsaa fra Philadelphia, blev i 1916 medlemmer av min stab og viste sig som meget dygtige og frygtløse fangeleirinspektører. Dr. Taylor kunde snakke om "calories", "proteins" o. l. med en tyskers fagkundskap, og meget fortere. Hans rapport, som gik ut paa at fangekosten i Ruhleben var aldeles utilstrækkelig, gjorde

de tyske myndigheter saa rasende at de forbød ham at besøke stedet igjen. Prof. Buckhaus, en tysk fagmand, var forresten enig med Taylor i somme av hans kjendelser. Jeg vet ikke hvad der vil bli gjort med denne professor, som syntes villig til at gjøre sit bedste for fangerne. Han skrev en liten bok om fangeleirene og bad om lov til at tilegne mig denne boken, men krigsministeriet, som utgav den, vilde ikke tillate dette.

Det var en sand fornøielse at være vidne til den maate paa hvilken dr. Taylor gjorde sit arbeide som matinspektør. Han sammen med de andre læger som sendtes over fra Amerika for at slutte sig til min stab, Furbush, McCarthy, Roler, Harns, Webster og Luginbuhl, gjorde meget i retning av at forbedre forholdene i de mange fangeleire.

Dr. Caldwell er autoritet i sanitetssaker. Han er kjendt for sit store arbeide i Serbien og staar nu, tror jeg, i spidsen for hospitalet i Pittsburg. Han sier i sin rapport om fangernes kost: "Medens den er av god kvalitet og kanske tilstrækkelig i kvantitet, beregnet efter vegt, saa indeholder den for litet av det væsentlige som hører til en ret diæt. Især er den for fattig paa fett og protein, som trænges særlig i den kolde aarstid. . . . . Der er adskillig tvil om hvorvidt denne kost alene, uten de fødevarer som fangerne faar sig tilsendt hjemmefra, vilde være paa nogen maate tilstrækkelig til at bevare fangerne friske og sterke."

Dr. Caldwell besøkte ogsaa leiren i Wittenberg og fandt kommandanten at være ved temperament o. l. uskikket for en saadan stilling.

Som dr. Taylor har paapekt, søkte tyskerne at gi fangerne kost efter et bestemt system med akkurat saa meget for hver mand, likesom med heste. Men man vet jo at menneskene i det stykke har sine eiendommeligheter, og at den kost som kan være videnskabelig skikket til at bevare ham i live, dog kan være dræpende ved sin blotte ensformighet. Tænke sig til at leve slik som krigsfangerne i Tyskland nu har levd i aarevis, uten at faa anden mat (med undtagelse av sort brød) end saadan som man spiser med ske.

Efter at der kom orden i tingene, og efter flere sammenstøt mellem de tyske myndigheter og mig, blev fangerne av officersstanden upaaklagelig pent behandlet. Likesom med leirene for de menige var der stor forskjel mellem disse leire ogsaa og mellem kommandantene. Den som besøkte de fleste av disse leire, var Mr. Jackson. I mange av dem hadde fangerne en tennisplads og plads for andre leker og øvelser, og de fik øl og bordvin med maaltidene; men den langvarige krig hadde tilslut en slem virkning paa mange av de fangne officerers sindstilstand.

Det var et stort skridt fremover da Storbritannien og Tyskland fik istand en overenskomst hvorefter de syke officerer og menige som dertil indstilledes av den schweiziske kommission der besøkte begge lande, blev sendt til Schweiz. De sendtes som krigsfanger og kunde hentes tilbake til det land hvis fanger de var; men ordningen gav dem dog en forandring i kosten og omgivelser og anledning til at være sammen med sine familier, og den reddet mange liv. Efter overenskomst mellem de

to lande blev ogsaa de alvorlig saarede fanger sat paa fri fot. Jeg tror at det var denne samme overenskomst mellem Tyskland og Rusland som hindret Sverige fra at komme ind i krigen. De saarede reiste gjennem Sverige med jernbanen, og synet av disse ulykkelige ofre for krigen, disse haabløse krøplinger, holdt det svenske folk fra at bukke under for et anfald av krigsfeberen.

Officerer og menige som søkte at rømme, blev ikke meget strengt straffet i Tyskland, dersom de ellers ikke hadde gjort ugagn eller stjaalet noget. Officerer fik i regelen en kort fængselsstraf, hvorefter de sendtes til enslags straffeleir. Der var en saadan i en av fæstningene omkring byen Kustrin, som jeg besøkte i september 1916. Der hadde officerene ingen anledning til motion uten i en meget trang gaardsplads og oppe paa fængselsbygningens flate torvtak. Jeg fik dog ved dette besøk ordnet det slik at de fik en tennis-grund utenfor.

De britiske officerer i Tyskland levde væsentlig av hvad de fik hjemmefra, og mot slutten av mit ophold i landet kunde man faa meget bedre te hos fangerne end hos leirens kommandant. Fangerne kunde by paa egte te og marmelade og hvitt brød, — luksusartikler som for lang tid siden var forsvundet fra alle tyske bord. Men husene hvori de fangne officerer indkvartertes i Tyskland, var ikke saa gode som man kunde ha ventet for slike fanger.

Da jeg forlot Tyskland, var der i hele riket næsten to millioner krigsfanger, blandt hvilke der

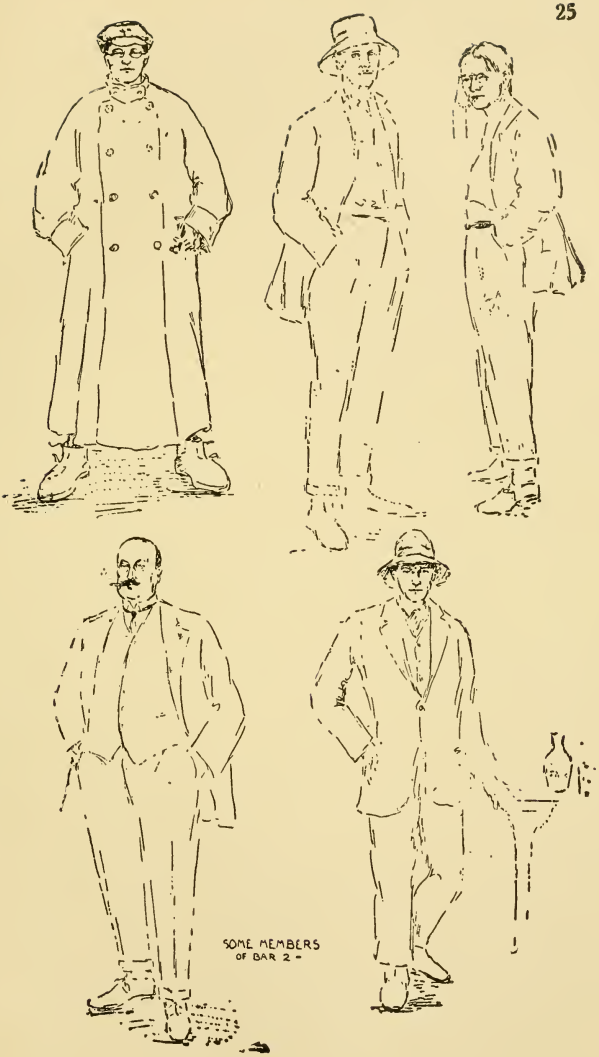

PRØVE PAA TEGNINGENE I RUHLEBEN MAANEDSSKRIFT

var omtrent 10,000 russiske, 9,000 franske og 1,000 britiske officerer.

I regelen fandt vore inspektører hospitalene for krigsfangerne at være i saa god stand som man med rimelighet kunde vente. Dette hadde, tror jeg, for en stor del sin grund deri at saa mange av de tyske læger er jøder, og jøder utmerker sig ved mildhet. I disse hospitaler fik patientene god mat. Ved siden av de almindelige hospitaler var der naturligvis ogsaa andre for de haardt saarede fanger. I næsten alle tilfælder var disse hospitaler rene, og fangerne fik god pleie.

I Ruhleben var der dog et hospital som trods alle protester aldrig var i ordentlig stand. Desuten var der i leiren en særskilt barakke opført av fangerne selv for saadanne som var saa syke eller svake at de trængte særlig pleie, men dog ikke var syke nok til at bli indlagt paa hospitalet. Denne barakke var i lang tid under tilsyn av en hædersmand, en fange, hvis navn jeg uheldigvis har glemt, men hvis selvopofrende arbeide kunde fortjene hæderlig omtale.

Jeg sikret mig hos leirens forstandere og de tyske myndigheter tilladelse til at gjøre en kontrakt med dr. Weiler, saaledes at denne, som hadde et sanatorium i vestkanten av Berlin, tok imot patienter fra Ruhleben. De som hadde raad til det, betalte for sig; for de andre betalte den britiske regjering. Dette sanatorium bestod av en række villaer. Jeg hadde mange debatter med dr. Weiler om saken og fik stedet endelig sat i saadan stand at fangerne hadde nogenlunde god pleie.

Storbritannien og Tyskland enedes om en ord-

ning hvorefter de civile fanger som ikke var skikket for militærtjeneste, sendtes hjem, og like før jeg reiste, fik jeg ordnet det saa at alle de civile fanger med undtagelse av et snes, som hvert av landene kunde beholde av militære hensyn, skulde løslates. Om dette arrangement blev befulgt helt ut, vet jeg ikke.

Den mentale tilstand hos de ældre fanger i Ruhleben blev i tidens løp temmelig alarmerende. Soldater er jo altid naar de kommer ind i tjenesten, sterke og friske; og de har belaget sig paa enten at bli dræpt eller saaret eller tat tilfange. Men disse ulykkelige civile fanger var ofte mænd med daarlig helse, og alle var i stadig ængstelse ved tanken paa sin forretning og sine familier. I 1916 optoges arbeidet for fangerne i Ruhleben ikke bare av Grafton Minot, som en tid hadde befattet sig udelukkende med denne sak, men ogsaa av Ellis Dresel, en fremstaaende advokat fra Boston, som frivillig traadte ind i tjenesten hos os. Mr. Dresel besøkte Ruhleben næsten hver dag, og ved at høre fangernes klager kunde han være dem til stor hjælp i deres sørgelige mentale tilstand.

Tyskerne samlet alle de irske krigsfanger i en særskilt leir ved Limburg ikke langt fra Frankfurt am Main. Der gjordes da forsøk paa at faa dem til at slutte sig til de tyske tropper. Disse mænd behandledes godt og besøktes flittig av Sir Roger Casement, — han der senere blev fanget i Irland og hængt i London som landsforræder. Han strævet med at hjælpe de tyske myndigheter til at faa bevæge disse irlændere til at svike sit flag og gjøre fælles sak med tyskerne. Han fik en del svake

stakkarer overtalt til det, omtrent 30 rekrutter, men maatte slutte med det, da de andre irlændere jaget ham ut av leiren.

Jeg fik besked om at en fange var skutt, og skjønt leirmyndighetene hadde fortalt dr. McCarthy at undersøkelsen var endt, og drapsmanden, en av fangevogterne, var frikjendt, blev det sagt mig da jeg var der for at faa rede paa den sak, at jeg ikke kunde faa anledning til at undersøke den endnu, eftersom myndighetene ikke hadde avsluttet sin egen undersøkelse. Heller ikke fik jeg lov til at tale med de fanger som hadde været øienvidne til drapet. Jeg fik senere vite at en anden irlænder var skutt netop dagen før mit besøk, og der gjordes samme indvending mot at la mig faa den sak bragt til klarhet.

Irlænderne taalte ikke godt at være indesperret. Da jeg var der, laa mange av dem syke paa hospitalet av tuberkulose. De syntes ogsaa ha særlig let for at tape sin sjælelige sundhet. To fromme katolske prester, fader Crotty og en broder Warren fra et munkekloster i Belgien, virket med meget held blandt disse fanger.

Dette at man sendte krigsfangerne som arbeidere utover landet, har hat en meget slem følge. Det har gjort at enkelte jordeiere og fabrikanter har pengefordel av krigens fortsættelse. De prøisiske jordeiere eller junkere faar fire eller fem ganger saa høi pris som før krigen for sine produkter, og de faar jordarbeidet utført av fanger for en dagløn av bare omtrent seks cents. Da berlinerbladet "Tageblatt" gjorde opmerksom paa dette, blev dets utgivelse i flere dage forbudt.

Til mange av disse saakaldte arbeidsleire fik vore inspektører ikke adgang, forat de ikke, sa man, skulde faa handels- og krigshemmeligheter at vite. De kunde dog faa fangerne sendt ut til sig, saa inspektørene kunde høre deres klager. Der var i hele landet omtrent hundrede hovedleire og i sommertiden kanske ti tusen saakaldte arbeidsleire. Somme av de britiske fanger sattes til arbeide paa det stykke land ved Berlin som gjødsles av byens kloakker, men vi fik dem sendt tilbake til de leire hvor de før hadde hat tilhold.

Krigsfangerne beskyldtes ofte for brud paa disciplinen og for andre ugjerninger. Medlemmer av vor legation overvar forhøret over saadanne og søkte saa godt det lot sig gjøre, at sørge for de anklagedes forsvar. Men ofte blev der negtet os anledning til at tale med dem før deres sak kom op for retten, eller endog før dommen over dem blev eksekvert, som for eks. med kaptein Fryatt.

Denne kaptein Fryatt, som hadde kommandert et engelsk handelsskib, blev fanget og ført til leiren i Ruhleben. Tyskerne paastod at han hadde paa sig et lommeur han hadde faat som løn for et forsøk paa at bore en av de tyske undervandsbaater isænk. De tok derfor Fryatt fra Ruhleben og sendte ham til Bruges, hvor han skulde under forhør. Da jeg fik vite om dette, skrev jeg to breve til det tyske utenrikskontor og forlangte at faa se den anklagede og at leie en advokat for ham. Jeg spurte hvilken advokat kunde faa overvære forhøret, og jeg bad om at faa saken utsat til dette kunde ordnes. Funktionærene ved utenrikskontoret meddelte mig at de hadde støttet mit

forlangende, og jeg tror dem paa deres ord; men det tyske admiralitets svar paa min henvendelse bestod deri at de om morgenen efter mottagelsen av mine breve lot forhøret finde sted, og at de før middag samme dag lot kaptein Fryatt bli stillet op mot en mur og skutt. Hvad det omhandlede lommeur angaar, forvisset utenrikskontoret sig om at kaptain Fryatt ved sin paagripelse ikke hadde noget saadant paa sig og heller ikke noget brev der kunde antyde at han hadde søkt at sende nogen undervandsbaat tilbunds.

Denne grusomme ugjerning mot kaptein Fryatt vakte dyp bitterhet i Storbritannien, og selv i visse kredser i Tyskland, og den maate paa hvilken man behandlet min henvendelse, var en fornærmelse mot det land jeg repræsenterte. Zimmermann, kansleren og von Jagow uttalte alle til mig sin dype beklagelse over denne affære, hvilket viser hvor liten kontrol den civile regjering har over det militære styre i krigstider. Senere, da en lignende klage var fremført mot en anden britisk sjøkaptein, var utenriksministeriet istand til med keiserens hjælp, tror jeg, — at forebygge en gjentagelse av den stygge voldshandling.

Mange av leirkommandantene i Tyskland var, som allerede bemerket, udmerkede og humane mænd, som gjorde hvad de kunde for fangerne. Det er altfor ilde at disse mænd ogsaa skal ha en skamplet paa sig paa grund av andres stygge behandling av fangerne i de første uker av krigen og paa grund av visse leirkommandanters uskikkethet for sin stilling.

Der blev ansat en ny kommandant i leiren ved

Wittenberg; men tyskerne har aldrig indrømmet at tilstanden ved den leir hadde været daarlig. I den sidste tid før vi forlot Tyskland, syntes man at ha faat bedre kontrol over stillingen, og i ett tilfælde ialfald kunde vi tillægge os æren for at en leirkommandant blev avskediget. Hadde man i begyndelsen faret mere strengt frem med de kommandanter som ikke var stillingen voksen, eller som paa nogen maate mishandlet fangerne, vilde det tyske folk ha sluppet at bære denne skam. Mange av fangerne kommer til at vende tilbake til sine hjemlande med et dypt og bittert hat mot alt som heter tysk.

Den britiske regjering var meget omsorgsfuld for sine fanger i Tyskland. Intet blev forsømt, og den tok hensyn til hvert vink jeg gav den, medens jeg ogsaa fik mange værdifulde vink fra London vedrørende fangerne. Kongen og dronningen la for dagen levende interesse for de ulykkelige britiske fanger i tyske hænder, og denne interesse avtok ikke saa længe jeg var i Berlin. Ogsaa Lord Robert Cecil og Lord Newton arbeidet uavladelig for fangernes vel.

Der var en tid da fangerne manglet ordentlige klær. Den britiske regjering sendte mig da uniformer, overfrakker osv. til utdeling, og jeg hyrte et varehus i Berlin for dette arbeide. Men efter nogen maaneders forløp forbød de tyske myndigheter mig at fortsætte med dette, eftersom det var Tysklands pligt selv at sørge for klær til fangerne. Men Tyskland utførte ikke denne sin pligt, og de britiske fanger fik svie for den tyske ubehjælpelighet.

Vaaren 1916 brøt Tyskland med den vanlige tyske vilkaarlighet sin "traktat" og negtet os at tale med fangerne utenfor hørevidde. Von Jagow fortalte mig at grunden hertil var alt det onde som blev forvoldt blandt de russiske fanger ved Madam Sazonoffs besøk hos dem; men dette hadde jo intet at gjøre med overenskomsten mellem England og Tyskland.

Tyskerne hadde nok den mistanke at det var fra andre fanger jeg fik besked om den hjerteløse og unødvendige henrettelse av to irske fanger i Limburg. Men det forholdt sig ikke saa; jeg fik underretning fra tyskere som skrev til mig om den sak.

Foruten briterne og japanerne skulde jeg beskytte serberne og fangerne fra Rumænien og ta mig av folk fra det meget lille land, republikken San Marino. Straks der kom serbiske og rumænske krigsfanger til de tyske leire, avgav jeg rapport om deres tilstand og behandling likesaavel som om de britiske fanger.

De første dage av krigen fik jeg tale med en del serbere, og det i deres morsmaal, som merkelig nok var spansk. Efter jødeforfølgelserne i Spanien under Ferdinand og Isabella og andre herskere var der en hel del spanske jøder som utvandret til Serbien, hvor de endnu bor og har bevaret sine gamle skikker og taler det gamle spanske sprog, slik som man finder det i "Don Quixote".

De tyske myndigheter var saa smaalige at de ofte skjulte det for mig naar der var britiske fanger — særlig da civile — i en fangeleir. I lang tid fik jeg ingen underretning om at der var briti-

ske civile fanger i Sennelager. Det var bare ved ganske uventet at besøke leiren i Brandenburg at jeg opdaget britiske fanger paa det sted, — mandskapet fra en trawler. Det var paa et vink gjennem et anonymt brev, aabenbart fra en tysk officers hustru, at jeg kom til at besøke Brandenburg, hvor folket fra denne trawler befandt sig uten penger og uten de matforsendelser og andet saadant som kan gjøre tilværelsen mere utholdelig endog i en tysk fangeleir.

KAPITEL XI

KRIGENS FØRSTE DAGE. POLITIK OG DIPLOMATI

VED begyndelsen av krigen var jeg i nogen dage avskaaret fra al forbindelse med de Forenede Stater; men kommunikationen blev snart gjenoprettet, først over Italien og senere over Danmark. Hele tiden var det saa at jeg ikke kunde faa sendt et telegram til Washington eller faa et telegram derfra paa mindre tid en to dage.

Efter byen Lièges fald sendte von Jagow, utenriksministeren, bud efter mig og spurte om jeg gjennem den amerikanske legation vilde faa oversendt til den belgiske regjering et tilbud om fred og skadeserstatning dersom man vilde tillate de tyske tropper at marsjere gjennem Belgien. Da dette jo var et fredsforslag, paatok jeg mig ansvaret for at sende det frem og sendte det til vor minister i Holland, forat han skulde besørge det videre til vor amerikanske legation i Belgien.

Dr. Van Dyke, vor minister i Holland, vægret sig ved at ha noget med denne sak at gjøre. Han leverte bare det tyske brev til Hollands utenriksminister, og gjennem denne kom det i hænderne paa den belgiske regjering.

Vort utenriksdepartement telegraferte til mig

et budskap fra vor præsident til keiseren med den erklæring at de Forenede Stater til enhver tid stod rede til at mægle mellem de krigførende nationer, og han paala mig at meddele dette til keiseren selv.

Jeg bad derfor om en audiens og fik det bud fra rette vedkommende at keiseren vilde ta imot mig paa slottet i Berlin om morgenen den 10de august. Jeg kjørte derhen med bil og førtes fra gaardsrummet ned en trappe til en liten have omtrent 150 fot i firkant og like ved Spree-floden, paa hvis bredd det keiserlige palads staar. Da jeg gik ned trappen, møtte jeg keiserinden og hendes eneste datter, hertuginden av Braunschweig. Begge stanset for at haandhilse og talte en kort tid med mig. Jeg fandt keiseren sittende ved et grønt jernbord og i skyggen av en stor solskjerm. Foran ham paa bordet var telegramblanketter, og ved hans føtter laa to smaa dachshunder og solte sig. Jeg frembar mit erende, og vi talte sammen om krigen og om tilstanden i sin almindelighet. Keiseren tok en del av de store telegramblankettene og nedskrev med blyant sit svar paa præsidentens tilbud. Naturligvis telegraferte jeg øieblikkelig dette svar til vort utenrikskontor. Keiseren skrev det med egen haand paa engelsk; og man vil finde et faksimile av det i dette bind. Det hadde dette indhold:

"Til de For. Staters præsident, personlig.

August 10, '14.

1. Hans kongelige høihet prins Heinrich mottoges i London av hans majestæt kong George V,

som bemyndiget ham til mundtlig at underrette mig om at England vilde forbli nøitral om saa skulde hænde at der blev krig paa fastlandet, mellem Tyskland og Frankrike, Østerrike og Rusland. Denne erklæring telegrafertes til mig av min bror fra London og blev gjentat mundtlig den 29de juli.

2. Min ambassadør i London sendte til Berlin den erklæring fra Sir E. Grey, at kun i tilfælde av fare for Frankrikes undergang vilde England blande sig op i saken.

3. Den 30te meldte min ambassadør i London at Sir Edward Grey i en privat samtale hadde sagt ham at dersom striden blev indskrænket til Rusland — ikke Serbien — og Østerrike, vilde England intet gjøre; men dersom vi blandet os op i striden, vilde England ta en hurtig beslutning og gripe ind for alvor, — det er: dersom jeg lot min allierte Østerrike i stikken, lot det kjæmpe alene, saa vilde England ikke røre mig.

4. Da dette var noget ganske andet end hvad kongen hadde sagt, telegraferte jeg til ham den 29de eller 30te og takket ham for hans venlige bud gjennem min bror og bad ham om at bruke al sin magt for at faa sine allierte, Frankrike og Rusland, til at avholde sig fra krigerske forberedelser der vilde forstyrre mit arbeide som fredsmægler. Jeg nævnte at jeg stod i stadig underretning med den russiske keiser. Om aftenen fik jeg fra kongen det venlige svar, at han hadde befalet sin regjering at gjøre al mulig indflydelse gjældende for at faa hans allierte til at avholde sig fra enhver militær forholdsregel der kunde friste til at bryte freden.

Paa samme tid spurte kongen mig om jeg vilde oversende til Wien det britiske forslag at Østerrike skulde ta Belgrad og en del andre serbiske byer og en strimmel av landet som pant paa at de serbiske løfter blev opfyldt. Dette forslag var paa selvsamme tid telegrafert til mig fra Wien forat jeg skulde sende det videre til London. Desuten hadde jeg, før jeg fik disse to meddelelser fra London og Wien, tænkt paa det samme og telegrafert netop samme forslag til den russiske keiser.

5. Jeg sendte straks telegrammene til henholdsvis London og Wien. Jeg følte at saken kunde ordnes paa den maate, og var glad ved utsigten til en fredelig løsning.

6. Medens jeg den følgende morgen holdt paa at skrive til tsaren for at la ham vite at Wien, London og Berlin var enige om affærens ordning, mottok jeg fra min kansler den besked over telefonen at tsaren hadde den foregaaende nat git ordre til at mobilisere hele den russiske hærstyrke, hvad der naturligvis var ment som en trusel mot Tyskland, medens tidligere de sydlige armeer hadde været mobilisert mot Østerrike.

7. I et telegram fra London underrettet min ambassadør mig om at han forstod det saa, at den britiske regjering vilde garantere Frankrikes nøitralitet, og ønsket at vite om Tyskland vilde avholde sig fra angrep. Jeg telegraferte til kong George personlig at siden mobilisationen allerede gik for sig, kunde den ikke stanses; men dersom kongen med sine tropper kunde garantere Frankrikes nøitralitet, vilde jeg la være at angripe dette land, la det være i fred og anvende mine tropper

andetsteds. Hans majestæt svarte at mit tilbud maatte være bygget paa en misforstaaelse, og saavidt jeg skjønner, kan Sir Edward Grey ikke ha ofret mit tilbud en alvorlig tanke. Han svarte aldrig paa det. Istedet erklærte han at England maatte forsvare Belgiens nøitralitet, som Tyskland av strategiske hensyn maatte krænke, da vi hadde faat underretning om at Frankrike allerede stod i begrep med at trænge ind i Belgien, og den belgiske konge hadde tilbakevist min ansøkning om tilladelse til at føre tropper gjennem landet under garanti for bevarelsen av dets frihet. Jeg er hjertelig taknemmelig for præsidentens budskap.

William, H. R."

Da keiseren i mit nærvær skrev ovenstaaende brev til vor præsident, bad han mig om straks at telegrafere det til vort utenrikskontor og samtidig levere det til repræsentantene for pressen. Det første gjorde jeg, som allerede nævnt; men jeg gav det ikke til avisene.

Min samtale med keiseren fandt sted om morgenen. Samme dags eftermiddag blev jeg budsendt om at komme til en konference med en viss mand i en av de høieste stillinger i den tyske regjering. Jeg nævner ikke hans navn, da jeg ikke vil faa ham op i nogen ubehageligheter med keiseren; derfor antyder jeg ikke engang enten han var en embedsmand eller medlem av keiserens familie.

"De hadde idag en samtale med keiseren," sa han; "hvordan gik det?"

Jeg fortalte ham da om brevet til vor præsi-

dent som keiseren ønsket offentliggjort. Han sa da:

"Jeg tror at De burde vise mig det brev. De vet at vi har en grundlov, som gjælder ogsaa for keiseren, og der var engang et stort opstyr i anledning av et lignende brev."

Jeg viste ham brevet, og efter at ha læst det sa han: "Det er min mening at De av hensyn til venskapet mellem Tyskland og Amerika ikke skulde offentliggjøre dette brev. Dersom De telegraferer det til Deres regjering, maa De be dem om ikke nu at gi det til offentligheten."

Jeg efterkom denne anmodning, og brevet blev ikke sendt til avisene, da det ligger i vor præsidents natur at ville holde vedlike den gode forstaaelse. Nu da de to lande ligger i krig, da hele verden, og ganske særlig vort eget land, har interesse av at vite akkurat hvorledes denne forfærdelige krigsulykke er kommet over verden, — nu er tiden inde da dette brev skulde overlates til offentligheten, og jeg gjør dette med rette vedkommendes tilladelse.

Dette interessante dokument opklarer for det første en sak, som forresten verden var klar over før, nemlig den veloverveiede krænkelse av Belgiens nøitralitet. Tyskland "maatte krænke den av strategiske hensyn." Der tilføies den svake undskyldning at Frankrike skulde ha til hensigt at sende tropper gjennem Belgien; — det antydes ikke engang at Frankrike virkelig hadde overskredet Belgiens grænser før den tyske invasion av dette ulykkelige land. Og den anden undskyldning, nemlig at den belgiske konge hadde negtet keiserens

tropper at faa marsjere gjennem landet naar denne bare vilde garantere dets frihet, har jo endnu mindre betydning end den første. Det vilde sandelig bli et nyt kapitel i folkerettens historie dersom en liten nation ikke kunde bevare sin frihet paa anden maate end ved naarsomhelst paa forlangende at tillate en mægtig nabo at føre sine tropper gjennem det for at angripe et andet naboland.

Desuten, fraset krænkelsen av Belgiens nøitralitet, hvad vilde der blit av Storbritannien og verden forresten dersom det prøisiske autokrati hadde faat frie hænder til at erobre den ene efter den anden av nationene? Først, en seier ved Tyskland og Østerrike over Rusland og Serbien, en stor del av Ruslands indlemmelse i det tyske rike, tysk herredømme over hele Rusland og kontrol over dette lands enorme rigdomme. Naar Tyskland hadde adgang til dette bundløst rike skatkammer, vilde det være til ingen nytte om alverdens krigsflaater stængte for de tyske havner.

Den tyske hær med den vrimlende mangfoldighet av mænd i Rusland og Sibirien som reservetropper vilde være uovervindelig. Og denne mulighet er ikke en drøm eller et løst tankeeksperiment. Den russiske revolution har jo vist os paa hvor svake føtter den russiske tsar har staat.

Med Rusland beseiret og halvveis slukt og fordøiet vilde Frankrike være et let bytte. Og Storbritannien, selv om den da gjorde fælles sak med Frankrike, vilde faa hænderne fulde med de tyske undervandsbaater sættende ut fra Cherbourg og Calais og Brest og Bordeaux paa sine mord- og røvertog. Og saa vilde turen komme til os og resten

av Amerika. Det første angrep vilde ikke bli rettet mot os direkte, men mot Syd- eller Mellem-Amerika — paa et sted som Tyskland likesaa let kunde angripe som vi kunde naa derhen for at forsvare det.

Man maa ikke glemme at der i den sydlige del av Brasilien er næsten 400,000 tyskere, og de hænger fremdeles fast ved sit fædreland, da de, efter hvad jeg fik vite, faar aarlige pengebidrag fra det keiserlige skatkammer i Berlin til sit skolevæsen.

Det var ikke uten god grund at keiseren dengang han skrev brevet til vor præsident, erklærte at Storbritanniens indblanding i historien hadde forandret den hele situation og vilde gjøre det til en langvarig krig. Keiserens stemme hadde en temmelig haabløs klang da han talte om krigen. Jeg søkte at opmuntre ham ved at bemerke at de tyske tropper snart vilde holde sit indtog i Paris, men han svarte: "Briterne forandrer hele stillingen. De er en seig nation. De vil holde krigen gaaende. Den kan ikke være endt paa kort tid."

Det var Storbritanniens deltagelse i krigen — til forsvar for de smaa nationers rettigheter og for Belgiens garanterte nøitralitet — som frelste verden fra det erobringslystne Prøisens jernhaand og derfor ogsaa frelste Amerika og reddet monroedoktrinen for os. Det keiserlige brev, datert den 10de august, avløser likesom erklæringen fra kansleren von Bethmann-Hollweg i sin tale til riksdagen den 4de august, i hvilken han officielt gjorde rede for centralmagtenes deltagelse i krigen. Von Bethmann-Hollweg paastod jo at det var Frankrike som begyndte krigen, idet han erklærte: "Der var aviatikere som kastet bomber, og der var kavaleri og

HVAD MAN KALDTE "DUMDUM"-KULER

andre tropper som faldt ind i vort Reichsland (Elsass-Lothringen). Derved hadde Frankrike, skjønt krig ikke var erklæret, dog angrepet vort land." Dette var jo overmaade vigtig dersom det var sandt; men keiseren nævner intet saadant i sit brev til vor præsident seks dage senere.

Der var ved denne tid, merkelig nok, den tro blandt tyskerne at Japan vilde erklære krig mot de allierte og stille sig paa centralmagtenes side. En nat var der endog en venlig demonstration foran den japanske legationsbygning i Berlin. Men tyskerne saa jo snart sit haab tilintetgjort, idet Japan sendte dem et ultimatum den 16de og endelig en krigserklæring den 23de august.

I de første dage av krigen fremkom fra begge sider beskyldninger mot den anden part for at bruke "dumdum"-kuler. Der blev levert mig flere pakker patroner paa hvilke spidsen var uthulet, og som tyskerne sa var fundet i den franske fæstning Longwy. Jeg blev anmodet om at sende en indberetning derom til præsident Wilson med bøn om hans intervention i den sak. Præsidenten var klok nok til at svare nei, ellers vilde han stadig være oversvømmet fra begge kanter med klager over motpartens krænkelse av krigsreglerne.

De pakker av patroner jeg fik, var paa utsiden merket "Cartouches de Stand", som synes at antyde at de hadde været til bruk paa en skytebane nær fæstningen, og at kulerne var uthulet for at de ikke skulde gaa for langt dersom man var saa uforsigtig at skyte over skiven.

Sammen med vor flaate-attaché, kommandør Walter Gherardi, besøkte jeg den 5te august von

Tirpitz for at faa vite hvilke havner kunde være de tryggeste for amerikanske baater der skulde bringe guld til vore pengeløse landsmænd. Han anbefalte Rotterdam.

Samme dag hadde jeg ogsaa en samtale med geheimeraad Letze av utenrikskontoret angaaende det forslag at tyske og engelske baater skulde ha frist til den 14de august med at forføie sig ut av de fiendtlige havner hvor de tilfældigvis befandt sig ved krigens utbrudd.

Den anden uke i august ankom min hustrus søster og hendes mand, grev Sigray, til Berlin. Greven er en reserveofficer av de ungarske hussarer og befandt sig i Montana da han fik høre de første rygter om krigen. Han og hans hustru reiste øieblikkelig til New York og avseilte derfra den 14de august. De kom da til England, og da dette land endnu ikke hadde erklæret krig mot Østerrike, kunde de fortsætte sin reise. Sammen med dem kom grev George Festetics og grev Cziraki, den første fra den østerrikske legation i London og den anden fra legationen i Washington. Alle var naturligvis i stor ophidselse over krigen og over sine reiseeventyr.

Ungarerne har som folkefærd en slaaende likhet med amerikanerne. De har behagelige manerer og er istand til at le paa en naturlig maate, — noget som i Prøisen synes at være en av de forglemte kunster. Næsten alle medlemmer av de adelige familier i Ungarn taler engelsk til fuldkommenhet, og i sin klædedragt, sit sportsvæsen og i sit landliv forresten søker de saa meget som mulig at efterligne englænderne.

Den 13de august var det at vort første ekstratog

avgik med amerikanere til Holland. Jeg var tilstede og bød dem farvel ved Charlottenburg-stationen. Alle var i godt humør og meget glade ved at komme bort fra Tyskland. Jeg hadde en del forhandlinger om at faa kjøpt for Amerika eller for amerikanske penger Nord-tyske Lloyd-baatene; men det blev intet av. Jernbanetog med amerikanere vedblev at avgaa fra Berlin; men der syntes ikke at være nogen ende paa antallet av dem som kom til Berlin fra alle kanter.

Grev Szoegyeny, den østerrikske ambassadør, forlot Berlin den 29de august. Han hadde været der som ambassadør i 22 aar, og hans regjering syntes vel nu at han var for gammel. Mange tyske venner og mange av diplomatene var paa banegaarden for at si ham farvel og beklage at han maatte reise. Hans eftermand var prins Hohenlohe, gift med en datter av erkehertug Friedrich. For at forebygge misforhold i Berlin hadde hun formelt git avkald paa sine forrettigheter som en kongelig høihet og skulde ha rang bare som en ambassadørs hustru. Prins Hohenlohe, en noget makelig person, hadde været meget populær i Rusland og Østerrike, og han gjorde allerede straks et fordelagtig indtryk i Berlin og fyldte paa en heldig maate den vanskelike stilling som mægler mellem regjeringene i Berlin og Wien.

Den 4de sept. overrakte von Bethmann-Hollweg mig en erklæring, bestemt for avisene, hvori han angrep Storbritannien og paastod at det lands regjering ikke hadde ønsket at bevare et godt forhold med Tyskland, men var avindsyk paa grund av dette lands held i handelsverdenen og vilde knække det, at

fredsbestræbelserne hadde slaat feil fordi Rusland hadde fast besluttet sig for krig under enhver omstændighet, og at Tyskland hadde trængt sig ind i Belgien bare for at komme Frankrike i forkjøpet. Han paastod ogsaa at England, uten at bry sig om følgerne for hele den hvite race, hadde opegget Japan til et røvertog, at belgiske kvinder hadde hakket øinene ut paa de saarede tyske soldater, at man hadde indbudt tyske officerer til middag og skutt dem en kule i livet mens de sat tilbords, og at belgiske kvinder hadde skaaret halsen over paa sovende soldater som var indkvartert hos dem. Kansleren endte med den erklæring at det tyske folk, som alverden vet, ikke er istand til at øve unødig grusomhet eller nogen brutalitet.

Vi hadde fuldt op at gjøre med at ta vare paa de britiske fanger og interesser, de amerikanske reisende, alleslags handelsaffærer og stræv med at faa varer som trængtes i Amerika, ekspedert ut av Tyskland. Saa hændte der den 7de oktober en meget ubehagelig historie, som i nogen tid fik vore folk til at være temmelig bittert stemt mot det tyske utenrikskontor:

Mange borgerlige mænd og kvinder fra Storbritannien hadde ikke kunnet komme væk fra Berlin. Til mange av disse skulde vi regelmæssig utbetale smaa pengebidrag fra den engelske regjering. For at lette arbeidet lot vi de kontorister som hadde med det at gjøre, arbeide i den bygning som tidligere hadde været det britiske konsulat. Saa længe baade den store mængde amerikanere og alle disse folk fra Storbritannien kom til vor legation, blev der foran denne en slik trængsel at det næsten var en umulighet

at kjæmpe sig gjennem den, og det var en stor hjælp da vi fik dette kontor paa et andet sted. Med den keiserlige regjerings uttrykkelige tilladelse ansatte jeg britiske mænd og kvinder i dette arbeide. Jeg hadde anset det for rettest at indhente saadan tilladelse, eftersom tyskerne syntes for hver dag at bli mere irritable og mistænksomme, særlig efter slaget ved Marne.

En av vore sekretærer, Harvey, begav sig henved midnat den 2den oktober til disse kontorer og blev da vidne til at Berlins politi satte sig i besiddelse av dem. De mænd og kvinder som arbeidet der, arrestertes, og politiet tok alle de bøker og papirer som var at finde. Næste morgen gik jeg til stedet og talte med de detektiver som jeg fandt der, og de fortalte mig at de hadde handlet efter ordre fra utenrikskontoret. Da jeg talte om dette til folk i utenrikskontoret, benegtet de at ha utstedt nogen slik ordre, og de gjorde mig enslags undskyldning for det forefaldne. Der var saa meget mindre grund til dette anfald paa os da jeg netop dagen i forveien hadde talt med adjutanten for Berlins "kommandantur" og meddelt ham, at skjønt jeg hadde utenrikskontorets tilladelse til at ansætte dem, holdt jeg det nu for bedst at avskedige de britiske kontorarbeidere og ansætte bare amerikanere eller tyskere, og jeg hadde sendt bud til min ven von Gwinner, chefen for den tyske riksbank, og anmodet ham om at anbefale mig en del tyske kontorister.

Kommandanturet er kontoret for den direkte militære kontrol. Da adjutanten fik høre om saken, var han næsten likesaa indignert som jeg. Den 10de oktober fortalte han mig at rydningen av vore kon-

torer, efter hvad han nu hadde faat vite, fandt sted efter befaling fra utenrikskontoret og von Tirpitz's departement.

Ifølge almindelig anerkjendt international lov maa ingen forgripe sig paa en fremmed legations bøker og papirer, deri indbefattet ogsaa papirer vedrørende andre nationers affærer som midlertidig kan være i vedkommende legations hænder. Og den omstændighet at arbeidet i dette tilfælde blev utført i en anden bygning, har intet med saken at gjøre, særlig da bygningen var under min direkte kontrol, og der i den ikke utførtes andet arbeide end saadant som officielt hørte til mine embedspligter. Utenrikskontoret skjønte at det hadde begaat et misgrep, men paa Zimmermanns indstændige anmodning lovte jeg at la det hele skrive i glemmeboken. Vor regjering kunde senere benyttet denne historie i saken om dens ret til at bemægtige sig von Igels papirer. Man vil huske at von Igel hadde en privat forretning i et av ham selv leiet privat kontor. Allikevel, siden han hadde hat noget at bestille ved den tyske legation i Washington, paastod von Bernstorff, ambassadøren, at vor regjering ingen ret hadde til at ta disse hans brevskaper.

Den 16de august forlot keiseren Berlin og begav sig til fronten. Jeg skrev til hans hushovmester at jeg ønsket anledning til at si farvel til keiseren i banegaarden, men der blev gjort allehaande indvendinger. Efter den tid var keiseren kun sjelden i Berlin, men holdt sig i Schlesien, i Pless eller paa et sted i nærheten av den vestlige front.

I den første tid — likesom under kirgen i

1870 — fulgte de mere fremstaaende medlemmer av regjeringen keiseren til fronten. Selv kansleren og utenriksministeren lot sine kontorer i Berlin staa tomme. Litt senere, da det var klart at krigen kom til at føres paa flere fronter, og at den ikke vilde være vundet paa faa uker, slik som tyskerne fra begyndelsen hadde tænkt sig, kom disse mænd tilbake til Berlin. Imens hadde man voldt megen forstyrrelse ved det noksaa meningsløse forsøk paa at følge skikken fra 1870.

Naar von Jagow, utenriksministeren, var ute ved armeens store hovedkvarter, førte diplomatene sine forhandlinger med Zimmermann, som derpaa maatte sende alle dokumentene til hovedkvarteret.

I august spredtes det rygte i andre lande at Tyskland ved krigens utbrud hadde henrettet en del fremragende socialister. Vort utenrikskontor paala mig at undersøke om der var nogen sandhet i det rygte, med særlig henblik paa Liebknecht og Rosa Luxemburg.

Liebknecht er en praktiserende sakfører i Berlin. Jeg telefonerte til ham og bad ham om at besøke mig. Han saa gjorde, og da jeg fik se ham, blev jeg omtrent sikker paa at han ikke var henrettet. Han fortalte mig at rygterne om forfølgelser av socialistene savnet al grund. Han erklærte at det ikke vilde være ham imot om jeg telegraferte hjem at socialistene var fiender av enevoldsstyre, og at han personlig hadde tillid til den tyske hær og til det tyske folks sak.

Mange folk forveksler denne Liebknecht med hans nu avdøde far. Sønnen er en mand paa kanske 43 aar med mørkt, busket haar og mundskjeg.

Han bruker briller, er av middels høide og slet ikke sterkbygget. Hans stemme var høi og skrikende naar han i riksdagen det første aar av krigen fremsatte sine mangfoldige indvendinger. Naturligvis, den som trodser autokratiets tunge haand kan ventes at bli noget nervøs. Vi visste det allesammen at autokratiet før eller senere vilde faa fakket Liebknecht, og dets anledning kom da han viste sig i civil dragt ved et folkemøte som skulde holdes paa Potsdammerplatz. For den forbrydelse at ha vist sig uten uniform efter at være indkaldt til krigstjeneste og for at ha hidset folk op, som man paastod, dømtes han til langvarig fængselsstraf. Man kan ikke andet end beundre hans uforfærdethet. Nu tjener han, tror jeg, sit levebrød ved at praktisere som sakfører ved en av de underordnede domstoler. Det er vanskelig at gjette sig til hvilken rolle han kan komme til at spille i fremtiden. Naar socialistene efter krigen kommer til ro og tænker sig om, vil de formodentlig synes at Scheidemanns ledelse har været for konservativ, at det var ham altfor let at gi efter for autokratiet og være utro mot socialistenes program. I det tilfælde blir Liebknecht kanske socialistenes fører; og det er slet ikke usandsynlig at Scheidemann og visse andre av hans parti da blir medlemmer av det liberale istedenfor det socialistiske parti.

KAPITEL XII

DIPLOMATISKE FORHANDLINGER

HØSTEN 1914 hadde vi gjort fra os det meste arbeide med at faa amerikanere ut av Tyskland. Omsorgen for de britiske civile fanger i Tyskland var kommet i god orden, og der var forholdsvis faa leire for krigsfanger. Det opslitende arbeide hver dag og til langt paa nat hadde gjort mig dødsens træt, og jeg reiste til München for at ta mig to ukers hvile.

I 1915 den 4de januar gjorde Tyskland bekjendt at den 18de i den maaned skulde blokaden av Storbritanniens havner ved hjælp av undervandsbaater ta sin begyndelse.

Der blev da en del meget besynderlige og hemmelighetsfulde underhandlinger. Omkring den 8de februar kom en amerikaner som stod i meget fortrolig forhold til medlemmer av generalstaben, til mig og fortalte at Tyskland ønsket fred og var rede til at forhandle med det maal for øie. Det skulde dog være den betingelse for disse forhandlinger at netop denne amerikaner skulde reise til Paris og til Petrograd og underrette de derværende regjeringer om de tyske armeers ubændige styrke og uangripelige stilling, hvorom han, blev det sagt, hadde skaffet sig god besked ved at besøke begge

fronter. Det antydedes ogsaa at von Tirpitz selv næret et inderlig ønske om fred, muligens paa grund av frygt for at den paatænkte blokade ikke vilde bli en sukces.

Selvfølgelig underrettet jeg vort utenriksdepartement om disse merkelige manøvreringer.

Jeg blev om natten ført op baktrappen til et hemmelighetsfuldt møte med von Tirpitz paa hans værelser i flaatedepartementet. Da jeg befandt mig alene med ham, hadde han dog intet definitivt tilbud at gjøre. Var der dengang anledning til at slutte fred, saa blev ialfald intet videre gjort ved saken. For mig saa det nærmest ut som om den hele plan gik ut paa at faa den omhandlede amerikaner sendt til Paris og Petrograd, hvor han efter egen observation kunde fortælle hvor sterk den tyske hær og dens stilling var og saaledes kanske faa lokket et av disse lande, eller begge, til at svigte de alliertes sak. Alt dette fandt sted omkring den 8de februar, altsaa ti dage før blokaden av Storbritannien skulde begynde.

Der blev præget medaljer med et billede av von Tirpitz paa den ene side og paa den anden ordene "Gott strafe England", og noget som skulde forestille havguden Neptun, der med assistanse av en undervandsbaat stiger op av havet for at blokere de engelske kyster.

Det er forstaaelsen at en ambassadør naarsomhelst kan forlange en audiens hos keiseren, og da jeg gjerne vilde tale med ham om saker vedrørende krigsfangernes behandling saavelsom den bebudede undersjøiske krigsførsel, hadde jeg gjentagende bedt om audiens. Men min anmodning blev hver

gang avvist under et eller andet paaskud, og jeg fik ikke engang lov til at møte op ved jernbanen for at si ham farvel ved en leilighet da han reiste til fronten.

Da vor militære attaché major Langhorne forlot os i mars 1915, hadde han en avskedsaudiens hos keiseren, og jeg bad ham si til denne at jeg ikke hadde set ham paa saa længe at jeg nu hadde glemt hvordan han saa ut. Langhorne fortalte mig at han hadde frembaaret min hilsen, og at keiseren dertil hadde svaret: "Jeg har intet imot Mr. Gerard personlig; men jeg vil ikke ha møte med ambassadøren fra et land som skaffer tilveie vaaben og ammunition for Tysklands fiender."

Før Langhorne reiste, hadde jeg faat de tyske myndigheter til at gaa ind paa at seks officerer fra Amerika skulde faa lov til at besøke Tyskland for som fagmænd at studere krigsvæsenet. Da de kom, tok jeg dem til utenrikskontoret osv., og de fik gjøre turer til baade østfronten og vestfronten.

Men det var ikke meget de fik se, og det blev negtet dem at slutte sig til en bestemt avdeling av hæren. Næsten overalt var de gjenstand for fornærmelig tale eller behandling, fordi Amerika sendte krigsmateriale til de allierte, og da flere av de tyske generaler, blandt hvilke Mackensen særlig utmerket sig, hadde tilføiet dem stygge fornærmelser, kommanderte vor regjering dem hjem fra Tyskland.

Oberst (nu general) Kuhn, den ene av vore omhandlede officerer, var imidlertid utnævnt som vor militære attaché istedenfor major Langhorne. Da Kuhn talte flytende tysk og hadde megen takt-

fuldhet, holdt han sig længe saapas tilvens med tyskerne at han fik se noget av krigsoperationene paa de forskjellige fronter. Men ute i aaret 1916 blev han ikke længer indbudt til at være med naar de fremmede militære attacheer hadde sine utflugter, og major Nicolai, som hadde med saadant at gjøre i det tyske hovedkvarter, meldte ham tidlig om høsten 1916 at han ikke mere fik være med til fronten paa nogen av kantene. Oberst Kuhn svarte at dette ikke var noget nyt for ham. Major Nicolai fortalte at han handlet efter befaling fra general Ludendorf, som hadde sagt at Amerika ikke kunde tilføie Tyskland mere skade om de to lande hadde krig med hinanden, hvad de i realiteten nu ogsaa hadde. Da dette blev rapportert til Washington, sier det sig selv at oberst Kuhn blev kaldt hjem.

Jeg kan ikke noksom rose oberst Kuhns taalmodighet og takt i omgangen med tyskerne. Skjønt de tyske aviser angrep ham og beskyldte ham for at være en spion, beholdt han sit gode humør og holdt øinene aapne til gavn for sit eget land. Da han ogsaa hadde betragtet den russisk-japanske krig fra nært hold, er han kanske nu vor største amerikanske atuoritet i hvad der angaar moderne krigsførsel.

Det var med stor glæde jeg fik høre fra krigsminister Baker at han vilde forfremme Kuhn til general og sætte ham i spidsen for vort War College, hvor hans undervisning vil bli til den største nytte for vort lands hærvæsen.

Oberst House og hans hustru kom paa besøk til os den 19de mars 1915 og forblev til den 28de. Han traf i denne tid alle de fornemste medlem-

mer av den tyske regjering og mange av de mest fremstaaende mænd i forretningsverdenen, saasom von Gwinner, chefen for Deutsche Bank, dr. Walther Rathenau, der blev sin fars eftermand i spidsen for Allgemeine Elektricitäts Gesellschaft og hundreder av andre korporationer. Obersten spiste til middag i huset til dr. Solf, ministeren for koloniene, og spiste lunch med von Gwinner.

I april fortsattes forhandlingene angaaende sænkningen av den amerikanske dæmper "William P. Frye", som var lastet med fødevarer og var paa reise til Irland. Paa eiernes vegne krævde de For. Stater erstatning for baaten. Intet blev nævnt om lasten; men i det tyske svar blev det gjort gjældende at baaten var lastet med fødevarer for en av fiendens befæstede havner, og at disse derfor maatte formodes at være bestemt for fiendens bevæbnede tropper og altsaa var at betragte som krigskontrabande. Jeg talte til von Jagow om dette og fortalte ham at det kanske kunde betragtes som en tysk indrømmelse av det retmæssige i den britiske blokade av Tyskland. Han sa at svaret var skrevet av direktør Kriege, som var deres autoritet med hensyn til international lov, og at han ikke vilde blande sig op i Krieges arbeide. I virkeligheten maatte jo ogsaa alle fødevarer for Tyskland føres til en bevæbnet havn, og da maatte de ifølge den tyske fortolkning betragtes som bestemt for armeen og saaledes være at behandle som krigskontrabande.

International lov har altid hævdet at private personer og korporationer har ret til at sælge vaaben og ammunition til en hvilkensomhelst krigs-

rørende nation, og i Haag-konventionen av 1907 blev denne ret uttrykkelig ratificert. Denne samme direktør Kriege, som var Tysklands repræsentant ved konventionen, uttalte da i debatten om den sak følgende:

"De nøitrale baater som befatter sig med saadan handel, krænker dermed nøitraliteten; men det er dog en almindelig anerkjendt regel at staten under hvis flag baaten seiler, ikke er ansvarlig for denne krænkelse. De nøitrale stater er ikke forpligtet til at forbyde sine borgere at drive en handel som fra de krigførende nationers synspunkt bør betragtes som ulovlig." (Conference International de la Paix, La Haye, 15 Juin—18 Octobre 1917. Vol. III, p. 859.)

Under vor ugreie med general Huerta blev vaaben og ammunition sendt fra Tyskland med tyske baater til Mexico. Under boerkrigen sympatiserte tyskerne aapent med boerne; men allikevel solgte de til England store masser av vaaben og ammunition bestemt til bruk mot boerne, — og dette tiltrods for at der aabenbart ikke var nogen mulighet for at boerne under krigen kunde faa vaaben eller ammunition fra Tyskland. Firmaet Eberhardt, for eks., i Düsseldorf solgte 109 kanoner med fuldt tilbehør til Storbritannien, og disse var uttrykkelig bestemt til benyttelse mot boerne.

Det tyske utenrikskontor sendte mig engang en formel note angaaende en paragraf i forhenværende ambassadør Andrew D. Whites selvbiografi, der refererte til en paastand om at der i en tysk havn var beslaglagt en baat lastet med vaaben og ammunition til bruk mot amerikanerne i Cuba un-

der vor krig mot Spanien. Naturligvis, Mr. White skrev uten at ha de officielle papirer ved haanden; men disse viser at hans position ved den omhandlede anledning var absolut korrekt. Dokumentene viser at han vistnok skrev til vort utenriksdepartement om denne baat som skulde seile til Cuba; men han hadde ikke nedlagt nogen protest, da det var ham betydet ved en av flaate-attacheerne at de For. Stater ingen ret hadde til at blande sig op i den sak. Han fik det svar fra departementet at man bifaldt hans undlatelse av at nedlægge nogen protest.

Det saa ut til at være den tyske regjering meget om at gjøre at skape bitterhet mot Amerika i denne sak og saaledes tvinge den amerikanske regjering, enten av frygt for Tyskland eller for de tyske opviglere i Amerika, til straks at stanse utførsel av saadant krigsmateriale.

Høsten 1914 viste Zimmermann mig en lang liste der var sendt ham av Bernstorff, visende ham hvad der var utført av sadler, automobiler, motorvogner, luftringer, sprængstoffer, fødevarer osv. fra Amerika til de allierte. Han slog paa at denne trafik nu hadde naadd et saadant omfang at der burde sættes en stopper for den.

En dag i februar 1915 indeholdt den officielle "communique" dette: "Svær artilleri-ild paa visse steder ved vestfronten, mest med amerikansk ammunition." Og i april en dag stod der: "Fangne franske artilleri-officerer oplyser at de har stort forraad av amerikansk ammunition." Jeg fik fra Washington den erklæring fra den franske ambassadør at op til den tid, slutten av april, hadde det

franske artilleri absolut intet saadant faat fra Amerika.

Tyskerne lot sig imidlertid paa ingen maate stille tilfreds. De syntes fast bestemt paa at utførsel av alle varer, enten proviant eller krigsmateriale, som kunde bli til nytte for de allierte, skulde stanses. Avisene var fulde av bitre utfald mot Amerika og præsident Wilson og av karrikaturtegninger vedrørende den omhandlede trafik.

Det syntes aldrig at falde tyskerne ind at vi ikke kunde krænke Haag-konventionen og ændre reglerne fordi man efter at krig var begyndt, kunde finde at regelen var til skade for den ene eller den anden av partene. Tyskerne forstod hellerikke at Amerika ikke kunde forandre sin internationale lov efterhvert som krigslykken vendte sig, og ha en regel naar tyskerne mistet kontrol over havet, og en anden naar de gjenvandt kontrol.

Fra tidlig i 1915 og til jeg forlot Tyskland, tror jeg ikke at jeg talte med en eneste tysker uten at han kom ind paa denne sak. Kort før jeg reiste, i januar 1917, og efter at jeg hadde faat besked om sandsynligheten for at man kom til igjen at begynde sin hensynsløse undervandskrig, var jeg i aftenselskap hos dr. Solf, ministeren for koloniene. En kjæmpe av en mand, en storhertug av Mecklenburg-Schwerin, satte sig da et stykke fra mig og tiltalte mig paa tysk: "De er den amerikanske ambassadør, og jeg maa fortælle Dem at Amerikas fremfærd med at forsyne Tysklands fiender med vaaben og ammunition har sat et dypt merke i det tyske hjerte, at vi aldrig kommer til at glemme det,

og at vi engang vil ta hevn." Han talte saa høit og slog sig saa haardt for brystet at alle i værelset holdt stille for at høre efter. Han hadde sine ordener paa brystet, den sorte ørn, den røde ørn, elefanten og serafim-ordenen, og naar han slog hele dette menageri, maatte der jo bli støi. Jeg mindet ham paa høflig vis om Haag-konventionen, om at vi ikke fra tid til anden kunde ændre den internationale lov i overensstemmelse med den skiftende krigslykke, samt at Tyskland hadde solgt vaaben til England til bruk mot boerne. Han svarte kort: "Vi bryr os intet om traktater." Da laa det mig jo altfor snublende nær til at jeg kunde la være at bemerke: "Ja, netop det er det jo som alle folk paastaar."

De tyske aviser erklærte idelig og altid at krigen vilde være slut dersom de allierte ikke fik forsyning fra Amerika. Den tyske regjering hadde den samstemmige opinion med sig da det den 4de februar 1915 blev kundgjort at blokaden av Storbritannien vilde begynde den 18de, hvorfor nøitrale baater maatte holde sig utenfor krigsskuepladsen. Fra den tid hadde vi stadig historier og vanskeligheter i anledning av sænkning av amerikanske baater ved de tyske undervandsbaater. Der var tilfælderne med "Gulfflight" og "Cushing" og med "Falaba", en britisk baat som blev skutt isænk uten varsel, og som blandt de omkomne hadde flere amerikanere.

Den 6te mai bad direktør Kriege av utenrikskontoret vor Mr. Jackson om at besøke ham. Kriege fremla da disse tre punkter, som han ønsket bragt til den amerikanske offentlighets kundskap:

"1. Som følge av det engelske forsøk paa at stanse al utenlandsk handel med Tyskland vilde Tyskland gjøre alt mulig for at ødelægge den engelske handel og handelsflaate. Men man hadde aldrig hat til hensigt at ødelægge eller forstyrre den nøitrale handel eller angripe nøitrale baater medmindre de handlet med krigskontrabande. Men da den engelske regjering hadde bevæbnet handelsbaater og latt dem seile under falskt flag, vilde det ikke kunne undgaaes at man stundom kom til at ødelægge et nøitralt fartøi. Officerer som kommanderte undervandsbaatene, hadde gjentagende faat strengt paalæg om at bruke den yderst mulige forsigtighet for at undgaa angrep paa nøitrale baater.

2. Dersom et nøitralt fartøi allikevel skulde bli ødelagt av en undervandsbaat, er den tyske regjering rede til at uttale sin beklagelse og til at betale erstatning uten at la saken gaa gjennem priseretten.

3. Alle rapporter om et nøitralt fartøis ødelæggelse ved en tysk undervandsbaat blir straks undersøkt av utenrikskontoret og admiralitetet, og resultatet meddeles vedkommende lands regjering. Denne anmodes om paa samme maate at meddele den tyske regjering resultatet av sin uavhængige undersøkelse. Er der nogen væsentlig uoverensstemmelse mellem de to rapporter med hensyn til hvad der var aarsak til sænkningen (torpedo eller mine), skal saken undersøkes av en kommission bestaaende av repræsentanter for de to nationer, med en nøitral voldgiftsmand, hvis kjendelse skal være avgjørende. Denne fremgangsmaate er alle-

rede befulgt i to tilfælder, hvor det gjaldt et hollandsk og et norsk fartøi. Den tyske regjering forbeholder sig retten til at avvise denne internationale voldgift i særegne tilfælder, hvor det tyske admiralitet av militære hensyn ikke ønsker saadan voldgift."

Direktør Kriege fortalte Mr. Jackson at en skriftlig utredning av samme indhold som ovenstaaende vilde snart bli tilstillet mig.

Det var Mr. Jackson som nedskrev samtalen som ovenfor anført, og han viste det skrevne til direktør Kriege. Senere samme dag fik Jackson besøk av geheimeraad Simon, som meddelte ham at Kriege gjerne vilde ha punkt 2 til at begynde med ordene: "Skulde et nøitralt fartøi ved en uheldig feiltagelse" osv. Og i punkt 3 skulde der staa: "I tilfælde av nogen væsentlig uoverensstemmelse med hensyn til grunden til sænkningen (torpedo eller mine) har den tyske regjering allerede i flere tilfælder erklæret sig rede til at la saken avgjøre ved en international kommission, slik som bestemt av Haag-konventionen for venskabelig bilæggelse av internationale tvistigheter."

Disse ændringer foresloges av Kriege for det tilfælde at saken skulde offentliggjøres i amerikanske aviser. Jackson fortalte geheimeraad Simon at han vilde rapportere samtalens indhold til mig, og at det blev min sak at avgjøre om der skulde sendes nogen rapport til vor regjering eller til pressen.

Nyheten om sænkningen av "Lusitania" den 7de mai og det store antal amerikanere som derved berøvedes livet, fremkaldte selvfølgelig en me-

get kritisk situation, og der blev saaledes intet gjort med Krieges forslag.

Det er ikke nødvendig for mig her at behandle de noter som veksledes mellem de to regjeringer; alt det er jo allerede offentlig eiendom.

Nogen tid efter at jeg hadde levert vor første note om "Lusitania", 11te mai 1915, var Zimmermann hos os til lunch. Blandt vore gjester var ogsaa en pen amerikansk dame som er gift med en tysker. Efter bordet, medens jeg talte med nogen anden, hørte jeg hende og Zimmermann tale sammen. Da han hadde gaat sin vei, spurte jeg hende hvad det var han hadde sagt om Amerika, Tyskland, Mr. Bryan og "Lusitania". Jo, hun hadde, fortalte hun, sagt til Zimmermann at vi vel desværre snart kom til at maatte forlate Berlin, da det saa ut til at den diplomatiske forbindelse mellem de to lande vilde bli avbrutt, og at Zimmermann da hadde sagt at hun kunde være ganske rolig hvad det angik, da man netop fra Wien hadde faat besked om at dr. Dumba, den østerrikske ambassadør i Washington, hadde telegrafert at den amerikanske note til Tyskland om "Lusitania" bare var sendt for at tilfredsstille den offentlige opinion i Amerika, og at den slet ikke var alvorlig ment. Jeg besøkte da Zimmermann, og han viste mig Dumbas telegram av væsentlig det anførte indhold. Jeg telegraferte naturligvis straks til vort utenrikskontor og fik ogsaa sendt besked til præsident Wilson. Resten av historien er alverden bekjendt. Jeg visste jo ikke hvad der kunde være talt mellem Mr. Bryan og dr. Dumba, men jeg er

sikker paa at sidstnævnte maa ha misforstaat nogen høflige ord som Bryan kan ha brukt.

Det var en meget heldig ting at jeg kom til kundskap om Dumba-telegrammet, og det paa en teatralsk maate. Dersom tyskerne hadde faat leve i den tro at "Lusitania"-noten ikke var alvorlig ment, vilde det utvilsomt ha resultert i krig allerede da mellem Tyskland og Amerika. Man ser hvorledes verdenshistoriens gang kan avhænge av en god middag med tilbehør og en vakker dame.

Før denne tid hadde der i Tyskland været stor indignation over den omstændighet at "Lusitania" paa sin reise østover fra New York tidlig i februar 1915 hadde heist det amerikanske flag da den nærmet sig de britiske farvand.

Kort efter at denne tildragelse var blit bekjendt, var jeg i den saakaldte Wintergarten, en av Berlins store konsertsaler, sammen med Grant Smith, førstesekretær ved vor ambassade i Wien, og en del medlemmer av min stab. Det faldt av sig selv at vi talte engelsk sammen, og dette optændte vreden hos en tysker i vor nærhet, som nok hadde fugtet talentet litt. Han begyndte at skrike op om at der var nogen som talte engelsk, og da en av de tjenende aander oplyste ham om at det var den amerikanske ambassadør, skrek han endnu høiere at amerikanere var endog værre end engelskmændene, og at "Lusitania" hadde brukt det amerikanske flag som beskyttelse i de engelske farvand.

Forsamlingen tok dog parti mot ham og bad ham holde kjæft. Da jeg efter konserten gik ut, talte en del tyskere til mig og gjorde mig en undskyldning for hans opførsel. Næste dag kom og-

saa Wintergartens bestyrer til mig for at beklage det forefaldne.

Omtrent et aar senere traf jeg samme mand igjen paa veddeløbsbanen og spurte ham da hvad han hadde ment med sin støiende tale i konsertsalen. Han bad mig straks om forladelse, og sa at han hadde været fuld, og at han haabet at jeg vilde glemme saken. Dette var den eneste ubehagelighet av den slags jeg oplevde i al den tid jeg var i Tyskland.

Baade før og efter sænkningen av "Lusitania" fremsatte det tyske utenrikskontor alleslags propositioner med hensyn til amerikanske baater i "krigsbeltet". Zimmermann, som hadde mange av disse forslag utarbeidet paa tysk, viste mig dem en eftermiddag, og jeg nedskrev for ham en oversættelse, saa han kunde se hvordan de vilde ta sig ut paa engelsk. De omhandlet registrering av bestemte baater fra Amerika, som skulde males og merkes paa en egen maate og faa lov til at seile fra visse bestemte havner til visse bestemte tider. Amerika skulde gaa ind paa at disse baater ikke skulde føre med sig nogenslags krigskontrabande. Alle disse forslag blev med kraft tilbakevist av vor præsident.

Tysklands svar paa vor note av 10de februar blev offentliggjort den 16de. Deri frala Tyskland sig alt ansvar for hvad der maatte hænde med nøitrale baater, og tilføiet den oplysning, at der kunde bli lagt miner i vandene rundt Storbritannien og Irland. Svaret indeholdt ogsaa den ene av Zimmermann foreslaaede løsninger, nemlig at ame-

rikanske krigsskibe skulde ledsage de amerikanske handelsfartøier.

Denne tyske note nævnte ogsaa den store amerikanske utførsel av krigsmateriale til de allierte, og den antydet at de For. Stater burde bevæge de allierte magter til at anerkjende den saakaldte London-deklaration og tillate indførsel til Tyskland av ikke bare matvarer, men ogsaa alslags raamateriale.

Præsident Wilsons forsonlige skrivelse til Storbritannien og Tyskland var datert den 20de februar. Den foreslog at undervandsbaater ikke skulde benyttes mot handelsfartøier av nogen nation, og at fødevarer skulde kunne sendes til amerikanske agenturer i Tyskland, og at disse da skulde sørge for at varerne udelukkende benyttedes for den civile befolkning.

Imens hadde miner ved den tyske kyst ødelagt to amerikanske baater, begge lastet med bomuld for Tyskland, den ene med navnet "Carib" og den anden med navnet "Evelyn".

Den amerikanske kongres forkastet et forslag om at gi præsidenten myndighet til at forbyde utførsel av krigsmateriale.

I april var det at Bernstorff fremla sin paastand om at vort land ikke hadde været nøitralt. Han nævnte de mange nye krigsindustrier i de For. Stater og tilføiet: "I virkeligheten forsyner de For. Stater bare Tysklands fiender med disse varer, og den kjendsgjerning kan ikke i nogen maate ændres ved tale om landets villighet til at sælge saadanne varer ogsaa til Tyskland."

I sit svar herpaa gjorde Mr. Bryan gjældende,

at ifølge almindelig anerkjendt international lov kunde vi ikke forandre vore egne nøitralitetslove slik at vi under krigens gang kom i et forandret forhold til de krigførende nationer, og at et forbud mot utførsel av vaaben vilde være en saadan vilkaarlig forandring og en krænkelse av landets nøitralitet.

Paa alle disse forhandlinger og bebreidelser og beskyldninger blev der gjort en ende ved sænkningen av "Lusitania" og drapet av amerikanske borgere, mænd, kvinder og barn, som var passagerer paa denne damper.

Jeg trodde selv at den diplomatiske forbindelse med Tyskland nu straks vilde bli avbrutt, og gjorde mig rede til at reise hjem. Den 11te mai leverte jeg til von Jagow vor regjerings erklæring, som gjorde opmerksom paa at Tyskland hadde ødelagt flere amerikanske baater, og nu sidst "Lusitania", og dertil bemerket: "Den keiserlige tyske regjering vil ikke vente at de For. Staters regjering skal undlate noget ord eller nogen handling der er nødvendig i den hellige pligt at forsvare landets og dets borgeres rettigheter, og verne om at de uhindret kan øve og nyte disse rettigheter."

I denne tid hadde jeg mange samtaler med von Jagow og Zimmermann. Det var i en av disse samtaler om undervandskrigen at Zimmermann sa til mig: "De Forenede Stater tør ikke gjøre noget mot Tyskland, eftersom vi i Amerika har fem hundrede tusen tyske reservister, som vil gripe til vaaben mot Deres regjering dersom den skulde vove at ta noget skridt mot Tyskland." Som han sa dette, arbeidet han sig ind i en ophidset stem-

"LUSITANIA"-MEDALJEN

ning og ledsaget talen med næveslag i bordet. Jeg fortalte ham at vi i Amerika hadde fem hundrede og et tusen løgtepæler, og paa dem vilde de tyske reservister finde sig hængende dersom de søkte at faa istand et oprør. Jeg gjorde ham ogsaa opmerksom paa den kjendsgjerning, at skjønt tyske amerikanere let kunde skaffe sig pas, var der ingen av dem som kom over de skandinaviske lande til Tyskland for at la sig hverve i den tyske hær. Kunde han, sa jeg, vise mig en eneste person med amerikansk pas som var kommet for at kjæmpe for Tyskland, vilde jeg kanske faa lettere for at tro hans drøm om en reisning av tyske amerikanere mot Amerika.

Under hele krigen kjendte jeg i virkeligheten bare til en eneste amerikansk borger som lot sig hverve i den tyske hær. Det var en amerikansk student, som befandt sig i Tyskland og blev soldat i et tysk regiment. Hans far, en forretningsmand i New York, telegraferte til mig om at faa hans søn ut av armeen. Jeg fik det ogsaa ordnet; men den unge mand skrev til mig at han var over en-og-tyve aar, og han skjønte ikke hvad ret hans far hadde til at stille sig i veien for hans militære ambition. Jeg trak da tilbake min begjæring om hans avsked; men han var allerede avskediget fra hæren. Da hans regiment blev sendt til vestfronten, hadde han gjemt sig i en av vognene og blev saaledes med, deltok i angrepet paa Ypres og fik en kule gjennem kroppen. Han kom sig paa et tysk hospital, blev tildelt jernkorset, fik avsked og drog hjem til Amerika. Hvad der senere er blit av ham, vet jeg ikke.

Det er ikke min hensigt at gaa ind i alle detaljerne angaaende striden om undervandskrigen og de i den anledning vekslede breve. Det hører med til krigens historie og passer ikke ind i mine personlige erindringer. Og desuten er det jo saa, som Victor Hugo har sagt, at "historie skrives ikke med forstørrelsesglas." Alle husker vel Tysklands svar paa vor henstilling i "Lusitania"-affæren. Dette svar, datert den 29de mai, indeholdt den paastand at "Lusitania" var bevæbnet og lastet med ammunition og hadde været brukt til at føre kanadiske tropper over til Europa. Imens var der kommet andre knuter paa traaden: Det amerikanske skib "Nebraskan" var den 26de mai torpedert ved den irske kyst, og to dage senere indrømmet tyskerne at de hadde torpedert den amerikanske damper "Gulfflight", hvad de dog ikke hadde villet, og de bad om undskyldning for dette uheld.

Von Jagow leverte mig omtrent ved denne tid en note indeholdende den begjæring, at amerikanske fartøier skulde ha tydelige merker, saa man ikke kunde ta feil av dem, og at disse skulde illumineres om natten.

Den næste amerikanske note om "Lusitania"-affæren var datert den 11te juni, samtidig med at Mr. Bryan fratraadte som utenriksminister. I denne note gav præsident Wilson grei besked. Ja, det er naturligvis ingen hemmelighet at han var forfatteren av disse dokumenter. Om sænkning av fiendtlige nationers passagerbaater sa han: "Kun dersom en saadan baat gjorde motstand eller negtet at stanse og gi anledning til en undersøkelse,

kunde der være nogen undskyldning for en undervandsbaat som satte de ombordværende menneskers liv paa spil." Den 8de juli kom det tyske svar herpaa og gjentok erklæringen: "Vi har været nødt til at føre saadan undervandskrig som forsvar mot vore fienders trusler og mot denslags krig de fører tvert imot reglerne i den internationale lov." Idet de igjen refererer til sin paastand om at "Lusitania" hadde ammunition ombord, sier de: "Dersom vi hadde sparet "Lusitania", vilde tusener av kasser med ammunition kommet Tysklands fiender ihænde og saaledes tusener av tyske mødre og barn bli berøvet sine forsørgere." Dernæst indeholdt svaret en del av Zimmermanns yndlingsforslag, som at de tyske undervandsbaater skulde instrueres til at la amerikanske dampere være i fred dersom disse var merket paa en bestemt maate, og man paa forhaand hadde faat underretning om deres avseiling, forutsat at den amerikanske regjering kunde garantere at vedkommende baater ikke hadde krigskontrabande ombord. Det blev ogsaa antydet at en del andre nøitrale fartøier kunde betragtes som seilende under det amerikanske flag for at det ikke skulde skorte paa plads for amerikanere som maatte reise til Europa. Og saa kom rosinen i pølsen: "Den keiserlige regjering ser sig ikke istand til at indrømme at de amerikanske borgere kan beskytte fiendens baater bare ved at befinde sig ombord paa dem."

Den 21de juli avviste vor regjering de tyske forslag og erklærte: "Naar der er folk ombord som ikke er soldater, maa deres liv i intet tilfælde utsættes for fare, medmindre skibet gjør motstand

eller søker at rømme sin vei efter at det er varslet om at underkaste sig en undersøkelse." Og vi avviste den paastand at Storbritanniens adfærd kunde gi Tyskland ret til at gjøre gjengjæld endog om det kostet amerikanske borgeres liv, idet vi erklærte: "En krigførende magt som hevner sig, stiller sig ved selve den handling utenfor loven, og forsvarer man en handling som gjort for at hevne en uret, saa har man dermed indrømmet dens ulovlighet." Videre sa vi: "Dersom en krigførende magt ikke kan gjøre gjengjæld mot fienden uten at gjøre skade paa nøitrale folks liv og eiendom, saa vil retfærdigheten saavelsom et sømmelig hensyn til de nøitrale magters ære kræve at man slutter med at gaa frem paa den maate."

Vor erklæring sa ogsaa: "De For. Stater kan ikke tro at den tyske regjering vil utsætte længere med at fralægge sig ansvar for sjøkommandantens uforsvarlige handling i at skyte "Lusitania" isænk, eller med at erklære sig rede til at betale skadeserstatning for de tapte amerikanske liv, forsaavidt som det da er mulig at erlægge betaling for uten nødvendighet at berøve mennesker livet, idet man selv begaar en ulovlig handling." Og saa kom kjernen av det hele i denne sætning: "Netop venskapshensyn bevæger de For. Stater til at si til den tyske regjering at en gjentagelse av saadanne ulovlige handlinger eller krænkelse av vore nævnte rettigheter maa av de For. Staters regjering, naar de gaar ut over amerikanske borgere, betragtes som vel overlagte fiendtlige handlinger."

Saadan staar "Lusitania"-saken like til denne tid. Men Tyskland har beklaget overfaldet paa

"Nebraskan", og erklæret at den "torpedo ikke var avfyret mot det amerikanske flag, men bare var et beklagelig uheld."

Den diplomatiske stilling med hensyn til bruken av undervandsbaater og angrep paa mange handelsskibe uten varsel og uten at sørge for passagerenes sikkerhet var endnu i det blaa da det britiske skib "Arabic" den 19de august 1915 uten varsel blev skutt isænk av en torpedo nær det sted hvor "Lusitania" var sendt tilbunds. Blandt de dræpte passagerer var der to amerikanere.

Efter det sedvanlige vrieri og forsøk paa at komme bort fra saken paastod endelig den tyske regjering i sin note av 7de september, at medens den tyske undervandsbaats kaptein holdt paa at skulle skyte "Dunsley" isænk, blev han overbevist om at "Arabic", som da nærmet sig, søkte at bore ham isænk, og av den grund hadde han avfyret sin torpedo. Den tyske regjering negtet alt ansvar, men erklærte sig villig til at overlate saken til en voldgiftsret.

Saa fulgte næsten øieblikkelig saken med "Ancona", der blev sendt tilbunds av en undervandsbaat under det østerrikske flag. Denne sak var utenfor mit distrikt, men var dog et led i kjeden. Saa kom sænkningen av "Persia" i Middelhavet. Blandt de forulykkede paa den var vor amerikanske konsul i Aden, Arabien.

I sin skrivelse til vor utenriksminister Lansing, datert 1ste september 1915, sier von Bernstorff at passagerdampere ikke vilde bli sendt tilbunds uten varsel av tyske undervandsbaater, eller uten at man hadde sørget for passagerenes sikkerhet, saafremt

disse dampere ikke søkte at komme væk eller gjorde motstand. Han erklærte ogsaa at denne regel var gjældende før "Arabic"s ødelæggelse.

Der var i denne tid lange forhandlinger om "Arabic". Det saa en tid ut til at den diplomatiske forbindelse skulde avbrytes; men endelig gik den tyske regjering ind paa at indrømme at undervandsbaatens kaptein hadde tat feil da han antok at "Arabic" vilde bore ham isænk, og regjeringen bød sig til at betale erstatning, og den frala sig ansvaret for kapteinens handling. Det blev erklæret at man hadde git de befalhavende paa undervandsbaatene saa nøiagtige instrukser at en "gjentagelse av saadant som dette med "Arabic" kunde betragtes som en umulighet."

Paa samme maate gav Østerrikes regjering efter i saken om "Ancona" mot slutten av aaret 1915. Ambassadør Penfield i Wien vandt megen ros for den udmerkede behændighet hvormed han førte disse forhandlinger.

Den videre behandling av saken om "Lusitania" fandt sted i Washington mellem Bernstorff og Lansing. Endelig tilbød Tyskland sig at betale erstatning for de forulykkede amerikanere, hvis død Tyskland "dypt beklaget"; men det negtet at ta avstand fra vedkommende kapteins handling eller indrømme at den var ulovlig.

Omtrent ved denne tid utsendte vort statsdepartement en skrivelse indeholdende det forslag, at undervandsbaater skulde indordne sig under samme regel som "krydsere" og ikke antaste andre fartøier end saadanne som forsvarte sig eller søkte at rømme, og med hensyn til disse skulde man først

bringe passagerer og mandskap i sikkerhet. Paa den anden side skulde handelsfartøier av de krigførende nationer være fuldstændig uten bevæbning. Der blev intet videre gjort ved dette forslag.

Zimmermann, redaktøren av bladet "Lokal Anzeiger" — altsaa ikke den samme som Zimmermann i utenrikskontoret — skrev i sit blad at de For. Stater hadde nogen ret i saken om utførsel av krigsmateriale. Von Kessel, kommandanten paa "Mark von Brandenburg", erklærte i den anledning, hørte jeg, at Zimmermann burde henrettes som forræder. Da Zimmermann fik vite dette, tvang han von Kessel til at be om forladelse, men blev kort derefter mobilisert.

Mot slutten av januar 1916 kom oberst House til Tyskland, men forblev der bare tre dage. Han var noksaa ængstelig over situationen og over en samtale han hadde med Zimmermann, i hvilken denne uttalte at Tyskland var fuldt færdig for en krig med de For. Stater.

I februar 1916 begyndte junkerne i underhuset av den prøisiske legislatur en kamp mot Bethmann-Hollweg og drøftet spørsmaalet om undervandskrigen, — noget som ikke egentlig kom dem ved. Kansleren blev dem heller ikke svar skyldig og var ogsaa ovenpaa i diskussionen. Og netop ved denne tid blev det sagt at keiseren reiste til Wilhelmshafen for at gi kapteinene paa undervandsbaatene et vink om at være forsigtige.

Omkring den første dag i mars spurtes det at et stort krigsraad blev holdt i Charleville, hvor von Tirpitz hadde støtte av stabschef Falkenhayn, medens keiseren stod paa Bethmann-Hollwegs side,

og denne saaledes endnu engang fik forkastet forslaget om igjen at begynde den hensynsløse krigsførsel med undervandsbaatene.

I mars blev det ogsaa meldt at von Tirpitz var syk, og derpaa fulgte hans resignation. Den 19de mars var hans fødselsdag. Man ventet sig da en demonstration, og jeg saa mange politibetjente nær hans hus; men ellers hændte der intet utenfor det almindelige.

Jeg tænkte paa en tur til Amerika; men baade Bethmann-Hollweg og von Jagow bad mig indstændig om at la denne reise staa hen.

I tiden mellem sænkningen av "Lusitania" og "Sussex" var hele Tyskland delt i to leire. Kansler Bethmann-Hollwegs parti vilde bevare fred med Amerika og ønsket ikke Tyskland brændemerket som en fredløs forbryder mellem nationene. Von Tirpitz og hærens og flaatens officerer, som stod sammen med ham, vilde ha hensynsløs undervandskrig. Disse fik støtte av det konservative parti, som var forbitret mot kansleren fordi han syntes at ville gi efter for forlangendet om utvidelse av stemmeretten. Vor sidste skrivelse om "Lusitania"-saken, i juli 1915, fik ikke nogen venlig mottagelse, og jeg blev beskyldt for at være fiendtlig stemt mot Tyskland, skjønt jeg jo ikke hadde noget at gjøre med utarbeidelsen av denne skrivelse.

De deputerte som var repræsentanter for landets store industrier, sluttet sig i august til kanslerens motstandere. Disse mænd vilde at Tyskland skulde beholde det nordlige Frankrike og Belgien, da de hadde haab om at faa fat i de derværende

kul- og jernminer og saaledes sikre sig monopol paa hele fastlandets handel med jern og staal. Avismænd og andre, som utvilsomt fik sin løn av firmaet Krupp, holdt flittig paa med at bearbeide den offentlige opinion. Disse "anneksionister" hadde imot sig de mere moderate og fornuftige, der underskrev en petition mot at annektere Belgien. Blandt disse var prins Hatzfeld, — hertug av Trachenberg og leder for det Røde Kors, — Dernburg, prins Henkel Donnersmarck, prof. Delbrück, von Harnack og mange andre.

De konservatives forbitrelse over opgjøret i "Arabic"-saken kjendte ingen grænser, og da "Tageszeitung" hadde trykt en ilter artikel om saken, blev denne avis beslaglagt for en tid, — hvorved Bethmann-Hollweg viste sig uventet resolut. Reventlow, som skrev for denne avis, er en av de dygtigste journalister i Tyskland. Han er en forhenværende sjøofficer og hater Amerika av sit ganske hjerte. Det fortælles at han engang hadde sit hjem i Amerika og tapte en liten formue i en appelsinspekulation i Florida; men jeg har ikke kunnet bli sikker paa at dette er sandt.

I november 1915, efter "Arabic"-opgjøret, hadde vi det en stund forholdsvis rolig. Mrs. Gerard fik ordenen det røde kors, første og tredje klasse, og Jackson og Rives av vor stab anden og tredje klasse av samme orden. Man faar altid tredje klasse, da man ikke kan faa første eller anden før man har den tredje eller laveste.

Der gik ved denne tid rygter om at et nyt parti var under opseiling. Det skulde være en sammenslutning av socialistene og de liberale, da sociali-

stene hadde altfor liten anseelse til med held under egen fane at kunne begynde en kamp mot militaristene. Men denne plan gik nok istaa.

Bethmann-Hollweg klaget stadig og bitterlig fordi han ikke kunde faa sendt ciffertelegrammer pr. traadløs til von Bernstorff i Washington. Han sa engang til mig: "Hvordan kan jeg, som jeg ønsker, faa istand en venlig overenskomst i "Lusitania"- og "Ancona"-saken, naar jeg ikke kan faa forhandle med min ambassadør? Hvorfor kan ikke den amerikanske regjering la mig sende ham ciffertelegrammer?" Jeg svarte: "Dette kontor søkte at faa mig til at skaffe reisepas for den notoriske von Rintelen under det paaskud at han i Amerika skulde gjøre barmhjertighetsarbeide for Belgien. Kanske man i Washington tror at De ønsker at sætte Dem i telegrafisk forbindelse med slike personer som han." Kansleren slog da ind paa noget andet, og sa at der efter krigen vilde herske bitterhet i Tyskland mot Amerika. Jeg svarte at samme tanke var uttalt av mange tyskere og tyske aviser, og at jeg hadde faat mange breve fra amerikanere som skrev at dersom Tyskland hadde til hensigt at begynde krig mot Amerika naar denne krig var endt, burde vi kanske helst begynde krigen nu straks. I en meget venlig tone sa han da at en krig med Amerika vilde være meningsløs. Han spurte mig hvorfor man i Amerika var saa bittert stemt mot Tyskland. Jeg svarte at saadant som henrettelsen av Miss Cavell hadde gjort et slemt indtryk, og at jeg personlig visste at selve keiseren ikke bifaldt sænkningen av "Lusitania". Bethmann-Hollweg spurte da: "Hvad

om "Baralong"-affæren?" Jeg svarte ham at jeg ikke kjendte enkelthetene, og der var megen uklarhet om den historie, medens der ikke var nogen tvil om at Miss Cavell blev ihjelskutt, — og at hun var en kvinde. Saa talte jeg mere utførlig med ham om behandlingen av britiske krigsfanger, og erklærte at man ikke kunde fortsætte paa den maate. Dette var en av de mange ganger jeg klaget til kansleren over tilstanden blandt fangerne. Jeg er sikker paa at han ikke bifaldt den maate paa hvilken krigsfangerne behandledes i Tyskland; men han klaget stadig over at være hjælpeløs likeoverfor de militære, og han henviste mig til hvad Bismarck sier derom i sine erindringer.

Denne vinter, da der var slik strid om undervandsbaatene, blev et interview med von Tirpitz — tyndt forklædt som en "høi autoritet i sjøvæsenet" — trykt i den ellers yderst konservative avis "Frankfurter Zeitung". I dette interview anbefalte han en voldsom og hensynsløs undervandskrig mot England og lovte derved at tvinge det land til ret snart at strække vaaben. Efter at det hadde overgit sig med hele den britiske flaate, vilde da den tyske sammen med den erobrede britiske flaate sætte kurs mot Amerika og der indkassere en skadeserstatning stor nok til at betale hele krigens kostende.

Til en del beundrere som hadde sendt ham et digt og en blomsterkrans, skrev von Tirpitz efter sit fald og anbefalte at holde fast kysten av Flandern som noget man nødvendig maatte ha i krigen mot England og Amerika.

Von Tirpitz's eftermand var admiral von Holt-

zendorff, hvis bror er Ballins høire haand i bestyrelsen av Hamburg-Amerika-linjen. Paa grund av hans mere fornuftige indflydelse og hans omgangskreds betragtet jeg hans utnævnelse som en hjælp henimot bevarelsen av et venskabelig forhold mellem Tyskland og Amerika.

Jeg har allerede nævnt hvorledes keiseren hadde negtet at ta imot besøk av mig som ambassadør fra et land der holdt paa at forsyne de allierte med vaaben og ammunition. Siden jeg i mars 1915 fik besked herom, hadde jeg fra tid til anden insistert paa min ret til at ha foretræde for keiseren, og endelig skrev jeg en av de første dagene i oktober til kansleren:

"Deres excellence. — For en tid siden bad jeg Dem skaffe mig en audiens hos hans majestæt. Vær nu saa venlig ikke at umake Dem mere med denne sak. Med agtelse, James W. Gerard."

Dette syntes at ha den forønskede virkning. Jeg blev underrettet om at keiseren vilde ta imot mig i det nye palads i Potsdam den 22de oktober. Han var kommet paa en sviptur til Berlin for at ta imot den nye minister fra Peru og et par andre. Sammen med von Jagow reiste vi om morgenen med toget til Potsdam. Det var arrangert at vi skulde vende tilbake til Berlin med middagstoget litt efter klokken ett. Paladsets betjente trodde nok at jeg skulde bli hos keiseren bare nogen faa minutter; ti da jeg blev vist ind i salen hvor han var, stod den peruvianske minister og de andre som skulde ha foretræde, og ventet i salen ved siden av audienssalen.

Keiseren var alene derinde, og ingen anden var

tilstede ved vor samtale. Han var iført en ny, graa feltuniform, den saakaldte hussaruniform, med forgyldte kanter. Et stort bord i det ene hjørne av salen var bedækket av karter, kompasser, maalere osv., og det saa ut til at keiseren der, sammen med nogen av sine adjutanter, eller muligens stabschefen, hadde utarbeidet planer for felttoget.

Keiseren forblev staaende, hvorfor jeg naturligvis gjorde det samme. Som hans rooseveltianske skik er, stod han tæt ind ved mig og talte med sterkt eftertryk.

Jeg var saa heldig at kunne rydde avveien et par misforstaaelser. Keiseren sa at han i en tysk avis hadde læst at en del undervandsbaater som var bygget i Amerika for Storbritannien, hadde været ført over til England under beskyttelse av baater av den amerikanske krigsflaate. Jeg kunde naturligvis benegte denne latterlige historie paa stedet og skaffe ham bevisene senere. Keiseren klaget ogsaa over at Amerika hadde forstrakt England og Frankrike med penger. Jeg fortalte ham at det første laan til en av de krigførende magter fra Amerika var et laan til Tyskland. Keiseren budsendte straks en del medlemmer av sin stab og spurte dem om saken, og de bekræftet sandheten av hvad jeg hadde sagt. Keiseren forsikret mig at han vilde ikke ha tillatt torpederingen av "Lusitania" dersom han hadde visst noget om det, og at ingen gentleman vilde saaledes dræpe kvinder og barn i massevis. Men han var dog meget bitter mot de Forenede Stater og gjentok flere ganger: "Amerika faar passe sig efter denne krig," og:

"Jeg vil ikke efter krigen taale nogenslags fantestreker av Amerika."

Audiensen varte omtrent en og en kvart time. Da jeg endelig kom ut av salen, var der stor opstand blandt keiserens husfolk. De trodde sikkert at noget fælt hadde hændt. Idet jeg skyndte mig ut og til min vogn, gik en av mændene ved min side og sa: "Er det all right? Er det all right?"

De uheldige diplomater som skulde mottages, og som hele denne tid hadde staat utenfor døren og ventet, kom nok for sent til sit tog og sin lunch.

Ved denne anledning saa keiseren ut til at være meget træt og bekymret og nervøs. Da jeg saa ham næste gang, som ikke var før sidst i april den følgende vaar, saa han meget bedre ut.

Paa grund av de mange spioner ikke bare i vort eget hus, men i utenrikskontoret, var jeg yderst forsigtig med at rapportere den farlige del av denne samtale. Jeg sendte bare ad omveier og ved en kurier en kort beretning direkte til vor præsident.

Aaret 1916 fandt dette spørsmaal endnu uavgjort. Tyskland utstedte en erklæring som i realiteten gik ut paa at de tyske undervandsbaater efter den 1ste mars uten varsel vilde ødelægge alle fiendens handelsfartøier. Det ligger utenfor min plan her at drøfte agitationen om denne sak i Amerika og kongressens forskjellige avstemninger. Disse bifaldt i virkeligheten præsidentens politik. Et forslag med hensyn til bevæbnede handelsfartøier utstedtes av vort utenrikskontor; men dets

position blev tilsynelatende opgit i det endelige opgjør av "Sussex"-saken, som jeg nu kommer til.

I sidste halvdel av mars skjøt tyskerne isænk flere baater som hadde amerikanere ombord. Der var "Eaglepoint", "Englishman", "Manchester Engineer" og "Sussex". En amerikaner paa "Englishman" dræptes eller druknet; men hele striden kom tilslut til at dreie sig om angrepet paa damperen "Sussex", som førte passagerer mellem Folkstone i England og Dieppe i Frankrike.

Den 24de mars blev "Sussex" rammet av en torpedo nær indved den franske kyst. Der var ombord 436 personer, blandt dem 75 amerikanere. Kapteinen og en del passagerer hadde set torpedoen, og der blev gjort forsøk paa at undgaa den. Da "Sussex" var rammet, gik passagerene i redningsbaatene. Tre amerikanere kom tilskade, og mere end firti personer mistet livet, skjønt baaten ikke gik tilbunds, men blev bugsert ind til Boulogne.

Det blev mig paalagt at spørre den tyske regjering om det var en tysk undervandsbaat som hadde avfyrt torpedoen mot "Sussex". Efter gjentagne opfordringer fra min side henvendte utenrikskontoret sig til admiralitetet og forlangte rapport i saken, og det tyske svar overraktes mig den 10de april. Før den tid hadde man forsikret mig gang paa gang at det ikke var en tysk undervandsbaat som hadde anrettet ulykken. Det skrevne svar hadde ogsaa enslags tegning, efter sigende nedridset av kapteinen paa undervandsbaaten, visende utseendet av en damper som han indrømmet at ha torpedert netop paa angjældende tid og sted. Det

paastodes at denne damper var en av disse som nylig var bygget for at utlægge miner, likesom "Arabic", og at en voldsom eksplosion var bevis for at den hadde en masse ammunition ombord. Skrivelsen endte med dette: "Den tyske regjering maa altsaa anta at skaden paa "Sussex" blev foraarsaket av noget andet end en tysk undervandsbaat." Der var ogsaa tilbud om, i tilfælde av mulig meningsforskjel, at la saken undersøke av en blandet kommission overensstemmende med Haagkonventionen av 1907. Med hensyn til "Englishman" og "Eaglepoint" paastodes det at de tyske undervandsbaater ikke angrep dem før de hadde forsøkt at komme væk. Der blev ogsaa avgit en forklaring med hensyn til "Manchester Engineer". Angaaende "Sussex" blev det videre bemerket: "Skulde den amerikanske regjering naar "Sussex"-saken er undersøkt, sitte inde med nye oplysninger, maa den tyske regjering be om at faa vite det, saa disse ogsaa kan bli gjenstand for undersøkelse."

Imidlertid hadde amerikanske sjøofficerer og andre samlet oplysninger i saken. Disse sammen med indrømmelserne i den tyske redegjørelse syntes absolut avgjørende. De blev fremlagt i en skrivelse, hvori Tyskland fik denne besked: "Dersom den tyske regjering ikke nu straks erklærer og gjennemfører at den vil avstaa fra sin nuværende fremfærd med undersjøisk krigsførsel mot passager- og fragtbaater, vil de For. Staters regjering bli nødt til fuldstændig at avbryte al diplomatisk forbindelse med det tyske rike."

Dette var altsaa rene ord for pengene.

Jeg har allerede nævnt at der længe hadde væ-

ret to partier i Tyskland. Det ene parti, med von Tirpitz i spidsen, var stemt for hvad tyskerne kaldte "rücksichtloser" eller hensynsløs krig med undervandsbaater, der uten varsel skulde ødelægge de fiendtlige nationers handelsfartøier, og saa var der partiet, med kansleren Bethmann-Hollweg i spidsen, som ønsket at undgaa en strid med Amerika om denne sak.

Som tidligere nævnt har de militære ledere altid forlangt retten til at være med og bestemme Tysklands kurs og utenrikske politik. Da tyskerne skulde til at skape en krigsflaate, var det von Tirpitz som paa en maate blev bevægelsens leder og derfor skaberen av Tysklands nye sjømagt. Han er en flink politiker, som i aarevis dominerte riksdagen, og i saken om undervandskrig hadde han meget sterk støtte i marineligaen, en forening med kanske en million medlemmer rundt omkring i Tyskland. Skjønt han som marinesekretær bare var en av de tre chefer for den del av krigsmagten, saa var han dog ved sin sterke personlighet, ved den politiske position han hadde tilkjæmpet sig, og ved den nævnte ligas hjælp faktisk herre ogsaa over de andre avdelinger, den saakaldte "marinestab" og "marinekabinettet".

Likesom hos de andre tyskere av den raadende klasse er en umættelig ærgjerrighet hans ene store lidenskap. Disse spartanere bryr sig ikke om penger eller om det vellevnet som pengene kan kjøpe. Deres levemaate er meget enkel og tarvelig, baade i hæren og flaaten, forat officerene ikke skal kappes i at være flotte, og forat de fattigere officerer og deres hustruer ikke skal utsættes for den ydmygelse

at maatte omgaaes med dem som kunde ha raad til at leve paa en større fot.

Uten tvil har von Tirpitz drømt om sig selv som et passende emne til kansler i Bethmann-Hollwegs sted. Hele saken om undervandskrigen blev derfor noget mere end en forskjellig opfattelse av hvad den militære situation krævde, eller av utenrikskontorets pligt med hensyn til forholdet mellem Tyskland og Amerika. Den blev til et politisk spørsmaal med henblik paa den mulighet at faa kansleren fjernet fra sin post. Det parti som vilde ha en "hensynsløs" krigsførsel, bestod av folk fra hæren og flaaten og ellers saadanne som trodde at alt er tillatt i krig, og særlig naar det gjaldt at stanse salget av krigsmateriale til fienden. Til det militære parti sluttet sig de konservative og alle som ønsket at se kansleren styrtet. De konservative og endog de romersk-katolske aviser var hidsige i sit forlangende om at man i undervandskrigen bare skulde gaa paa med kraft, og de gik formelig berserkergang i sin bitterhet mot Amerika.

Amerikanske passagerer paa fiendens handelsfartøier kaldtes "Schutzengel", eller beskyttende engler. Vi fik se slike karrikaturtegninger som en der viste styrmanden paa en engelsk damper rapporterende til kapteinen at alt var færdig til avreisrn, og kapteinen sier da: "Er du sikker paa at den amerikanske "Schutzengel" er kommet ombord?" Ogsaa de mange skrivelser fra Amerika maatte ofte tjene som tekst for slike tegninger. Jeg husker saaledes en noksaa god en i et blad med navnet "Brummer", der avbildet festlighetene i en tysk havn ved mottagelsen av skrivelse nummer ett

hundrede fra Amerika, ved hvilken anledning borgermesteren, soldater, blomsterpiker, sangforeninger og byens "Turnverein" stod i rad og række for at ønske skrivelsen velkommen. De frisindede aviser var tilbøielige til at støtte Bethmann-Hollweg i hans forsøk paa at undgaa et aapent brud med Amerika; men selv disse aviser var noget vaklende.

Militaristene var selvfølgelig besjælet av dyp foragt for Amerika. De paastod at vi allerede gjorde dem likesaa megen skade som vi kunde gjøre ved at erklære krig, og at krigsforberedelserne i Amerika turde ha tilfølge at man ikke kunde utføre saa meget krigsmateriale til Tysklands fiender. Med hensyn til hvad vi kunde due til som krigsmagt, var den tyske hær og flaate enige i at erklære at Amerika i det stykke vilde være at regne for mindre end intet. Dette var stillingen da det endelige vendepunkt kom som følge av vor sidste skrivelse angaaende "Sussex"-affæren. Det hadde da kokt saa længe at man betragtet det nærmest som en komedie da det endelig kokte over.

Jeg arrangerte ved denne tid et møte mellem oberst House og Bethmann-Hollweg. De talte længe sammen om stillingens alvor. Efter den sidste "Sussex"-skrivelse hadde jeg følelsen av at situationen var haabløs. Der maatte nu endelig bli et brud eller kanske krig. Von Jagow hadde samme opfatning. Det var "skjæbnen", sa han, og der var intet mere at gjøre ved saken. Jeg skjønte ogsaa godt at den offentlige mening i Tyskland ikke lot sig forandre, at tiltrods for von Tirpitz's fald, som allerede hadde fundet sted, vilde tals-

mændene for en hensynsløs undervandskrig komme til at seire, og Tyskland vilde for at stille dem tilfreds vove en dyst med Amerika.

Næsten forstyrret og fortvilet sat jeg paa mit kontor en dag, da jeg fik besøk av prof. Ludwig Stein, som eier et tidsskrift "Norden og Syden" og under navnet "Diplomaticus" skriver om utenrikspolitikken i bladet "Vossische Zeitung".

Han fortalte mig at han endnu ikke betragtet stillingen som haabløs. Der var endnu, sa han, mange medgjørlige folk igjen i Tyskland, og han trodde at det kunde bli til megen nytte om jeg vilde gaa til hovedkvarteret ute ved fronten og forhandle med keiseren, som efter sigende var imot noget brud med Amerika.

Jeg sa til dr. Stein at jeg naturligvis gjerne vilde reise derhen dersom der kunde være den mindste utsigt til at forebygge krig. Jeg fortalte ogsaa kansleren, at stod han fast for fredens bevarelse, vilde det vel være til hjælp for ham om han hadde keiseren med sig. Dersom avgjørelsen laa i keiserens hænder, kunde jeg kanske hjælpe fredsvennene om jeg fik anledning til at fremlægge for keiseren vor side av saken. Jeg sa ogsaa at jeg var færdig til naarsomhelst at reise til hovedkvarteret. Riksdagsmanden dr. Hecksher, en av landets forstandige og moderate mænd, anbefalte ogsaa at jeg skulde tale med keiseren selv om dette vigtige anliggende.

KAPITEL XIII

HOVEDSAGELIG FORRETNINGSAFFÆRER

EFTERHVERT som krigen utviklet sig, var der intet som forbauset mig mere end det uhyre omfang av den tyske eksport til de For. Stater, baade hvad massen av varer angaar og deres mangeartethet. Hvad der sendes fra os til Tyskland, er mest raamateriale: bomuld for omtrent 160 millioner dollars aarlig, kobber for 75 millioner, hvete for 15 millioner, fetevarer for 20 millioner, mineralolje for 10 millioner og et stort kvantum av anden olje. Det gaar naturligvis op og ned, særlig med eksporten av hvete. En del amerikanske fabrikvarer finder jo ogsaa veien til Tyskland, kanske for omtrent 70 millioner dollars aarlig, bestaaende av saadant som skrivemaskiner og alslags andet maskineri. Den fornemste utførsel fra Tyskland til os bestaar av farvestoffer, kemikalier, leketøi, underklær, kirurgiske instrumenter, kniver, strømper og strikkevarer og "potaske" eller kali. Dette er et mineral som ikke findes andetsteds end i Tyskland og paa et par steder i Østerrike. Potaske er nødvendig i tilberedelsen av mange gjødningsstoffer, som desuten trænger surstof og saltpeter i de forskjellige former. Denne har i de senere aar været utført til alle lande fra Chile.

Det andet av de nævnte mineraler graver man ut av jorden i S. Carolina, Florida og mange andre steder. Nu træffer det sig jo slik at man ved tilvirkning av de sprængstoffer som kræves i en krig, maa bruke baade potaske og saltpeter. Siden krigen begyndte, har Tyskland ikke kunnet faa forsyning fra Chile. Men tyskerne lærte den metode som i mange aar hadde været brukt i Norge, og opførte store elektriske anlæg for at utvinde surstof av luften. Nu under krigen har det amerikanske jordbruk været hemmet ved mangel av potaske, medens man i Tyskland ikke har hat nok av de andre stoffer. Av luften har de neppe utvundet mere end nok for sin krudtfabrikation.

Farvestof-industrien hadde i Tyskland naadd en saadan utvikling at hele verden fik sin forsyning derfra. I de første maaneder av krigen var der en del foretagsomme amerikanere, med Herman Metz i spidsen, som leiet et fartøi, "Matanzas", og sendte det til Rotterdam, hvor det blev lastet med tyske farvestoffer. Det seilte under det amerikanske flag og blev ikke stanset av de engelske myndigheter. Senere negtet Delbrück, den tyske indenriksminister, at la farvestoffer utføres fra Tyskland anderledes end i bytte for bomuld, og endelig blev al utførsel stanset, og de andre lande maatte prøve paa selv at tilvirke disse varer. Kanske denne industri som følge herav vil faa fast fotfæste her hos os, skjønt den en tid fremover vil trænge toldbeskyttelse, da Tyskland uten tvil i sine fortvilede anstrengelser for at gjenvinde sit gamle monopol vil være rede til at øse ut penger for at

kunne sælge billigere end de amerikanske fabrikanter og tvinge disse ut av forretningen.

De undersjøiske handelsbaater "Deutschland" og "Bremen" var for en væsentlig del bygget med penger fra fabrikantene av farvestoffer, som haabet saaledes at kunne vedbli at sende disse varer til os og sætte en stopper for utviklingen av denne industri i Amerika. Om denne sak hadde jeg mange forhandlinger med utenrikskontoret.

Det er store summer som vi hvert aar har betalt til Tyskland for altslags leketøi. Meget av det er laget i hjemmene i det romantiske distrikt som kaldes Schwartzwald. Naturligvis, krigen stanset snart denne eksport. De amerikanske barn vænner sig til leketøi av et andet slags, og næste jul vil de mindre barn forlange dette nye. Efter krigen vil Tyskland finde at det for alle tider har tapt denne handel.

Likesom man i Amerika var avhængig av Tyskland for de nødvendige farvestoffer, saaledes maatte ogsaa de som dyrker sukkerroer, faa sit frø fra Tyskland. Ved dygtig assistanse fra vor konsul i Magdeburg og fra Mr. Winslow av min stab var jeg istand til at faa en del ladninger av dette frø sendt over til os. Jeg har senere hørt at ogsaa disse industrier nu holder paa at faa fotfæste i Amerika, og at det omhandlede frø er at faa fra andre lande, som for eks. Rusland.

"Cyanide" er en anden vare hvorav en stor industri i Amerika og Mexico er avhængig. Opdagelsen av den saakaldte "cyanide-behandling" av guld og sølv gjorde det mulig at utvinde disse metaller av mange gruber som under den gamle frem-

gangsmaate var værdiløse. Før krigen var der et par smaa "cyanide"-fabrikker, som eiedes av tyskere, i Perth Amboy og Niagara Falls; men det meste av hvad vi brukte av den vare, indførtes fra Tyskland. Det tysk-amerikanske selskap saavelsom de i Tyskland og Storbritannien arbeidet alle under de samme patenter, idet de tyske og britiske selskaper hadde en gjensidig forstaaelse om delingen av handelen i de forskjellige lande.

Straks krigen var begyndt, forbød den tyske vicekansler og indenriksminister Delbrück utførselen av cyanide. Han holdt stivsindet fast ved den paastand at cyanide ikke fabrikertes andetsteds end i Tyskland, og dersom han tillot utførsel av den til Amerika, vilde den falde i Englands hænder, og man vilde da bruke den i de syd-afrikanske gruber og saa forøke Englands guldforraad og krigsmagt. Det tok lang tid før de tyske fabrikanter og jeg kunde faa gjort det begripelig for Delbrück at cyanide nok for alle de britiske miner fabrikertes i nærheten av Glasgow i Skotland. Endelig gav han da tilladelse til utførsel av fire tusen ton cyanide. Men da var det for sent; vi kunde ikke faa den nødvendige tilladelse fra Storbritannien til at fragte varen over havet.

Jeg er overbevist om at Delbrück begik en stor taktisk feil da han saaledes forbød utførsel av varer til Amerika. Mange av vore fabrikanter var formelig sultne for at faa farvestoffer, mediciner, frø, alleslags kemikalier osv. fra Tyskland; men de kunde altsaa ikke faa dem, og dette var det tyske eksport-forbuds skyld. Hadde skylden ligget alene paa den britiske blokale, da kunde der hos os

ha reist sig en slik uvilje mot denne blokade at det kunde ha forandret hele den internationale situation.

Tyskerne forbød ogsaa utførsel av potaske. De haabet derved at faa de For. Stater til at bryte den engelske blokade, og de tilbød at sende os potaske i bytte for bomuld og fødevarer. Tyskerne paastod at potaske blev brukt i fabrikationen av ammunition, og de vilde derfor i intet tilfælde tillate utførselen medmindre varen blev sendt til den amerikanske regjering selv, og man fik garanti for at den kun skulde benyttes i fabrikationen av gjødningsstoffer, og det under tilsyn av tyske inspektører. Men disse forhandlinger førte ikke til noget resultat, og siden krigens begyndelse har potaske ikke været sendt fra Tyskland til Amerika. Tilstrækkelig til behovet ved fabrikation av sprængstof faar dog nu vort land ved at brænde tang paa Stillehavskysten, fra en saltholdig indsjø i det sydlige California og fra en klippeart i Utah som kaldes "alunite". Potaske kan ogsaa utvindes av "feldspar"; men jeg vet ikke om vi endnu har nogen fabrik som gjør dette. Fornylig blev det mig fortalt at vi hadde faat en del potaske fra et nyopdaget felt i Brasilien, og den skal ogsaa være opdaget i Spanien. Jeg vet ikke hvor god denne spanske og brasilianske potaske kan være; men formodentlig vil det tyske syndikat straks forsøke at faa kontrol over disse felter, saa det kan ha den hele handel i sine hænder.

Det var længe efter krigens utbrud at Storbritannien erklærte bomuld at være krigskontrabande. Grunden til utsættelsen var vist den, at

man nødig vilde irritere de For. Stater. Imens fik Tyskland sikret sig en masse bomuld, som straks eller senere skulde brukes i fabrikationen av krudt. Nu da de ikke kan faa bomuld, paastaar tyskerne at de faar krudt av likesaa god kvalitet ved at benytte træmasse i stedet for bomuld. Om dette forholder sig saa, kan jeg ikke vite absolut sikkert.

Tyskland hadde før krigen søkt ved alle midler at stænge det tyske marked for amerikanske varer. Som tidligere nævnt bruktes endog de prøisiske statsbaner som hjælp til at skape et oljemonopol i Tyskland og frita det for konkurranse med amerikansk olje. Samme metode er befulgt med andre varer, saasom trælast, der ellers kunde indføres fra Amerika. Regulationene for kjøtinspektion o. l. har tildels været mere effektive end høie toldsatser i at holde amerikanske varer ute av de tyske markeder.

Kjøtregulationen bestemmer at hver særskilt pakke kjøt maa aapnes og undersøkes, og naturligvis, har man fundet at en pølse er laget av hundekjøt, vil jo ingen spise pølse efter den tid. Den tyske told behandlet ogsaa amerikanske epler paa en uretfærdig maate. Jeg var heller ikke istand til at faa den tyske regjering til at fastsætte en lavere told paa hermetisk nedlagt laks, der dog burde være et kjært tillæg til den tyske matforsyning.

Den tyske lønsarbeider, som blir hundset og holdt for nar fremfor nogen anden arbeider i verden, har ikke bare liten løn for lang arbeidsdag, men er nødt til at kjøpe sine fødevarer til en ved

tolden fastsat høi pris for at hjælpe de prøisiske junkere og jordeiere. Junkerne forsvarer tolden paa fødevarer og regulationene for at hindre saadanne varers indførsel som nødvendige for utviklingen av det tyske jordbruk, saaledes at folk kan ernære sig ogsaa i krigstider, og dernæst som en opmuntring til landbefolkningen, der skaffer keiseren de bedste tropper.

Efter krigen vil nationene og verdens forretningsmænd staa ansigt til ansigt med nye forhold, som kanske vil nødvendiggjøre hvad vi kan kalde statssocialisme i kjøp og salg av varer.

Ikke længe efter krigens begyndelse satte Tyskland ved en høi told stopper for indførsel av saadanne luksusgjenstande som parfymerier o. l. Hensigten hermed var naturligvis at hindre folk fra at sende penger ut av landet eller ødsle bort sine penger til unytte. Paa samme tid blev der dannet en stor korporation under navnet "Central Einkauf Gesellschaft", eller det centrale indkjøpsselskap. Dette selskap, som er under regjeringens kontrol og bestaar av dertil utnævnte mænd av den civile stand, har en del likhet med hvad vi kalder et "national defence board". Al indførsel av raamateriale maatte gaa gjennem dette selskaps hænder. Vil en mand kjøpe noget saadant for sin fabrik, maa han altsaa kjøpe gjennem dette "Einkauf Gesellschaft". Jeg har talt med medlemmer av selskapet, og alle var enige om at systemet vil bli fortsat ogsaa efter krigen.

Dersom for eks. en mand i Tyskland ønsker at kjøpe en automobil, et perlebaand, en kasse lugtevand, vil der bli sagt ham: "Du har lov til at

kjøpe det dersom du kan faa kjøpt det herhjemme; men dersom du maa bestille det fra Amerika eller fra Paris, faar du være det foruten." Paa denne maate vil Tyskland bevare sit guldforraad, og man vil forhindre folk fra at bruke penger til liten eller ingen nytte, eller tvinge dem at bruke sine penger til bedste for den hjemlige industri.

Paa den anden side, dersom en mand ønsker at kjøpe raamateriale — kobber, bomuld, lær, hvete eller andet saadant —, faar han ikke lov til at kjøpe det i utlandet for egen regning. Det nævnte "Gesellschaft" vil sørge for at alle som vil kjøpe, maa indlevere sine bestillinger inden en viss dato. Saa vil selskapet kunne regne ut akkurat hvor meget der trænges, og en av dets repræsentanter kan da reise til Amerika og kjøpe, for eks. de fire millioner baller bomuld eller de to hundrede millioner pund kobber.

Den tyske idé er at dette store centrale selskap vil kunne tvinge de utenlandske forretningsfolk til at konkurrere med hverandre i sin iver for at faa solgt sine varer. Den ene tyske kjøper vil ha greie paa akkurat hvor billig varen kan sælges. Man mener at den ene tyske kjøper, som skal ha en saa stor masse varer, vil ha bugten og begge enderne og faa varerne billigere end om de mange tyske kjøpere skulde handle i aapent marked med de mange amerikanske sælgere.

Naar man saaledes har kjøpt alle varerne under ett, vil disse bli delt mellem de kjøpere som indleverte sine bestillinger til det store selskap, og hver enkelt vil da ha at betale sin forholdsmæssige andel av omkostningene ved handelen og kan-

ske et beløp i tillæg til bedste for rikets offentlige kasse.

Før krigen var der en tysk fabrikant som tok mig gjennem sin fabrik, hvor han hadde femten tusen mandlige og kvindelige arbeidere, og viste mig uhyre oplag av kobbervarer. Saa sa han: "Vi kjøper dette kobber i Amerika for halvanden cent pundet mindre end vi ellers maatte betale, fordi vor regjering tillater os at danne en kombination av kjøpere, medens Deres regjering ikke tillater sælgerne at danne en saadan kombination. Dere har en mængde dumme folk, som av misundelse over de rike vedtar love til at forhindre de handelskombinationer som er den naturlige betingelse for al industriel utvikling."

Den maate paa hvilken den tyske regjering nu under krigen har haandtert penge- og vekselforretningen, er et andet eksempel paa hvordan regjeringens samlede magt brukes til bedste for det hele folk.

Naar jeg det første aar av krigen skulde ha penger til bruk i Tyskland, skrev jeg en check, i tre eksemplarer, paa min bank i New York og sendte en av mine mænd med den til de forskjellige banker i Berlin for at sælge den der hvor han kunde faa mest for den i tyske penger. Men saa kom den tyske regjering og blandet sig op i den handel. Den keiserlige bank skulde bestemme kursen hver dag, og det blev forbudt andre banker eller personer at kjøpe eller sælge til en høiere eller lavere kurs. At denne lovbestemte kurs var falsk og ordnet til fordel for Tyskland, fik jeg ved en anledning bevis for. Den officielle kurs var den-

gang 5.52 mark for en dollar; men jeg sendte mine amerikanske checks til Holland og fik hollandske penger for dem og kjøpte derpaa tyske penger med de hollandske, og fik paa den maate 5.74 mark for hver dollar. Og like før jeg forlot Tyskland, solgte jeg en del amerikansk guld til en tysk bank efter en kurs av 6.42 mark for en dollar, skjønt den officielle kurs den dag var 5.52, og skjønt kjøperen ingen renter kunde faa for dette guld før krigen er endt, eftersom utførsel av guld er forbudt. Man ser at tyskerne den dag ikke satte sine egne penger synderlig høit.

Det eneste som efter krigen vil kunne opretholde rimelige priser for amerikanske produkter, er tilladelse til at danne store kombinationer for salget av varerne til utlandet. Kongressen har nu for sig et forslag, kaldt Webb-billen, om at tillate saadanne kombinationer. Man faar haabe at det blir vedtat, da det aabenbart vil være til gavn for de amerikanske producenter av raamateriale, fødevarer og fabrikvarer.

Det var en av vore pligter at faa tilladelse til at eksportere fra Belgien saadanne handelsvarer som eiedes av amerikanere, men hadde været beslaglagt av Tyskland. I flere tilfælder fik vi ordnet det; men i andre tilfælder overtoges varerne av den tyske regjering, som da betalte de amerikanske eiere for dem.

Var der eiendom som tilhørte folk av de andre krigførende lande, saa overtok Tyskland bestyrelsen av den. I alle tilfælder hvor flertallet av aktierne i en tysk korporation eiedes av en anden korporation eller av personer i et av de fiendtlige

lande, blev bestyrelsen av en saadan korporation lagt i tyske hænder. Man gik ikke altid saa langt tilbake som til de virkelige eiere av aktierne. Det kunde ofte hænde at flertallet av aktierne i en tysk korporation eiedes av en engelsk korporation, og at de fleste av dennes aktionærer var amerikanere. I et saadant tilfælde negtet den tyske regjering at ta hensyn til de amerikanske eiere av de engelske aktier, men overtok eiendommen som om den engelske korporation var den virkelige eier.

I betragtning av den lave arbeidsløn for lang arbeidsdag og til ualmindelig dygtige arbeidere, og med intet forbud mot kombinationer og samarbeide, er det vanskelig at begripe at tyskerne, som holdt paa at faa fat i alle pengene i verden, vilde tillate sit militære autokrati at drive dem ind i en krig.

Dersom vi efter denne krig skal vente at beholde vor del av verdenshandelen, maa vi vist revidere somme av vore ideer om de saakaldte trusts og Sherman-loven. I Tyskland har man ikke blot tillatt, men opmuntret dannelsen av trusts eller handelskombinationer. Man kalder dem "carteller", og forskjellen mellem en amerikansk trust og en tysk cartel er væsentlig den at den første har et centralstyre, hvis hverv det er at utrydde alle konkurrenter, medens den tyske cartel er en kontraktmæssig kombination av konkurrentene for et bestemt antal aar. I den tid faar hvert medlem sin bestemte andel av den hele produktion og fortjenesten. Den tyske cartel kan derfor, som vor generalkonsul Skinner træffende har bemerket, lignes med en konføderation der er dannet efter gjensi-

dig overenskomst for en viss bestemt tid, og kun kan fornyes dersom medlemmene selv ønsker det.

Det tør hænde at konkurranse er en levning av barbariet, og at et av de første tegn paa en høiere civilisation er forsøket paa at bli kvit den opslitende kappestrid. Debattene viser at da vor kongres vedtok Sherman-loven, var det ikke meningen at forbyde samarbeide mellem folk i samme forretning, men bare at forhindre en sammenslutning av saadanne som derved vilde faa enekontrol over en bestemt forretning eller visse produkter. Det er let at forstaa hvorfor en sammenslutning av alle landets kulgruber skulde være forbudt; men det lar sig vanskelig begripe hvorfor konkurrenter i tobaksforretningen ikke skal ha lov til at slaa sig sammen om den, da tobak kan avles paa store strøk utover landet, saa et monopol i den vare er en umulighet.

De tyske domstoler har erklæret, at dersom prisene er saa lave at de vilde bli ruinerende for fabrikantene av omhandlede varer, maa en "cartel" betragtes som et berettiget vaaben til selvforsvar. De tyske handelslove har det maal, som synes at være det rette og logiske, nemlig at sætte en stopper for uretfærdig konkurranse.

Saalænge der ikke kan bil tale om et monopol, vil der altid bli konkurrenter naar en kombination har altfor stor fortjeneste, og de konkurrerende selskaper eller personer skulde ved lov beskyttes mot den fare at prisen tvinges ned i den hensigt at tvinge dem ut av forretningen. Og dog er det vel saa at en handelskombination som hensynsløst vil utrydde sine konkurrenter, kan bli en værre tyran

end selve et monopol. Det er, synes jeg, noksaa problematisk. Saken fortjener den mest grundige undersøkelse.

Den amerikanske trusts maal er at tyne sine konkurrenter; maalet med den tyske cartel er at tvinge konkurrentene til enig samarbeide.

Den tyske regjering selv blir i virkeligheten en del av disse "carteller". Den tok saaledes aktiv del i potaske-syndikatet, da man slog en strek over visse amerikanske kjøperes kontrakter med de tyske producenter, og alle de tyske og østerrikske gruber som producerte potaske, blev tvunget ind i en stor forening. Likeledes da regjeringen, saaledes som jeg tidligere har forklaret, søkte at skape et monopol og sikre sig kontrol over oljehandelen i hele landet.

Den nylig istandkomne kombination av Tysklands farvestof-industri, med det bestemte maal at møte og ødelægge den amerikanske konkurranse efter krigen, er interessant som eksempel paa den tyske fremgangsmaate. I mange aar var denne industri i Tyskland praktisk talt kontrolert av seks store selskaper, av hvilke enkelte kunde ha op til fem hundrede kemikere ansat i den rent videnskabelige del av arbeidet. I 1916 gjorde disse seks selskaper en overenskomst om en nærmere sammenslutning ikke blot for salget av sine varer, men ogsaa for en gjensidig utveksling av nye ideer og handelshemmeligheter. I aarevis forsynte disse selskaper alle verdens lande med farvestoffer og andre kemiske produkter, og desuten ogsaa med mediciner som deres kemikere hadde opdaget og tilvirket av kulbek eller noget saadant. De var bare

simple patent-mediciner, men kom i handelen som store og helsebringende medicinske opdagelser. "Badische Anilin und Soda Fabrik", med en aktiekapital av 54 millioner mark, betalte i de ti aar fra 1903 til 1913 et utbytte av gjennemsnitlig mere end 26 procent.

Farvestoffabrikanter Lucius & Bruning i Hoeckst, nær Frankfurt, med en kapital av 50 millioner mark, betalte i samme tidsrum et utbytte av mere end 27 procent aarlig, og Bayer & Co.s kemiske fabrik nær Köln betalte paa samme tid over 30 procent aarlig paa sin aktiekapital av 54 millioner mark.

Tyskernes store held i handelsverdenen de sidste 40 aar skyldes for en stor del den omstændighet at hver fabrikant, hver opfinder, hver eksporthandler visste at regjeringens hele vegt og magt stod bak ham i hans arbeide for at utvide sin forretning. Paa samme tid har forretningsmænd i Amerika været næsten vetskrømt av stadige forfølgelser. Og hvad der var en forbrydelse ifølge retskjendelser i den ene del av landet, kunde i andre dele av landet være en fuldt ut lovlig handling.

Dersom vi efter krigen skal staa os i den skarpe konkurranse med Tyskland, maa vi lære at betragte saken fra nye synspunkter. Der er, for eks., spørsmaalet om frihavner. Kongresrepræsentant Murray Hulbert har fremsat en resolution der paalægger finansministeren, krigsministeren og handelsministeren at rapportere til kongressen angaaende ønskeligheten av frihavner indenfor grænserne av det amerikanske toldvæsen. I Tyskland har man i lang tid hat slike frihavner, skjønt landet har be-

skyttelsestold. I en frihavn kan raamateriale indføres, omdannes til en fabrikvare og saa utføres igjen. Dette er selvfølgelig til stor fordel for landet, da saadan toldfri indførsel og den derpaa følgende fabrikvirksomhet og utførsel skaffer fabrikantene stor fortjeneste og skaffer mange arbeidere en lønnende beskjæftigelse. Derved forbedres disse arbeideres, og likeledes alle de andre arbeideres kaar. Det er jo en klar sak, at med hver arbeider som ansættes i en industri der ikke vilde være til dersom man ikke hadde disse frihavner, formindskes konkurransen i det almindelige arbeidsmarked, og stillingen blir bedre for alle arbeidere.

Skjønt vi ikke har frihavner i vort land, har man jo forsøkt ved hjælp av hvad der kaldes "drawbacks", at skaffe somme industrier samme fordel som om vi hadde saadanne havner. Importører av raat sukker fra Cuba maa saaledes betale told paa dette sukker naar det kommer hertil; men de faar tolden tilbakebetalt naar et tilsvarende kvantum raffinert sukker sendes til andre lande.

Fornylig har der været rettet et angrep mot dette system, men bare forsaavidt som det gjælder handelen med sukker. Og enkelte aviser har behandlet saken som om disse sukkerfabrikanter paa en uretmæssig maate begunstiges av regjeringen, medens disse "drawbacks" i virkeligheten bare sætter fabrikantene istand til at drive sin eksportforretning omtrent paa samme vis som om vi hadde frihavner i likhet med det tyske system.

Dersom man forbyder "drawbacks" i denne og

andre industrier, vil det formodentlig resultere i at drive disse industrier til at finde sig nye hjem i Canada eller andetsteds, hvor systemet, der svarer til frihavnene i Tyskland, er tillatt.

Like før jeg forlot Tyskland, hadde jeg en samtale med en ammunitionsfabrikant som har omtrent 18,000 arbeidere i sit brød, og som før krigen fabrikerte andre varer. Jeg spurte ham hvordan regjeringen behandlet ham og andre saadanne fabrikanter. Han sa at de fik lov til at beregne sig god fortjeneste, skjønt der rigtignok var en tung skat at betale paa ekstra-fortjenesten som følge av krigen. Regjeringen opmuntret alle fabrikanter, sa han, til at fabrikere netop hvad nationen trængte for krigen, og fabrikantene vilde gjøre dette saa længe der bare var spørsmaal om hvor stor eller hvor liten en del av fortjenesten de fik beholde. Hadde regjeringen derimot sat prisene saa lavt at der kunde være tvil om hvorvidt der overhodet vilde bli nogen fortjeneste for fabrikantene, da vilde produktionen av krigsmateriale ikke været saa stor som den nu var det i Tyskland.

Denne skat paa fortjenesten ved produktion av krigsfornødenheter har faktisk været omtrent den eneste slags skat i Tyskland nu under krigen. Ellers har den tyske politik været at betale krigsomkostningene ved at opta store laan fra folket selv efter bemyndigelse av riksdagen. Ifølge min beregning maa disse laan med gjælden for de løpende utgifter nu dreie sig om noget saadant som 80 milliarder mark eller seksten billioner dollars.

I lang tid gik tyskerne og drømte om at krigens kostende skulde betales ved den skadeserstatning

som Tyskland efter krigen skulde indkassere hos de beseirede nationer. Dette blev antydet av Heffelrich, som i en tale i riksdagen den 20de august 1915 lot falde disse ord: "Ønsker vi at ha magt til at avgjøre fredsbetingelserne i overensstemmelse med vore interesser og behov, maa vi ikke glemme krigens kostende. Vi maa ha for øie at der saavidt mulig ikke maa hvile nogen byrde paa folkets fremtidige virke. De som er ansvarlige for denne krig, har fortjent denne blyvegt av billioner, og i fremtiden faar de og ikke vi trælle under denne vegt."

Heffelrich mente naturligvis at det var Tysklands fiender som hadde ansvaret for krigen; men ellers har han vist uten at ville det vist sig som en sand profet. Denne "blyvegt av billionene" som krigen har kostet Tyskland, vil efter krigen komme til at hvile paa Tyskland, der er det sande ophav til denne verdenskatastrofe.

I december samme aar uttalte den samme Heffelrich den trøstefulde tanke, at siden tyskerne brukte de laante penger i Tyskland, vilde denne gjæld aldrig bli trykkende for det tyske folk. "Vi betaler næsten alle pengene til os selv," sa han, "medens fienden faar sine laan fra andre lande, — en garanti for at vi i fremtiden vil beholde overtaket."

Denne heffelrichske og tyske tro er en av krigens besynderlige drømmer. De tyske krigslaan har for størstedelen været tegnet av landets store og pengesterke selskaper, av sparebankene og de andre banker, av livs- og brandforsikringsselskaper osv.

Og saa har man faat disse laan tegnet ved hvad man paa børsen kalder "pyramiding", nemlig saaledes: En mand som ved optagelsen av første laan tegnet sig for 100,000 mark, kunde ved optagelsen av det næste laan ta de tidligere kjøpte bonds til sin bank, og dersom han da lovte at bruke pengene til kjøp av nye bonds, kunde han ved at stille de første som sikkerhet faa laant 80,000 mark. Og slik kunde han fortsætte for hvert nyt statslaan. Landenes nationalformue vokser aar for aar, og skjønt man ikke let kan utregne det nøiagtige beløp, kan man dog saa nogenlunde nær bestemme den aarlige stigning. Likesom et stykke jord under normale forhold, foruten ved de avlede produkter at betale for hvad der kostes paa det, ogsaa stiger i værdi, saaledes er der en aarlig tilvekst til hvert lands samlede formue. Fagmænd paa det omraade har fortalt mig at Tysklands nationalformue i rigtig gode fredstider kanske kan forøkes med op til 10,000 millioner mark paa et aar, altsaa omtrent to billioner dollars.

Men naar nu den aarlige rente i Tyskland overstiger den aarlige forøkelse av nationalformuen, maa landet engang bli socialt og endog moralsk bankerot. Er det ute av stand til at betale de laante penger tilbake, saa falder jo tapet paa dem som laante sine penger til regjeringen, og det kan være en lønsarbeider eller liten kapitalist som saaledes i sin alderdom blir sat paa bar bakke. Og like ilde kan det bli for den som kjøpte livsassuranse eller satte sine penger i en sparebank. Maa banken gjøre fallit fordi krigslaanet ikke tilbakebetales, saa kommer landet i den stilling at de ar-

beidsføre folk maa trælle for at betale noget av renterne paa landets gjæld, efter at ha beholdt nok til saavidt at holde sig og sine i live, og de gamle og unge som intet kan fortjene, og som har tapt hvad de engang sparte sammen, blir bare en byrde paa fattigkassen.

Bare renterne paa Tysklands krigslaan beløper sig allerede til fire tusen millioner mark aarlig. Saa har man landets tidligere gjæld og hvad der skyldes av de enkelte stater og byer. Alle disse har under krigen forøket sin gjæld ved at opta store laan til hjælp for de fattige. Og saa vil man ved siden av al denne rente ha utgiftene til regjeringen og til hæren og flaaten.

Naar den almindelige intelligente tyske forretningsmand nøkternt betragter dette, og det ogsaa gaar op for ham at Tyskland ikke kan gjøre sig haab om skadeserstatning fra andre lande, vil han være paa god vei til at forstaa at man for enhver pris maa slutte fred.

KAPITEL XIV

VORT ARBEIDE FOR TYSKERNE

TYSKLANDS interesser i Frankrike, Storbritannien og Rusland blev lagt i hænderne paa vore amerikanske ambassadører i de lande. Dette skapte meget arbeide for os i Berlin, da vi maatte være mellemmænd mellem disse ambassadører og den tyske regjering. Jeg fandt det nødvendig at oprette et eget departement for denne del av arbeidet. I spidsen for det stod Barclay Rives, som i mange aar hadde tjent i vort lands diplomati, og som ved krigens begyndelse blev en av mine assistenter. Da han i et halvt snes aar og mere hadde været sekretær hos vor ambassadør i Wien, talte han tysk til fuldkommenhet og hadde en utstrakt bekjendtskapskreds i Tyskland og Østerrike. Forespørsler med hensyn til tyske krigsfanger og forhandlinger om forholdene i de andre landes fangeleire og andet saadant sorterte under ham.

For eksempel: Da tyskerne faldt ind i Frankrike, var der en tysk kavaleripatrulje bestaaende av to officerer, von Schierstaedt og grev Schwerin, og endel menige, som trængte frem like til skogen Fontainebleau i syd for Paris. Der kom de fuldstændig bort fra andre tyske tropper og drev i dagevis omkring inde i skogen. De tok en del

levnetsmidler fra stedets folk. De tok ogsaa, tror jeg, en gammel kappe for en av officerene, som hadde mistet sin, samt en vogn for en av sine mænd, som var saaret. Efter at de hadde overgit sig til franskmændene, blev de to officerer stillet for en fransk krigsret under anklage for tyveri og dømt til at degraderes og at sendes til Cayenne, Djævleøen, hvor Dreyfus i sin tid var fange. Tyskland protesterte av al magt mot denne dom, og vor udmerket dygtige ambassadør i Paris, William C. Sharp, forhandlet om saken med det franske utenrikskontor og fik forhindret officerenes transportation til Djævleøen. De og deres mænd sendtes dog til et krigsfængsel, hvor de behandledes som straffanger, og dette vakte megen indignation over hele Tyskland. Officerene hadde i sit eget land mange mægtige venner som tok sig av deres sak. Der var bitre artikler og karrikaturtegninger i de tyske aviser.

Jeg sendte Mr. Rives til Paris med paalæg om at forbli der indtil han hadde faat se disse officerer. Han opholdt sig i Paris i flere uker og fik da endelig gjennem Mr. Sharp tilladelse til at besøke dem i deres krigsfængsel. Senere viste Frankrike tilbøielighet til at gi efter i denne sak. Det gjaldt bare at finde en vei paa hvilken de kunde gjøre retræt paa en pyntelig maate. Da Schierstaedt imens var blit sindssyk, foreslog Mr. Sharp, tror jeg det var, en pen maate paa hvilken man kunde klare vanskeligheten. Siden Schierstaedt nu var sindssyk, kunde det formodes at han hadde været det allerede dengang han vandret omkring i Fontainebleau. Han hadde da overkommandoen,

og den anden officer og mændene under ham kunde ikke trækkes til ansvar for at ha adlydt hans befalinger. Følgen blev at Schwerin og de andre mænd sendtes til en almindelig fangeleir. Frankrike var saa venlig at sende Schierstaedt tilbake til Tyskland, hvor han kom sig saavidt at han kunde indfinde sig hos os og takke for hvad vi hadde gjort for ham.

Jeg søkte saa godt jeg kunde at være ogsaa tyskerne til hjælp. Vi stod dem bi med at faa fanger utvekslet og med at ta vare paa tysk eiendom i de fiendtlige lande.

Der gik det rygte i Berlin at tyske krigsfanger fra de tysk-afrikanske kolonier blev tvunget til at arbeide i den dræpende solsteken og blev stygt mishandlet av sine neger-vogtere. Denne sak blev tat op av en av de mecklenburgske storhertuger som hadde været guvernør i Togoland og flittig hadde sendt klær og andet til disse fanger. Tyskland forlangte at fangerne i Afrika skulde sendes til et sted hvor det ikke var saa stekende hett.

En anden kongelig person som tok sig av fangernes sak, var prins Max av Baden. Han er tronarving i Baden, skjønt han ikke er en søn av den regjerende hertug. Han er meget avholdt, og jeg for min del er hans varme beundrer. Naar han er ute paa reiser, har han Emerson's Essays med sig, og han holder sig ajour med alle landes tænkning og fremskridt. Baden maa prises lykkelig som faar en saadan regjerende fyrste. Prins Max var saa retsindig og human at von Jagow, efter hvad jeg har hørt, var stemt for at sætte ham i spidsen for et centralt departement for saker vedrørende krigsfangerne. Jeg var enig med von Ja-

gow deri at alt da vilde gaa pent og menneskelig til. Naturligvis, von Jagow kunde alene med forsigtighet antyde hvor ønskelig en saadan utnævnelse vilde være. Max — prins, tronarving i en av de tyske stater, general i den tyske hær — syntes jo som skapt for en saadan stilling. Men uheldigvis var motstanden i hæren, og særlig blandt de ledende korpskommandanter, saa stor, at von Jagow, efter hvad han fortalte mig, ikke kunde sætte sin plan igjennem. Jeg er sikker paa at hadde prins Max været chef for et saadant departement, vilde Tyskland ikke nu lide under den skjendsel at ha mishandlet sine krigsfanger, og at de to millioner av disse fanger i Tyskland ikke kom til engang at reise hjem med hjertet fuldt av et udødelig hat.

Prins Max var meget hjælpsom i forbindelse med den av mig organiserte og tidligere omskrevne amerikanske mission for tyske fanger i Rusland.

Alle klager fra den tyske regjering med hensyn til behandlingen av tyske fanger o. l. i de fiendtlige lande blev sendt til mig, og jeg lot dem da sende videre til den amerikanske ambassadør som hadde at ta vare paa de tyske interesser i vedkommende land. Alt dette krævde megen brevskrivning og meget kontorarbeide.

Omtrent dagstøt fik jeg besøk av tyskere som hadde venner der var krigsfanger, og som kom for at spørre mig om dem, eller som vilde raadføre sig med mig om forretningsaffærer i Amerika. Alle disse folk viste sig taknemmelige for hvad vi kunde gjøre for dem. Men deres taknemmelighet var dog bare som en draape i det store hav av bitterhet som de styrende hadde været istand til at vække mot Amerika.

KAPITEL XV

BARMHJERTIGHETSARBEIDE

STRAKS krig var erklæret, og millioner av mænd marsjerte ut for at dræpe eller dræpes, var der tusener av mænd og kvinder som tok fat paa det arbeide at hjælpe soldatene, de saarede og de fangne, og deres hjemmeværende familier.

Av saadanne foreninger for barmhjertighetsarbeide var det amerikanske Røde Kors det første som særskilt tiltrak sig min opmerksomhet. Den nationale forening sendte straks to "units" til Tyskland, hvert "unit" bestaaende av tre læger og et dusin sykepleiere. Før de kom, forhandlet jeg med de tyske myndigheter om hvorvidt de vilde ta imot denne hjælp, og hvor de vilde disse arbeidere for det Røde Kors skulde faa sit virkefelt. Javisst vilde man ta imot hjælpen, og den første tanke var at sende et av selskapene til den vestlige og det andet til den østlige front. Den unge mand som skulde staa i spidsen for dette arbeide paa vestfronten, var Goldschmidt Rothschild, ætling av den berømte frankfurtske familie av mangemillionærer. Han hadde før krigen været ansat ved den tyske legation i London. Den tilsvarende mand ved østfronten var grev Hélie de Talleyrand. Begge disse unge mænd talte godt engelsk, hvad der var

en av grundene for deres ansættelse, og begge hai mange venner i England og i Amerika.

Talleyrand tilhørte en gren av den navnkundige franske slegt, men var tysk borger. Paa Napoleons tid bortgiftet den store Talleyrand en av sine nevøer til en prinsesse av Kurland, som med sin søster var arving til fyrstendømmet Sagan i Tyskland. Den unge Talleyrands hustru kjøpte sin søsters andel av arven, og den nye families ætlinger blev prinser av Sagan og hadde ogsaa den italienske titel hertug av Dino og den franske titel hertug av Valençay.

Somme av ætlingene vedblev at bo i Tyskland, og en av dem er altsaa den grev Talleyrand med hvem vi her har at gjøre. Andre bosatte sig i Frankrike. Blandt disse var den sidste indehaver av titelen hertugen av Dino, som blev gift med en amerikanerinde, Miss Curtis, og senere med en Mrs. Sampson, som ogsaa var en amerikansk dame. Det var skik i familien at indehaveren av den fornemste titel, prins av Sagan, lot de to næste arvinger kalde sig hertug av Dino og hertug av Valençay. Før den sidste prins Sagan døde i Frankrike, blev hans søn Hélie gift med Anna Gould fra New York, grev Castellanes fraskilte hustru. Da prins Sagan var død, holdt ifølge en gammel forordning de medlemmer av familien som var tyske borgere, et raad, og med keiserens bifald besluttet de at den arvelige fyrstetitel skulde tilhøre Anna Goulds søn og ikke hendes mand; men sønnen maa, naar han opnaar myndighetsalderen, bli tysk borger.

Anna Goulds mands yngre bror er hertug av

Valençay og har været gift med og faat skilsmisse fra en datter av Levi P. Morton, den forhenværende amerikanske vicepræsident. Skjønt den unge Talleyrand, der blev ansat ved det amerikanske Røde Kors, er tysker, hadde han ingen lyst til at gaa i krigen mot Frankrike, i hvilket land han hadde mange slegtninger og andre venner, og ansættelsen ved det amerikanske Røde Kors var ham derfor meget velkommen.

Da de amerikanske læger og sykepleiere kom til Berlin, blev det besluttet at sende begge "units" til østfronten, hvor den ene skulde ha sit hjem i den schlesiske by Gleiwitz og den anden i nabobyen Kosel. Grev Talleyrand var da med dem, medens Goldschmidt Rothschild fik en post ved den prøisiske legation i Baiern.

Vi hadde en selskabelig sammenkomst for disse læger og sykepleiere. Blandt gjestene var prins Hatzfeld, hertug av Trachenberg, som stod i spidsen for det tyske Røde Kors, og en hel del tyskere forresten som var interessert i barmhjertighetsarbeide. De omhandlede "units" forblev i Gleiwitz og Kosel omtrent et aars tid, eller indtil det amerikanske Røde Kors trak tig tilbake fra Europa.

Ved denne tid hadde jeg hørt meget om tyske fangers lidelser i Rusland. Jeg hadde mange samtaler om denne sak med Zimmermann av utenrikskontoret, med prins Hatzfeld og med tronarvingen prins Max av Baden. Jeg fik endelig ordnet det saa at de av disse amerikanske læger og sykepleiere som ønsket det, skulde sendes til Rusland for at gjøre hvad de kunde for de derværende tyske fanger. Der var ni læger og otte-og-tredive

sykepleiere og sykepleiersker som tilbød sig at reise derhen. Der blev gjort stor stas for dem i Berlin, og de tyske myndigheter forstrakte dem med et stort pengebeløp. Da jeg gjennem vort utenriksdepartement hadde faat den russiske regjerings samtykke, tok de fat paa reisen fra Berlin til Petrograd. De tyske myndigheter og folket i det hele var meget glade over denne ordning. Prøisiske officerer var tilstede ved jernbanetogets avgang og gav blomsterkranser til sykepleierskerne. Det er meget at beklage at der i Rusland blev lagt alleslags hindringer iveien for denne missions arbeide. Det var kun med den største vanskelighet at den fik lov til at bestille nogetsomhelst. Mange av medlemmene fik dog anledning til at komme de tyske fanger til hjælp. I en russisk by var der saaledes internert omtrent fem tusen tyskere, og en av vore læger fik sig utnævnt til bylæge, og sammen med en del av de amerikanske sykepleiersker var han istand til at utføre et stort arbeide for den tyske befolkning. Andre av vore sykepleiere kom frem helt til Tomsk i Sibirien, og atter andre var spredt utover landet.

Hadde denne mission under dr. Snoddy faat lov til at drive sit barmhjertighetsarbeide efter den oprindelige plan, vilde den ikke blot ha gjort meget godt for de tyske krigsfanger, men vilde ha hjulpet meget til at fjerne den tyske bitterhet mot amerikanerne. Selv som det var, blev den uten tvil til adskillig hjælp for fangerne.

Ved ankomsten til Berlin paa hjemreisen fra Gleiwitz og Kosel fik lægerne og de andre allesammen det tyske røde kors's orden, anden klasse, og

de som hadde været i Østerrike, blev gjenstand for samme utmerkelse fra dette lands regjering.

Blandt dem som under denne krig ofret sig for barmhjertighetsarbeide, staar ingen høiere end Herbert C. Hoover.

Jeg kan ikke finde ord til at uttale min beundring for denne mand, hvis store organisationstalent blev stillet i humanitetens tjeneste. Alverden vet hvad han har utrettet i at skaffe tilveie levnetsmidler for folket i Belgien og det nordlige Frankrike. Mr. Hoover bad mig om at la mig ansætte som en av formændene i den internationale kommission for Belgien, og det var mig en glæde at ha anledning i Berlin til at støtte hans bestræbelser. Der var en hel del forretninger i forbindelse med kommissionens arbeide. Jeg hadde mange underhandlinger med myndighetene om at avverge fare for kommissionens fartøier og andet av den slags. Mr. Hoover og jeg gjorde kansleren vor opvartning og søkte at faa ham til at eftergi den mulkt av 40 millioner francs maanedlig som tyskerne hadde ilagt Belgien. Dette vilde kansleren imidlertid ikke gaa med paa. Senere, i april 1915, fik jeg anledning til med egne øine at se den dygtighet hvormed Hoover og hans assistenter tok sig av fordelingen av levnetsmidler blandt belgierne og desuten blandt franskmændene i de distrikter som var i fiendens hænder.

Mr. Hoover hadde sikret sig flinke medarbeidere, Vernon Kellogg og andre, og i Amerika hadde han loyal understøttelse av slike mænd som A. J. Hemphill.

Ernest P. Bicknell, der først hadde været i

Tyskland som repræsentant for det Røde Kors, kom dit igjen tidlig i 1915 som repræsentant ogsaa for Rockefeller Foundation. Sammen med ham kom Wickliffe Rose av samme "foundation", og med dem tok jeg fat paa spørsmaalet om hjælp for folket i Polen. Mr. Rose og Bicknell reiste sammen til Polen og fik med egne øine se hvor nødvendig det var at gjøre noget for polakkene. Der blev holdt et møte i riksdagsbygningen. I dette møte deltok saadanne som prins Hatzfeld, direktør Gutmann av Dresdener Bank, geheimeraad Lewald av indenriksministeriet og mange andre, som repræsenterte regjeringen eller hæren eller Tysklands pengemagt. Hjælpekomiteen for Polen blev da organisert med mig som formand. Av medlemmene kan nævnes den spanske ambassadør, biskoppene av Posen og av Cracow, Jacob H. Schiff av New York. Det virkelige, praktiske arbeide blev lagt i hænderne paa tre mænd, Warwick, Greene og Wadsworth.

Sammen med Rose og Bicknell utarbeidet jeg enslags traktat, idet jeg hadde for øie særlig at undgaa visse vanskeligheter som hadde været iveien for vort arbeide i Belgien. Hovedpunktet i denne traktat var det, at den tyske regjering skulde love ikke at opkræve penger eller levnetsmidler indenfor det distrikt som vi skulde ta os av, hvilket distrikt indbefattet den av tyskerne okkuperte del av Polen indenfor en linje femti kilometer bakenfor selve slaglinjen. Den ene undtagelse var at man hadde lov til at ilægge en mulkt hvor en kommune enkeltvis og som helhet hadde gjort sig skyldig i overtrædelse av Haag-konventionens bestem-

melser. Rockefeller Foundation lovte for sin del at betale alle utgiftene ved selve arbeidet. Efter at denne overenskomst var forelagt general Hindenburg og var bifaldt av ham, blev den underskrevet av dr. Lewald for den tyske regjering, av Mr. Bicknell for Rockefeller Foundation og av mig som repræsentant for den polske hjælpekommission.

Arbeidet paabegyndtes straks under dette arrangement. Vi søkte at faa kjøpt levnetsmidler i Holland og Danmark, men der var ikke mange at faa i de lande. Og da de allierte ikke vilde tillate fødevarer at bli sendt til Tyskland i dette øiemed, kunde vi intet videre gjøre. Senere, da de allierte vilde tillate det, var det den tyske regjering som vægret sig ved at fornye traktaten og negtet at gi noget løfte om at de tyske tropper ikke skulde proviantere i den okkuperte del av Polen. Under omstændighetene kunde man jo ikke vente at de allierte vilde tillate fødevarer at bli sendt derhen. Det vilde bare hat tilfølge at tyskerne her, likesom i Nord-Frankrike, vilde ta for eget bruk, for troppene og Tysklands øvrige befolkning, de i Polen producerte fødevarer og la polakkene leve av hvad der blev sendt dem fra andre lande, medens de kanske blev tvunget til at dyrke sin jord for at avle matvarer for tyskerne.

Der er ingen tvil om at polakkene har maattet døie meget ondt i denne krig. Naar det altsammen blir bekjendt, vil verden bli forfærdet ved tanken paa polakkenes lidelser. Det er synd at det gik istaa med de forskjellige planer til at hjælpe dem. Indtil den tid jeg forlot Tyskland, fortsatte dog Rockefeller-kommissionen med at yde dem en

del hjælp. Den var saaledes istand til at indføre en del kondensert melk for barnene i det ulykkelige land.

Forhandlingene om disse ting bragte mig i berøring med endel polakker som bodde i Berlin. De var levende interessert i at gjøre alt mulig for at hjælpe sit land. Her faar jeg ogsaa uttale min beundring for Rockefeller-kommissionens arbeide i Europa. Ikke blot var dens arbeidsplan udmerket og praktisk, men mændene som var sat i spidsen for arbeidet, var uten undtagelse udmerket dygtige og retsindige i alle maater.

Som tidligere nævnt var der en del amerikanske aviser som drev gjøn med mig fordi jeg som svar paa en henvendelse fra den saakaldte "League of Mercy" hadde pekt paa nødvendigheten av en del arbeide for krigsfangerne. Jeg vet ikke om det var mit svar som blev foranledning til det herlige arbeide der er utført av dr. John R. Mott og hans medarbeidere, men det kan ogsaa være det samme. Hovedsaken er at dette arbeide av den amerikanske Unge Mænds Kristelige Forening har været av stor betydning for krigsfangerne overalt i Europa. Efter at ha tjent paa en mexikansk kommission drog dr. Mott til Rusland som medlem av en lignende kommission for dette land.

Dr. Mott hadde dygtig assistanse i presten Archibald C. Harte, og de optok dette arbeide for Y. M. C. A. Pengene kom, har jeg hørt, fra McCormick-familien i Chicago, Cleveland H. Dodge, John D. Rockefeller og andre. Harte sikret sig tilladelse fra de tyske myndigheter til at bygge forsamlingshus og til at arbeide i de tyske fange-

leire. Da han hadde faat ordnet dette i Tyskland, reiste han til Rusland, hvor han fik truffet samme ordning.

Det er mig fortalt at de tyske fanger i Rusland i den første tid hadde megen frihet og levde uten bevogtning i sibiriske landsbyer, hvor de for meget rimelig pris kunde kjøpe melk, brød, smør, egg og honning. Senere begyndte man at holde dem fanget i barakker, og da blev deres stilling meget sørgelig. I vintertiden varer natten fra midt paa eftermiddagen til midt paa formiddagen. Jeg fik ikke selv se nogen fangeleir i Rusland. Arbeidet i dem var omtrent det samme som det Harte og hans medhjælpere med stor dygtighet og troskap utførte i Tyskland.

Jeg var ganske særlig interessert i dette arbeide for tyske fanger, da jeg haabet at det vilde hjælpe til at rydde væk tyskernes bitterhet mot Amerika. Jeg gjorde derfor alt jeg kunde for ikke blot at staa Harte bi i hans arbeide, men for at faa organisert og sendt de ovenfor nævnte læger og sykepleiere til de tyske krigsfanger i Rusland.

Mr. Harte kunde naturligvis ikke række alle fangeleire i Tyskland. Han gjorde meget for at øke det legemlige og aandelige velvære blandt de civile engelske fanger i Ruhleben nær Berlin. Den amerikanske Y. M. C. A. opførte her en stor bygning for religiøse sammenkomster, foredrag og teaterforestillinger, med læse- og skrivebord for fangerne. I bygningen var der ogsaa en god boksamling.

Som grener av foreningens mangeartede arbeide kan nævnes: det religiøse arbeide, almindelig op-

lysning, arbeide i verksteder og haver, kropslige øvelser og sport, egen matlagning for de syke, læsning og musik, med orkester, sangkor og andet saadant. Da jeg forlot Tyskland, var der mange av arbeiderne for denne Unge Mænds Kristelige Forening som reiste med mig hjem til Amerika.

De tyske kvinder har under denne krig gjort et storartet arbeide. De tok fat paa arbeidet for det Røde Kors, med at skaffe tilveie bandager og andre fornødenheter for hospitalene. Første dag av hærens mobilisation var der mange unge kvinder ved hver jernbanestation i landet med mat og drikke for de gjennemreisende soldater. Ved knutepunkter for banerne og ved stationene i de store byer hadde disse kvinder av det Røde Kors varme maaltider at forære til soldatene. Og paa disse steder var der ogsaa kvinder som forstod at forbinde saar og yde anden saadan mindre vanskelig lægehjælp.

Frau von Ihne, den berømte arkitekts hustru, oprettet paa Bellevuestrasse et hjem for blinde soldater, hvor de undervises i at flette kurver, gjøre sopelimer, koster og lignende.

Tyske kvinder som hadde hjem ute paa landet, omdannet disse til hjem for saarede soldater som holdt paa at komme til kræfter igjen. Den vigtigste av de mange foreninger var maaske den saakaldte nationale "Frauendienst", der blev organisert samme dag som krigen begyndte. Hjælpen som staten ydet til soldatenes hustruer og barn, blev utdelt fra stationer i Berlin. I nærheten av alle disse stationer oprettet "Frauendienst" et kontor, hvor der altid var kvinder tilstede som forstod at gi sol-

datenes hustruer hjælp og gode raad. Man hadde fortegnelse over alle mennesker indenfor distriktet med opgaver over deres kaar. Der var, tror jeg, den tid jeg reiste hjem fra Tyskland, ikke mindre end syv tusen kvinder i Berlin som arbeidet med at undervise husmødrene i den nye kunst at koke uten melk, egg eller smult, og som hadde tilsyn med at barnene fik tilstrækkelig melk. Det er disse kvinder som maa ha æren for at dødsfaldsprocenten blandt barn i Berlin nu under krigen har været mindre end før.

Under en krig forrykkes jo alslags forretning. Folk kjøper mindre av luksusgjenstande, og arbeiderne mister sin bestilling. I Tyskland gjorde "Frauendienst"-foreningen i forbindelse med arbeidskontorene alt mulig for at finde nye pladser for de arbeidsløse. Og kvinder fik midlertidig understøttelse og undervistes i nye haandverk. Mange ansattes i arbeidet med at sende matvarer og andet godt til soldatene ved fronten og til tyske krigsfanger i andre lande.

Den amerikanske handelsforening og vor legation fik oprette en restauration til gratis bespisning av fattigfolk i et av de fattigste strøk i Berlin. Her fik omtrent to hundrede personer daglig sin middag i en med flag og blomster smykket spisesal. Dette blev fortsat ogsaa efter vor avreise.

I julen 1916 besøkte Mrs. Gerard og jeg dette kjøkken og spisekvarter sammen med Mr. og Mrs. Wolf, general von Kessel og en av dennes døtre. Foræringer utdeltes til barnene, og mødrene fik anvisning paa en del varer fra en av de store butikker. Man sang tyske julesalmer, og da et av

de tyske smaabarn holdt en bøn om at der snart maatte bli fred, var der neppe et tørt øie i forsamlingen.

Mange prinsesser og andre damer av den tyske adel oprettet sine egne hospitaler ute paa krigsmarken og syntes at drive det arbeide med stort held og megen dygtighet.

KAPITEL XVI

HVORDAN TYSKLAND HATER OS

VED en middag i Paris under min hjemreise fra Berlin, februar 1917, traf jeg den berømte italienske historiker Ferrero. I en samtale med ham efter bordet mindet jeg ham om at saavel han som en franskmand, Huret, der har skrevet om Amerika, hadde sagt i sine bøker at det som særlig sprang dem i øinene under betragtningen av det amerikanske folk, var mangelen paa noget hat mot andre folk.

Ferrero erindret dette, og i den paafølgende diskussion, hvori ogsaa den franske romanforfatter Marcel Prevost tok del, enedes vi om at der i Europa er mere av dette hat end i Amerika, først fordi folk i Europa har mindre albuerum, og dernæst fordi europæeren, likegyldig hvad hans rang og kaar kan være, mangler de store muligheter og den derav følgende iver for at komme frem, det hos amerikanerne saa utprægede træk at vende sig mot fremtiden og ikke mot fortiden.

I Europa kan man paa faa timer kjøre med bil tversover lande hvis folk er vidt forskjellige fra sine nære naboer, ikke bare med hensyn til sprog, skikker og klædedragt, men i tænkemaate og utseende.

Dagen jeg forlot Berlin, var jeg indom hos von Gwinner, chefen for Deutsche Bank, for at ordne noget med et fond der var samlet for enker og faderløse i Tyskland. Von Gwinner uttalte ved den anledning at europæerne misundte Amerika fordi vi synes at være istand til at assimilere alle disse forskjellige folk som kommer til os og da straks glemmer sit gamle racehat og bestræber sig for snarest mulig at bli amerikanere i klædedragt, sprog og tænkesæt. Jeg svarte ham at grunden hertil efter min mening var den, at vi hos os ikke bruker tvang i den sak, at ingen forbyder en polak at tale sit gamle sprog og bruke sin gamle dragt, om han saa ønsker, at det eneste vaaben vi benytter mot dem der for længe vil opretholde sine gamlelands-skikker, er at ha litt moro med dem, og at det netop er saadan tvangspolitik som den tyskerne har brukt mot folk i Polen og Danmark og Elsass-Lothringen, som har vakt motstand hos disse folk og faat dem til at hænge haardnakket fast ved sin gamle nationalitetsfølelse.

I krigens første tid syntes det tyske folks bitre hat at være vendt mot russerne. Da Liebknecht, den uforbederlige socialist, kom til mig for at vise mig at han ikke, saaledes som det hadde været fortalt i Amerika, var henrettet, talte endog han om faren for det russiske tyranni og om det tyske folks hat mot Rusland. Men senere fik de styrende i Tyskland hele folkets samlede hatefuldhet til at vende sig mot England.

Karrikaturtegningen i "Punch", det londonske vittighetsblad, som fremstillet en prøisisk familie spisende sit "frokost-hat", var ret betragtet i fuld

samklang med sandheten. Hat blir i Tyskland dyrket som en ædel lidenskap, og nu under krigen har soldater og prester holdt paa at kappes om at synge dens pris. Den kommanderende prøisiske general i Limburg holdt tidlig i 1917 en tale hvori han lovpriste hatets velsignelser, og erklærte at intet andet var saa velgjørende som at kunne staa op om morgenen efter en nat tilbragt med drømmer om hat og hevn.

Mundheldet "Gott strafe England" fik man høre og se allesteds i Tyskland. Det var trykt paa merker der klistredes paa baksiden av breve likedan som vore Røde Kors-merker. Jeg grep endog min egen tyske tjener i den gjerning at klistre disse ord "Gott strafe England" paa baksiden av alle vore breve, baade officielle og private. Vi lot ham slutte med den trafik, kan man vite. "Gott strafe England" tryktes paa pengesedlerne, "und Amerika" blev senere ofte tilføiet da krigen var ældre, og vort land ikke vilde ændre reglerne og stanse forsendelsen av matvarer til de allierte.

Lissauers "hatshymne" er nu bekjendt overalt. Det er ikke saa svært merkelig at en mand i krigstid kunde digte en slik hymne; men det er merkelig betegnende for hele Tysklands tænkesæt at keiseren virkelig belønnet Lissauer for denne hymne ved at dekorere ham med ordenen den røde ørn, anden klasse, — en meget høi utmerkelse.

Der er ingen tvil om at britiske krigsfanger i Tyskland blev stygt behandlet i den første tid, at de blev sultet og ellers mishandlet av sine vogtere paa reisen fra fronten til leiren. Officerer, hvis personer ellers i Tyskland er mere end hellige, ut-

sattes for brutal mishandling, selv om de var saaret, og i de fleste av fængslerne behandledes de mere som straffanger end som officerer og gentlemen.

Efterhvert som det gik op for tyskerne at præsident Wilson ikke var bange for de tysk-amerikanske vælgere, og at utførsel av varer til de allierte ikke vilde bli stanset, blev den store strøm av forbitrelse vendt mot Amerika. Der var den tro i Tyskland at præsident Wilson hadde flertallet av det amerikanske folk mot sig, at han ikke repræsenterte den almindelige opinion, som hadde været paa Tysklands side.

Uheldigvis var der i Tyskland mange amerikanere som styrket det tyske folk og den tyske regjering i denne tro. Amerikanere reiste rundt i landet og holdt foredrag hvor de angrep sit eget land og dets præsident, og avisene offentliggjorde mange breve av den slags fra bosiddende amerikanere.

En av de mest aktive av disse personer var en tysk-amerikaner ved navn Maurice Somborn, der repræsenterte en amerikansk bank i Tyskland. Han hadde for skik at gaa omkring i Berlin og andre byer og staa op i restaurationer og ølkneiper og utspy galde mot de Forenede Stater og deres præsident. Han blev saa fræk at han en dag endog inde paa mit værelse og i en hel del folks paahør erklærte at han skulde like at hænge Bryan saa høit som Haman, og Wilson en fot høiere. De amerikanske aviser fortalte at jeg tilkaldte en betjent og lot ham kaste fyren paa dør. Det er ikke

akkurat sandt; jeg var saa egenkjærlig at unde mig selv den fornøielse.

Denne historie med Somborn gav mig en idé, og jeg telegraferte til vort utenriksdepartement og utbad mig tilladelse til at ta tilbake alle pas utstedt til amerikanere som gjorde sig skyldige i at æreskjende sit eget land, idet jeg gjorde gjældende at de derved hadde tapt sin ret til den beskyttelse som et pas gav dem. Utenrikskontoret delte mit syn paa saken, og efter paalæg fra mig tok vor konsul i Dresden deres pas tilbake fra en sanger ved navn Rains og en lediggjænger av en gentleman ved navn Recknagel, som i fællesskap hadde æreskjendt vor præsident gjennem et brev til avisene i Dresden. Det tok tid før jeg kunde faa fat i Somborns pas. Senere mottok jeg fra ham en nedbrutt og angrende mands undskyldninger, og jeg fik fra Washington tilladelse til at utstede et nyt pas til ham, saa han kunde reise hjem til Amerika.

Disse folk som holdt paa at besudle sit eget lands gode rygte, hadde naturligvis bare ondt at si om mig ogsaa; men faren for at de kunde tape sine pas, avholdt dog mange fra at gjøre sig skyldige i aapent forræderi.

Den tyske regjering opmuntret bentfrem dannelsen av foreninger hvis maal det var at utsprede trykte angrep paa vort land og dets præsident. Den mest fremstaaende av disse foreninger var den saakaldte "Sandhets-liga". En ledende sjæl i denne var en amerikansk tandlæge, som hadde været straffange i Amerika, og hvem politiet hadde jaget ut av Dresden. Sekretæren var et tysk kvindfolk, som

utgav sig for amerikanerinde og hadde været ved et teater som noget der kaldes "slangedanserinde". Foreningens fornemste organisator var en tysker der adlød navnet Marten og hadde vundet de tyske myndigheters yndest ved at skrive en bok om Belgien og benegtet at tyskerne hadde begaat skjendigheter der. Marten fik pengebidrag fra mange tyskere og i Tyskland bosiddende amerikanere. Han fik sig kontorer i Potsdammer-gaten og tok fat paa den forretning at utsende smædeskrifter om Amerika. En av hans fornemste støtter var en fyr ved navn Stoddard, som i Amerika har samlet en formue ved at holde reiseforedrag, og som hadde trukket sig tilbake til sin vakre villa i Meran, Østerrike. Han utgav en pamflet under titelen: "Hvad skal vi gjøre med Wilson?" og en del avskyelige vers, og hans utgydelser befordredes vidt og bredt av "Sandhets-ligaen".

Alt dette maa være gjort med de tyske myndigheters uttrykkelige tilladelse; ti under krigen kunde ingensomhelst forening dannes eller handle eller holde møte uten tilsyn og tilladelse fra baade de militære myndigheter og politiet. Alle som i nogen tid har opholdt sig i Tyskland, vil vite at det selv i fredstider ikke vilde gaa an at hænge et skilt eller en krans paa en offentlig statue uten de stedlige autoriteters tilladelse. Men denne liga fik lov til paa keiserens fødselsdag, 27de januar 1916, at hænge en stor krans, mere end fire fot høi, paa statuen av Fredrik den store, med et amerikansk flag indenfor en sørgerand, og et silkebanner paa hvilket der var trykt med store bokstaver i guld: "Wilson og hans aviser er ikke

Amerika." Et fotografi av denne krans blev av ligaen sendt utover hele landet, naturligvis ogsaa med myndighetenes tilladelse. Trods mine mange protester til von Jagow og Zimmermann blev denne krans med tilbehør hængende paa dette iøinespringende sted like til den sjette mai. Efter mottagelsen av "Sussex"-noten gjorde jeg von Jagow igjen opmerksom paa denne krans. Jeg fortalte ham at dersom denne vedvarende fornærmelse mot vort flag og vor præsident ikke blev fjernet straks, vilde jeg selv gaa derhen næste dag sammen med en kinefotograf og ta forargelsen væk. Den næste dag var kransen forsvundet.

"Sandhets-ligaen" angrep undertiden ogsaa mig i sine cirkulærer. I et saadant cirkulære som de utsendte kort tid efter at jeg mot slutten av december 1916 kom tilbake fra Amerika, stod der: "Hvad synes man om den amerikanske ambassadør? Da han nu kom tilbake til Tyskland fra sin tur til Amerika, hadde han med sig en fransk kvinde." Og det værste ved dette var at det var sandt. Men ligaen undlot at fortælle at min hustru var med mig, og at hun hadde med sig sin franske tjenestepike, og det med det tyske utenrikskontors tilladelse.

Jeg har ofte maattet undre mig over den tyske tænkemaates uberegnelighet; men jeg har aldrig kunnet begripe hvad ialverden der kan ha bevæget den tyske regjering til at taale og endog opmuntre denne "Sandhets-liga". Man kan da umulig ha tænkt sig at en saadan liga, under ledelse av en "slangedanserinde" og en ilde berygtet tandlæge, skulde kunne skræmme den amerikanske kongres,

præsident Wilson eller mig til at bifalde alle den tyske regjerings synsmaater. Dersom denne ønsket enten præsidentens eller mit venskap, hvorfor tillot den da denne bande av simple hallunker at fornærme ifleng vort land, dets præsident og dets ambassadør?

En ven av Martens, ligaens leder, var N.... N....., en mand der som officer i staten New Yorks nationalgarde tok imot et stort pengebeløp "til utgifter" fra Bernstorff.

En saadan handling av en officer vilde selvfølgelig i et hvilketsomhelst andet land ubønhørlig ha resultert i — en mur og skarpladde geværer for den som tok imot penger fra et andet lands representant. Kanske vi er saa eftergivende og bløte og glemsomme med hensyn til hvad en officer skylder sit flag, at N.... N.... ved hjemkomsten fra Tyskland kan gaa paa et triumftog gjennem vort land og gjøre lykke som foredragsholder.

Der utkom i Berlin en noget taapelig engelsk avis som kaldte sig "Continental Times" og var eid av en østerrigsk jødinde, som hadde været gift med en engelskmand. Efter krigens utbrud overtok utenrikskontoret faktisk dette blad, idet det hver maaned kjøpte mange tusen eksemplarer av det. Nyheter der var farvet paa en rent hysterisk maate for at smigre centralmagtene, fandt plads i denne avis, der kaldte sig "en avis for amerikanere" og hadde som redaktør en engelskmand av god familie ved navn Stanhope, hvis fortjenester fritok ham fra at være fange i leiren Ruhleben. N.... N.... var en av bidragsyderne til denne avis, der indeholdt skamløse angrep paa præsident

Wilson. Endelig skrev han for den en løgnagtig artikel, i hvilken han paastod at Conger av Associated Press visste om Sir Roger Casements paatænkte ekspedition til Irland, at Conger hadde fortalt mig om det, at jeg hadde telegrafert nyheten til Washington, og at et medlem av præsidentens raad da meddelte oplysningen til den engelske ambassadør. I et traadløst telegram som utenrikskontoret senere lot fyren sende til senator O'Gorman av New York, forandret han sin løgn derhen at jeg hadde sendt oplysningen direkte til England.

"Continental Times" blev omdelt i fangeleirene, og efter at ha set artikelen av N.... N.... sa jeg til von Jagow: "Jeg har set nok av dette nonsens, som bifaldes av utenrikskontoret. Skulde der komme flere slike artikler som denne av N.... N...., saa kommer jeg til at utstede en offentlig erklæring om at krigsfangerne i Tyskland straffes paa en grusom og usedvanlig maate derved at "Continental Times" gives dem ihænde, — et blad som sier sig at være bestemt for amerikanere, men som støttes av det tyske utenrikskontor, eies av en jødinde fra Østerrike og redigeres av en renegat fra England."

Historien med denne avis fik mig til igjen at undre mig over konvulsionene i en tysk hjerne, som synes tro at man lettest skaffer sig venner ved at angripe dem. Forfatteren av boken "Den skjønne kunst at skape sig uvenner" maa ha gaat i tysk skole.

Der er en almindelig vedtægt som overalt skal beskytte de fremmede landes officielle repræsentanter. Men utenrikskontoret hadde ikke mod eller

"Wilson and his Press is not America"

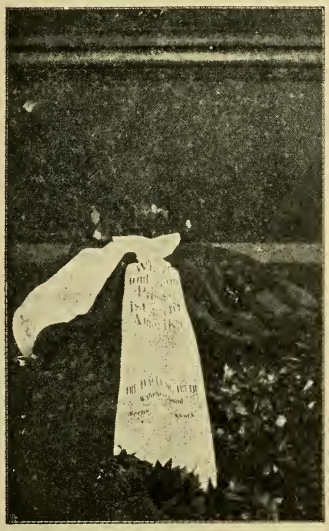

An American Demonstration.

On the 27 th of January, the birthday of the German Emperor, an immense laurel-wreath decorated with the German and American flags was placed by Americans at the foot of the monument to Frederick the Great. The American flag was enshrouded in black crape. Frederick the Great was the first to recognize the Independence of the young Republic, after it had won its freedom from the yoke of England, at the price of its very heart's blood through years of struggle. His successor, Wilhelm II., receives the gratitude of America in the form of hypocritical phrases and war supplies to his mortal enemy.

„Wilson und seine Presse ist nicht Amerika"

Eine amerikanische Kundgebung.

Am 27. Januar, dem Geburtstage des deutschen Kaisers, legten Amerikaner am Denkmale Friedrich des Großen einen Riesen-Lorbeerkranz mit einer deutschen und einer amerikanischen Fahne nieder. Letztere war in Trauerflor gehüllt. Friedrich der Große war einer der Ersten, der die mit Herzblut erkämpfte Unabhängigkeit der jungen Republik vom Joche Englands anerkannte. Den Dank Amerikas empfängt sein Nachkomme, Wilhelm II., in Form von heuchlerischen Phrasen und Waffenlieferungen an den Todfeind.

Photo Hilwa

lyst til at gjøre noget ved den latterlige "Sandhetsliga", ikke engang da jeg i 1916 hadde fremlagt beedigede erklæringer fra ligaens forhenværende sekretær og fra en mand der stadig var sammen med Marten og tandlægen, gaaende ut paa at Marten hadde truet med at ville skyte mig. Disse erklæringer bekræftedes av en agtværdig restauratør i Berlin og hans folk, som bevidnet at Marten sammen med en del tyske officerer av vildt utseende hadde kommet til hans restauration for at "se" mig. Jeg tok aldrig nogetsomhelst skridt til at beskytte mig mot disse idioter, som jeg kjendte for at være en flok kujonagtige bedragere.

Marten og hans venner holdt ogsaa paa med en propaganda mot jøderne. Det som ellers bar hans virksomhet, var nok den omtsændighet at han tjente penger ved den, da mange dumme tyskere og forræderske amerikanere støttet ham med pengebidrag, og dernæst den omstændighet at denne ellers sterke slusk av en kujon stod i slik gunst hos de militære myndigheter at de fritok ham for militærtjeneste.

Det saa ogsaa ut til at regjeringen gjerne vilde skape hat mot Amerika. Længe før noget nævneværdig kvantum ammunition var sendt til England, og længe før nogetsomhelst saadant var sendt til Frankrike, paastod ikke bare de tyske regjeringsorganer, men ogsaa de officielle "communiqués" at en masse amerikansk ammunition blev brukt paa vestfronten.

Tyskerne lot til at tro, at kunde de bare skape tilstrækkelig bitterhet mot Amerika i anledning av

denne ammunition, vilde amerikanerne bli rædde og slutte med at sælge den.

Regjeringen lot præge medaljer for hver liten general som indtok en by — "von Emmich, erobreren av Liège" osv., en fordærvelig skik, da enhver general og fyrstelig mandsling ønsket at fortsætte krigen indtil han hadde faat sit fjæs præget paa en medalje — selv om ingen kjøpte den. Men man satte kronen paa verket da medaljer til ære for sænkningen av "Lusitania" blev solgt allesteds i Tyskland. Selv om sænkningen hadde været berettiget, maa det jo være ubegripelig for andre end dem som under krigen har opholdt sig i Tyskland, at noget menneske kan være saa usigelig simpel at gotte sig over drapet av kvinder og barn.

Jeg kan ikke nu huske mere end to skribenter i hele Tyskland som vovet at si et godt ord for Amerika. En av disse, regjeringsraad Paul Krause, svigersøn til feltherre Von der Goltz, skrev i januar 1917 en artikel i "Lokal Anzeiger", hvori han forsvarte den amerikanske opfatning av spørsmaalet om salg av ammunition. Og Maximilian Harden, den uforfærdede taler og skribent, vovet ogsaa at forsvare det amerikanske synspunkt. Den ledende artikel i et nummer av hans avis, "Die Zukunft", eller "Fremtiden", hadde som overskrift: "Dersom jeg var Wilson." Efter at en del eksemplarer var solgt, blev dette nummer av bladet beslaglagt av politiet. Jeg vet ikke om det var efter ordre fra det militære styre eller fra kansleren. Men den almindelige mening i Berlin var den, at

beslaglæggelsen skyldtes general von Kessel, krigsguvernør i Mark von Brandenburg.

Jeg traf Harden før krigen, og senere talte jeg med ham nu og da. Sommetider holdt han foredrag i en stor sal, "Philharmonic", som da altid var fyldt til trængsel. I sine foredrag, som naturligvis hadde været forsigtig revidert av politiet, sa han intet som kunde vække særlig opsigt. Hans avis utkommer ukentlig og er bare et litet hefte, 7 x 4½ tommer stort, men den øver en alt andet end saa liten indflydelse.

Medens de liberale blade — saasom det største i Berlin, "Tageblatt", redigert av Theodor Wolff, —ikke netop var voldsomt bitre mot Amerika, var de dog ikke venlige. Men artiklerne i de konservative blade, og endog i enkelte av det katolske partis organer, aandet bittert hat mot alt som kunde kaldes amerikansk.

I riksdagen rettedes der ofte angrep mot vort land og præsident, og der hørtes aldrig en røst til deres forsvar. Under en debat om censuren den 30te mai 1916 rettet Strasemann av det nationale liberale partis konservative fløi et voldsomt angrep mot præsident Wilson, og erklærte at man slet ikke vilde ha ham til fredsmægler. Regjering, aviser og politikere stod skulder til skulder naar det gjaldt at komme Amerika tillivs.

Det er min mening at al den bitterhet som før var vendt mot England, nu har samlet sig mot de Forenede Stater. Og man hater de tyske amerikanere endnu værre end de indfødte amerikanere. Hine har været en bitter skuffelse for Tyskland. Skjønt de sendte uhyre bidrag til det tyske barm-

hjertighetsarbeide, fik de for hvis skyld bidragene sendtes, ikke vite hvorfra de kom. Penger sendt fra Amerika til det tyske Røde Kors blev kvittert for; men i Tyskland lot man ikke offentligheten vite at en del av pengene kom fra tysk-amerikanere. Dernæst, skjønt tysk-amerikanere kunde ha reist med amerikanske pas gjennem de nøitrale lande og hvervet sig i den tyske hær, gjorde de det ikke. Og saa var der den mest bitre av alle skuffelser: tysk-amerikanerne har ikke sat sin eiendom og sit liv, sine barns fremtid og sin egen velfærd paa spil ved i Hohenzollernes interesse at bære vaaben mot Amerika.

I aarevis har der i Amerika været drevet en snedig propaganda for at faa alle vore tyskere til at kjende sig som tyskere av en og samme nation, at faa de som var kommet fra Hessen og Baiern, fra Saksen og Württemberg, til at glemme at disse lande saa sent som i 1866 hadde været overrumplet og beseiret av den prøisiske militarisme.

Da prins Heinrich, keiserens bror, var i Amerika, tilbragte han det meste av sin tid sammen med tysk-amerikanere og deres foreninger for at fremhjælpe denne propaganda.

Selv i fredstider er det saa at tysk-amerikaneren som besøker sin fødeby og slænger nedover gaten og skryter av sig selv og sin rigdom, ikke hjælper til at bevare et venskabelig forhold mellem de to lande. Misundelse avler hat, og den hjemvendte tysk-amerikaner misundes og faar bare en hyklet velkomsthilsen i sine fædres landsby.

Karrikaturtegninger av Uncle Sam og præsident Wilson fandt man i omtrent alle tyske aviser.

En av de mest uskyldige av disse tegninger fremstillet vor præsident i begrep med at slippe fredsduen løs fra den ene haand medens han med den anden øste ut ammunition for Tysklands fiender.

Som tidligere nævnt negtet keiseren hele tiden mellem den 10de august i 1914 og den 25de september det følgende aar at ta imot mig, eftersom jeg var ambassadør fra et land som solgte krigsmateriale til Tysklands fiender. Alle de tyske kongelige vendte os ryggen. Efter krigens utbrud traf jeg ikke en eneste av dem, med undtagelse av prins Max av Baden, der hadde det travelt med at ta sig av krigsfangerne i Tyskland og andre lande. Ved en anledning sendte jeg en av mine sekretærer til prinsesse August Wilhelms, keiserens sønnekones palads med et pengebidrag til hendes hospital. Hun hadde bekjendtgjort at hun den dag personlig vilde ta imot bidrag. Hun tok pengene fra sekretæren, men talte paa samme tid med bitterhet om amerikanernes salg av vaaben til de allierte. Og jeg fik ikke saa meget som en takkehilsen fra en kongelig høihet ute ved fronten til hvem jeg i 1914 sendte en del kasser av cigaretter som julegave.

Dr. Jacobs, som var korrespondent i Berlin for skriftet "Musical America", og som forblev der til henimot slutten av april i 1917, blev halvanden uke eller saa før sin avreise indstevnt for byens kommandantur og underkastet et krydsforhør. Han blev spurt om han kjendte til "Sandhets-ligaen", og hvorfor han ikke hadde sluttet sig til den. Jeg vet ikke om hans forsømmelse av at bli medlem av den liga var grunden til det;

men efter den tid maatte han, saa længe han var i Berlin, rapportere til politiet to ganger om dagen, og det var ham forbudt at gaa ut efter kl. 8 om aftenen. Man ser av hans forhør ialfald at de tyske myndigheter stod bakom denne ildelugtende forening.

I somme av de cirkulærer som "Sandhets-ligaen" utsendte, stod der en beskyldning mot mig for at ha utstedt pas til englændere, saa de kunde komme bort fra Tyskland. Efter at jeg hadde reist fra landet, var der i riksdagen en interpellation om denne sak. Zimmermann oplyste da at han hadde undersøkt den og fundet beskyldningen at savne al grund.

Jeg har skrevet om det amerikanske salg av ammunition og vaaben og andre varer til de allierte. Det er noget som en tysker aldrig glemmer. Love og traktater og saadant bryr han sig ikke om. Han vet bare at det var noget fra Amerika som dræpte hans bror eller far eller søn. Det er et hat som vi vil ha at regne med i mange lange aar.

KAPITEL XVII

MERE OM DIPLOMATISKE FORHANDLINGER

FAA dage efter de i kapitel XII skildrede begivenheter kom von Jagow til mig i mit hjem og indbød mig til at besøke keiseren i det store hovedkvarter. Han fortalte mig ikke hvad der laa under denne indbydelse. Til denne dag vet jeg ikke om kansleren og keiserens andre raadgivere var bestemt paa at faa istand en midlertidig ordning av striden om undervandsbaatene og ønsket at fremlægge opgjøret likesom under keiserens beskyttelse, eller om det var saa at keiseren var vaklende, og de som ønsket fred, vilde ha mig til at fremstille for ham den amerikanske side av saken. Jeg tror nærmest at det sidste var tilfældet. Von Jagow fortalte mig at en mand fra utenrikskontoret skulde bli med mig, og at jeg desuten kunde ta med mig en sekretær og den "Leibjäger", eller livjæger, uten hvem det aldrig gaar an for en ambassadør at reise i Tyskland.

Mr. Grew, vor juridiske konsulent, vilde svært gjerne være med, og jeg syntes at han hadde ret til det, baade fordi han gjorde udmerket arbeide, og fordi han var gammel i tjenesten. Løitnant von Prittwitz, enslags medhjælper av von Jagow i utenrikskontoret, skulde ledsage os. En privat sa-

longvogn paa jernbanen blev stillet til vor raadighet, og vi reiste avsted fredag aften den 28de april. Da vi nærmet os fronten, paa jernbanen gjennem Saar Brucken, maatte vort tog ofte stanse, fordi det møtte lange rækker av hospitalsvogner paa vei fra fronten til felthospitalene. Da vi kom ind i Frankrike, fik vi se mange vidnesbyrd om de haardnakkede kampe som i august 1914 hadde raset i den del av landet. Byer og landsbyer var delvis bare ruiner, og vi kunde se skyttergraver paa somme skraaninger. Ved stationene var det ikke usedvanlig at se graatende og sørgeklædte franske kvinder. De hadde kanske netop hørt at manden eller kjæresten eller sønnen som hadde været kaldt til krigstjenesten, var død for en del uker eller maaneder siden.

Vi reiste gjennem den befæstede by Metz, og i den var der rørelse som i en bikube. Der var en mængde jernbanetog, paa veiene var der artilleri, og der vrimlet av automobiler.

Keiserens store hovedkvarter for vestfronten er i byen Charleville-Mézières ved Meuse-floden i Ardennerne, det eneste franske departement som dengang i sin helhet var okkupert av tyskerne. En av keiserens automobiler var stillet til min raadighet. Ved jernbanestationen møttes vi av flere tyske officerer, og de fulgte os da til en villa i byen Charleville, tilhørende en fransk fabrikeier ved navn Perin. Tyskerne kaldte denne vakre lille villa av rød mursten saa meget som "Sachsen Villa", fordi kongen av Saksen bodde der da han hadde besøkt keiseren. Der var en fransk familietjener og en gammel gartner; men to av keiserens "jæ-

gere" hadde det hverv at sørge for de par maaltider vi spiste der, og de hadde med sig en del dækketøi fra keiserens forraad av sølv og porselæn.

Indtil faa dage før vor ankomst hadde keiseren holdt til i en stor villa inde i byen. Men da lokomotivføreren paa hans privattog blev dræpt like ved stationen av en bombe fra et fransk aeroplan, og en anden bombe faldt ned ganske nær huset hvor keiseren var, flyttet han til en château av rød mursten paa en bakke utenfor Charleville og kjendt som enten Château Bellevue eller Bellaire.

Næsten hver dag under vort ophold paa stedet spiste vi lunch og middag med von Bethmann-Hollweg i det hus som han hadde laant av en fransk bankier. Ved middagene var vi omtrent ti personer tilbords. Det var kanslerens svigersøn Zech, Prittwitz, to autoriteter i international lov fra utenrikskontoret, og ved to av middagene von Treutler, den prøisiske minister til Baiern, som nu hadde den pligt at repræsentere utenrikskontoret her ved keiserens midlertidige hjem. Saa var det Helfferich, som de sidste dagene hadde været tilkaldt fra Berlin.

Jeg hadde strævet flittig med at lære tysk, og da Bethmann-Hollweg ikke gjerne taler engelsk, og da en del av de andre ikke kunde det sprog, søkte vi ved bordet at føre samtalen paa tysk. Men jeg maa nok ha gjort nogen merkelige sproglige kunster da jeg skulde forklare paa tysk for Helfferich de forskjellige beskatningssystemer i Amerika.

Under vort ophold her mottok jeg telegrammer fra Washington, sendt i ciffer fra Berlin, og

som Grew kunde tyde, da han hadde bragt en codebok med sig. Et av dem la vegt paa at i opgjør av striden om undervandsbaatene vilde vor regjering ikke gjøre nogen forskjel mellem bevæbnede og ubevæbnede handelsfartøier.

Vi var en tid som en rigtig lykkelig familiekreds. Husets franske eiere hadde en ren mani for altslags mekanisk leketøi, og hver aften efter vor middag sattes disse maskiner igang til stor fornøielse for Bethmann-Hollweg. Et saadant stykke leketøi var en to fot høi "hoochi-koochi"-danserinde, og et andet som gjorde megen lykke, var en bajas og en dressert gris, som klatret opover en stige og utførte alleslags merkelige akrobatiske kunster. Grew, som er en udmerket musiker, pleide at spille piano for kansleren, særlig stykker av Bach, som hadde været kanslerens avdøde hustrus yndlingskomponist. En eftermiddag var vi i et haveselskap hos prinsen av Pless ved den villa som keiseren tidligere hadde hat. Denne prins er stadig sammen med keiseren og synes at være hans specielle yndling. Ogsaa von Treutler og andre gjester var der, og prinsen tok os en tur i sin bil for at se nogen merkelige himalayiske ryper hos en gammel franskmand, en forhenværende fangevogter, som lot til at ha en særegen lyst til at holde et eller andet i fangenskap.

Keiserens bil, som var stillet til min raadighet, hadde to ladde rifler, en paa hver haand, staaende færdig til øieblikkelig bruk. En dag kjørte vi — naturligvis under eskorte av de officerer hvis pligt det var at ta vare paa os — til den gamle indmurede by Rocroy og gjennem den skjønne del av

Ardennes-skogen østenfor byen, og vi kjørte tilbake oppe paa aasryggen langs Meuse-dalen.

Den amerikanske hjælpekommission utdeler her levnetsmidler til den franske befolkning, og det var meget interessant at se dens arbeidsmaate. Først besøkte vi i Charleville et oplagshus, hovedkvarteret for hele det distrikt hvori Charleville er hovedstaden.

For dette arbeide er det nordlige Frankrike inddelt i seks distrikter. Fra et centralt sted i hvert distrikt blir fødevarerne sendt til de enkelte kommuner, der gjennemsnitlig kan ha omtrent 500 mennesker. Vi kjørte til en av disse kommuner, hvor fødevarer for en uke skulde utdeles netop den eftermiddag. Her stod folk med sine kurver i en fabrik som ved krigen var sat ut av virksomhet, og ventet paa sin andel av levnetsmidlerne. Ved en pult i et av de store rum maatte hver av dem først stanse og enten betale for ukens rationer eller skrive under paa at han vilde betale engang senere. De som ingen utsigt hadde til nogen gang at kunne betale, fik sin andel gratis. Disse tre klasser var omtrent like store. Som regel hadde man ikke gode franske penger, men bare de papirsedler som de enkelte byer i den del av Frankrike har utstedt, og som skal indløses efter krigen.

Der var hængt op skilt som viste det kvantum hver person hadde ret til at faa for de kommende femten dage, og salgsprisen pr. kilogram. For de første femten dage av mai maaned i 1916 kunde saaledes hver person i dette distrikt for en temmelig stiv pris faa en temmelig rikelig forsyning av mel, ris, bønner, flesk, smult, kaffe, sukker, salt

og saape. Foruten dette fik den dag vi var der, hver person litt frø, saa han kunde plante gulerøtter i den lille flek som tyskerne lot hver mand beholde av sin egen jord.

De ulykkelige mennesker var fattige og forsultne og rigtig miserable at se til. Mange av dem talte til mig, ikke bare her, men ogsaa i Charleville, om hvor taknemmelige de var mot det amerikanske folk. De jeg talte med i byen, hadde hørt, sa de, at jeg var der fordi der var kommet en knute paa traaden mellem Amerika og Tyskland. De haabet at der ikke blev krig mellem disse to lande, da folk paa dette strøk i det tilfælde sikkert kom til at sulte.

I Charleville var der opklistret plakater som forbød folk at være ute paa gaten efter klokken otte om kvelden, tror jeg det var. Og saa var der bekjendtgjørelser om at folk kunde faa beholde for sig selv en liten jordlap for plantning av poteter.

Efter at ha besøkt den fabrikbygning hvor utdelingen av fødevarer fandt sted, kjørte vi til Sedan og stanset underveis i landsbyen Bazeilles for at se den stue hvori Bismarck og keiser Napoleon hadde sit historiske møte efter slaget ved Sedan.

Den gamle dame som eier huset, viste os kulemerker i væggene baade fra krigen i 1870 og den nuværende krig. Hun bad os undskylde at hun paa grund av kulden hadde tilstoppet et vindu hvor en rute var slaat istykker av en riflekule nu under krigen. Som ung jente hadde hun tat imot

Bismarck og Napoleon og vist dem værelset ovenpaa hvor de hadde sit møte. Jeg satte mig i den stol som hun sa at Bismarck hadde sittet i, og selvfølgelig forøket jeg hendes samling av guldmynter fra dem som hadde besøkt hendes stue.

I Sedan besaa vi en gammel mølle, hvori hjælpekommissionen hadde sit forraad av varer. Vi overvar et møte paa borgermesterens kontor, hvor prøisiske officerer og stedets franske komité holdt raad om en del enkeltheter vedrørende utdelingen av matvarer.

Dette arbeide kan naturligvis ikke gjøres like fremme ved slaglinjen; men vi besøkte en liten landsby bare nogen faa kilometer bakenfor den tyske linje. Ogsaa her viste man os hjælpekommissionens forraad av fødevarer. Da der var mange soldater paa stedet, tænkte jeg at disse vel maatte ha sit eget forraad av proviant; men for at være sikker paa at de ikke levde av hvad der blev skaffet tilveie for de andre, syntes jeg at jeg burde faa se soldatenes forsyning. Jeg blev ført over til et hus paa den anden side av jernbanen, hvor soldatene hadde sine matvarer, og efter merkerne paa kasser og tønder at dømme var vist størsteparten av disse varer kommet fra Holland.

Paa denne tur saa jeg en hel del kvinder og jenter som arbeidet eller strævet med at arbeide ute paa marken. Av utseende var de saa forskjellige fra den almindelige landbefolkning, at jeg talte til mine ledsagere om det. De fortalte mig at disse kvinder var av stedets almindelige bondefolk, som i denne del av Frankrike er merkelig velklædte.

Jeg var senere hos en officer i Charleville sammen med grew Wengersky, enslags tolk og fører for medlemmene av den amerikanske hjælpekommission. Der traf jeg dem av kommissionen som arbeider i denne del av Frankrike, og som kom tilstede med ekstratog for at tale med mig. Denne grev Wengersky talte godt engelsk. Han hadde i aarevis været Hamburg-Amerika-linjens agent i London, hvor han hadde gjort forretning med mange amerikanere, og han hadde mere takt end der er almindelig hos en prøisisk officer. Vi lot os traktere med te og kaker, og saa tok nogen av amerikanerne mig tilside og fortalte mig hemmeligheten ved disse folk av det merkelige utseende som arbeidet paa markene ved Charleville.

Tyskerne hadde, fik jeg vite, søkt at faa folk fra de store fabrikbyer Lille og Roubeix og Turcoing til at dyrke disse marker. Men skjønt man klistret op plakater og lovte alt godt, var der bare fjorten arbeidere som meldte sig. Saa gav tyskerne befaling om at et visst antal folk skulde gripes med magt og sendes ut til arbeide i landdistriktene. Amerikaneren fortalte mig at denne ordre var utført paa en barbarisk og grusom maate. En mand kunde komme hjem om kvelden og finde at hans kone og barn ikke var der. Naboene kunde bare oplyse at tyske underofficerer og soldater hadde været der og bortført dem, man visste ikke hvorhen. En velstaaende handelsmand, for eks., kunde ha et par halvvoksne døtre og en tjenestegut. Saa kom man og tok disse bort fra hjemmet og satte dem til at arbeide for tyskerne paa en eller anden

liten gaard, om hvilken forældrene ikke fik vite hvor den laa. Man fortalte mig at disse historier vakte megen harme blandt befolkningen i disse byer, saa man frygtet for et stort oprør, som da vilde gi tyskerne et paaskud for at myrde og brænde.

Ved middagsbordet den aften talte jeg til Bethmann-Hollweg om denne sak, og sa ham at den var en skandale, og at jeg paa eget ansvar vilde protestere i menneskelighetens navn mot en saadan behandling av den civile befolkning i de erobrede distrikter av Frankrike. Kansleren forsikret mig at han ikke hadde visst noget om saken, at skylden maatte hvile paa soldatene, at han vilde tale til keiseren om det, og at han haabet at være istand til at sætte en stopper for uvæsenet. Det blev vist ogsaa stanset; men det var først efter flere maaneders forløp at de tyve tusen bortførte mennesker fik vende tilbake til sine hjem. I en tale jeg holdt efter hjemkomsten til Amerika, nævnte jeg at paven og kongen av Spanien og vor præsident hadde maattet slaa sig sammen for at faa disse folk sendt tilbake til sine hjem. Saa kom et eller andet tysk presseagentur med den erklæring at jeg hadde talt usandhet, da de omhandlede mennesker ikke sendtes hjem fordi paven og den spanske konge og den amerikanske præsident forlangte det, men fordi tyskerne ikke mere trængte deres arbeide. Er dette saa, gjør det jo saken bare endnu værre.

Hjemme hos kansleren hadde vi om aftnene mange diskussioner om undervandsbaatene. Jeg

talte ofte med ham alene i et hjørne av værelset, medens de andre moret sig med musik eller med det merkelige leketøi. Indholdet av disse samtaler meddeltes uten tvil til keiseren enten av kansleren selv eller av von Treutler, som dengang stod svært høit i keiserens gunst.

Jeg blev spurt en kveld, husker jeg, hvad Amerika kunde gjøre dersom der skulde hænde det utænkelige at vi erklærte krig paa grund av denne umenneskelige kamp som tyskerne nu igjen vilde begynde med sine undervandsbaater. Jeg svarte at næsten alle de store opfindelser som benyttedes i denne krig, var gjort av amerikanere, at selve undervandsbaaten som vi nu forhandlet om, var en amerikansk opfindelse, og at dette var tilfældet ogsaa med pigtraad, aeroplan, panserbaat, telefon og telegraf — saa nødvendige i denne slags krig, — at selve krigsplanen hadde utviklet sig fra erfaringene i vor borgerkrig, og at jeg trodde at amerikansk geni saafremt det var krævet, kunde frembringe en ny opfindelse som vilde ha avgjørende betydning i denne krig. Mine tyske tilhørere syntes tilbøielige til at tro at der kunde være noget i dette. Men de indvendte: "Amerikanerne kan kanske gjøre en slik opfindelse, og de kan forsyne de allierte med penger og andre fornødenheter, med de har ikke soldater, og folkeopinionen vil ikke tillate at man samler en troppestyrke stor nok til at gjøre noget fra eller til." Jeg bemerket hertil, at dersom Amerika kom ind i krigen, kunde tyskerne kanske ved slike handlinger som hadde bragt Storbritannien i harnisk, tvinge os til at indføre almindelig vernepligt. Tyskerne

AMBASSADØR GERARD MED FØLGE I SEDAN

FORAN STUEN I BAZEILLES

ansaa dette som absolut umulig, og da vi straks ved krigens utbrud vedtok en lov om almindelig militærtjeneste, maa det ha været et haardt slag for hvad man kalder de tyske troppers "morale".

Von Bethman-Hollweg vilde altid gjøre sine indrømmelser i striden om undervandsbaatene avhængige av at vi foretok et eller andet mot England. Jeg foreholdt ham gjentagende at vi ikke kunde gi noget saadant løfte naar det sattes som betingelse for at faa vore rettigheter respektert av Tyskland.

Skjønt general Falkenhayn var der paa stedet den tid jeg opholdt mig i Charleville, undgik han forsigtig at møte mig, hvad jeg betragtet som tegn paa at han var stemt for krig med Amerika. Jeg hørte senere at han absolut vilde tale med i den sak, men at man fra allerhøieste sted hadde betydet ham at han fik la sig nøie med at lede de militære operationer.

Vi hadde været et par dage i Charleville da vicekansler Helfferich kom tilstede. Man hadde uten tvil sendt bud efter ham for at han skulde tale sit vegtige ord i favør av fred, og betone hvor vigtig det efter krigen vilde være for Tyskland at ha Amerikas venskap og adgang til det amerikanske marked. Ved den tid ialfald var Helfferich en avgjort fredsapostel.

Endelig blev det en dag sagt mig at jeg den følgende dag, mandag den 1ste mai, skulde spise lunch med keiseren. Grew var indbudt til at være med. Bethmann-Hollweg sa at han vilde avhente os en times tid før den for lunchen fastsatte tid, da keiseren vilde tale med mig før vi spiste. Om

eftermiddagen var der sendt mig et utdrag av en dagbok, ført av kapteinen paa en tysk undervandsbaat. Kapteinen hadde der skrevet at han hadde set et fartøi som han let kunde ha skutt isænk, men han hadde ikke gjort det, da det var 120 mil fra land og mandskapet saaledes ikke kunde ha berget livet. Den følgende morgen spurte kansleren mig om jeg hadde læst dette utklip fra dagboken. Jo, jeg hadde læst det, sa jeg; men samme morgen hadde jeg ogsaa set i avisene en beretning om at et fartøi i samme avstand fra land og i stormfuldt veir var skutt isænk, saa mandskapet maatte søke at berge sig i redningsbaatene, at i bedste tilfælde "én svale gjør ikke sommer", og at vi stadig fik rapporter om fartøier som blev skutt isænk langt ute paa havet.

Vi kjørte da en mils vei til keiserens château. Vi steg ut av bilen utenfor gaardspladsen, og kansleren førte mig til en have paa bakkeheldet nedenfor huset. Og her spaserte keiseren frem og tilbake, iført sin uniform.

Da jeg nærmet mig ham, sa han straks: "Nu, kommer De likesom den store prokonsul med fred i en haand og krig i den anden?" Han tænkte, forstaar man, paa den episode i hvilken Quintus Fabius Maximus, lederen for de romerske utsendinger til Hannibal i den anden puniske krig, foldet sin toga sammen og holdt den frem for sig og sa: "Her har jeg krig og fred; vælg hvad De vil." "Som De selv vil," var svaret. "Saa blir det krig," svarte romeren og lot sin toga falde. "Vi tar med glæde imot den gave," ropte senatoren fra Karthago.

Jeg sa: "Nei, Deres Majestæt, jeg kommer bare med det haab at striden mellem de to ellers venligstemte nationer kan bli bilagt." Keiseren talte om hvad han kaldte den uhøflige tone i vore noter; vi anklaget tyskerne for barbarisk krigsførsel, medens han baade som keiser og som kirkefyrste hadde bestræbt sig for at føre krigen paa en ridderlig maate. Han henviste til sin egen tale til riksdagen ved krigens utbrud, og paastod at Tysklands fiender brukte uredelighet, at franskmændene slet ikke lignet franskmændene i 1870, og at deres nuværende officerer ikke var adelige, men simple opkomlinger. Saa nævnte han forsøket paa at utsulte Tyskland og stanse indførsel av melk, og han sa at heller end la sin familie og sine barnebarn sulte, vilde han sprænge Windsor slot i luften med hele den engelske kongelige familie. Saa hadde vi en lang forhandling om undervandsbaatene. Keiseren sa at undervandsbaaten nu var her for alle tider. Den var et av alle lande anerkjendt krigsvaaben, og han hadde i et amerikansk tidsskrift, "Scientific American", set en tegning av en saadan kjæmpestor undervandsbaat som Amerika skulde bygge. Forresten var der, sa han, ikke nu noget saadant som international lov, og heri erklærte kansleren sig enig med ham. Keiseren uttalte videre at en passager paa et av fiendens handelsfartøier var som en mand der kjørte paa en kjærre bakenfor slaglinjen — han hadde ingen grund til at beklage sig om han kom tilskade. Han spurte mig hvorfor vi ikke hadde gjort noget mot England for hvad han kaldte dette lands kræn-

kelse av international ret — hvorfor vi ikke hadde hævet den engelske blokade.

Ved siden av at fremføre de tekniske argumenter, basert paa de gjældende love, gjorde jeg opmerksom paa at vor regjering ikke hadde rettet nogen almindelig anklage mot Tyskland for barbari, men at vi simpelthen klaget over undervandsbaatenes maate at føre krigen paa, at vi ikke kunde love at gjøre noget mot England eller noget andet land som tak for et løfte fra Tyskland eller noget andet land om at ville holde sig den internationale lov efterrettelig og at ville respektere vore borgeres liv og rettigheter, at vi bare forlangte vor ret under loven, og at det var vor sak at avgjøre hvilke rettigheter vi vilde hævde først. Og jeg gjentok hvad jeg hadde sagt til kansleren, at dersom to mænd kom ind paa min grund, og den ene trampet ned mine blomster, og den anden dræpte min søster, vilde jeg formodentlig først søke at faa kloen i morderen. Jeg tilføiet at de som var ombord i fiendtlige handelsfartøier ute paa havet, ikke var i samme stilling som en der kjører bakenfor slaglinjen, da denne var i fiendens land, medens det aapne hav var alles fælleseie. Vi talte ogsaa om den paastand av den tyske regjering i et av brevene angaaende "Frye"-affæren, at en ladning fødevarer bestemt for en befæstet fiendtlig havn maatte antages at være bestemt for de fiendtlige tropper og altsaa var krigskontrabande. Keiseren talte med adskillig bitterhet om tilfældet med "Dacia"; men de jeg hadde utredet saken, erklærte kansleren at vor position utvilsomt var den rette. Jeg bemerket ogsaa at det ikke var vor pligt at hæve

blokaden — der var nok av tyske agenter i Amerika som kunde sende ladninger av fødevarer og la saken staa sin prøve, at en baat som jeg visste om, og som hadde en ladning matvarer, "Wilhelmina", var faldt i briternes hænder, og briterne hadde da ordnet det med eierne og betalt dem, efter sigende, en stor pengesum for ladningen. Med hensyn til varer sendt til et av de nøitrale lande, men i virkeligheten bestemt for en av de krigførende magter, hævdet jeg at vi under vor borgerkrig hadde forsvaret mot England nøiagtig det standpunkt paa hvilket England nu stod, og jeg nævnte at kjendelse av vor høiesteret netop gjaldt saken om en forsendelse av varer til Matamoras i Mexico, men som høiesteret erklærte i virkeligheten at være bestemt for rebellerne i sydstatene.

I forbindelse med saken om undervandsbaatene nævnte baade keiseren og kansleren den advarsel som var utstedt mot at reise med "Lusitania". Jeg sa: "Dersom kansleren advarer mig mot at spasere paa Wilhelm Platz, hvor jeg har fuld ret til at spasere, kan ikke den omstændighet at han advarte mig, berettige ham til at slaa mig ihjel, fordi jeg trods advarselen gik hvor jeg hadde ret til at gaa." Saa blev samtalen mere almindelig, og vi gik ind i huset, hvor keiserens andre gjester utaalmodig ventet paa at faa komme tilbords.

Samtalen hadde varet til længe efter den fastsatte spisetid, og mange hadde stirret ængstelig ut av vinduene og ned fra terrasserne. Ved bordet fik jeg plads mellem keiseren og prinsen av Pless. Man talte da det meste av tiden frem og tilbake

og hadde muntre diskussioner om saadant som kvindesakens forkjæmpere og Henry Fords fredstog. Efter bordet hadde jeg igjen en lang samtale med keiseren, men mest bare om allehaande saadan i sin almindelighet.

Efter middag med kansleren reiste vi samme nat ved ellevetiden og med samme salongvogn tilbake til Berlin. Ved firetiden næste eftermiddag kom vi frem. Vi fandt ved stationen en mængde tyske og amerikanske bladmænd som skulde ha rede paa hvad der hadde hændt. Ved den sidste middag hos kansleren hadde han trukket mig bort i et hjørne og sagt: "Som jeg forstaar det, forlanger Amerika at undervandsbaatene skal føre krig paa samme maate som om de var krydsere." Jeg svarte: "Akkurat, præcis saa er det. De kan visitere og undersøke, men de maa ikke skyte baater isænk uten varsel, og de maa i intet tilfælde gjøre det før passagerer og mandskap er bragt i sikkerhet."

Om morgenen den 3dje mai fik jeg høre at den tyske note var utarbeidet, og at den skulde indeholde den erklæring, at medens de tyske undervandsbaater vilde følge samme regel som krydsere i sin krigsførsel, skulde denne regel dog ikke gjælde likeoverfor bevæbnede handelsfartøier.

Da et saadant forslag ikke vilde kunne andet end bringe den hele sak paa bane igjen, kjørte jeg straks til den spanske ambassadør og fortalte ham hvad jeg hadde hørt. Var det sandt, vilde der utvilsomt bli et brud med Amerika, og jeg hadde faat ordre til i det tilfælde at overlate vore affærer til den spanske ambassadør, og jeg var kommet

til ham for at fortælle ham dette. Jeg gav oplysningen ogsaa til andre diplomater, med det haab, naturligvis, at mine ord maatte naa utenriksministerens øre. Hvordan det var hermed, skal jeg la være usagt; men det omhandlede dokument indeholdt ialfald ikke den undtagelse med hensyn til bevæbnede handelsfartøier.

Med denne "Sussex"-note og præsidentens svar, som avslog Tysklands krav paa at faa bestemme sin position i overensstemmelse med hvad vi kom til at gjøre for at hævde vore rettigheter likeoverfor England, syntes striden om undervandsbaatene at være midlertidig bilagt. Jeg bad dog straks vor regjering om at være forberedt paa den eventualitet at de styrende i Tyskland i fremtiden kunde saaledes paavirkes av den offentlige opinion og von Tirpitz og det konservative parti, at de igjen vilde begynde sin hensynsløse undervandskrig, kanske allerede samme høst eller ikke senere end i februar eller mars den følgende vaar 1917.

I min sidste samtale med Bethmann-Hollweg under opholdet ved det store hovedkvarter i Charleville uttalte han ogsaa: "Jeg haaber nu, at dersom vi faar ordnet denne sak, vil Deres præsident være storsindet nok til at ta sig av fredssaken." Det var en følge av hvad jeg hørte fra de høie regjeringskredser, at jeg efter hjemkomsten til Berlin uttalte til repræsentanten for en avis i München mit haab om fredens gjenoprettelse, — skjønt jeg var saa forsigtig at tilføie at det kunde ta maaneder eller endog aar.

Mange ganger efter denne tid foreholdt kansleren mig at Amerika maatte ta skridt til at faa

almindelig fred gjenoprettet, ellers vilde folkeopinionen i Tyskland tvinge regjeringen til igjen at føre undervandskrigen paa den gamle maate.

Da jeg i september 1916 hadde nævnt at min hustru skulde gjøre en snartur hjem, bad von Jagow mig indstændig om ogsaa at reise til Washington og søke av al kraft at bevæge præsidenten til at ta sig av fredsarbeidet. Da jeg ogsaa selv gjerne vilde gjøre stillingen klar i Amerika, avseilte jeg sammen med Mrs. Gerard fra Kjøbenhavn den 28de september med den danske damper "Frederik VIII". Jeg hadde da været i Berlin næsten tre aar og hadde i den tid kun sjelden været utenfor byen. I 1914 var jeg i Kiel en ukes tid og to ganger over søndag i Schlesien. I 1916 opholdt jeg mig et par uker i München og var en anden gang to dage i samme by og to dage i Parten-Kirchen og to ganger over søndag i Heringsdorf, foruten under krigen at ha besøkt de britiske fanger paa forskjellige steder rundt om i landet.

Blandt passagerene paa "Frederik VIII" var Herbert Swope av "New York World" og William C. Bullit av "Philadelphia Ledger", som begge hadde opholdt sig en tid i Tyskland. Jeg indprentet dem som min faste tro, at dersom der ikke straks blev gjort noget bestemt for at ende krigen, vilde Tyskland igjen bruke sine undervandsbaater paa den gamle hensynsløse maate, og de to nævnte mænd la dette syn klart frem i sine bladartikler.

Mr. Swopes artikler i "New York World" utkom straks derefter i bokform. I denne bok, som

han kaldte "Indenfor det tyske Rike," sier han paa side 94: "Kampagnen for igjen at begynde den hensynsløse undervandskrig betragtes av én mand i dette land, og det en mand som kan tale med den største myndighet i saken, som en trusel i den hensigt at tvinge os til at arbeide for fred. Ambassadør Gerard fik sin opmerksomhet henledet paa dette umiddelbart før han forlot Berlin, men han negtet at akceptere denne fortolkning."

Paa side 88 skriver han: "Vor ambassadør i Berlin ventet netop noget saadant som den demonstration "U-53" gav i oktober, da den skjøt seks baater isænk utenfor Nantucket, for at vise os hvad Tyskland kan gjøre i vore farvande om der skulde bli krig."

Paa side 74 staar der: "Utover Tyskland vokser stemningen sig stadig sterkere for igjen at begynde den gamle "Lusitania"-krigsførsel. Kansleren stritter imot, men det er usikkert hvor længe han kan holde ut. Da jeg forlot Tyskland, var jeg overbevist om at kun en fredsslutning kunde forhindre gjenoptagelsen av den gamle kampmaate. Den samme mening hadde alle tyskere jeg talte med, og den har ogsaa ambassadør Gerard. Stillingen var saa truende, at det var den som var den egentlige grund til at ambassadøren reiste hjem for at avlægge rapport til regjeringen i Washington. Dette blev ogsaa dengang pointert i pressetelegrammene."

Jeg skrev en fortale til Mr. Swopes bok netop for derigjennem at underrette den amerikanske offentlighet om min faste overbevisning, at Tyskland hadde til hensigt med det første igjen at be-

gynde sin hensynsløse krigsførsel med sine undervandsbaater.

Der hændte intet særskilt under hjemreisen med "Frederik VIII", med undtagelse av at Swope henved midnat den 9de oktober kom til min kahyt og fortalte mig at kapteinen hadde bedt ham fortælle mig at et traadløst telegram meldte at tyske undervandsbaater holdt paa at operere like foran os og netop hadde sendt seks fartøier tilbunds i nærheten av Nantucket. Kapteinen forandret vist kursen en smule, tror jeg; men næste dag kunde vi i timevis lugte brændende olje.

Disse danske baater mellem Kjøbenhavn og New York maa lægge op i Kirkwall, Ørkenøene, og la sig visitere av de britiske myndigheter. Medens vi paa denne tur blev opholdt i Kirkwall, var der en svensk passager som ikke hadde bedre vet end at staa paa dækket og gjøre en tegning av havnen og dens fæstninger, hvorfor briterne tok ham ved vingebenet og førte ham iland. De hadde gjennem en kikkert fra stranden eller fra en anden baat set hvad han hadde for sig.

Det er bare ved dagslys at baater faar lov til at komme til Kirkwall. Hver kveld ved sekstiden trækker trawlere et net tversover indløpet som beskyttelse mot undervandsbaater, og der aapnes ikke vei gjennem dette før der igjen blir dagslys.

Kaptein Thomson, med hvem vi ogsaa reiste tilbake til Kjøbenhavn, var klarlig en udmerket sjømand, og vor fulde tillid til ham gav os en følelse av tryghet under den ellers noget farlige reise.

Da jeg naadde Amerika den 11te oktober, tok

New York imot mig paa den mest smigrende maate og gjorde mig til æresborger. Nogen dage senere fik jeg bud fra præsident Wilson om at besøke ham i Shadow Lawn, Long Branch, og vor første samtale varte over fire timer. Efter hans gjenvalg og inden min tilbakereise til Tyskland saa jeg ham igjen. Det var ifølge anmodning fra ham at jeg den 4de december tok fat paa reisen tilbake til min post.

Han hadde gjort mig det klart at han fremfor alt ønsket at holde os ute av krigen og at faa almindelig fred gjenoprettet. Dette sidste er jo en sak som maa gripes an med den yderste forsigtighet. Et direkte tilbud fra vor side kunde møtes med samme svar som vi under vor borgerkrig gav den engelske regjering da denne tok skridt til at faa istand en fredsslutning. Vi svarte da at den engelske regjering kunde feie for sin egen dør, at vi ikke vilde taale dens indblanding i vore affærer, men vilde betragte videre skridt i den retning som en uvenlig handling.

Tyskerne begyndte denne krig uten at ha raadført sig med os, og saa syntes de at indbilde sig at de hadde ret til at forlange at vi skulde faa istand fred paa de betingelser og til den tid de ønsket. Dersom vi ikke gjorde dette, hadde de ret til at krænke alle krigsregler og myrde amerikanske borgere ute paa det aapne hav, trods alle bestemmelser i den almindelig anerkjendte internationale lov.

Jeg tror allikevel at vor præsidents ønske var at tøie sig saa langt som mulig for at gjøre slut paa krigen.

Vor reise fra New York til Kjøbenhavn var kjedelig, kold og mørk. Vi blev fanget av en engelsk krydser vestenfor Ørkenøene og maatte underkaste os den uundgaaelige visitas i Kirkwall, hvor vi blev forsinket to døgn.

Præsidenten vor hadde sterkt betonet for mig sin dype interesse for de til Tyskland deporterte belgiere. Denne bortførelse til tysk trældom av en stor del av Belgiens mandlige befolkning hadde vakt megen indignation i Amerika. Den høit ansette kardinal Farley sa til mig et par dage før min avreise: "Man maa gaa tilbake til de meders og persers tider for at finde et tilsvarende eksempel paa et helt folk som er ført i fremmed fangenskap."

Mr. Grew hadde gjort kansleren forestillinger om denne sak, og ved min tilbakekomst tok jeg straks fat paa den. Det blev sagt mig at det var en militær forholdsregel, at Ludendorf var bange for at de britiske tropper kunde bryte gjennem og oversvømme Belgien, og at han ikke ønsket at ha en fiendtlig befolkning i ryggen, som kunde ødelægge veier og telefonen og telegrafen. Av denne grund hadde han bestemt sig for den paaankede deportation. Det blev betydet at jeg gjerne kunde besøke disse belgiere; men det pas jeg maatte ha for at kunne gjøre dette, levertes mig først nogen faa dage før jeg forlot landet.

Flere av disse belgiere som var sat til arbeide i Berlin, hadde smurt haser og kom til mig. De gav mig en oprørende beretning om hvordan tyskerne hadde revet dem bort fra hjemmet i Belgien og sat dem til at arbeide som slaver i Tysk-

land, hvor de maatte hjælpe til med fabrikation av sprængstoffer og vaaben til bruk mot sit eget folk. Jeg fortalte kansleren at arbeidere fra Belgien var tvangsarbeidere i ammunitionsfabrikker, hvad der var i strid med alle krigsregler og Haag-konventioner. Han trodde det ikke, sa han. "Nu," sa jeg, "min bil staar ved døren. Jeg kan paa fire minutter kjøre Dem til en saadan fabrik hvor der blandt arbeiderne er tredive belgiere." Men han hadde ikke tid.

Amerikanerne maa ha det klart for sig at tyskerne ikke vil sky noget middel for at vinde krigen, og at de ikke har respekt for andet end overmagten.

Medens jeg var i Amerika, hændte det, som hans fiender hadde spaadd, at von Jagow blev styrtet, og Zimmermann hadde faat hans plads som utenriksminister.

Jeg hadde stanset en dag i Kjøbenhavn for at ordne med den videre forsendelse av tre ton matvarer som jeg hadde med mig fra New York, og desuten for at spise lunch med grev Rantzau, den tyske minister og en overmaade dygtig diplomat. Præsidentens fredsforslag hadde saaledes arrivert i Berlin like før mig, og Mr. Grew hadde et par timer før min ankomst levert det til utenriksministeren. Joseph C. Grew var min næstkommanderende hele tiden jeg var i Berlin. Da jeg høsten 1916 var hjemme i Amerika, skjøttet han arbeidet i Berlin med megen takt og dygtighet, og han var mig stadig til megen hjælp. Jeg haaber at faa se ham komme langt frem paa den diplomatiske løpebane.

Dette fredsforslag var datert den 18de december. Det var av vor statsminister tilstillet de amerikanske ambassadører til de krigførende lande. Det indlededes med disse ord: "Efter præsidentens befaling oversender jeg denne henvendelse, som De straks vil fremlægge for utenriksministeren i det land til hvilket De har kreditiver som vort lands repræsentant. De Forenede Staters præsident har paalagt mig at antyde for regjeringen i . . . . . en fremgangsmaate med hensyn til den nuværende krig, som han haaber at regjeringen vil overveie i samme venlige aand," etc.

I den note som blev sendt til centralmagtene, stod der: "Det forslag som det er mig paalagt at fremsætte, har præsidenten længe hat i sinde. Han har en smule betænkning ved at fremkomme med det netop nu, fordi det kan se ut som var det fremskyndet av lyst til at spille en rolle i forbindelse med det av centralmagtene fornylig gjorte skridt i samme retning."

Man skjønner at præsidenten her hadde i tankerne den tale som von Bethmann-Hollweg holdt i riksdagen i december, en tale hvori han fremla en oversigt over den militære stilling og dernæst uttalte: "Med en dyp moralsk og religiøs følelse av pligt mot denne nation og tillike mot hele menneskeheten tror keiseren det nu er den rette tid for regjeringen til at gjøre et skridt henimot fred. I fuld forstaaelse med vore allierte har keiseren besluttet at foreslaa for de fiendtlige magter nu at begynde fredsforhandlinger." Og kansleren fortsatte med den oplysning at et forslag i den retning samme morgen var sendt til alle de fiendtlige mag-

ter gjennem de magters repræsentanter til hvilke Tyskland hadde overdraget sine interesser i de fiendtlige lande, og at derfor repræsentantene for Spanien, de Forenede Stater og Schweiz var anmodet om at sende forslaget til rette vedkommende.

Samtidig med denne tale av kansleren, den 12te december 1916, sendte keiseren dette budskap til sine kommanderende generaler: "Soldater! Efter overenskomst med de med os forbundne fyrster og med bevisstheten om at vi har seiret, har jeg gjort fienden et fredsforslag. Om det vil antages, er endnu uvisst. Indtil den tid kommer, vil kampen bli fortsat."

Vi faar vende tilbake til præsidentens note. Den foreslog at man ved den tidligst mulige anledning skulde faa alle de krigførende magter til at erklære sig med hensyn til de betingelser paa hvilke krigen kunde avsluttes, og med hensyn til de ordninger som kunde være tilstrækkelig garanti mot en ny krig.

Han gjorde verden opmerksom paa den kjendsgjerning, at ifølge erklæringene fra de krigførende landes statsmænd syntes alle sider at ha det samme maal for øie. Og præsidenten sa tilslut at han ikke foreslog fred, og ikke engang tilbød mægling; han foreslog bare at man nu skulde hive loddet ut, forat alle nationer kunde faa vite hvor nær den fredens havn var mot hvilken hele menneskeheten holdt paa at længes.

Kort efter dette forslags offentliggjørelse gav statsminister Lansing den amerikanske presse et interview hvori han erklærte at Amerika var like ved

krigens rand. Senere gav han det en nærmere forklaring.

Saa snart som mulig efter tilbakekomsten til Berlin hadde jeg møter med Zimmermann og med kansler Bethmann-Hollweg. Zimmermann sa at han og jeg jo var saa gode venner at han var sikker paa vi kunde vedbli at arbeide sammen likesom før paa en aapen maate og lægge alle kort paa bordet og i forening virke for fred. I dette maatte jeg naturligvis samtykke, og det saa paa overflaten ut som om alting skulde gaa rigtig glat.

Skjønt damperen "Marina" var skutt isænk uten varsel ved en torpedo i den tid jeg var i Amerika, og en del amerikanere derved var myrdet, syntes der dog hos vor regjering og vort folk at være en tilbøielighet til at glemme dette dersom Tyskland bare vilde vedbli at holde de i "Sussex"-noten givne løfter.

Hele tiden under krigen hadde jeg staat paa venskabelig fot med den tyske regjerings medlemmer, — med kansleren, Bethmann-Hollweg, med von Jagow, Zimmermann og de andre funktionærer ved utenrikskontoret, med Helfferich, koloniminister dr. Solf, riksdagspræsident Kaempf, og ellers med mange av landets fremstaaende mænd, som von Gwinner, chefen for Deutsche Bank, Gutmann av Dresdener Bank, dr. Walther Rathenau, som længe stod i spidsen for departementet for konservation av raamateriale, general von Kessel, overkommandant i Mark Brandenburg — skjønt jeg hadde mange sammenstøt med ham angaaende behandlingen av krigsfanger, — Theodor Wolff,

redaktør av "Tageblatt", prof. Stein, Maximilian Harden og mange andre.

Den kamp som i lang tid førtes av von Bethmann-Hollweg, var Amerikas kamp, en kamp for fred. De aviser som angrep ham, var de samme som dem der hadde angrepet præsident Wilson, Amerika og amerikanere i almindelighet, og som meget ofte ogsaa hadde angrepet min ringhet. I enhver krise mellem os og Tyskland hadde jeg samarbeidet med von Jagow og Zimmermann paa den mest fortrolige maate, altid med det ene maal at bevare freden mellem de to lande. Vi hadde, tror jeg, været i den stilling at kunne gi mange vink som til den tid hadde hjulpet til at forebygge et brud.

Kansleren og utenrikskontoret var dog saa svake at de gjorde intet for at stanse de fornærmelser som "Sandhets-ligaen" utslynget mot vort flag og vor præsident, skjønt det under loven og det midlertidige reglement var saa at denne bande av æreskjendere ikke kunde handle uten myndighetenes samtykke. For mit personlige vedkommende kunde jo en del angrep rettet mot mig av tandflikkere og slangedanserinder være mig en knusende likegyldig ting. Det interesserte mig bare at se hvordan det officielle Tysklands hjerne funktionerte.

Von Bethmann-Hollweg, Zimmermann, von Stumm, som blev Zimmermanns eftermand i embedet, von der Busche, forhenværende tysk minister i Argentina, med samme rang som Stumm i utenrikskontoret, — alle uten undtagelse forsikret mig da jeg kom tilbake, med alt mulig eftertryk, at

en saadan historie som den med "Marina" var bare et uheld, og at man hadde det oprigtigste forsæt at ville holde de i "Sussex"-noten givne løfter.

Og det er et stort spørsmaal hvorvidt tyskerne, som gjorde sine fredstilbud og bad mig om at reise til Amerika for at tale fredens sak til præsidenten, virkelig ønsket fred, eller de bare gjorde disse almindelige tilbud for at ha enslags undskyldning naar de gjenoptok sin umenneskelige undervandskrig, og for saaledes i tilfælde at sikre sig støtte av den offentlige mening i Amerika.

Hadde kansleren og utenriksministeren istedenfor det militære parti hat det avgjørende ord, er jeg sikker paa at man ikke igjen vilde ha begyndt denslags krigsførsel. Men i krigstid er det ikke de civile myndigheter som raader i Tyskland. Den tid jeg reiste hjem, var Hindenburg chef for generalstaben, og Ludendorf, som hadde været stabschef, blev gjort til hovedkvartermester, saa han kunde følge Hindenburg til fronten.

Indtil kort før han vandt slaget ved de masurianske sjøer, som det kaldes, levde Hindenburg som en avdanket general i Hanover. Men da han i mange aar hadde studert netop dette angjældende distrikt, fik han ganske uventet bud om at overta kommandoen over de tyske tropper som skulde stanse den russiske invasion. Ludendorf, som hadde været regimentschef ved angrepet paa Liège, blev sendt med Hindenburg til østfronten som stabschef. Hindenburgs held som hærfører er noget som alverden nu kjender til. Han blev Tysklands avgud, den eneste krigsmand — den eneste

person i landet, kan man si — hvem folket kunde dyrke. Men omtrent ved den tid da jeg gjorde min sviptur hjem til Amerika, holdt folk paa at faa en snikende mistanke om at den egentlige sjæl i kombinationen ikke var Hindenburg, men Ludendorf. Mange tyskere som var i den stilling at kunne vite besked, fortalte mig at Tysklands virkelige diktator var general Ludendorf.

Det var særlig efter opfordring fra von Jagow og kansleren at jeg foretok reisen hjem til Amerika. I min sidste samtale med kansleren et par dage før min avreise spurte jeg ham om jeg ikke burde tale med Hindenburg og Ludendorf, siden han altid holdt paa at fortælle mig at landets egentlige styre laa i de militære lederes hænder. Men et saadant møte kom ikke istand, enten det nu var fordi han ikke kunde, eller fordi han ikke vilde arrangere det. Kort efter min tilbakekomst spurte jeg igjen kansleren om det samme. Kunde jeg ikke faa tale med keiseren, saa burde jeg i det mindste faa træffe de to feltherrer som kansleren selv kaldte de militære ledere, og som derfor var de egentlige herrer i landet. Men det lot sig nok ikke gjøre denne gang heller.

Imidlertid var der en del fremstaaende mænd som hadde forsikret at regjeringen, trods de givne løfter, hadde til hensigt igjen at begynde sin hensynsløse undersjøiske krigsførsel. De fortatle at Ludendorf var for det, og dermed var den sak avgjort.

Jeg tænkte i førstningen at Tyskland vilde benytte striden om de bevæbnede handelsbaater som paaskud for igjen at begynde sin undervandskrig.

Historien med fangerne fra "Yarrowdale" syntes at støtte denne teori. En tysk fribytter hadde fanget eller skutt isænk endel fiendtlige baater og hadde bragt den ene, "Yarrowdale", ind til Swinemünde. Den hadde en hel del fanger ombord, medlemmer av de kaprede baaters mandskap, og jeg kom i stilhet underveir med at somme av disse fanger var amerikanere. "Yarrowdale"s ankomst til Swinemünde blev en tid holdt hemmelig; men da jeg endelig fik vite om den, sendte jeg det ene brev efter det andet til det tyske utenrikskontor og forlangte besked om hvorvidt der var amerikanere blandt disse fanger.

Det tok længe før jeg fik svar; men endelig indrømmet Tyskland — hvad jeg forretsen allerede var vidende om — at amerikanere blandt mandskapet paa kaprede baater blev holdt som krigsfanger. Den tyske opfatning var nemlig den, at hadde man en bestilling ombord paa et av fiendens bevæbnede handelsfartøier, var man at betragte som en av de fiendtlige kombattanter. Nu, jeg tænkte mig altsaa at Tyskland vilde komme denne vei tilbake til striden om undervandsbaatene, og forsvare det standpunkt at bevæbnede handelsfartøier hadde man ret til at skyte isænk uten varsel.

Efter paalæg av vort utenriksdepartement forlangte jeg at disse "Yarrowdale"-fanger øieblikkelig skulde sættes paa fri fot. Dette blev indrømmet av Tyskland; men da den diplomatiske forbindelse mellem os blev avbrutt, blev fangerne dog holdt tilbake. Først efter vor avreise fik de endelig sin frihet.

Jeg hadde bedt om lov til at besøke disse fanger og sendt Mr. Ayrault og Mr. Osborne til stedet hvor jeg visste at de var internert. Tilladelsen til at besøke dem kom mig ihænde, men samme dag blev der git ordre til at flytte fangerne til en anden leir. Osborne og Ayrault, som var paa stedet, fik dog se dem før de blev forflyttet, og kunde saaledes gi mig en rapport om tilstanden blandt dem.

Den 6te januar gav den amerikanske handelsforening i Berlin en middag for mig i Hotel Adlon. Begivenheten blev gjort til enslags tysk-amerikanske venskapsfest. Zimmermann var tilstede, skjønt han maatte gaa sin vei noget tidlig til et møte med Østerrik-Ungarns utenriksminister. Desuten var tilstede vicekansler og indenriksminister Helfferich, ministeren for koloniene, dr. Solf, handelsminister Sydow, Dernburg, bankchefene von Gwinner og Gutmann, undersekretær von der Busche av utenrikskontoret, Berlins borgermester og politichef, præsidenten for handelskammeret, undersekretær von Stumm og mange andre fra utenrikskontoret. Desuten undersekretær Richter av indenrikskontoret, oberstløitnant Doeutelmoser, redaktørene og utgiverne av byens ledende blade, grev Montgelas, som hadde med de amerikanske saker at gjøre i utenrikskontoret, kaptein Lans og andre officerer i marinen, de amerikanske bladkorrespondenter, prins Isenburg, som underholdt sig med bryggerieierne George Ehret og Krueger fra New York og Newark. Der var literære størrelser som Ludwig Fulda, kaptein Persius, prof. Hans Delbrück, riksdagens vicepræsident dr. Paasche og andre likesaa store notabiliteter. Taler blev

holdt av den amerikanske handelsforenings formand Wolf, Helfferich, Zimmermann, von Gwinner og mig. Den raadende tone var yderst venlig. Zimmermann omtalte vort personlige venskap, og sa at han var sikker paa at vi tilsammen vilde bli istand til at greie biffen. Helfferich sa i sin tale at jeg, som hadde lært det tyske sprog og studert det tyske folks levesæt, var en av de faa fremmede diplomater i Tyskland som hadde forstand paa tyskernes daglige liv og tænkemaate. Von Gwinner holdt en tale paa engelsk, som vilde ha været en ære for hvilkensomhelst amerikansk leilighetstaler. I min korte svartale sa jeg at forholdet mellem de to lande aldrig hadde været bedre end nu, og at saa længe min ven Zimmermann og andre saadanne medlemmer av regjeringen som jeg nævnte, var ved roret, vilde uten tvil det gode forhold bli bevaret. Jeg nævnte ogsaa de pengesummer jeg hadde bragt tilbake med mig for Tysklands enker og faderløse.

De fleste av de tyske aviser var meget venlige i sin omtale av denne middag og hvad der ved den blev sagt. Naturligvis, de betragtet min tale som uttryk for min venlige stemning, og bare Reventlow paastod at jeg ved særskilt at nævne medlemmer av regjeringen hadde blandet mig op i Tysklands indre anliggender.

I virkeligheten var denne middag og de ved den holdte taler et sidste fortvilet forsøk paa at bevare det venskabelige forhold. Baade de andre rimelige gjester og jeg var jo omtrent absolut sikre paa at det var besluttet igjen at begynde den hensynsløse undervandskrig, og at bare et lykkelig til-

fælde kunde forhindre det militære parti, som hadde den fabrikerte folkeopinion bak sig, fra at trodse international ret og humanitetens love.

Dagen efter gjestebudet sendte Bethmann-Hollweg bud efter mig og uttalte sin tilslutning til hvad jeg hadde sagt, og takket mig for det, og alt syntes paa overflaten at være saa muntert som skrædderens barsel. Men jeg er bange for at det uheldigvis bare var paa overflaten, og at netop dagen før venskapsmaaltidet hadde undervandsbaatene faat befaling om igjen at begynde sin umenneskelige krig.

Tyskerne trodde nok at præsident Wilson var gjenvalgt med det mandat for enhver pris at holde os utenfor krigen, og at man derfor uten fare kunde fornærme og ydmyge Amerika saa meget man vilde.

Selv før middagsselskapet hadde vi hørt rygter om hvad der i den retning kunde ventes, og inden faa dage telegraferte jeg den oplysning til Washington. Jeg kunde ikke basere den paa bestemte kjendsgjerninger, men hadde dog rygter at holde mig til som syntes fuldt paalidelige, og som jeg hadde faat gjennem vor overmaade dygtige flaate-attaché, kommandør Gherardi.

Og rygterne bekræftedes ved forskjellige vink jeg fik fra en del fremstaaende tyskere. Men gang paa gang efter den 6te januar blev jeg dog av Zimmermann og andre i hans kontor forsikret om at disse rygter var grepet fuldstændig ut av luften. Nu, kan vi saa tænke os at den tyske tale om fred var oprigtig ment?

Efter den tid da von Bethmann-Hollweg be-

gyndte at tale om fred, spurte jeg ofte ham og andre hvilke fredsbetingelser Tyskland vilde stille. Jeg kunde aldrig faa noget bestemt svar. Naar jeg spurte kansleren om Tyskland var villig til at trække sig tilbake fra Belgien, svarte han altid det samme: "Ja, men under visse garantier." Endelig i januar 1917, da han igjen talte om fred, sa jeg: "Hvad er det for fredsvilkaar som De stadig taler om? Kan jeg faa gjøre Dem et par spørsmaal og vente et mere bestemt svar? For det første, er tyskerne villige til at trække sig tilbake fra Belgien?" "Ja, men under visse garantier." "Hvilke garantier?" Derpaa svarte han: "Vi maa kanske beholde fæstningene ved Liège og Namur. Vi maa ha andre fæstninger og garnisoner rundt om i Belgien. Vi maa ha jernbanerne, og vi maa ha havnene og samfærdselsmidlerne. Belgierne maa ikke ha folk under vaaben, men vi maa holde en stor troppestyrke i Belgien. Og vi maa ha kontrol over landets handel." "Det blir da ikke stort igjen for Belgien," sa jeg, "undtagen at kong Albert faar ret til at bo i Bryssel med en æresvakt." Til dette svarte kansleren: "Vi kan ikke la Belgien være en forpost ("Vorwerk") for England." "Jeg formoder," sa jeg, "at England paa sin side ikke ønsker at ha Belgien som en forpost for Tyskland, især da von Tirpitz har sagt at man maa beholde kysten av Flandern for at kunne føre krig mot England og Amerika. Og hvordan blir det med det nordlige Frankrike?" Han svarte: "Vi er villige til at trække os tilbake fra det nordlige Frankrike, men der maa ske en liten forandring av grænselinjen." Og paa mit

COMITÉ D'ALIMENTATION DU NORD DE LA FRANCE

DISTRICT DE CHARLEVILLE

9

Le Comité du District informe les Habitants qu'il met à leur disposition pour la

PREMIÈRE quinzaine *du mois de* **MAI 1916**

les quantités de marchandises suivantes dans le tableau ci-dessous et aux prix fixés.

MARCHANDISES	QUANTITÉS A DISTRIBUER POUR LA QUINZAINE ET PAR HABITANT	PRIX DE VENTE AUX HABITANTS
1. Farine	4 k. 500	le kilog 0 fr. 48
Prix maximum du pain.		— 0 fr. 40
2. Riz	0 k. 500	— 0 fr. 55
3. Haricots	0 k. 500	— 0 fr. 90
4. Lard	0 k. 500	— 2 fr. 80
5. Saindoux	0 k. 250	— 2 fr. 30
6. Café vert	0 k. 250	— 1 fr. 70
7. Sucre cristallisé. . .	0 k. 150	— 0 fr. 90
8. Sel	0 k. 200	— 0 fr. 10
9. Savon dur	0 k. 250	— 1 fr.

En principe le ravitaillement doit être distribué à tous les habitants

1° Au comptant à ceux qui peuvent payer;

2° A titre remboursable pour les personnes momentanément privées de ressources, avec signature d'un engagement de remboursement à la commune après la guerre;

3° Gratuitement aux indigents.

Le prix moyen de la vie est fixé à 1 franc par jour et par habitant. Un barème de classification a été établi en prenant ce chiffre pour base et peut être consulté à la Mairie.

Toute personne qui, le pouvant, se refuserait au paiement ou à la signature de l'engagement, peut être momentanément privée de ravitaillement, sauf le pain, jusqu'à ce qu'elle ait payé ou signé.

Les habitants sont libres de ne pas prendre toutes les denrées mises à leur disposition. Les parts non distribuées restent à la commune, qui peut ainsi soit constituer une réserve, soit faire des distributions supplémentaires dans la même forme que les distributions ordinaires.

Les habitants ne doivent pas prendre les denrées dont ils n'ont pas besoin. Il leur est formellement interdit de faire du commerce avec les denrées du Ravitaillement et notamment d'en céder à des commerçants pour les remettre en vente.

Les denrées provenant du Ravitaillement qui seront trouvées chez des commerçants seront saisies.

Le Gérant du District,
L. PILLOT

Le Président du District,
G. CAMION

Cette affiche doit être apposée avant la distribution.

ANNONCE OM PROVIANTFORDELINGEN I CHARLEVILLE OG OMEGN

spørsmaal om østfronten sa han: "Der maa grænsen bli betydelig forandret. Og med hensyn til Rumænien vil vi overlate til Bulgarien at ordne den sak." "End Serbien da?" "Kanske der kan bli et bitte litet Serbien igjen, men den sak faar Østerrike avgjøre. Og Østerrike maa faa gjøre hvad det vil med Italien, og vi maa ha skadeserstatning fra alle landene og faa igjen alle vore baater og kolonier." Man forstaar naturligvis at "forandring av grænselinjen" bare er en høflig frase for hvad der ellers kaldes "anneksion".

Den 22de januar 1917 holdt vor præsident en tale til senatet og drøftet da det brev han den 18de december hadde sendt til alle de krigførende lande. Med hensyn til ententemagtenes svar paa hans henvendelse uttalte han: "Vi er altsaa kommet saa meget nærmere en diskussion om den fred som skal gjøre ende paa den nuværende krig."

Begge parters villighet til at drøfte fredsbetingelser omtalte han saaledes: "Centralmagtene har i sit fælles svar bare sagt at de var rede til at møte sammen med motparten for at forhandle om betingelserne for fred. Ententemagtene, de allierte, har svaret meget mere definitivt og har nævnt, vistnok i almindelige ordelag, men med al ønskelig klarhet, hvad der maa gjøres godt igjen, og hvilke ordninger og garantier de betragter som absolut nødvendige betingelser for et tilfredsstillende opgjør. Vi er saa meget nærmere ved definitivt at kunne drøfte den fred hvormed denne krig skal avsluttes." Præsidenten uttalte videre om et verdensforbund for at garantere mot en ny krig: "Den nuværende krig maa endes først; men

skal vi være oprigtige og vise den skyldige agtelse for menneskehetens mening, maa vi si med hensyn til spørsmaalet om at være med paa at garantere fred for fremtiden, at meget vil avhænge av den maate og de vilkaar paa hvilke denne krig blir endt." Han oplyste at statsmændene i begge grupper av krigførende nationer hadde erklæret at de paa ingen maate hadde som maal at knuse sine motstandere, og han drog derav den slutning at den kommende fred maatte bli en "fred uten seier."

I samme tale sa præsidenten: "Statsmænd allesteds er enige om at der bør være et forenet, uavhængig og selvstyret Polen." Og paa et andet sted: "Saavidt det er gjørlig, maa alle de store nationer som nu arbeider sig henimot en fuld utvikling av sine rigdomskilder og sin magt, garanteres direkte adgang til alfarveiene over verdenshavet." Hvor dette ikke kan ske paa anden maate, bør aapne veier til havet være at betragte som nøitral grund, sa han. Og han endte med faktisk at foreslaa at alle verdens nationer skal anerkjende monroedoktrinen, og at ingen nation skal søke at bestemme en anden nations eller et andet folks politik.

Efter mottagelsen av Tysklands ultimatum av den 31te januar hadde jeg et møte med kansleren, og han nævnte da fredsnoten av den 18de december og vor præsidents tale den 22de januar.

Jeg maa indrømme at jeg efter tilbakekomsten til Tyskland gik kanske altfor langt i at forsikre kansleren og andre medlemmer av regjeringen om at vor præsident hadde det oprigtige ønske at faa

se freden gjenoprettet i verden. Jeg fortalte dem at jeg trodde præsidenten vilde tøie sig langt, endog like til at bruke magt mot den nation som ikke var villig til at gaa med paa rimelige fredsvilkaar. Jeg indprentet ogsaa alle medlemmer av regjeringen som jeg kom i berøring med, min overbevisning om at præsidentens gjenvalg ikke hadde i mindste maate ændret hans politik, og jeg advarte dem om faren for et brud i vort venskabelige forhold dersom de igjen begyndte sin gamle undervandskrig.

Under den nævnte samtale med Bethmann-Hollweg en av dagene efter den 31te januar sa han at han hadde været nødt til igjen at begynde den paaankede krigsmaate, da det var klart at præsident Wilson ikke var istand til at gjøre noget for fredens sak. Han nævnte særlig præsidentens tale den 22de januar, og sa at præsidenten i den tale tydelig lot forstaa at han betragtet de allierte magters svar paa hans fredsnote som det rette grundlag for eventuelle fredsunderhandlinger, — hvad der for Tyskland var en bentfrem umulig tanke. Kansleren sa dernæst — hvad jeg ogsaa hørte fra mange andre tyskere — at naar præsidenten talte om et forenet og uavhængig Polen, vilde han jo ta fra Tyskland ogsaa den del av Polen som hadde været indlemmet i kongeriket Prøisen, saa Tysklands østgrænse vilde bli bare to timers reise fra Berlin med automobil. Endvidere, naar præsidenten talte om alle nationers fri adgang til havet, mente han at den tyske havneby Dantzig skulde overdrages til den nye polske stat, og at man saaledes ikke bare skulde plyndre Prøi-

sen for en av sine havner, men avskjære forbindelsen mellem den østlige del av Prøisen og resten av dette land. Jeg erklærte at disse indvendinger forekom mig at være intetsigende og frivole. Som en flink advokat der søkte at naa sit maal, nemlig fred, hadde præsidenten jo sagt at alle parter syntes at være enige om at der skulde bli fred, og dersom Tyskland — som det altid paastod — bare førte en forsvarskrig, maatte de jo være meget glade over præsidentens erklæring om at Amerika vilde lægge al sin magt i vegtskaalen for at faa istand en "fred uten seier", hvilket selvfølgelig vilde si det samme som at Tyskland skulde være sikret mot den sønderlemmelse for hvilken de tyske statsmænd saa ofte hadde uttalt sin frygt. Endvidere uttalte jeg som min overbevisning, at naar præsidenten talte om Polen som en forenet og uavhængig stat, tænkte han ikke paa Polen slik som det engang hadde været, men netop paa Polen slik som dets grænser nu var bestemt av Tyskland og Østerrike selv, og at naar han nævnte en nations ret til at ha adgang til havet, tænkte han uten tvil paa Rusland og Dardanellerne og ikke paa noget saadant som at ta en havn fra Prøisen og forære den til Polen.

Von Bethmann-Hollweg sa at denne præsidentens tale til senatet var en hovedaarsak til at Tyskland paany vilde begynde sin undervandskrig. Hvad der kommer paatverke for kansleren og hans kritik over vor præsidents tale, er den omstændighet at ordren til igjen at begynde omhandlede krigsførsel var utstedt lang tid før man i Tyskland fik vite noget om denne tale.

De oplysninger i denne sak som kommandør Gherardi hadde samlet, hadde jeg telegrafert til Washington længe før præsidenten holdt sin tale. Om aftenen efter at jeg hadde faat den tyske note om hvad der var besluttet, tok jeg efter middag en spasertur gjennem Berlins snedækte gater. Jeg møtte da en ung tysk dame av mit bekjendtskap, en fortrolig veninde av kronprinsessen. Hun hadde været med denne paa operaen og var nu paa vei til stationen for undergrunds-jernbanen. Ved denne tid var jo en "taxi" blit en sjelden luksusartikel i Berlin, og jeg spaserte et stykke vei med den unge dame. Jeg fortalte hende om det ultimatum jeg den aften ved sekstiden hadde faat fra Zimmermann, og at det sikkert vilde lede til et brud og vor avreise fra Tyskland. Hun uttalte sin store forundring over at den omhandlede krigsførsel med undervandsbaatene var bestemt at skulle begynde den 31te januar. For flere uker siden hadde de talt om den ting i kronprinsessens hjem, og hun hadde hørt dem fortælle at der var git ordre til at begynde denne krig den 15de januar. Det er ialfald sikkert at ordren var utstedt til undervandsbaatene længe før den 31te, — rimeligvis to uker før den dato.

Det er min bestemte mening at tyskernes eneste hensigt med at fremsætte sine fredstilbud var den om mulig at faa de allierte til at komme sammen og holde raad og saa faa en eller flere av dem skilt fra de andre ved at tilbyde dem en gunstig separatfred. Og dersom denne plan slog feil, saa vilde, tænkte de, et almindelig tilbud om fred og en del tale om den sak skape en for tyskerne

saa gunstig opinion, at de da, uten fare for indgripen fra Amerikas side, vilde kunne begynde paany sin uvorne undervandskrig mot England.

En uke eller to før den sidste januar spurte dr. Solf mig om jeg ikke trodde det kunde gaa an for Amerika at tillate denslags krigsførsel mot England. Han var sikker paa at man da paa tre maaneder kunde tvinge Storbritannien ned paa sine knær og ende krigen. Von Tirpitz, storadmiral von Meuster, de konservative og andre uvenner av kansleren og talsmænd for den undersjøiske krig hadde i virkeligheten været saa snedige i sin propaganda at de hadde faat hele det tyske folk til at bli hildet i den tro, at denne slags krig inden tre maaneder vilde lede til det som alle tyskere stundet efter av hele sit hjerte — fred. Det var umulig for nogen regjering at motstaa det almindelige forlangende at man skulde benytte denne ulovlige krigsførsel, da hær og flaate og folk ikke nærte tvil om at den vilde føre til seier og en ærefuld fred.

Men denne fred maatte selvfølgelig bli en tysk fred, slik som jeg hadde forklaret for kansleren, — en fred som det vilde være umulig for de allierte eller for resten av verden at ta imot, en fred som vilde gjøre Tyskland uhyre sterk og rede til straks at begynde en kampagne mot den vestlige halvkules nationer, en fred som — saa længe det tyske autokrati beholdt magten — vilde tvinge alle nationer til at ofre al sin kraft, hver mands bedste aar, paa forberedelser for krig.

Den 30te januar fik jeg et umisforstaaelig vink om næste dags ultimatum, og da jeg skjønte hvad

klokken var slagen, telegraferte jeg en advarsel til de amerikanske ambassadører og ministre saavelsom til vor statsminister. Næste dag ved firetiden mottok jeg fra Zimmermann dette korte brev:

"Statssekretæren i utenrikskontoret, Zimmermann, gjør sig den ære at be hans excellence de Forenede Staters ambassadør om at komme kl. seks i eftermiddag til utenrikskontoret, Wilhelmstrasse 75-76.

Berlin, 31te januar 1917."

Jeg gik altsaa kl. seks til utenrikskontoret. Zimmermann oplæste da for mig paa tysk en erklæring fra regjeringen om at der var dannet "krigsbelter" omkring Storbritannien og Frankrike, og at den hensynsløse krig med undervandsbaatene skulde begynde igjen den kommende midnat. Jeg gjorde ingen kommentar, men stak erklæringen i lommen og gik hjem. Det var da omtrent kl. 7. Jeg lot naturligvis erklæringen hurtigst mulig oversætte og sendte den øieblikkelig til Washington.

Derefter var det at jeg hadde den samtale med kansleren hvori han, som allerede nævnt, kritiserte præsidentens saakaldte fredsnote som altfor uklar, og dernæst ogsaa hans tale til senatet den 22de januar. Kansleren trodde, sa han, at stillingen hadde forandret sig, at trods hvad præsidenten hadde sagt før opgjøret i "Sussex"-saken, var han nu for fred. Han var gjenvalgt paa det program og vilde ikke nu komme til at gjøre noget. Da han leverte mig noten, hadde Zimmermann sagt mig at denne krig med undervandsbaatene var en nødvendighet for Tyskland, det ellers

vilde sulte inden et aar var omme. Og han tilføiet: "La os bare faa to maaneder av denne slags krig, saa skal vi gjøre ende paa saken og slutte fred inden tre maaneder."

Lørdag den 3dje februar fik kongressen den besked fra præsident Wilson at det diplomatiske brud med Tyskland hadde fundet sted. Først den følgende dag kom denne nyhet frem til Berlin. Denne lørdag eftermiddag skulde min hustru og jeg paa teater sammen med Zimmermann og Mrs. Friedlaender-Fuld-Mitford, en ung dame hvis far skal være Berlins rikeste mand, og som har været gift med en ung englænder ved navn Mitford, en søn av Lord Redesdale. Uten skyld fra hendes side blev dette egteskap opløst, og hun hadde nu sin egen leilighet i forældrenes store og flotte hus paa Pariserplatz i Berlin. Vi avhentet Mrs. Mitford og tok hende med til teatret, hvor vi saa et fornøielig stykke av Thoma, tror jeg, "Die Verlorene Tochter" ("Den bortkomne datter"). Zimmermann kom ikke til teatret, men sluttet sig til vort selskap senere i Friedlaender-Fuld-huset, hvor vi spiste tilaftens sammen hos Mrs. Mitford. Da jeg efter bordet talte med ham, nævnte han noten til Amerika og sa: "Dette er hvad jeg den sidste maaned har arbeidet paa sammen med keiseren i det store hovedkvarter. Jeg tænkte ofte paa at fortælle Dem hvad vi hadde for os, likedan som jeg pleide at gjøre det før i tiden. Men saa tænkte jeg at De bare kom til at si noget om et diplomatisk brud mellem vore lande, og saa syntes jeg det ikke kunde nytte at fortælle Dem noget. Men De skal faa se at alting blir all right. Amerika kom-

mer ikke til at gjøre noget. Præsident Wilson er stemt for fred og intet andet. Alt vil gaa som før. Jeg har ordnet det saa at De næste uke kan besøke keiseren i det store hovedkvarter, og alting vil komme i god orden."

Den næste dag, søndag, hadde vi en tysker fra utenrikskontoret og hans amerikanske hustru til lunch hos os sammen med en anden tysker, ogsaa fra samme kontor, som hadde været i Amerika. Netop som vi skulde gaa tilbords, fik vi et nummer av "B. Z.", Berlins middagsavis, som indeholdt hvad der saa ut til at være en paalidelig beretning om det diplomatiske brud mellem Washington og Berlin. Det blev en alt andet end munter lunch. Mine tyske gjester saa meget nedslaat ut og spiste i taushet, medens jeg fra min ende av bordet strævet med at faa igang enslags høflig samtale om ingenting.

Næste dag fik jeg den officielle meddelelse om bruddet fra Washington og gik til Zimmermann for at forlange mit reisepas.

Naturligvis hadde Zimmermann da ogsaa faat nyheten og var kommet nogenlunde til ro efter den. De amerikanske bladmænd fortalte mig at da de traf ham dagen før, hadde han i begyndelsen negtet at si nogenting. Saa hadde han brukt temmelig voldsomme uttryk og endelig lagt for dagen et voldsomt sindsoprør. Efter hvad jeg fik se, er jeg sikker paa at nyheten kom over Zimmermann og de andre medlemmer av regjeringen som et lyn fra klar himmel, skjønt jeg ikke kan begripe hvordan forstandige mennesker kunde tænke sig at vort land vilde være saa ærepløst at taale

uten knurr et saadant slag som det hadde faat i ansigtet.

Siden krigen begyndte, hadde der stadig været en hel del politibetjenter omkring vor legationsbygning. Nu blev deres antal forøket, og de holdt vakt foran huset og i bakgaarden og de nærmeste gater; men der blev ingensomhelst demonstrationer fra den berlinske befolknings side. Tirsdag eftermiddag spaserte jeg ganske alene gjennem byens travleste gater, og da jeg kom hjem, fandt jeg grev Montgelas ventende paa mig. Han var chef for den avdeling av utenrikskontoret som har med amerikanske anliggender at bestille, og han har rang som minister. Jeg spurte ham hvorfor jeg ikke hadde faat mit pas, og fik det svar at det blev holdt tilbake fordi den tyske regjering ikke visste hvad vi hadde gjort med grev Bernstorff, og fordi der gik det rygte at vor regjering hadde konfiskert de tyske baater i Amerika. Jeg sa ham at jeg var viss paa at Bernstorff blev behandlet med al mulig hensynsfuldhet, og at man ikke hadde konfiskert de tyske baater. Og jeg føiet til: "Det er vel ikke min sak at motbevise rygtet om Bernstorff og baatene. Det maa vel heller være Deres sak at bevise dets sandhet. Eller hvorfor kan ikke den schweiziske regjering, som nu repræsenterer den tyske, telegrafere til sin minister i Washington og faa nøiagtig besked?" "Nu, schweizerne er, som De vet, ikke vant med at sende kabelgrammer," sa han.

Han kom da frem med et dokument som skulde bekræfte paany den gamle traktat av 1799 mellem Prøisen og de Forenede Stater, men med en del

meget merkelige tilføielser. Han bad mig læse det og saa enten underskrive det eller faa bemyndigelse til at underskrive det, og sa at blev det ikke underskrevet, vilde det bli vanskelig for amerikanere at faa lov til at forlate Tyskland, især de amerikanske bladmænd. Jeg læste traktaten og sa derpaa: "Jeg kan naturligvis ikke paa eget ansvar underskrive dette, og jeg vil ikke telegrafere til min regjering medmindre jeg faar bruke vort ciffer og fortælle hvad jeg synes om dette dokument." Men dette kunde man umulig tillate, sa han.

Den vidtløftige traktat, med mange indviklede og faglige uttryk og henvisninger til kapitel tre av den ellevte Haag-konvention og meget andet av den slags, indeholdt detaljerte bestemmelser om hvordan tyskere og tyske baater og anden tysk eiendom og patenter o. l. i Amerika og amerikanere og deres eiendom i Tyskland skulde behandles i tilfælde av et diplomatisk brud mellem de to lande. Hovedtankerne var at tyskere i Amerika og amerikanere i Tyskland skulde ha frihet til at reise hjem og ta sine eiendele med sig, og at tysk eiendom i Amerika og amerikansk eiendom i Tyskland ikke skulde konfiskeres uten i enkelte særegne tilfælder.

Da jeg hadde læst det og tænkt en stund paa det, gav jeg ham det svar: "Jeg vil ikke telegrafere dette til Washington. Hvorfor kommer De til mig med forslag til en traktat nu da den diplomatiske forbindelse er avskaaret? Hvorfor forlanger De at faa saadant underskrevet av en ambassadør der holdes her som fange? Fanger un-

derskriver ikke traktater, eller deres underskrift vilde ialfald ikke ha nogen gyldighet." Og senere føiet jeg til: "Efter Deres trusel om at holde amerikanere her som fanger og efter at ha læst dokumentet vilde jeg, selv om jeg hadde bemyndigelse til at skrive under, bli her til dommedag før jeg vilde sætte mit navn under en saadan traktat."

Montgelas syntes at bli noget alterert, og i sin befippelse lot han papiret bli liggende igjen hos mig, — hvad han sikkert ikke hadde tænkt at gjøre dersom jeg negtet at underskrive det. Montgelas var en meget elskværdig personlighet. Han hadde hele tiden, tror jeg, forstaat vor stilling og hadde været imot saadanne umenneskeligheter som sænkningen av "Lusitania" og den skjendige krigsførsel med undervandsbaatene. Jeg har ingen tvil om at det bød ham meget imot at lyde befalingen om at søke at faa mig til at sætte mit navn under den omhandlede traktat.

Det er mig en glæde at kunne bevidne at selv de mest tyskvenlige amerikanske bladmænd i Berlin viste samme ridderlighet som de andre da jeg fortalte dem om den trusel Montgelas hadde kommet med. Alle bad mig om slet ikke at ta nogetsomhelst hensyn til dem og deres frihet naar de amerikanske interesser stod paa spil.

Det formelle brud med den tyske regjering fandt sted da jeg mandag morgen gjorde Zimmermann min opvartning, og da jeg samme dags aften skriftlig forlangte mit pas. Straks derefter blev vor telegrafiske forbindelse med utenverdenen avskaaret. Jeg fik ikke engang lov til at sende telegrammer til de amerikanske konsulater rundt

om i Tyskland og gi dem deres instrukser. Vi fik ikke sende eller ta imot post eller bruke telefonen. Det var ikke engang tillatt vore folk at gaa til nærmeste hotel for at telefonere. Imidlertid gjorde vi os reisefærdige. Vi overlot de amerikanske og likeledes Rumæniens, Serbiens og Japans interesser til den spanske ambassadør, og Storbritanniens til den hollandske gesandt. Som før sagt tror jeg at ambassadør Polo de Bernabe med troskap vil ta sig av vore affærer, og jeg er ogsaa sikker paa at Baron Gevers uten frygt vil forsvare de britiske krigsfanger.

Vi solgte vore automobiler. Vi hadde to vakre, præmievindende ridehester, en fra Kentucky og en fra Virginia, som jeg hadde bragt med fra Amerika. De blev nu scenekunstnere, — jeg solgte dem til eieren av Berlins cirkus.

De tre ton med fødevarer som vi hadde ført med os fra Amerika, gav vi bort til de gjenværende medlemmer av "corps diplomatique", gesandtskapene fra Spanien, Grækenland, Holland, Mellem-Amerika og Syd-Amerika. Jeg hadde mange venner blandt diplomatene fra disse andre amerikanske stater. Alle var dygtige mænd og stod høit i sine hjemlande. De fleste av dem kjendte nok kun altfor godt de pan-germanistiske anslag mot Mellem- og Syd-Amerika.

Endelig — fredag morgen, tror jeg det var — fik Oscar King Davis, korrespondent for "New York Times", et marconigram fra bladets redaktør, Van Anda, med den oplysning at Bernstorff og medlemmene av hans stab blev behandlet med al mulig høflighet og hensynsfuldhet, og at Ame-

rika ikke hadde konfiskert de tyske baater. Saa fik vi den aften igjen ta vor telefon i bruk, og det blev os tillatt at ta imot en del telegrammer og at sende aapne telegrammer til vore konsulater i Tyskland. Det blev meldt os at vi formodentlig kunde reise derfra den følgende aften.

Stadig med spioner i hælene avla jeg avskedsvisitter hos saa mange som mulig av de andre diplomater. Lørdag faldt det mig ind at trods den dumme maate paa hvilken man hadde behandlet os ved at berøve os post og telefon og frihet i henved en uke, vilde jeg ta det som en sportsmand. Jeg lot derfor en av mine folk telefonere for at spørre Zimmermann og Bethmann-Hollweg om jeg kunde faa besøke dem. Jeg tilbragte da en behagelig halvtime hos hver av dem. Jeg sa til kansleren at jeg bare kom for at si ham farvel, ikke for at faa det protokollert i "Hviteboken", og at jeg vilde holde tæt med hvad han kunde fortælle mig. Jeg var ogsaa indom for at takke dr. Zahn av utenrikskontoret, som hadde ordnet med vor avreise, og jeg forærte ham til minde herom en cigaretæske av guld. I sidste øieblik fik en del av vore konsuler og kontorister og andre amerikanere i Berlin tilladelse til at reise med samme tog som vi. Vi var saaledes ialt omtrent hundrede og tyve personer som reiste med toget fra Potsdammerstationen den kveld ved ottetiden. Det var ikke offentligheten bekjendt akkurat hvad tid vi skulde reise, skjønt automobilene etc. foran legationsbygningen jo kunde ha trukket en del folk til stedet. Der blev dog ingensomhelst demonstration. Den uke jeg blev opholdt i Berlin, gik jeg hver efter-

middag og aften paa gaterne i alle dele av byen og var inde i butikkene uten at noget menneske gjorde mig nogenslags fortræd.

Der var mange folk ved jernbanestationen for at si os farvel. Alle medlemmer av legationene fra Spanien, Holland og Grækenland var der, og mange av dem fra Mellem- og Syd-Amerika. Fra utenrikskontoret var Montgelas, dr. Roediger, Prittwitz og Horstmann møtt frem. En del amerikanere som blev tilbake i Berlin, stod paa perrongen og skrek et kraftig hurra da toget gik.

Den tyske regjering hadde sendt to officerer som skulde være med os paa toget. En var stabsofficer major von der Hagen, og den anden var en repræsentant for utenrikskontoret, en mand med det halsbrækkende navn Baron Wernher von Ow-Wachendorf. Det var taktfuldt av kontoret at sende denne mand med os, siden det var vi som hadde faat ham utvekslet fra krigsfangenskap i England, og han maatte av den grund formodes at være venligsindet mot os.

Jeg hadde bestilt en overflod av champagne og cigarer for reisen. Først invitertes vi paa champagne med officerene i spisevognen, og saa var de vore gjester i den privatvogn som var stillet til vor raadighet. Ellers hændte der intet under reisen. Ved somme stationer var der en del folk som stirret med et dumt blik paa vort tog; men de gjorde os ellers hverken godt eller ondt.

Vi reiste gjennem Württemberg og kom ind i Schweiz ved Schaffhausen. Ved sidste stans paa den tyske side av grænsen forlot de to officerer os. Jeg hadde hat den omtanke før vi reiste fra Ber-

lin, at skaffe mig underretning om deres navn, saa jeg nu til farvel kunde forære hver av dem en cigaretæske av guld med datoen og vedkommendes navn.

Ved den første station i Schweiz stod en avdeling soldater og præsenterte gevær, og den schweiziske hærs kommanderende oberst (der er ingen generaler i Schweiz) kom med flere medlemmer av sin stab ombord paa toget og blev med os næsten helt frem til Zürich.

Jeg begyndte at tale paa fransk til en av disse officerer; men han avbrøt mig og sa paa udmerket engelsk: "De behøver ikke at tale fransk til mig. Mit navn er Iselin; jeg har mange av min slegt i New York og har selv været en del aar der."

I Zürich steg vi av det tyske tog og møttes paa perrongen av en del taknemmelige japanere, den amerikanske konsul og en hel del franske og schweiziske bladmænd, og dermed endtes altsaa vor utgang fra Tyskland.

KAPITEL XVIII

DE LIBERALE OG FORNUFTIGE

JEG har allerede før uttalt den tro at Tyskland ikke vil bli tvunget ved nogen revolution til at slutte fred, og at der vil bli skaffet tilveie matvarer nok til at holde krigen gaaende et aar endnu ialfald.

Hvad er det da som frembyr en rimelig utsigt til fred, — naturligvis under forutsætning av at Tysklands blokade av England og forsøk paa at faa Rusland til forbundsfælle slaar feil?

Min mening er den, at kun ved en evolution av Tyskland selv i retning av politisk liberalisme kan der bli saadanne garantier for den fremtidige verdensfred at man vil være berettiget til at ende denne krig.

Der er ikke egentlig noget stort politisk parti i Tyskland som kan kaldes liberalt, eller et frisindet fremskridtsparti. I riksdagen er der, som før bemerket, naar man ser stillingen bare i sine store træk, det konservative eller bakstræverpartiet, det romersk-katolske eller centrumspartiet, og socialdemokratene. Det saakaldte nationale liberale parti har i denne krig vist sig som bare en gren av det konservative, i somme stykker likesaa bakstræversk som selveste de prøisiske junkere. Bas-

sermann og Stresemann, de "liberale" ledere, har ikke vist sig som ledere i frisindet tænkning, og deres ledelse har ikke været skikket til at skape tillid til deres politiske kløkt.

Det var Stresemann som i riksdagen den 13de mai 1916 med hensyn til præsident Wilson som fredsmægler bemerket: "Vi skyver Wilsons haand tilside." Den fredelige søndagsmorgen, dagen efter at præsidenten hadde underrettet kongressen om bruddet med Berlin, og altsaa netop den dag nyheten derom naadde Berlin, holdt Stresemann en tale til medlemmene av dette nationale liberale parti, og fortalte at han nøie hadde studert den amerikanske situation med samt den amerikanske karakter og politik, og han kunde saaledes forsikre dem at Amerika aldrig vilde bryte med Tyskland. Netop som han endte sin tale og indhøstet sine beundreres bifald, var der en mand paa en av de bakerste bænker som reiste sig og oplæste fra middagsavisen en depeche fra Holland gaaende ut paa at bruddet hadde fundet sted. Dette er bare et eksempel paa Stresemanns politiske klokskap og fremsyn.

Socialistene — eller for at være præcis: socialdemokratene — har vist sig som motstandere av den monarkiske regjeringsform i Tyskland. Derved har de likesom gjort sig til utskud i politikken, i den militære verden og i samfundet.

Efter et heldig fransk angrep i Champagne hørte jeg det fortælle om en tysk kvinde hvis mand skulde være dræpt, at hun var i den grad rasende og fortvilet, at hun hadde erklæret sig at ville bli socialdemokrat. Dette blev gjentagende nævnt som

vidnesbyrd om at sorgen maatte ha gjort hende gal. Hendes mand var en almindelig liten kontorist i Berlin.

Socialistene faar ikke embeder og ikke titler. De blir aldrig geheimeraad eller noget andetslags "raad", og de kan ikke gjøre sig haab om at bli officerer i armeen. Løitnant Forstner, den berygtede hovedperson i Zabern-historien, var det som utlovte en belønning til den første av hans mænd som i tilfælde av ugreie kom i skade for at nedskyte en av "disse fordømte socialister".

De fornuftige mænd med liberale tilbøieligheter har derfor nu ikke noget politisk hjemsted. Og det er disse som maa skape et liberalt parti, et parti som man kan bli medlem av uten derved at tape sin forretning, sine fremtidsutsigter og en hæderlig stilling i samfundet.

Der er mange slike mænd i Tyskland idag. Kanske somme av de konservative socialister vil slutte sig til et saadant parti, og der er mænd i selve regjeringen hvis tænkesæt ikke er uforenlig med medlemskap i et nyt frisindet parti. Den forhenværende kansler Bethmann-Hollweg er kanske selv i hjertet en av de liberale. Han tilhører en familie av pengemænd i Frankfurt, og medens han har det adelige "von" foran sit navn og eier et landgods, er han dog i hele sin tænkemaate venlig stemt mot et frisindet livssyn. Og skjønt utenriksminister Zimmermann i den ophidsede stemning hvori hans ansættelse i dette embede satte ham i denne stormfulde tid, blev en hensynsløs talsmand for hensynsløs krigsførsel, er han dog i virkeligheten en liberal, en avgjort motstander av det

system som vil lægge landets styre i hænderne paa aristokratiet. Og medens dr. Solf, ministeren for koloniene, er keiseren og hans familie oprigtig hengiven, er han dog saa rimelig og saa tolerant uten at være svak, at han vilde bli idealet av en leder for et frisindet Tyskland. Og de store bankierer, kjøbmænd og fabrikeiere paaskjønner vistnok den masse penger de har samlet i disse fredens aar siden 1870; men de maa allikevel kjende det som en nedværdigelse at leve i et land hvor en klasse fødes til at styre, og det en klasse som ikke engang har takt nok til at skjule sin nedarvede ringeagt for alle skræddere og skomakere og kjøbmænd og anden pøbel av den slags.

Et saadant frisindet parti er en nødvendighet i Tyskland forat man kan stille det op imot de radikale socialdemokrater.

Naar krigen er slut, kommer soldatene, som i lange aar har kjæmpet i sølen nede i løpegraven, til ikke at gi sig før de faar en ny kredsinddeling for valg av riksdagsmedlemmer og faar avskaffet den før omtalte "kreds-votering" i Prøisen. Og naar alle mænd i Prøisen faar samme stemmeret, og hele den tyske arbeiderbefolkning faar den repræsentation i riksdagen som man frækt har snytt dem for i disse mange aar, tør det hænde at et sterkt, frisindet parti blir den private eiendoms eneste forsvar mot angrep fra et med fuld grund forbitret og hevnlystent socialdemokrati.

Tysklands arbeidere har i lang tid været holdt for nar. Det gjælder dem det som Lincoln sa om at "narre somme av folket hele tiden". Middelklassen, fabrikeiere, handelsmænd osv. har fundet

sig i systemet, fordi de har tjent mange penger ved det.

Det blir vanskelig at slutte fred med det nuværende Tyskland, fordi hele verden har en følelse av at fred med den nuværende tyske regjering ikke vilde bli en varig fred, at den vilde ha tilfølge enkelte av de alliertes frafald fra den nuværende verdensallianse mot Tyskland, at Tyskland ved hjælp av sine nu vundne erfaringer kunde forberede sig for en ny krig, og at der i denne kanske ikke kunde være noget slag ved Marnen som kunde stanse Tyskland paa veien henimot herredømme over hele verden.

I lang tid før denne krig hadde radikalerne i Storbritannien en sterk tro paa de tyske socialister. Men hvor grundløs den tro var, fik man se i juli og august 1914, da det socialistiske parti slavisk stemte for de tyske krigslaan. Og det paa keiserens nøkne erklæring om at det var en forsvarskrig, fordi, som han paastod, fienden hadde faldt ind i Tyskland, — en paastand som aldrig har kunnet bevises.

Socialistpartiet er splittet. Det er for galt at man ikke kan ha at gjøre med saadanne mænd som Scheidemann, der i andre demokratiske kredser vilde synes at være saa konservativ at han kunde kaldes en bakstræver. Men medens Scheidemann og hans venner i sine forsøk paa at forhandle med andre landes socialister har den keiserlige regjerings beskyttelse, vil de ikke faa noget at si med hensyn til fredsvilkaarene saa længe landet har sit nuværende styre. De brukes bare

i et forsøk paa at faa istand splittelse blandt de allierte.

Det er som præsident Wilson sa i sit budskap til Rusland den 26de mai 1917: "Krigen begynder at gaa uheldig for Tyskland, og i sine fortvilede bestræbelser for at avverge det uundgaaelige nederlag griper myndighetene nu til ethvert mulig middel, — ja, de bruker endog de forskjellige grupper og partier blandt sit eget folk, mot hvilke de ellers aldrig har været retfærdige eller tolerante, til at fremme en propaganda paa begge sider av havet som skal bevare for dem deres magtstilling hjemme og i utlandet, til fordærvelse for netop de folk som paa den maate lar sig bruke."

Der hersker den almindelige forestilling at de tyske socialdemokrater, kjendt i andre lande som det socialistiske parti, har i det mindste nogen likhet med et stort, frisindet parti. Men dette er langt fra at være saa. Ved sine handlinger, om ikke ved aapne erklæringer, har de vist sig at være motstandere av den monarkiske regjeringsform; men deres ledere beskyldes ogsaa for aapent at ha erklæret sig for "fri kjærlighet" og mot al religion. Den romersk-katolske kirke betragter socialdemokratiet som sin værste fiende og har gjort store anstrengelser for at stanse dets fremgang ved at samle de kirkeligsindede socialister i enslags romersk-katolsk arbeiderforening. I Tyskland er socialdemokraten næsten et utskud. Skjønt en tredjedel av riksdagens medlemmer tilhører dette parti, faar de aldrig en stilling i regjeringen, og den styrende klasse, alle professorene, lærere og de protestantiske og katolske prester for den vel-

staaende middelklasse, — alle staar sammen i bitter opposition mot socialdemokratenes lære. Verden maa ikke beholde den illusion at de socialistiske ledere repræsenterer den tyske folkemening.

Dersom Tysklands industridrivende klasse hadde sin retmæssige repræsentation, kunde de kanske næsten ha kontrol i riksdagen. Men som jeg mange ganger har betonet, riksdagen er bare en debatforening. Tyskland er styret av embedsmænd som er utnævnt ovenfra nedover. Og denne hær av embedsmænd maa føies til de andre klasser jeg har nævnt. Der er i Tyskland flere offentlige bestillingsmænd end i noget andet land i verden. Da de skylder regjeringen sin stilling, maa de ikke blot tjene regjeringen, men ogsaa hate regjeringens fiender. Derfor er de og hele deres slæng motstandere av socialdemokratiet.

Alt dette viser hvor vanskelig det nu er for mænd med et rimelig og frisindet utsyn som ikke har lyst til at ta avstand fra religion og moral, at finde sig et politisk hjem.

Som før sagt, von Bethmann-Hollweg er selv i virkeligheten en mand med frisindede anskuelser, og han har erklæret at Tyskland maa føres ind paa nye spor. Det er kanske ikke umulig at der vil bli dannet et stort nyt liberalt parti saadan som det jeg har antydet, sammensat av de mere konservative socialdemokrater, levningene av det nationale liberale parti og av fremskridtspartiet og de mere liberale blandt medlemmene av det konservative parti. Det vil da vise sig om det katolske parti eller centrum kommer til at opløse sig og dets medlemmer slutte med at søke valg blot

og bart som repræsentanter for den katolske kirke. Det er vel for meget at vente at dette centrumsparti som et hele og saaledes som det nu er sammensat, kommer til at ta standpunkt for liberalisme og parlamentarisme og for en retfærdig omordning av valgdistriktene; men der er mange kloke og fremsynte folk i dette parti, og dets ledere, dr. Spahn og Erzberger, er frygtløse og dygtige mænd.

En saadan bevægelse har i flere aar været at spore i centrumspartiet. Mange av medlemmene trodde at det ikke længer var nødvendig for katolikkene at verne om sine religiøse rettigheter ved at ha et eget politisk parti, og der har været gjort forsøk paa at faa det opløst. Katolikkene sa dog dengang nei; men saken er dog endnu ikke endelig avgjort. En frivillig opløsning av centrum som et romersk-katolsk parti vilde straks skape et virkelig liberalt parti, som alle tyskere kunde tilhøre uten at tape sin stilling i samfundet, uten at bli erklærede fiender av monarkiet og uten at brændemerke sig som fiender av religion og moral.

Ved den verdenskongres som maa samles naar krigen er slut, vil det bli en let sak for de andre nationer at forhandle med repræsentanter for et frisindet Tyskland, med repræsentanter for en regjering som vistnok endnu beholder sin monarkiske form, men dog har enten en grundlov som vor eller parlamentarisk styre. Jeg tror at de liberale i Tyskland bevæger sig henimot den naturligste løsning, nemlig den at kansleren og hans ministre kan trækkes til ansvar av riksdagen og maa træde av dersom de faar et mistillidsvotum.

I forbindelse med Zabern-affæren paastod Scheidemann at kansleren fornuftigvis burde træde av siden riksdagens flertal hadde erklæret sig mot ham. Men Bethmann-Hollweg negtet at resignere, og gjorde gjældende at han stod til ansvar for keiseren alene. Der skal ikke nogen voldsom omordning til for at faa indført parlamentarisk styre. Dersom man da ogsaa faar en retfærdig omordning av valgdistriktene, vilde man ha et frigjort Tyskland uten nogen radikal forandring av den gamle regjeringsform. Naturligvis maatte man avskaffe den før omhandlede og urimelige "kredsvotering" som man nu har i Prøisen.

Denne forandring til et parlamentarisk styre ved et ansvarlig ministerium kan efter det tyske rikes grundlov gjennemføres ved en simpel flertalsbeslutning i riksdagen og likeledes i forbundsraadet. I dette er der nu mindre end fjorten stemmer mot den foreslaaede forandring av grundloven. Men den maatte bifaldes av keiseren som konge i Prøisen og av de fleste av fyrsterne i de andre tyske stater.

I denne fornuftige liberalisation av Tyskland — dersom der blir noget av med den — kan Theodor Wolff og hans svigerfar Mosse ventes at spille ledende roller. Det mægtige "Tageblatt", som eies av Mosse og redigeres av Wolff, har under denne krig været et lysende eksempel paa fornuft og patriotisme. Og andre storblade vil komme til at følge i samme kjølvand.

Det gjør mig virkelig ondt for Georg Bernhard, den begavede redaktør av "Vossische Zei-

tung". Han er liberal og jøde og maa dog finde sig i at fungere som junkernes leietjener.

Efter at jeg hadde forlatt Tyskland, fremkom "Vossische Zeitung" med en del latterlige beskyldninger mot mig, blandt andet for at jeg skulde ha utstedt amerikanske pas til britiske undersaatter. Det var omtrent saa forstandig som om bladet hadde beskyldt mig for at ha sendt breve til utenrikskontoret i forseglet omslag. De britiske affærer var overlatt i mine hænder. Jeg kunde ikke utstede britiske pas til borgere av Storbritannien som hadde lov til at reise hjem; men ifølge almindelig skik og med det tyske utenrikskontors uttrykkelige tilladelse gav jeg dem amerikanske pas paa hvilke jeg hadde stemplet ordene "Britisk undersaat". Det var sandelig noget at gjøre væsen av.

Bethmann-Hollwegs fratrædelse som kansler var en seier for kjøkkenintriger og junkerisme. Jeg er forvisset om at han i virkeligheten er liberal. Det var imot hans ønske at man igjen begyndte den umenneskelige krig med undervandsbaatene, at man brøt løfterne i "Sussex"-noten, og at man saaledes fik krig med Amerika. Hadde han resignert heller end at samtykke i den omhandlede krigsførsel, vilde han i verdens øine ha staat som den store liberale leder og rimeligvis været mere mægtig end nogengang før. Men dels fordi han gjerne vilde beholde sin post, og dels paa grund av en altfor sterk følelse av loyalitet mot keiserens person blev han staaende, trods sin egen overbevisning. Og da han maatte træde av, fik han ikke engang titel av prins eller greve som avskedsgave. Han kan nu ute paa sit gods underholde sig med de i

Tyskland saa ofte citerte ord av Schiller: "Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr kann gehen." Det er: Han har nu gjort sin pligt og kan gaa hjem og lægge sig. Og i sin alderdom kan han utrope som Henrik den ottendes store kansler i Shakespeares skuespil: "Cromwell, Cromwell! Hadde jeg bare tjent min Gud med halvparten av den nidkjærhet hvormed jeg har tjent min konge, vilde Gud nu ikke i min alderdom ha overlatt mig nøken i mine fienders hænder." Denne gud er dog ikke prøisernes private krigsgud, med hvem de tror sig at ha enslags hemmelig forstaaelse, men kristendommens, humanitetens og hele menneskehetens Gud.

Det vilde være lettere for Tyskland at slutte fred med Bethmann-Hollweg ved roret. Hele verden kjender ham og høiagter ham for hans retskaffenhet.

Helfferich blev staaende som vicekansler og indenriksminister. Han er en overlegen dygtig og skarpsynt mand, og jeg er sikker paa at han er en motstander av militarismen. Han er rimelig i sine anskuelser, og det gaar an at holde raad med ham og opnaa tilstaaelser og resultater. Men hans brændende fædrelandskjærlighet og hans overlegne dygtighet gjør ham til en motstander som ikke er at spøke med.

Kühlmann er chef for utenrikskontoret. Han er meget mere slu end Zimmermann, og han vil fortsætte med forsøk paa at faa os indviklet i strid med Japan og Mexico, men man vil ikke kunne bevise det. Før krigen var han tysk næstkommanderende i London, og han meldte da at England

kom til at bli med i krigen. Da han overtok sin nye post, utspredte der sig rygter om at han var imot den hensynsløse krigsførsel; men disse rygter var bare vidnesbyrd om hans dygtighet i at manøvrere for at skaffe sig et godt navn i verden, saa det kunde hjælpe ham i de planer han hadde for sig. Man maa passe sig for den listige Kühlmann.

At angripe kansleren er den kjæreste sport i Tysklands politiske liv. Saasnart keiseren har utnævnt en kansler, begynder hundreder av smaa politikere, riksdagsmænd, redaktører, referenter og kvindelige opviglere sine forsøk paa at faa ham styrtet. Da Bethmann-Hollweg viste tegn til at være liberal og gjorde sig til talsmand for et mere retfærdig valgsystem i Prøisen, slog junkerne, de militære og forsvarerne av klassevæsenet sig sammen med de almindelige intriganter, og kanslerens avrettelse var bare et tidsspørsmaal. Det var en prøisisk bureaukrat som blev hans eftermand, og naar det er sagt, er ingen videre beskrivelse nødvendig.

Naturligvis, ingen nation vil la sig reformere utenfra. Den krigførende verdens stilling likeoverfor Tyskland er ganske enkelt denne: Det er umulig at slutte fred med Tyskland i sin nuværende skikkelse. En saadan fred vilde bli bare en kort vaabenstilstand. Den vilde bare gi de tyske militære autokrater litt pusterum, indtil de igjen kunde sende de tyske gutter i dødens gap for at fremme "systemet", til ære og fordel for gamle opblaaste generaler og prinselige spradebasser.

Verden tror ikke at et frigjort Tyskland vil

føre unyttige krige, tro paa krig for krigens egen skyld, eller gjøre krigsførsel til en national industri.

Det blir tyskerne selv som faar avgjøre saken. Og vor store præsident har paa en beundringsværdig maate gjort det klart for dem at vi ikke fører krig mot dem, men mot det enevoldsstyre som har lagt dem paa vanærens slagterbænk.

KAPITEL XIX

DET TYSKE FOLK I KRIG

MED krigserklæringen blev magten i Tyskland overført fra de civile til de militære myndigheter.

Fredag eftermiddag ved femtiden, straks krig var erklæret, tok garden av grenader-regimentet "Keiser Alexander", som det kaldes, under kommando av en løitnant og fire trommeslagere plads foran Fredrik den stores monument midt paa Unter den Linden-gaten. Der blev slaat en hvirvel paa trommerne, og saa oplæste løitnanten en ordre som indlededes med de svulstige ord: "Efter allerhøieste befaling. Krigstilstand proklameres herved i Berlin og i provinsen Brandenburg." Denne ordre var undertegnet av general von Kessel, overkommandant i Mark Brandenburg, den provins hvori Berlin ligger. Den proklamerte at al magt var lagt i hans hænder, at de civile embedsmænd kunde forbli i sine bestillinger, men maatte lyde overkommandantens befalinger og forholdsregler, at husundersøkelser og arrestationer ved dertil bemyndigede mænd kunde foretages naarsomhelst, at fremmede som ikke kunde fremlægge gode grunde for at de maatte bli i Berlin, hadde at forlate byen inden fire-og-tyve timer, at

salg av vaaben og ammunition til andre end soldater var forbudt, og at det var alle civile borgere forbudt at bære vaaben uten tilladelse fra de rette myndigheter.

Den samme overdragelse av magten fandt sted i hver "Bezirk" eller militære distrikt. I hvert saadant var det den kommanderende general som overtok det øverste styre. I Berlin maatte man skape et nyt embede, overkommandant, fordi der var to "Bezirke" i samme provins, idet det tredje armekorps og et korps av garden begge hadde sit hovedkvarter i byen. Disse kommandanter var ikke paa nogen maate bange for at bruke sin nye magt. Somme av dem foreskrev endog hvor lange eller korte kvindernes skjørter maatte være. Da der var mange kvinder som hadde fulgt den tyske skik at bruke "knickerbockers" ved vintersporten i Garmisch-Partenkirchen, utstedte overkommandoen for Baiern i januar 1917 denne ordre: "Mange kvinder i Garmisch-Partenkirchen har ved sit utseende vakt bitterhet og indignation hos folket paa det sted. Denne bitterhet er særlig rettet mot visse kvinder, ofte av sat alder, som ikke tar del i sporten, men som allikevel stadig viser sig i knickerbockers. Det har endog hændt at de i saadant antræk kom ind i kirkerne midt under tjenesten. Saadan opførsel er en styg fornærmelse mot de alvorlige folk i disse fjelddistrikter, og der har fundet sted ubehagelige gateoptøier. Embedsmænd, prester og private borgere har henvendt sig til overkommandoen med bøn om hjælp, og overkommandoen har derfor bemyndiget distriktets bestillingsmænd til at ta energiske forholdsregler mot

dette uvæsen, om nødvendig med bistand av politiet."

Jeg tilbragte to dage i Garmisch-Partenkirchen i februar 1916. Somme av de unge damer tok sig godt ut i sine "knickers"; men jeg maa være enig med overkommandoen deri, at somme av de ældre kvinders utseende var en grov fornærmelse ikke bare mot de alvorlige fjeldfolk, men mot alle andre tilskuere ogsaa.

Disse korpskommandanter synes at staa umiddelbart under keiseren; og en stor del av de vanskeligheter jeg hadde med hensyn til behandlingen av krigsfanger, skyldtes derfor dette system, da hver korpskommandant ansaa sig som øverste herre i sit distrikt ikke bare over den civile og militære befolkning, men over hver fangeleir indenfor hans jurisdiktion.

Den 4de august 1914 vedtoges en række love, som tydeligvis var utarbeidet lang tid i forveien, og bestemte visse ændringer som krigen krævde: ændringer i loven om pengemyntning, om bankvæsenet og om maksimumspriser. Denne sidste maatte forandres fra tid til anden. For eks., loven av den 28de oktober 1914 fastsatte i alle enkeltheter maksimumsprisen for rug i de forskjellige dele av landet. Prisen for en tysk ton av hjemmevokset rug maatte ikke overstige 220 mark i Berlin, 236 mark i Köln, 209 mark i Koenigsberg, 228 mark i Hamburg, 235 mark i Frankfurt am Main. Maksimumsprisen for en tysk ton av hjemmevokset hvete skulde være 40 mark høiere end rugprisen. Dette gjaldt for hvete som ikke var i sækker, og som solgtes for kontant.

Loven fastsatte forresten prisen paa alle de daglige fornødenheter, ikke bare paa matvarer for folk og fæ, men paa olje, kul og brændeved. Selvfølgelig blev disse priser forandret fra tid til anden; men jeg kan trygt si at det ikke hændte nogengang under krigen, saa længe jeg var i Berlin, at almindelige fødevarer var dyrere der end i New York.

Det saakaldte "krigsbrød", som man begyndte at bake straks efter krigens utbrud, og som var folkets daglige kost, var delvis laget av rugmel og poteter. Det smakte slet ikke saa værst, især naar det var ristet. Da man skjønte at krigen kom til at bli langvarig, begyndte man at utdele "brødkort". Hver mandag morgen fik hver person et kort, omtrent som en strimmel smaa frimerker, med tallene 25 og 50 og 100, som tilsammen var antallet av gram pr. uke der kunde leveres til indehaveren. Den som kjøpte brød i et bakeri eller restauration, maatte da med betalingen utlevere et tilsvarende beløp i disse smaa frimerker. Hver baker fik ved begyndelsen av hver uke et visst kvantum mel, og for dette maatte han ved enden av uken gjøre regnskap ved at utlevere sine brødkort.

Efterhvert som forraadet av fødevarer blev mindre, blev samme system utvidet ogsaa til kjøt, melk, poteter, sukker, smør og saape, men derimot ikke til grønsaker og frugt, og i lang tid heller ikke til høns, ænder, gjæs, kalkuner og vildt. Som regel kunde rikfolk saaledes leve likesaa godt som før, skjønt prisen for en gaas gik op til en svimlende høide. Det var naturligvis en hel del ulov-

lig trafik med disse matkort, med indsmuglet smør osv. Politiet strækte dog med al mulig strenghet at haandhæve loven, og bestyreren av et av Berlins største hoteller blev sat i arrest fordi han hadde faat tjenerskapet til at overlate ham sine smørklatter, som han da solgte til sine rike gjester.

Dengang jeg reiste, kunde ingen som var over seks aar gammel, faa melk uten certifikat fra en læge. En følge herav var den, at fattigfolks barn var mere sikre paa at faa melk nu end før krigen, da kvinderne av den saakaldte "Frauendienst" og andre saadanne arbeidere for folkets vel sørget for at hvert barn fik sin rette portion.

Den tredje vinter av krigen blev kul som følge av mangel paa jernbanevogner og arbeidere en meget sjelden vare. I München blev alle offentlige steder, saasom teatre, billedgallerier, museer og kinematografteatre, lukket paa grund av kulmangelen. I Berlin var det ikke saa ilde, men selv Hagenbecks elefanter maatte dog gjøre nytte for sig ved at trække kulkjærrer fra jernbanestationene.

Man maatte spare paa lyset. Alle de store leiebygninger — og hele Berlin lever i saadanne — blev stængt om kvelden kl. 9. Det var butikkene forbudt at illuminere vinduene, og teatrene maatte ikke være aapne efter klokken ti. Bare andenhver elektriske gatelampe var tændt, og bare det ene av de tre lys i hver lampe.

Eftersom flere og flere mænd sendtes til krigsfronten, sattes kvinder til at utføre meget arbeide som var nyt for dem. Den nye undergrundsjernbane i Berlin bygges for en stor del ved kvinders

arbeide. Det er ikke saa vanskelig et arbeide som det vilde være i New York, da Berlin er bygget paa sandgrund, og man behøver saaledes ikke som i New York at hugge sig frem gjennem det haarde berg. Kvinder arbeider med hakke og spade ved jernbanerne. Kvinder kjører de store, gule postvogner i Berlin. Der var kvindelige betjente paa undergrundsbanen og kvindelige konduktører paa sporvognene, og endog kvindelige "motormænd". Banker, forsikringsselskaper og andre store forretninger hadde kvindelige arbeidere, og der var kvindelige kontorister i mange av de hellige militær- og regjeringskontorer.

Et besynderlig utslag av hatet mot alt fremmed væsen var jagten efter fremmedord som skulde tynes. Den lededes av Berlins politichef von Jagow, en fætter av den berømte utenriksminister. Han og de andre tullinger vilde utrydde alle ord av fremmed avstamning. Hotel Bristol paa Unter den Linden forsvandt. Hotel Westminster paa samme gate blev til Lindenhof. Der er et stort hotel Cumberland, og dette hadde et bakeri med et skilt hvorpaa der stod det franske ord "Confissérie". Hotellet blev tvunget til at ta ned dette skilt, men fik beholde sit navn, fordi keiserens eneste datters svigerfar heter saa meget som hertug av Cumberland. Ordet "chauffeur" blev strøket, og der var megen akkedas om hvad man nu skulde kalde den fyr. Mange var for at kalde ham kort og godt "Kraftwagenfuhrer". Men endelig fortysket man den gamle benævnelse og kaldte ham "Shauffoer". Prøiserne tok ned skiltet "Confektion", og kronen blev sat paa verket da

den kommanderende general i Breslau skrev til eieren av et konditori og forbød ham at bruke ordet "bonbon" som navn paa sit sukkertøi. Manden hadde sans for humor og en i Tyskland usedvanlig dristighet. Han skrev tilbake til generalen at han med fornøielse vilde slutte med at bruke ordet "bonbon" saa snart generalen sluttet med at kalde sig "general", som den høie militære person burde vite var et likesaa fransk ord som ordet "bonbon".

Der blev gjort store anstrengelser for at faa alle landets guldpenger ind i riksbanken. I hver sporvogn var der hængt op plakater som sa: "Den som holder tilbake en guldmynt, skader fædrelandet." Og dersom en soldat leverte en av sine overordnede et tyve-mark guldstykke, fik han tyve mark i papirsedler og to dages hjemlov. En skolegut som leverte læreren ti mark i guld, vilde faa samme beløp i papirpenger og desuten en halv fridag. Ved kinematografen fik de som betalte med guld, en ekstrabillet for næste dag. En amerikansk dame i Berlin blev en morgen klokken otte vækket av to detektiver, som fortalte hende at de hadde hørt at hun skulde ha en del guldpenger, og dersom hun ikke fandt dem frem og vekslet dem for papirsedler, vilde de, detektivene, rive hendes leilighet ned for at finde dem. Hun gav dem da guldet, som jeg senere fik den tyske regjering til at gi tilbake til hende. Senere blev al utførsel av guld forbudt, og selv reisende som hadde guld med sig, maatte utlevere det og ta papirpenger istedet.

Medens jeg jo ikke kan faa rede paa akkurat hvor meget det var, fandt jeg dog at en masse fø-

devarer og andre varer kom til Tyskland fra Holland og de skandinaviske lande, særlig fra Sverige. Nu da vi er med i krigen, bør vi for alvor sætte en stopper for utførsel av levnetsmidler, raamateriale og hvad det ellers kan være, til disse lande som forsyner Tyskland med saadant. Sverige har været særlig virksom i denne trafik; men jeg har latt mig fortælle at Tyskland faar svovl fra Norge og derav utvinder den svovlsyre som maa til naar man skal fabrikere ammunition. Potaske, der som mineral ikke findes andetsteds end i Tyskland og Østerrike, sælges til Sverige, som betaler for den ved at sende en masse kobber, smult osv. til Tyskland.

Den første folkelige demonstration fandt sted i Berlin tidlig om sommeren 1915. Omtrent 500 kvinder kom sammen utenfor riksdagsbygningen. Politiet spredte dem straks, og ingen av avisene nævnte saken. Hvad de kvinder egentlig vilde, er noget problematisk. De kaldte von Buelow et gammelt faarehode, fordi han hadde gjort fiasko i Italien, og de klaget over at pisket fløte ikke var saa god nu som før krigen. Der var en del snak om høie matpriser, og alle kvinderne sa at de vilde ha sine mænd tilbake fra slaglinjen.

*

Med den tidlige sommer kom ogsaa en del "cranks" til Berlin. Miss Jane Addams av Chicago og hendes medarbeidere for kvindesaken indfandt sig, efter først at ha holdt et møte i Holland. Jeg fik bevæget baade kansleren og von Jagow til at ta imot dem, i hvilken anledning der blev stor

opstandelse blandt dem. En av de nævnte statsmænd synes at ha gjort et sterkt indtryk paa Miss Addams. Jeg læser netop nu i avisene en klage fra hende, gaaende ut paa at vi ikke burde været med i krigen, fordi vi ved at være med kunde risikere at saare et eller andet ømt hjerte.

*

Den 27de juli 1915 rapporterte jeg den opdagelse at tyskerne holdt paa at finde frem revolutionistene og radikalerne blandt de mange russiske krigsfanger, forsyne dem med penger og falske pas og papirer og sende dem tilbake til Rusland, forat de der skulde faa folk til at gjøre oprør mot sin regjering.

*

En tysk ven av mig fortalte mig at en av hans venner, som var kikkertfabrikant, hadde fortalt ham at han hadde faat en stor bestilling fra regjeringen i Bulgarien. Denne fabrikant gik til utenrikskontoret og spurte om han skulde levere vareerne. Det blev da sagt ham at han ikke blot skulde levere dem, men gjøre det hurtigst mulig. Kundskapen om dette satte mig istand til lang tid i forveien at oplyse vor regjering om at Bulgarien kom til at slutte sig sammen med centralmagtene.

*

Selv et helt aar efter krigens utbrud var der endel fornuftige folk i Tyskland. Den 9de august i 1915 traf jeg Ballin, administrerende direktør for den store Hamburg-Amerika-linjen. Jeg sa til ham: "Naar vil de stanse denne vanvittige kamp?" Næste dag kom Ballin til mig og sa at de forstan-

dige folk i Tyskland ønsket fred, og det uten erobring av noget nyt landomraade. Han fortalte mig at alle var bange for at tale om fred. Hvert av landene betragtet det som tegn paa svakhet. Han for sin del hadde raadet kansleren til at erklære gjennem en av de officielle aviser at Tyskland kjæmpet bare for at forsvare sig og var villig til at slutte en ærlig fred. Han forsikret mig at keiseren paa den tid var imot at annektere Belgien.

*

I et overslag over Tysklands uhyre krigsgjæld maa man ikke glemme at de tyske byer og kommuner og andre politiske underavdelinger ogsaa har stiftet megen gjæld som følge av krigen, saaledes for understøttelse av soldaters hustruer og barn.

*

I november 1915 fandt der sted optøier i anledning av mangel paa fødevarer og en alvorlig agitation mot krigens fortsættelse. En socialistisk avis i Leipzig blev beslaglagt.

*

Der gjordes stadig de største anstrengelser for at faa fat i guld. En stund før jeg reiste fra Tyskland, var der en annonce i avisene som bad alle tyskere om at ofre sit guld og sine smykker for fædrelandet. Mange gjorde det. Blandt dem var, tror jeg, keiserinden og andre medlemmer av de fyrstelige familier.

*

I december 1915 var der en fremstaaende bankmand i Berlin som sa til mig at tyskerne var

trætte av krigen, at det kruppske og andre store bolag holdt paa at tjene en masse penger og at forlænge krigen ved at ivre for at annektere Belgien, og at junkerne ogsaa var for krigens fortsættelse, fordi de nu fik fire eller fem ganger saa meget som før for sine jordbruksprodukter og fik sit arbeide utført av krigsfanger. Han paastod at middelklassen, "die Kaufleute", kommer til at maatte betale krigens kostende, og at der ikke vil bli nogen skat paa junkerne.

*

I december blev der dyrtid paa smør, og kvinderne ventet i lange rækker foran hvert utsalg og tok dem sommetider med storm. I denne maaned blev mange kobbertak revet av husene i Berlin for krigens skyld. En ven i utenrikskontoret fortalte mig at den berygtede von Rintelen blev sendt til Amerika for at opkjøpe hele produktionen av Dupont-fabrikkene, og at dersom han ikke fik gjort dette, saa gjorde han paa den anden side mere end han hadde fuldmagt til.

En nat i december, samtidig med freds-interpellationen i riksdagen, var der ved plakater utstedt indbydelse til et møte paa Unter den Linden. Jeg gik om eftermiddagen ute paa gaterne og fandt at politiet hadde inddelt byen i distrikter og hadde stillingen saaledes under kontrol at det ikke vilde være mulig for nogen større masse folk at komme sammen paa Unter den Linden. I riksdagen var der et noksaa voldsomt optrin. Scheidemann, socialistlederen, holdt en tale som var meget moderat. Kansleren svarte paa den, og saa blev der fremsat forslag om at avslutte debatten. Sociali-

stene gjorde imidlertid saadant spektakel, at flertallet av de andre gav sig og lot en anden socialistleder, Landsberger, tale for sine partifæller. Ogsaa han var rimelig. Han sa i sin tale at ikke engang socialistene vilde gaa med paa at gi Elsass-Lothringen tilbake til Frankrike. Han brukte den noksaa træffende vending at "de uforenede stater av Europa fører krig for at skaffe albuerum for de Forenede Stater av Amerika."

*

Bankene sendte cirkulærer til alle som hadde sikkerhetskasser i deres kjeldere, og bad dem oplyse hvad de hadde i disse kasser. Dette var ogsaa et skridt til at faa fat i det bortgjemte guld.

*

I januar 1916 hadde vi mange besøkende. S. S. McClure, Hermann Bernstein, Inez Milholland Boissevain, alle av Fords berømmelige fredstog, indfandt sig i Beriln. Jeg gjorde Mrs. Boissevain bekjendt med Zimmermann, som fik overmaade stor beundring for hende.

*

I denne samme maaned besøkte jeg München og reiste derfra til Ingolstadt, hvor der var en fangeleir for officerer og en anden for menige soldater. Jeg konfererte ogsaa med erkediakon Nies av den amerikanske episkopalkirke, som drev en høist fornøden mission med at besøke krigsfangerne rundt om i Baiern.

*

Den amerikanske koloni i München hadde paa det sted et hospital av det Røde Kors. Pengene

kom fra folk i Amerika, og hospitalet var bestyret med megen dygtighet av dr. Jung fra Washington og hans hustru. Sykepleierskerne var dels amerikanske og dels tyske unge damer. Den amerikanske koloni i München bespiste ogsaa hver dag et betydelig antal skolebarn. Men det gjør mig ondt at maatte tilstaa at mange av amerikanerne i München var høirøstede i sine ukvemsord om præsident Wilson og om sit eget land.

*

I mars 1916 forhørte man sig hos mig med hensyn til det betimelige i at sende en mere privat gesandt — omtrent som vor oberst House — til Amerika for at forhandle informelt med præsidenten og andre av de fremstaaende amerikanere. Det blev mig sagt at dersom man sendte en saadan, vilde det rimeligvis bli dr. Solf.

*

I 1916 blev indførsel av en række luksusgjenstande forbudt i Tyskland, naturligvis i den hensigt at forhindre at man sendte penger ut av landet.

*

En dansk mand i Tyskland hadde en del "manganese" i Brasilien, som han solgte til et firma i Philadelphia, der kjøpte det for United States Steel Co. Den tyske regjering fik paa en eller anden maate underretning om dette, og den danske mand blev arrestert og sendt til tugthuset, og den danske minister hadde megen møie med at faa ham sat paa fri fot.

*

Liebknecht bragte i april 1916 usedvanlig liv og rørelse ind i riksdagens møter. Han avbrøt en

av Bethmann-Hollwegs taler med den bemerkning, at tyskerne ikke var et frit folk. Dernæst benegtet han paastanden om at tyskerne ikke hadde villet krigen. En anden gang protesterte han mot de tyske forsøk paa at faa de muhamedanske og irske krigsfanger til at komme over paa Tysklands side. Og endelig optændte han regjeringsvennenes vrede ved den erklæring at subskriptionen til krigslaanet var en svindel.

*

Efter "Sussex"-opgjøret saa det ut til at tyskerne gjerne vilde faa istand et mere venskabelig forhold mellem Tyskland og vort land. Som svar paa de mange navnløse utfald mot mig offentliggjorde regjeringsorganet enslags regjeringsattest for at jeg var snild gut, og at rygterne om mit bitre fiendskap mot Tyskland savnet al grund.

*

Wertheim, chefen for Berlins store "handel med allehaande", fortalte mig i mai 1916 at de hadde en større forretning nu end i fredstider.

*

Tidlig i juni hadde jeg to lange samtaler med prins von Buelow. Han taler engelsk rigtig godt, og hans uvenner mistænker ham for i den senere tid at ha øvet sig i kunsten som forberedelse for mulige fredskonferencer. Han er en rastløs sjæl og vil svært gjerne faa anledning til at være med blandt de toneangivende under den nuværende politiske situation.

*

Det var i juni maaned at de anonyme angrep paa kansleren, gjennem flyveskrifter og ved andre

midler, forbitret ham i den grad, at han holdt en forsvarstale i riksdagen og igjen blev likesom situationens herre. Mange løse rygter og løgnhistorier fløi ved den tid rundt i Berlin, og selveste Helfferich fandt sig beføiet til offentlig at benegte den anonyme beskyldning at kansleren hadde rettet et anonymt angrep mot ham.

*

I juli blev der dannet en forening med prins Wedel i spidsen, som kaldte sig "Nationalkomiteen for en ærefuld fred". Mange av medlemmene var venner av Bethmann-Hollweg, og en av de tre virkelige ledere var redaktøren av "Frankfurter Zeitung", kanslerens organ. Det var planen at femti mand av denne komité den 1ste august skulde begynde at holde foredrag ved folkemøter omkring i landet. Men da de begyndte, hadde de saa stik motsatte meninger, og de fleste av foredragene var saa meningsløse, at det hele faldt istykker.

*

I august tilbragte jeg to lørdage og søndage i Heringsdorf, et fashionabelt badested ved Østersjøen. Før jeg reiste derhen, maatte jeg gjennem utenrikskontoret faa særlig tilladelse til det av de militære myndigheter, da utlændinger ikke har lov til at bo ved Tysklands kyster. Man gjennemførte strengt den forordning, at man i Heringsdorf maatte stænge for vinduene om natten, saa intet lys kunde bli set av folk ute paa vandet.

Der er tre badepladser, med badehus paa tre sider av en firkant, der er aapen mot sjøen. Stranden hvor man har lov til at bade, er bare 65 yards

lang. En av badepladsene er for mænd, en anden for kvinder, og den tredje er det saakaldte familiebad. De tyske kvinder bruker meget forstandige badedragter og ikke de uhyrligheter som man faar se i Amerika. De har sandaler, men ikke strømper, og da de fleste av dem har vakker figur, men ellers klær sig alt andet end smagfuldt, tar de sig særlig godt ut paa et sted som Heringsdorf. Baade sjøen og luften syntes at være litt for kold. De fleste av de tyske kvinder var udmerket flinke svømmere.

Jeg la merke til en meget vakker ung blondine, som sat paa sin badekaape og tiltrak sig mange beundrende blik. Av en lomme i badekaapen tok hun frem et vældig stort, svært smørrebrød og gav sig ganske ugenert til at fortære det, hvorefter hun svømmet ut tilhavs. En frisk tysker kan ikke holde det ut længe uten at faa noget tillivs. I annoncerne fra de forskjellige hoteller i Heringsdorf saa jeg at gjestene skulde faa fire maaltider eller mere hver dag og desuten et smørrebrød med paalæg, som de kunde ta med sig til stranden og spise mens de badet sig.

*

Der er i Berlin en vakker liten engelsk kirke som i hendes levetid var keiserens mors yndlingskirke. Derfor har keiseren ikke villet lukke den, og gudstjenesterne fortsattes i den nu under krigen. Dens prest, hans ærværdighet Mr. Williams, fik lov til at besøke de britiske krigsfanger og reiste flittig fra den ene leir til den anden. Baade han og hans søster, hvis opofrende arbeide for de

britiske fanger fortjener særlig omtale, blev engang belagt med arrest som mistænkt for at være spioner.

*

I begyndelsen av min tid i Berlin pleide jeg at gaa i en kirke der likesom skulde være amerikansk. Men da komiteen — det var i 1915, tror jeg — hyrte en tysk kvindelig prædikant, vilde jeg ikke længer være med. Den amerikanske geistlige, dr. Crosser, som var prest ved denne kirke dengang jeg kom til byen, reiste desværre hjem vaaren 1914.

*

Stakkars Creelman, den bekjendte amerikanske bladmand, døde i Berlin. Vi hadde faat ham indlagt paa et godt hospital, og en av vore folk besøkte ham hver dag.

Begravelsen foregik fra den amerikanske kirke, hvor tjenesten blev forrettet av dr. Dickie, som i lang tid var fast bosat i Berlin. Mrs. Dickie hadde foræret en boksamling til denne kirke. Utenrikskontoret sendte Horstmann som sin repræsentant til Creelmans begravelse.

*

Medens nu alle de kongelige personer og andre storfolk lar sig fotografere for kinematografen, er formodentlig keiser Ferdinand av Bulgarien og hans familie de første kongelige der har optraadt som skuespillere i en saadan "movie". I 1916 kunde man i Berlin se et saadant stykke, hvori keiser Ferdinand og hans hustru og to steddøtre var blandt de optrædende kunstnere.

En forskjel mellem von Jagow og Zimmermann er den, at von Jagow har opholdt sig i andre lande. Han har truffet sammen med folk av alle nationer, og forstaar at man kan lære meget ved at studere ogsaa deres tænkemaate. Zimmermann var som ung mand konsul i Shanghai i Kina, og paa hjemveien hadde han reist tversover Amerika og stanset to dage i San Francisco og tre dage i New York. Han syntes at indbilde sig at han under den reise hadde faat et nøie kjendskap til den amerikanske karakter. Von Jagow tok det paa en anden maate. Næsten straks krigen var begyndt, pleide han at tale med mig i timevis om Amerika, og han fik laane fortællinger og andre bøker om vort land. Den fortælling som interesserte ham mest, var "The Turmoil" av forfatteren fra Indiana, Booth Tarkington.

*

Det maa ha været i de senere aar, tror jeg, at den tyske regjering særlig har lagt an paa at indprente soldatene den pligt at gaa frem uten skaansel. Naar vi besøkte en fangeleir, og mange ganger ellers ogsaa, la vi allesammen merke til at soldatene av den saakaldte "Landsturm" og de andre ældre soldater var meget mindre hjerteløse end de yngre soldater.

*

Alexander Cochran, en sportsmand fra New York, som hadde sin egen lystjagt, bød sig til at være kurer mellem vor legation og den i London. Skjønt han hadde sit regulære pas og desuten et specielt kurer-pas, blev han paa sin første og ene-

ste tur arrestert og maatte tilbringe natten bak laas og lukke i grænsebyen Bentheim. Dermed var han kurert for sin lyst til at være kurer. Han er nu kommandør i den britiske marine, idet han med samt sin store dampjagt sluttet sig til denne marine nogen tid før vi blev med i krigen. Før krigens utbrud hadde han været keiserens gjest i Kiel.

*

En britisk fange som hadde rømt fra Ruhleben, blev fakket igjen under kuriøse omstændigheter. Som jeg tidligere har forklaret, fik fangerne i Ruhleben sit brød utenfra. Det var hvitt brød, noget som ellers under krigen er en ukjendt ting i Tyskland. Den bortrømte fange hadde stukket et par saadanne smørrebrød i lommen, og ved en jernbanestation var han saa uforsigtig at ta et av dem frem og spise det. Straks var han omringet av en flok tyskere som endelig vilde vite hvor han hadde faat det brød fra, og dette ledet til at han blev gjenkjendt og ført tilbake til fangeleiren.

*

Paa vor hjemreise i september 1916 gav vor minister i Kjøbenhavn, Maurice F. Egan, en stor middag for os i den by. Han har anvendt mange aar av sit liv paa det arbeide at faa de tre vakre danske vestindiske øer overdraget til de Forenede Stater. Han er en meget flink diplomat og er meget avholdt i Kjøbenhavn, hvor han er diplomatenes nestor, den ældste i tjenesten. Ved middagen traf vi grevinde Hegerman-Lindencron, hvis interessante bøker, "Diplomatiets Solside" og den som

paa engelsk kaldes "Courts of Memory", er vel kjendt i Amerika. I Kjøbenhavn var vi ogsaa, baade paa hjemreisen og reisen tilbake, til lunch hos grev Rantzau-Brockedorff, den derværende tyske minister. Han er en meget klok mand, meget langt fra at ha en soldats tænkemaate, og han er meget mere villig end den almindelige tyske diplomat til at gaa med paa at gjøre akkord. Han er en elskværdig verdensborger, uten de skarpe kanter og den aggressive opførsel som pleier at være et særkjende hos den prøisiske embedsstand.

*

I vor bedømmelse av det tyske folk maa vi huske, at medens de i disse firti aar har gjort store fremskridt i handel og i kemi og saadant, er den smule frihet de har, en meget spæd og ung plante. I aaret 1780 eller omtrent ved den tid sendte Fredrik den store en del penger som hjælp til at bygge op igjen den nedbrændte by Greiffenberg i Schlesien, og byens magistrat kom for at takke ham. De faldt paa knæ, og deres talsmand tok tilorde saalunde: "I Greiffenbergs befolknings navn frembærer vi for Deres Majestæt vor ydmygste tak for den naadige gave som Deres Majestæt har været saa naadig at benaade os med for at hjælpe os til at bygge op igjen vore hjem. Vi forstaar nok at taknemmelighet fra saadant støv som vi er, ikke kan betyde noget for vor Herre Konge. Men vi vil anrope Gud om at velsigne Deres Majestæt for Deres kongelige naade mot os."

Der er endnu den dag idag altfor mange tyskere der kjender sig som intet andet end støv like-

overfor de næsten utallige kongelige personer i det tyske rike. Og disse kongelige har altfor let for at tro at Tysklands kongeriker, hertugdømmer og fyrstendømmer og folk er deres private eiendom. Under vor egen frihetskamp solgte prinsene av Nassau og Anspach og Hessen sine ulykkelige undersaatter til den britiske regjering og lot dem sende over havet for at kjæmpe mot de amerikanske oprørere. I vor amerikanske jord hviler mangen en fattig tysk stakkar som mistet sit liv i en krig hvorav han selv intet kunde vente sig.

*

Da Fredrik den store, det høie ideal og mønster for alle kongelige tyskere, avgik ved døden i 1786, efterlot han sig et testamente og skaltet og valtet med kongeriket Prøisen som kunde det været en av hans hester: "Jeg gir herved til min kjære nevø, som min nærmeste eftermand, kongeriket Prøisen, provinsene, byene, paladsene, fæstningene, al ammunition og arsenalene, alle mine lande, arvede og erobrede, kronjuvelene, mit dækketøi av guld og sølv i Berlin, mine landsteder, myntsamlinger, billedgallerier, haver og parker" osv. Man sammenligne dette med samtidige uttalelser av Washington og Hamilton.

I de mecklenburgske storhertugdømmer blev ikke bøndernes livegenskap avskaffet før aaret 1819.

*

Spionene og de andre som skulde paavirke de amerikanske aviskorrespondenter, hadde sit hovedkvarter i et av de store hoteller i Berlin. En skil-

dring av deres aktiviteter kan man finde i de Beauforts bok, "Bakenfor det tyske Forhæng".

*

Blandt de amerikanske bladmænd som har været i Berlin under krigen, bør særlig fremhæves Carl W. Ackerman og Seymour B. Conger, repræsenterende henholdsvis United Press og Associated Press. Trods sine omgivelser og de mange vanskeligheter forresten bevarte de hele tiden sin loyale amerikanisme og lot sig aldrig føre paa avveier ved de mange fristelser hvori man søkte at fange dem. Jeg mener ikke hermed at de andre bladmænd ikke ogsaa var loyale; men mange av dem var tyskvenlige og gav uheldigvis utenrikskontoret og den store generalstab et falskt indtryk av stemningen blandt amerikanerne. Men det er Ackermans og Congers standhaftige patriotisme under alle fristelser som særlig fortjener hæderlig omtale.

KAPITEL XX

DET SIDSTE VERS

TYSKERNE gjorde mig den ære at fortælle at jeg hadde ført deres utenrikskontor og regjering bak lyset og opholdt dem med tomme høfligheter og saaledes faat dem til i hele to aar at undlate den ulovlige bruk av sit mest effektive vaaben.

Selvfølgelig er dette bare snak. Jeg fortalte altid utenrikskontoret den usminkede sandhet, og utfaldet viste jo ogsaa at jeg ikke hadde tat feil med hensyn til vort lands standpunkt.

Vort nationale spil, poker, synes at ha bragt os i vanrygte blandt folk i andre lande. Man gaar ut fra at vi bruker hvad der kaldes "bluff". I Tyskland blev der utgit en bok om vor præsident under titelen "Præsident Bluff".

Jeg beklager bare at mange av myndighetene i Tyskland foretrak at lytte til de protyske korrespondenter, der spankulerte som etslags overambassadører, heller end at tro Amerikas officielle repræsentanter. Jeg forlot Tyskland med en ren samvittighet og med bevisstheten om at ha gjort alt mulig for at bevare freden.

En ambassadør kan jo ikke bestemme sit lands politik. En av hans fornemste pligter, om ikke den allervigtigste, er at holde sit eget land under-

rettet om hvad der gaar for sig, at vite paa forhaand hvad det land som er hans midlertidige hjem, kommer til at gjøre. Og jeg tror at det lykkedes mig at gi vort utenriksdepartement paalidelige oplysninger om den tyske regjerings næste træk i schakspillet.

Jeg hadde loyale og dygtige sekretærer og andre assistenter, og baade statsminister Bryan og statsminister Lansing og deres udmerket heldig sammensatte departement gav mig al den støtte jeg kunde ha ønsket mig.

Jeg sendte Lansing et personlig brev hver uke og fik fra ham mange værdifulde vink. Han var overordentlig taktfuld i sin behandling av de amerikanske diplomater og i at faa dem til at staa sammen som gode kamerater i samme arbeiderlag.

Da jeg kom tilbake til Amerika efter to og et halvt aar midt oppe i denne verdensulykke, syntes alt andet at være intetsigende smaating. Det forbauset mig at folk fremdeles kunde søke sine smaa fordele, la sine handlinger bestemme av misundelse og hevnfølelse. Nu da jeg ikke hadde mit gamle daglige arbeide, kjendte jeg rigtig for første gang den usigelige skræk og unytte i al denne elendighet som disse tyske militære autokrater har bragt over verden. Der skal bli noget til regnskapsdag i Tyskland en dag naar folk faar øinene op for sandheten, naar de lærer hvilke skjendige bevæggrunde deres styrere hadde for at dømme et helt slegtled i verdenshistorien til krig og død.

Er det ikke en evig skam at verden skulde paa den maate oprives? Tænke sig til at fredselskende mænd tvinges til at ligge ute i slud og søle i den

raa vintertid, at dræpe og dræpes, at bli jaget og bestormet med rifler og kanoner, medens de venter paa anledning til at dræpe medmennesker som ikke har gjort dem noget ondt. Hvorfor maa folk i det gamle Polen krepere av sult, ikke være istand til at faa engang hundekjøt nok paa gaterne i Lemburg? De lange rækker av haabløst utarmede bønder i Serbien og Rumænien, befolkningen i det nordlige Frankrike og i Belgien revet bort fra sine hjem og sat til at arbeide som tyske slaver, de ulykkelige krigsfanger, sultende i sine usle hytter eller arbeidende i fabrikker og miner, skriket fra gamle og unge som har været lemlæstet av bomber fra zeppelinere, mødrenes jammer over sine myrdede sønner, selve susningen i luften naar de ti millioner dræpte mænds sjæle farer forbi som et vældig veir, — hvorfor maatte alle disse vederstyggeligheter komme over vor deilige grønne jord, som vi engang trodde var behersket av kjærlighet og hjælpsomhet og venskap, av fornuft og videnskap, av gudsfrygt og civilisation?

Det har sin grund deri at der paa de mørke og kolde sletter i Nord-Tyskland er en del selvherskere som har ført et stort folk bak lyset, som slegtled efter slegtled har forgiftet dets sjæl og prækt krigens herlighet og nødvendighet. Og indtil dette autokrati er enten utryddet eller gjort magtesløst, kan der ikke bli fred paa jorden.

Det var nær paa at den gyldne drøm om at erobre verden skulde bli til virkelighet. Hadde man kommet litt længer frem, hadde der været nogen faa vognladninger til av ammunition, saa vilde der ikke ha været noget slag ved Marnen, — ingen

general Joffre, den moderne Karl Martel, til at stanse den frembrytende horde av barbarer.

Jeg har stadig sagt at Tyskland endnu er en uhyre sterk militærmagt. For at seire maa nationene som kjæmper mot Tyskland, ogsaa lære at tænke som soldater. Selv en stor nation som vor kan ikke utrette noget ved sin blotte deltagelse i krigen, dersom vi ikke ellers blir en virkelig krigsmagt.

Og der maa ikke bli nogen tysk fred. Dersom det gamle styre forblir ved roret i Tyskland, i Bulgarien, i Tyrkiet, vil det bare vente paa et gunstig øieblik til at begynde en ny krig og igjen søke at bli herre over verden.

Heldigvis staar Amerika iveien for en saadan plan, — Amerika under ledelse av en slagfærdig præsident, som ikke vil tillate at man gaar paa akkord med brutalt autokrati. Som Ibsen skriver: "Folk, akkordens aand er satan."

For the President of the United States Personally

I

10/VIII 14

Gebühren: ℳ ___ Pf.

Angenommen durch: ___

Telegraphie des Deutschen Reichs.

von ___

Nr. ___ mit ___ W. 191__ den ___/___ um ___ Uhr ___ Min. ___ mitt.

Befördert den ___/___ 191__ ___ Uhr ___ M. ___ mitt. in Ltg. ___ an ___ durch ___

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

1) H.R.H. Prince Henry was received by his Majesty King George V in London who empowered him to transmit to me verbally that England would remain neutral if war broke out on the Continent involving Germany & France, Austria & Russia. This message was telegraphed to me by my brother from London after his conversation with H.M. the King, & repeated verbally on the 29th of July.

2) My Ambassador in London transmitted a message from Sir E. Grey to Berlin saying that only in case France was likely to be crushed England would interfere.

3) On the 30th My ambassador in London reported that Sir E. Grey in course of a "private" conversation told him, that if the conflict remained localized between Russia - not Servia - & Austria

V 15

GJENGIVELSE AV KEISERENS HAANDSKREVNE TELEGRAM TIL PRÆSIDENT WILSON

II 8

Telegraphie des Deutschen Reichs.

Befördert den ..... / ..... 191 .
.. Uhr .. M. ..... mitt. in Ltg. .....
an .....
durch .....

..... ℳ ..... Pf.
Angenommen durch:

von

Nr. ..... mit ..... W. 191 .. den ..... / ..... um ..... Uhr ..... Min. ..... mitt.

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

England would not move, but if we "mixed" in the fray she would take quick decisions + grave measures. T. E. if I left my Ally Austria in the lurch to fight alone England would not touch me.

4) This communication being directly counter to the Kings message to me I telegraphed to H. M. [illegible] thanking him for his message through my brother, & begging him to use all his power to keep France & Russia – his Allies – from making any warlike preparations calculated to disturb my work of mediation. Adding that I was in constant communication with H. M. th. Cz. In the evening the King kindly answered that he had ordered

V 10

III

Gebühren: M. ..... Pf.

Angenommen durch:

Telegraphie des Deutschen Reichs.

von

Befördert den ..... / ..... 191..

.... Uhr .... M. .... mitt. in Ltg. ....

an

durch

Nr. ..... mit ..... W. 191.. den ..... / ..... um ..... Uhr ..... Min. ..... mitt.

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

his Government to use every possible influence with his allies to refrain from taking any provocative military measures. At the same time H.M. ~~proposed~~ asked me I should transmit to Vienna the British proposal that Austria was to take Belgrade & a few other Servian towns & a strip of country as a "main-mise" to make sure that the Servian promises on paper should be fullfulled in reality. This proposal was in the same moment telegraphed to me from Vienna for London, quite in conjunction with the British proposal besides I had telegraphed to H.M. the Zar the same as an idea of mine, before I recieved the two Communications from Vienna & London. As both were of the same opinion, I

vis

IV.

Gebühren: ... M ... Pf.

Telegraphie des Deutschen Reichs.

Beförderet den ... 191 ... Uhr ... M. ... mitt. in Ltg.

Angenommen durch: ...

von ...

an ...

durch ...

Nr. ... mit ... W. 191 ... den .../... um ... Uhr ... Min. ... mitt.

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

4) I immediately transmitted the telegram via Vienna & London. I felt that I was able to settle the question over & was happy at the peaceful outlook.

5) While I was preparing a note to H. M. the Czar the next morning, to inform him that Vienna, London, & Berlin were agreed about the treatment of affairs ... I received the telegram from H. S the Chancellor that in the night before the Czar had ordered & given the order to mobilise the whole of the Russian Army, which was of course also meant against Germany, whereupon up till then the southern Armies had been mobilised against Austria.

6) In a telegram from London my Ambassador, ~~by a mistake~~ via

V.

Gebühren: ___ ℳ ___ Pf.
Angenommen durch:

Telegraphie des Deutschen Reichs.

von

Befördert den ___/___ 191_
___ Uhr ___ M. ___ mitt. in Ctg.
an
durch

Nr. ___ mit ___ W. 191_ den ___/___ um ___ Uhr ___ Min. ___ mitt.

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

informed me he understood, British Government would guarantee neutrality of France, & wished to know whether Germany would refrain from attack. I telegraphed to H. M. the King personally that mobilization being already carried out could not be stopped, but if H.M. could guarantee with his armed forces the neutrality of France, I would refrain from attacking her, leave her alone, & employ my troops elsewhere. H. M. answered that he thought my offer was based on a misunderstanding; & as far as I can make out Sir E. Grey never took my offer into serious consideration. He never answered it. Instead he declared England had to defend Belgian neutrality, which had to be violated by

VIa.

Gebühren:
..... ℳ Pf.
Angenommen durch:

Telegraphie des Deutschen Reichs.

von

Befördert den ...../..... 191...
..... Uhr ..... M. ..... mitt. in Ltg.
an .....
durch .....

Nr. ..... mit ..... W. 191... den ...../..... um ..... Uhr ..... Min. ..... mitt.

Telegramm

Sr. Majestät des Kaisers und Königs.

Germany on strategical grounds, ~~knowledge~~ news having been received that France was already preparing to enter Belgium & the King of the Belgians having refused my petition for a free passage under guarantee of his country's freedom I am most grateful for the Presidents message

William [illegible]

1a

Auswärtiges Amt

Der Staatssekretär des
Auswärtigen Amts
Zimmermann, bittet
Seine Exzellenz den Bot-
schafter der Vereinigten
Staaten von Amerika,
Herrn Gerard, um die
Ehre seines Besuches
heute Nachmittag um
6 Uhr im Auswärtigen
Amt, Wilhelmstraße 75/76.
Berlin, den 31. Januar 1917.

ZIMMERMANNS BREV TIL MR. GERARD

Kauffahrteischiffe beim Ausbruch der Feindseligkeiten finden auf die beiderseitigen Kauffahrteischiffe und deren Ladungen Anwendung.

Die bezeichneten Schiffe dürfen zum Auslaufen aus dem Hafen nur gezwungen werden, wenn ihnen gleichzeitig ein von den sämtlichen feindlichen Seemächten als verbindlich anerkannter Passierschein nach einem Hafen des eigenen oder eines verbündeten Landes oder nach einem anderen Hafen des Aufenthaltslandes angeboten wird.

at outbreak of hostilities shall apply to the merchant vessels of either party and their cargo.

The aforesaid ships may not be forced to leave port unless at the same time they be given a pass recognized as binding by all the enemy seapowers to a home port or a port of an allied country or to another port of the country in which the ship happens to be.

Artikel 8.

Die Bestimmungen des dritten Kapitels des elften Haager Abkommens über gewisse Beschränkungen in der Ausübung des Beuterechts im Seekrieg finden auf den Kapitan, die Offiziere und die Mitglieder der Mannschaft der im Artikel 7 bezeichneten sowie der im Laufe eines

Article 8.

The regulations of chapter 3 of the eleventh Hague Convention relative to certain restrictions in the exercise of the right of capture in maritime war shall apply to the captains, officers and members of the crews of merchant ships specified in article 7 and of such merchant ships

eines etwaigen Krieges weggenommenen Kauffahrteischiffe Anwendung.

ships that may be captured in the course of a possible war.

Artikel 9.

Diese Verständigung erstreckt sich auch auf die Kolonien und sonstigen auswärtigen Besitzungen der beiden Teile.

Article 9.

This agreement shall apply also to the colonies and other foreign possessions of either party.

Berlin, den Februar 1917.

Berlin, February 1917.

Nicht wörtlich zu benutzen.

Die ganze Berichterstattung über den letzten Luftangriff seitens der Engländer hat sich, wie gewohnt, darauf beschränkt, die übliche Anzahl von Menschenleben als einzige Opfer des Angriffs anzugeben und die materiellen Schäden als völlig belanglos hinzustellen. Alle Bemühungen, durch weitgehende Absperrungsmaßnahmen und Knebelung der Berichterstattung die tatsächlich verursachten Schäden der Öffentlichkeit vorzuenthalten, sind auch dieses Mal erfolglos geblieben. Zerstörungen, wie sie namentlich der letzte Angriff im Gefolge gehabt hat, lassen sich auf die Dauer eben nicht verschleiern. Der ganze Umfang ~~der der ganze Umfang~~ der Schäden läßt sich zwar noch nicht im Entferntesten übersehen, doch genügt das, was bisher bekannt geworden ist, vollauf, um zu erkennen, daß der Luftangriff vom 13./14. X. alle bisherigen an Wirkung weit aus übertroffen hat.

Es wurden erfolgreich beworfen:

1. Die Londoner Hafenanlagen (die sogenannten Docks) und ihre anliegenden Stadtteile

Im Einzelnen.

In den East India Docks brannte ein großer Schuppen, der zum Teil Munition und anderes Kriegsmaterial enthielt, vollständig nieder.

In den London Docks wurden die Kaimauern und Lagerhäuser auf weite Strecken niedergelegt. Mehrere Schiffe wurden getroffen, zum Teil völlig vernichtet

In den Victoria Docks geriet ein großer Baumwollspeicher in Brand und wurde völlig zerstört.

Die in der Nähe der Docks gelegenen Straßen, insbesondere die St George Street und die Leman Street haben schwer gelitten.

2.) Die City und das Zeitungsviertel sind mit besonders gutem Erfolge angegriffen worden.

Insbesondere wurden mit Bomben belegt

Der mit Geschützen versehene Tower nebst Towerbrücke,
die Chancery Lane,
die Liverpol Street,
die Morgate Street,
die Bishopsgate,
die Altgate,
die Minories.

In diesen Straßen sind zahlreiche Häser zerstört worden, zum Teil ganze Häuserblocks.

Im Einzelnen.

Die South Western Bank brannte bis auf die Grundmauern nieder. Erhebliche Summen an Geld und Wertpapieren sollen vernichtet worden sein. Unter den Trümmern wurde noch tagelang nach Geld und Papieren gesucht. Auch eine Filiale der London Bank wurde eingeäschert.

Im Zeitungsviertel wurde das Gebäude der Morning Post besonders schwer beschädigt.

Der Untergrund- und Eisenbahnbetrieb durch London mußte infolge von Zerstörungen teilweise eingestellt werden.

Vor-

Vororte

1.) Woolwich.
In Arsenal sind schwere Beschädigungen angerichtet worden. Ein Teil ganz neuer Maschinen und Einrichtungen ist vernichtet worden

2.) Enfield.
Eine Batterie mit Scheinwerfern, von der die Luftschiffe heftiges Feuer bekommen hatten, wurde mit Bomben belegt und zum Schweigen gebracht. Die Scheinwerfer erloschen zum Teil unmittelbar nach den ersten Bombenwürfen.

3) Hampton
Die Pump- und Kraftstation wurde beworfen. Bei der guten Beobachtungsmöglichkeit wurden gute Treffergebnisse festgestellt

4) Croydor beworfen
Es wurde eine Reihe großer Fabrikanlagen und mehrere große Brände beobachtet

5.) Kentistown (Im Norden Londons)
Hier wurde eine besonders starke Scheinwerferbatterie ausgiebig mit Bomben belegt und zahlreiche Treffer beobachtet. Nach einem mitten in der Batterie gelegenen Treffer erlosch sofort eine Reihe von Scheinwerfern.

6.) In Westham und Eastham wurden große Fabrik- und Eisenbahnanlagen beworfen Es konnte sehr guter Erfolg festgestellt werden

7) Ipswich.
Es wurde eine Batterie beworfen, deren Feuer nach wenigen Bombenwürfen merklich schwächer wurde

Die Luftschiffe wurden während des ganzen Angriffs außerordentlich heftig beschossen Aus allen Teilen Londons hagelte es Schrapnells und Sprenggranaten. 4 Flugzeuge bemühten sich, die Abwehr der Luftschiffe zu unterstützen, ohne jedweden Erfolg Zahllose Scheinwerfer beleuchteten aus allen Stadtteilen die Luftschiffe taghell. Eins der Luftschiffe nahm sich die Zeit, die Scheinwerfer zu zählen. Es zählte über 26 Die Engländer werden sich unter diesen Umständen nicht darüber beklagen dürfen, wenn wir ihre Kapitale als einen außerordentlich gut befestigten Platz ansehen und dementsprechend behandeln.

Text nicht wörtlich, jedoch soweit Zahlen und Tatsachen in Frage kommen, zu benutzen.

INSTRUKSER TIL DEN TYSKE PRESSE MED HENSYN TIL SKILDRINGEN AV ET ANGREP MED EN ZEPPELINER

WE, the citizens of the United States of America, appeal in the name of justice and humanity, in the name of neutrality and future peace to the people, to the law makers, and the government of our country, to prevent the export from our shores of one single weapon, or of one pound of powder, to deal death in Europe.

We recognise the fact, that the export is legally permissible through private firms, but nevertheless know, that our executive and our legislature can stop such export by a determined course of strict neutrality, a neutrality which is actuated by righteousness and sustained by public opinion.

The President of the United States has prevented the loan of money to France, and thereby our country has set its own precedent of what is just and right. This precedent binds us in legal opinion, as well as in the estimate of the world, to pursue in the greater matter, as in the lesser, a course of indubitable neutrality.

Never in the history of nations, have orders of such gigantic proportions been accepted by any country as those now being executed in America for the continuance of the European war.

Do you know this fact?
Where are our peace societies?
Where are our women's organisations?
Where are our Churches?

No matter with whom we Americans, either individually, or as a nation sympathize politically, the statement up to the present time has been true, that we, as a nation, have been first and foremost in forwarding the peace-movements of the world. Are we willing to resign our prestige as a Peace-Maker?

International business relations between our country and Europe have been extended and cordial. We protest against their destruction for the benefit of a few! Are we, for the sake of present business profit, willing to draw upon ourselves an enduring heritage of hatred? Generations will not suffice to wipe away the stain we bring upon ourselves! Men are dying on ghastly battle-fields for their ideals. Cannot we work and suffer for our ideal of the integrity of America?

Guns, cannon, cartridges, dynamite, bombs are going from our manufacturies not only to England, to France, and to Russia, but also to Japan. We are fortifying not only Europeans against each other, we are fortifying others against ourselves. Is this done with the consent of the entire American people?

In case of any future struggle forced upon our own land, picture clearly the possible destruction brought upon us, did any neutral country of Europe take the position of neutrality we assume to-day. Does the American nation desire to resign the future security of its own citizens?

We protest against this destruction of American integrity, of American business interests, of American security, as a consequence of this one-sided neutrality!

We protest not only in the interest of America, but above all, in the name of humanity, against a prolongation by our country of this hideous warfare. America's unlimited supply of death dealing machinery will cause an indefinite prolongation of this murder of mankind. When the war cloud lifts, our own land will be stained with the blood of our European brothers! Our actual military participation in this war, means Europe's last man!

We protest in the name of international relationship and honor; we protest in the name of suffering womankind; we protest in the name of helpless children; we protest in the name of all that lives and breathes against any participation by our country in this human carnage!

We believe that, as a nation, we are not willing to resign our legacy of righteousness received from the Pilgrim Fathers. We believe that, as a nation, we desire to retain our political prestige as an arbiter of peace. We believe that now, if ever, is the time for action! In this belief we send our protest and our appeal to every American who loves his country and desires the welfare of the world!

Signed by American Citizens resident in Europe, whose signatures are being sent to the State Department in Washington

ET BØNSKRIFT OMSENDT BLANDT AMERIKANERE I EUROPA

Worte in die Zeit

Flugblätter 1914 von Ernst Lissauer

✠ Die Hälfte des Reinertrags ist für die Kriegerwaisen bestimmt. ✠

Erstes Blatt

Und ward mir nicht gegeben, mitzuschlagen,
Gewehr und Säbel in stürmender Hand,
Sei mir vergönnt, ein kämpfend Wort zu sagen.
O nimm auch diese Gabe an, mein Land!

Zum Geleit

Es gilt in diesem Kriege nicht nur Großmacht und Vormacht, nicht nur Gebiete und Kohlenstationen, nicht nur Handel und Siedelung; es gilt Bestand und Dauer des einigen Volkes, Wahrung und Wirkung der deutschen Kultur, die eben in eine neue Phase voller Triebkraft und Fülle wuchs. Dieser Krieg verklärt sich mit Geiste, und wiederum: die Geister waffnen sich. Der Geist der Volkheit, aus großer Geschichte her, in große Geschichte hin, bläst über den Massen, über den Waffen dieser Zeit. Und ist heute auch das Wort gering hinter der Tat, zu jeglicher Zeit ist das Wort verrucht, das nicht schlagendes Herz und greifende Hände hat: in solchem Sinn wollen diese Worte mit Hand anlegen.

Haßgesang gegen England

Was schiert uns Russe und Franzos',
Schuß wider Schuß und Stoß um Stoß!
Wir lieben sie nicht,
Wir hassen sie nicht,
Wir schützen Weichsel und Wasgaupaß,
Wir haben nur einen einzigen Haß,
Wir lieben vereint, wir hassen vereint,
Wir haben nur einen einzigen Feind:

Den ihr alle wißt, den ihr alle wißt,
Er sitzt geduckt hinter der grauen Flut,
Voll Neid, voll Wut, voll Schlaue, voll List,
Durch Wasser getrennt, die sind dicker als Blut.
Wir wollen treten in ein Gericht,
Einen Schwur zu schwören, Gesicht in Gesicht,

SIDE AV LISSAUERS PAMFLET MED "HATS-HYMNEN"

Am Mittwoch, den 4. Februar d. J., wird bei Ihren Kaiserlichen und Königlichen Majestäten im Weißen Saale des Königlichen Schlosses hierselbst ein **Ball** stattfinden, zu welchem die Einladungen durch die Hoffouriere und durch Karten erfolgen.*)

Die Damen erscheinen in langen ausgeschnittenen Kleidern **(keine viereckigen Ausschnitte und keine langen Aermel)**, mit hellen Glacé-Handschuhen, die Herren vom Zivil in Gala mit weißen Unterkleidern (Kniehosen, Schuhe und Strümpfe), die Herren vom Militär im Hofball-Anzuge, mit Ordensband.

Diejenigen Herren, welche zur Anlegung einer Uniform nicht berechtigt sind und demnach früher im schwarzen Frack und weißer Krawatte erschienen, haben nunmehr die Befugnis, das vorgeschriebene Hofkleid zu tragen.

Für die Allerhöchsten und Höchsten Herrschaften ist die Anfahrt **gegen 8½ Uhr** vom Lustgarten her durch **Portal Nr. 5** bei der Wendeltreppe und **die Versammlung** im Kurfürstenzimmer.

Die Obersten Hof-, die Ober-Hof-, die Vize-Ober-Hof- und die Hof-Chargen, die General-Adjutanten, die Generale und Admirale à la suite und die Flügel-Adjutanten Seiner Majestät, der Minister des Königlichen Hauses und der Geheime Kabinettsrat, sowie die Gefolge der Allerhöchsten und der Höchsten Herrschaften nehmen dieselbe Anfahrt und versammeln sich um **8¼ Uhr** im Königszimmer; die Damen treten in die boisierte Galerie ein.

Alle anderen Gäste sind zu **8 Uhr** eingeladen.

Die Vorfahrt ist:

für die Fürsten, die Mitglieder des diplomatischen Corps und die Exzellenzen-Damen und Herren vom Lustgarten her durch **Portal Nr. 5** bei der Wendeltreppe,

für die Damen — soweit sie nicht zu den vorstehend bezeichneten Gästen gehören — und die sie begleitenden Herren vom Lustgarten her im **Portal Nr. 4**, an der Theatertreppe, von wo der Eintritt durch den Kapitel-Saal genommen wird, und

für die anderen Herren vom Zivil und Militär von der Schloßfreiheit her durch **Portal Nr. 3** bei der gegenüber der Wache belegenen Höllentreppe (Eintritt durch die Bilder-Galerie).

Die Versammlung ist:

für die Prinzen und Prinzessinnen aus souveränen neufürstlichen Häusern, sämtliche Damen, die Chefs der fürstlichen und ehemals reichsständischen gräflichen Häuser, die Diplomaten, die Exzellenzen und die tanzenden Herren im Weißen Saale;

die anderen eingeladenen Herren in der Weißen-Saal- und in der Bilder-Galerie.

Die noch vorzustellenden Damen versammeln sich im Ausbau der Bilder-Galerie (früheres Königinnengemach).

*) Es wird dringend ersucht, im Behinderungsfalle die Absage umgehend an das Ober-Hofmarschallamt gelangen lassen zu wollen.

Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: MAY 2001
PreservationTechnologies
A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION
111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

Um **10¾ Uhr** wird ein Souper stattfinden und zwar
im Marinesaal und im Königinnen-Zimmer:

für die Allerhöchsten und Höchsten Herrschaften,
und für diejenigen Eingeladenen, denen es besonders angesagt werden wird;

in der Schwarzen Adler-Kammer und der Roten Sammet-Kammer:

für die Hofstaaten;

im Gardes du Corps-Saale und den anliegenden Räumen:
für die tanzenden Damen und Herren und
alle einzelnen jüngeren Herren;
(Zugang eine Treppe tiefer über die Weiße Saal-Treppe)

im Braunschweigischen Saal, in der Braunschweigischen Galerie, in der Braunschweigischen Kammer, in den Königin-Elisabeth-Kammern und -Wohnung und im Elisabeth-Saal:

für die außerdem Eingeladenen.

Ende des Festes **gegen 12½ Uhr.**

Die **Abfahrt** ist **nach Wahl** bei der Wendeltreppe, oder im **Portal Nr. 4 bei der** Theatertreppe in der Richtung nach dem Lustgarten, oder von der Bilder-Galerie **aus über die** Höllentreppe **durch Portal Nr. 3** nach der Schloßfreiheit.

Berlin, den 31. Januar 1914.

Der Ober-Hof- und Haus-Marschall.
Freiherr von Reischach.

Die zur **Abholung** kommenden Wagen dürfen nur **vom Schloßplatz her** durch die **Portale I und II** in die **Schloßhöfe einfahren.**

Zweite

Extra-Ausgabe

Berliner Lokal-Anzeiger

An jeder Anschlagsäule ist die nächste Geschäftsstelle des „Berliner Lokal-Anzeigers" angegeben.

32. Jahrgang. Freitag, 31. Juli. 1914.

Deutschlands letztes Wort an Rußland.

Noch einmal, ehe die Waffen sprechen, gibt Deutschland dem russischen Reiche auf seine Herausforderung großmütig eine kurze Frist, sich zu besinnen und die drohende Katastrophe abzuwenden. Eine soeben erschienene Sonderausgabe der Norddeutschen Allgemeinen Zeitung bringt folgende halbamtliche, für die Beurteilung der augenblicklichen Lage hochwichtige Mitteilung:

Nachdem die auf einen Wunsch des Zaren selbst unternommene Vermittlungsarbeit von der russischen Regierung durch allgemeine Mobilmachung der russischen Armee und Marine gestört worden ist, hat die Regierung Seiner Majestät des Kaisers heute in St. Petersburg wissen lassen, daß die deutsche Mobilmachung in Aussicht steht, falls Rußland nicht binnen zwölf Stunden seine Kriegsvorbereitungen einstellt und hierüber eine bestimmte Erklärung abgibt. Gleichzeitig ist an die französische Regierung eine Anfrage über ihre Haltung im Falle eines deutsch-russischen Krieges gerichtet worden.

An diesen ernsten Schritt hat der Kaiser offenbar gedacht, als er in der in unserer ersten Extraausgabe veröffentlichten Ansprache an die Volksmenge seine immer noch nicht abgebrochenen Bemühungen erwähnte, die Gegner zum Einsehen zu bringen. Es wird sich nunmehr in kurzester Zeit entscheiden, ob Rußland leichtfertig den Weltkrieg heraufbeschworen oder ob es die gerechte Forderung Deutschlands erfüllen und seine Rüstungen einstellen wird.

• • •

Die Vorgeschichte des Konflikts.

Nachdem Seine Majestät der Kaiser den Kriegszustand für das Reich erklärt hat, ist der Zeitpunkt gekommen, die Vorgänge, die zu diesem Entschluß geführt haben, in Kürze darzulegen. Eine genauere aktenmäßige Darstellung bleibt vorbehalten.

Seit Jahren hat Oesterreich-Ungarn gegen Bestrebungen zu kämpfen, die mit verbrecherischen Mitteln unter Duldung und Förderung der serbischen Regierung auf die Revolutionierung und Losreißung der südöstlichen Landesteile Oesterreich-Ungarns hinarbeiten. Die Gewinnung dieser Gebiete ist ein unverhülltes Ziel der serbischen Politik. Diese glaubt dabei auf den Rückhalt Rußlands rechnen zu können, in dem Gedanken, daß es Rußlands Aufgabe sei, den südslawischen Völkern seinen Schutz zu leihen. Diesem Gedanken ist durch Rußlands Bemühungen, einen Bund der Balkanstaaten zustande zu bringen, Nahrung gegeben worden. Die großserbische Propaganda ist schließlich in der Ermordung des österreichisch-ungarischen Thronfolgers und seiner Gemahlin grell hervorgetreten.

Die Oesterreich-Ungarische Monarchie entschloß sich diesem, gegen ihren Bestand als Großmacht gerichteten verbrecherischen Treiben ein Ende zu machen. Es mußte sich dabei ergeben, ob Rußland tatsächlich die Rolle des Beschützers der Südslawen bei ihren auf Zertrümmerung des Bestandes der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie gerichteten Bestrebungen durchzuführen willens war. In diesem Falle kam ein Lebensinteresse Deutschlands in Frage, der ungeschwächte Bestand der uns verbündeten Monarchie, dessen wir zur Erhaltung unserer eigenen Großmachtstellung inmitten der Gegner von Ost und West bedürfen.

Deutschland hat sich von vornherein auf den Standpunkt gestellt, daß die Auseinandersetzung mit Serbien eine Angelegenheit sei, die nur Oesterreich-Ungarn und Serbien angehe. Unter Wahrung dieses Standpunktes haben wir mit der größten Hingabe an allen Bemühungen teilgenommen, die auf Erhaltung des europäischen Friedens gerichtet waren. Oesterreich-Ungarn gab hierzu die Handhabe, indem es den Mächten wiederholt erklärte, daß es auf keine Eroberungen ausgehe und den territorialen Bestand Serbiens nicht antasten wolle. Diese Erklärungen sind namentlich in Petersburg mit Nachdruck zur Kenntnis gebracht worden. Unserem Bundesgenossen haben wir geraten, jedes mit der Würde der Monarchie vereinbare Entgegenkommen zu zeigen. Insbesondere haben wir allen englischen, auf Vermittlung zwischen Wien und Petersburg hinzielenden Schritten hilfreiche Hand geliehen.

Bereits am 26. Juli lagen zuverlässige Meldungen über russische Rüstungen vor. Sie veranlaßten die deutsche Regierung, am gleichen Tage unter erneuter Betonung, daß Oesterreich-Ungarn den Bestand Serbiens nicht antasten wolle, zu erklären, vorbereitende militärische Maßnahmen Rußlands müßten uns zu Gegenmaßregeln zwingen. Diese müßten in der Mobilisierung der Armee bestehen. Die Mobilisierung aber bedeute den Krieg. Wir könnten nicht annehmen, daß Rußland einen europäischen Krieg entfesseln wolle. Am nächsten Tage erklärte der russische Kriegsminister unserm Militärattaché, es sei noch keine Mobilmachungsorder ergangen, kein Pferd ausgehoben, kein Reservist eingezogen. Es würden lediglich vorbereitende Maßregeln getroffen. Wenn Oesterreich-Ungarn die serbische Grenze überschreite, würden die auf Oesterreich-Ungarn gerichteten Militärbezirke mobilisiert, unter keinen Umständen die an der deutschen Front liegenden. Jedoch ließen zuverlässige Nachrichten schon in den nächsten Tagen keinen Zweifel, daß auch an der deutschen Grenze die militärischen Vorbereitungen Rußlands im vollen Gange waren. Die Meldungen hierüber häuften sich. Trotzdem wurden noch am 29. von dem russischen Generalstabschef unserem Militärattaché erneut beruhigende Erklärungen gegeben, die die Mitteilungen des Kriegsministers als noch voll zu Recht bestehend bezeichneten.

Am 29. Juli ging ein

Telegramm des Zaren

an den Kaiser ein, in welchem er die inständige Bitte aussprach, der Kaiser möge ihm in diesem so ernsten Augenblick helfen. Er bitte ihn, um dem Unglück eines europäischen Krieges vorzubeugen, alles ihm mögliche zu tun, um den Bundesgenossen davon zurückzuhalten, zuweit zu gehen. Am selben Tage erwiderte der Kaiser in einem längeren Telegramm, daß er die Aufgabe des Vermittlers auf den Appell an seine Freundschaft und Hilfe bereitwillig übernommen habe. Dementsprechend wurde **sofort eine diplomatische Aktion in Wien** eingeleitet. Während diese im Gange war, lief die offizielle Nachricht ein, daß Rußland gegen Oesterreich-Ungarn mobil mache. Sofort hierauf wies der Kaiser den Zaren in einem weiteren Telegramm darauf hin, daß durch die russische Mobilisierung gegen Oesterreich-Ungarn seine auf Bitten des Zaren übernommene Vermittlerrolle gefährdet, wenn nicht unmöglich gemacht würde. Trotzdem wurde die in Wien eingeleitete Aktion fortgesetzt, wobei von England gemachte, in ähnlicher Richtung sich bewegende Vorschläge von der deutschen Regierung warm unterstützt wurden.

Ueber diese Vermittlungsvorschläge sollte heute in Wien die Entscheidung fallen. Noch bevor sie fiel, erhielt die deutsche Regierung die offizielle Nachricht, daß der Mobilmachungsbefehl für die gesamte russische Armee und Flotte ergangen sei. Darauf richtete der Kaiser ein letztes Telegramm an den Zaren, in dem er hervorhob, daß die Verantwortung für die Sicherheit des Reiches ihn zu defensiven Maßregeln zwinge. Er sei mit seinen Bemühungen um die Erhaltung des Weltfriedens bis an die äußerste Grenze des Möglichen gegangen. Nicht er trage die Verantwortung für das Unheil, das jetzt der Welt drohe. Er habe die Freundschaft für den Zaren und das russische Reich stets treu gehalten. Der Friede Europas könne noch jetzt erhalten werden, wenn Rußland aufhöre, Deutschland und Oesterreich-Ungarn zu bedrohen.

Während also die deutsche Regierung auf Ersuchen Rußlands vermittelte, machte Rußland seine gesamten Streitkräfte mobil und bedrohte damit die Sicherheit des Deutschen Reiches, von dem bis zu dieser Stunde noch keinerlei außergewöhnliche militärische Maßregeln ergriffen waren.

So ist, nicht von Deutschland herbeigerufen, vielmehr wider den durch die Tat bewährten Willen Deutschlands, der Augenblick gekommen, der die Wehrmacht Deutschlands auf den Plan ruft.

Zur Erklärung des Kriegszustandes.

Die kriegerischen Ereignisse des Auslandes bedrohen die öffentliche Sicherheit im Reichsgebiet. Gemäß Artikel 68 der Reichsverfassung ist demgemäß vom Kaiser das Reichsgebiet in Kriegszustand erklärt worden. Die gleiche Anordnung ist vom König von Bayern für das Königreich Bayern getroffen.

Diese Maßregel dient der ungestörten Durchführung der Mobilmachung und der Abwehr gegen feindliche Unternehmungen im Inland. Während in früheren Kriegen zunächst nur die Sicherheit der Grenzbezirke bedroht war, ist bei dem Stande der modernen Kriegstechnik auch die Sicherheit im Innern des Landes gefährdet, vor allem infolge der Entwicklung des Luftfahr- und des Automobilwesens. Es liegt die Gefahr nahe, daß unmittelbar bei Ausbruch der Feindseligkeiten im Innern des Landes wertvolle Kunstbauten, Eisenbahnen, Brücken, Stationen für drahtlose Telegraphie, Luftschiffhallen und andere Anlagen, die für die Landesverteidigung von größter Bedeutung sind, zerstört, und damit dem Aufmarsch der Truppen schwere Hindernisse bereitet werden. Die sorgsamste Bewachung aller dieser Baulichkeiten ist daher ein zwingendes Gebot der Kriegführung. Ferner muß die Geheimhaltung aller militärischer Vorkehrungen gegen Auskundschaftung, Störung und unbefugte Veröffentlichungen im eigenen Lande verbürgt werden. Die Vorbereitungen der bewaffneten Macht müssen auf jede Weise gefördert und gegen jede mögliche Störung sichergestellt sein. Alle Kräfte des Volkes, alle staatlichen Einrichtungen müssen in den Dienst der Landesverteidigung sich stellen. Die einheitliche und rasche Durchführung aller zum Schutze des heimischen Bodens vorbereiteten Maßnahmen ist daher nur verbürgt, wenn die vollziehende Gewalt auf die Militärbefehlshaber übergeht.

Auch der Betätigung der Presse sowie der Vereins- und Versammlungsfreiheit werden Schranken auferlegt werden müssen, damit nicht durch die öffentliche Erörterung von militärischen oder politischen Angelegenheiten die Interessen der Kriegführung, sei es auch nur unabsichtlich, gefährdet werden. Nur die Verhängung des Kriegszustandes gibt zu all diesen Maßnahmen die rechtliche Grundlage.

Im Hinblick auf den Ernst der Stunde wird darauf vertraut, daß die Verhängung des Kriegszustandes von allen Kreisen der Bevölkerung als eine Maßregel aufgefaßt wird, die das Interesse der Landesverteidigung gebieterisch erheischt. Die Bevölkerung wird daher die damit verbundenen Beschränkungen ebenso gern und willig tragen, wie sie einmütig und opferbereit Gut und Blut für die Verteidigung des Vaterlandes einsetzt. Der Kriegszustand wird für niemand fühlbar sein, der die Treue hält, die er dem Vaterland schuldet, und die den Militärbefehlshabern übertragenen Vollmachten werden so gehandhabt werden, daß niemand über das notwendige Maß hinaus in seiner politischen und persönlichen Freiheit beschränkt wird und jedermann, der nicht zu den Fahnen einberufen ist, seinem bürgerlichen Beruf und Geschäft ungehindert nachgehen kann.

• • •

Verlobung des Prinzen Adalbert.

Wie wir soeben erfahren, hat sich Prinz Adalbert von Preußen, der dritte Sohn unseres Kaiserpaares, mit der Prinzessin Adelheid von Sachsen-Meiningen verlobt.

Prinzessin Adelheid Erna Karoline Elisabeth von Sachsen-Meiningen ist in Kassel am 16. August 1891 als zweite Tochter des Prinzen Friedrich Johann Bernhard von Sachsen-Meiningen (geboren 12. Oktober 1861) und seiner Gemahlin Adelheid Prinzessin zur Lippe (geb. 22. Juni 1870) geboren. Ihre ältere Schwester Feodora ist seit 1910 mit dem Großherzog Wilhelm Ernst von Sachsen verheiratet.

• • •

Die Kaiserliche Familie nahm heute abend im Schlosse von Berlin das heilige Abendmahl.

Alle Extra-Ausgaben des „Berliner Lokal-Anzeigers" werden nach wie vor in beliebiger Anzahl gratis in unseren sämtlichen Expeditionen an jedermann ausgegeben.

Druck und Verlag von August Scherl G. m. b. H. Berlin SW, Zimmerstraße 36/41. — Verantwortlich für die Redaktion: Hans Sarterius, Berlin.

ET EKSTRANUMMER AV BLADET "BERLINER LOKAL-ANZEIGER"

Auf Allerhöchsten Befehl Ihrer Kaiserlichen und Königlichen Majestäten

beehrt sich der unterzeichnete Ober-Hof-und Haus-Marschall

Seine Excellenz den Botschafter der Vereinigten Staaten von Amerika

Herrn James W. Gerard

zu dem am Montag, den 1. Juni 1914 um 11 Uhr Vormittags im Neuen Palais bei Potsdam stattfindenden Stiftungsfest des Lehr-Infanterie-Bataillons und zu der um 1 Uhr darauf folgenden Frühstücks-Tafel im Muschelsaale des Neuen Palais

einzuladen

Freiherr von Reischach

Ueber Anzug pp. siehe beifolgende Ansage

J. Wilhelms-Platz

Königl. Hoflieferant Carl Kaiser Berlin W

INVITATION TIL FESTLIGHETENE I DET NYE PALADS I POTSDAM
1STE JUNI 1914

"41"

S. M. J. „Hohenzollern", den 27. Juni 1914.

Seine Majestät der Kaiser und König lassen Euere Excellenz zum Segeln an Bord S.M.J. „Meteor" einladen. Einschiffung am Dienstag den 30. Juni 8 Uhr 30 Vorm. an der Boje.

Müller

Admiral.

An
Seine Excellenz
den Botschafter der Vereinigten Staaten von Amerika
Herrn James W. Gerard.

INVITATION TIL EN SEILTUR MED "METEOR"

Auf Allerhöchsten Befehl Seiner Majestät des Kaisers und Königs

beehrt sich der unterzeichnete Ober-Hof-und Haus-Marschall

Seine Excellenz den Botschafter der Vereinigten Staaten von Amerika

Herrn James W. Gerard

zur Abendtafel am 27ten Juni 1914 um 8 Uhr

an Bord S.M.Y. „Hohenzollern"

einzuladen

Freiherr von Reischach

Anzug: Mess-dress.

Yacht, Utewana

Karl Hecker, Kgl. Hoflith., Berlin W.

INVITATION TIL MIDDAGSSELSKAP OMBORD I KEISERENS JAGT "HOHENZOLLERN" I KIEL

Ihre Königlichen Hoheiten

der Prinz und die Frau Prinzessin Heinrich von Preussen

empfangen im Königlichen Schloss zu Kiel

am Sonntag, den 28. Juni von 5½ bis 7 Uhr.

An

S. Excellenz The Hon^rble

James W. Gerard, Amerikanischer Botschafter

und Gemahlin

Anzug pp.: siehe umstehend.

Frhr. v. Seckendorff

INVITATION TIL PRINS HEINRICHS HAVESELSKAP I KIEL. DETTE SELSKAP BLEV AVLYST DA UNDERRETNING OM MORDET I SARAJEVO MOTTOGES

LIBRARY OF CONGRESS
0 007 672 676 0